

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET
HUNGARIAN INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION
BUDAPEST, IV. PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.

No. 31. szám.

IGAZGATÓ
MAGYARY ZOLTÁN
EGYETEMI TANÁR.

TANULMÁNYOK A NYUGDIJKÉRDÉSHEZ

IRTA:

RATKOVSZKY KÁROLY

MÁSODIK RÉSZ.

I. ÁLLAMHAZTARTÁSUNK NYUGDIJSZÜKSÉGLETE AZ 1868—1914. ÉVEKBEN.

HOGYAN ALAKULT VOLNA TOVÁBB NAGYMAGYARORSZAG
NYUGDIJTERHE S MEKKORA VOLNA NAPJAINKBAN?

II. MENNYIBEN TÚLZOTT A JELENLEGI NYUGDIJTEHER
S SZÜKSÉG VAN-E AZ ELLÁTÁSI SZABÁLYOK MÓDOSÍTÁSÁRA?

BUDAPEST, 1940.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó. Irta <i>Magyary Zoltán</i>	7

ELSŐ FEJEZET.

Az állami alkalmazottak ellátási szükséglete az 1868—1914. években, annak valószínű további alakulása s hozzávetőleges jelenlegi összege.

A) A békebeli nyugdíjszükséglet alakulása.

1. §. <i>Az államháztartás összes nyugdíjtermészetű kiadásainak alakulása az 1868. évtől az 1914. évig</i>	9
2. §. <i>A nyugdíjintézetek (nyugdíjalapok) által viselt ellátások figyelembevételével számított tulajdonképpeni nyugdíjszükséglet és annak alakulása a háborút közvetlenül megelőző években</i>	14
A m. kir. államvasutak nyugdíjintézete,	14
az Országos Tanítói Nyugdíjintézet és Gyámalap,	16
a Hadmentességi díjalap,	17
állami javadalmazása s az azzal szemben általuk viselt nyugdíjjárandóságok összege az 1904—1915. években.	

B) Nagymagyarország nyugdíjterhének valószínű alakulása napjainkig, tekintettel azokra a körülményekre, amelyek annak háború előtti mérvében még nem juthattak kifejezésre.

3. §. <i>Az illetményrendezések befolyása az utolsó békeévek nyugdíjszükségletére</i>	20
Az 1895 : IV. t.-c. mint az illetményügyek alaptörvénye s az annak életbeléptét megelőző állapot	20
Az 1904 : I. t.-c. és az 1906 : IX. t.-c. alapján eszközölt illetményrendezések	25
Az 1895 : IV. t.-c. alapján járt és az 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendelettel megállapított fizetések egybevetése	27
Az államvasúti tisztviselők illetményeinek rendezése s azok 1904. előtti, 1904. évi és 1906. évi mérvének egybevetése	28
Az állami elemi népiskolai tanítók illetményeinek az 1907 : XXVI., illetve az 1915 : XV. t.-cikkel történt újabb rendezése	31
Az 1885 : XI. t.-c. hatálya alá tartozott alkalmazottak, valamint azok özvegyei részére utalványozott nyugdíjjárandóságok összegeinek alakulása az 1900—1910. évek folyamán	35
4. §. <i>A magasabb állások szaporításának jelentősége a nyugdíjszükséglet alakulását illetően.</i>	37
Az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állások 1904. és 1915. évi száma és megoszlása	38

	Oldal
Az államvasutak nyugdíjintézete terhére ellátást élvezett nyugdíjasok és özvegyek száma és járandóságai összege az 1902—1910. években	40
5. §. <i>Az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árvaínak ellátásáról szóló 1912. LXV. f.-c. rendelkezéseinek pénzügyi következményei.</i>	42
6. §. <i>A tényleges szolgálatban állók létszámviszonyainak, továbbá az ellátások élvezeti időtartamának befolyása a nyugdíjszükséglet mindenkori alakulására</i>	49
A Magyarországot terhelő összes nyugélvezmények az 1870. évi állami költségvetéshez mellékelt kimutatás szerint	55
Az állami költségvetés terhére ellátottak 1889. évi létszáma s járandóságai összege	58
Az 1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak megoszlása beszámított szolgálati idejük és életkoruk szerint	68
Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak beszámított szolgálati idejük és életkoruk szerinti megoszlása	71
Az alkalmazottak milyen évi létszámviszonyai juthattak kifejezésre a nyugellátottak háború előtti létszámában	75
Az 1905—1912. évek folyamán nyugalomba helyezett közös hadseregbeli tisztek megoszlása beszámítható szolgálati idejük szerint	79
7. §. <i>Az ellátásban részesülők 1912. évi hozzávetőleges létszáma, s annak, valamint a nyugdíjszükségletnek az ellátások nemei szerint való megoszlása</i>	81
Az 1912. évi összes nyugdíjszükséglet megoszlása az ellátások nemei szerint	81
A nyugellátásban részesülők 1912. évi hozzávetőleges létszáma s annak megoszlása az ellátások jogcímei szerint	84
8. §. <i>Miként alakult volna tovább Nagymagyarország nyugdíjterhe s hozzávetőlegesen mekkora volna az napjainkban.</i>	87
Békebeli államháztartásunk valószínű nyugdíjszükséglete s az annak keretében ellátottak hozzávetőleges létszáma az 1924/25. évtől az 1959/60. évig terjedő időben	94

MÁSODIK FEJEZET.

Mennyiben túlzott a jelenlegi nyugdíjterhe s szükség van-e az ellátási szabályok módosítására.

9. §. <i>Túlzottnak mondható-e a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjterhe a békebelihez viszonyítva</i>	96
Az 1934/35. évi, valamint a békebeli állapotok megmaradása esetén ekkorra jelentkező nyugdíjterhnek s a benne foglalt ellátások számának megoszlásában, továbbá a különböző természetű ellátások átlagos összegeiben mutatkozó eltérések	99
10. §. <i>Miért nem jut kifejezésre a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjterhe mérvében a tisztviselői fizetések jelenlegi alacsonyabb volta</i>	101
a) az özvegyi ellátások új alapon történő megállapításának kedvezőbb volta	102

	Oldal
b) az özvegyeknek lakbérnyugdijban való részesítése s a nyugdíjasok és özvegyek lakbérnyugdijának lakáspénzosztályok szerint történt megállapítása	106
c) egyes városok és községek magasabb lakáspénzosztályba történt átsorolása	110
d) a nyugdíjas alkalmazottak családi pótlékban való részesítése	111
e) a tisztviselők díjnoki minőségben eltöltött megelőző szolgálatának teljes egészében való beszámítása	114
f) hadi évek hozzászámítása a szolgálati időhöz	115
g) a rendőri szolgálat államosítása	116
h) a Duna—Száva—Adria vasút átvétele	117
i) a magasabb javadalmazással egybekötött állások arányszámainak kedvezőbbé válta.	118
az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állások megoszlása egyrészt fizetési osztályok, másrészt a javadalmazás összege szerint az 1915. és az 1956/57. évben	121
az államvasúti tisztviselői állások megoszlása az 1915. és az 1956/57. évben	122
a bírói és ügyészi kar fizetési csoportokba történt átsorolása.	124
a honvédség tiszti állásainak háború előtti és jelenlegi megoszlása	128
j) az állami rendszerű altiszti és hivataliszolgai alkalmazások átsorolása	129
k) a fokozati előmenetel várakozási idejének megrövidülése	133
l) nyugdíjba számítható pótlékok és az alkalmazottak egyes életkörülményeiben beállott eltolódások	135
11. §. A nyugdíjszükséglet ideális arányai.	136
A személyi természetű kiadások mérve az államháztartásban.	137
Meddig nem mondható túlzottnak az alkalmazott és hátrahagyottai által élvezett ellátások együttes végösszege	138
Az illetmény és nyugdíjszükséglet egymáshoz való helyes aránya	143
12. §. Megoldható-e véglegesen a nyugdíjkérdés az ellátási szabályok minden módosítása nélkül	151
Szükség van-e a nyugdíjszabályok revíziójára is	153
Indokolt volna-e a szolgálati idő általános meghosszabbítása	154
A tisztviselői díjnoki szolgálatának mikénti számbavétele	156
A szolgálati idő kitöltése esetére járó ellátásnak a beszámítható javadalmazás 90 %-ában való megállapítása	156
A hosszabb szolgálati idő fokozott mérvű befolyásának biztosítása a nyugdíj összegére	157
A szolgálati idő mérvének kifejezésre juttatása az özvegyi nyugdíjak összegében	159
Az 1954. évi 1.650/M. E. sz. rendeletben foglalt rendelkezések érvénybentartása	161
Miként jelenthetnének a hadiévek minden esetben abszolút értékű kedvezményt	164
Az utolsó beszámítható javadalmazás élvezeti időtartamának számbavétele a nyugdíj megállapításánál	166
A szolgálatból önként kiválók végkielégítésben való részesítése	168
Az 1912. LXV. t.-c. 33. §-ában foglalt rendelkezések jövőbeni alkalmazása	169
A törvényhozás részletes tájékoztatása a nyugdíjszükséglet és a nyugellátottak létszámának állandó belső alakulásáról, úgyszintén az egyes számadási évek folyamán történt nyugalomba helyezések közelebbi körülményeiről a legfőbb állami számvevőségek számadási jelentései kapcsán	170

Ábrák jegyzéke.

1. A „Nyugdíjak“ fejezetén előírányzott, illetve kifizetett ellátások összegének, valamint az államháztartás összes nyugdíj természetével bíró kiadásainak alakulása 1868-tól 1913-ig	12
2. A nyugdíjintézetek által viselt ellátások összegeinek figyelembe vételével számított tulajdonképpeni összes nyugdíjszükséglet alakulása a „Nyugdíjak“ fejezet, illetve az államháztartás összes nyugdíjtermészetű kiadásaival szemben az 1904—1913. évek folyamán	18
3. Az 1912. évi összes nyugdíjszükséglet megoszlása az egyes tárcák szerint.	19
4. Az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állások %-szerű megoszlása az 1870., 1895., 1904., 1914/15. és az 1917/18. években	37
5. Az 1901. és 1902., illetve az 1909. és 1910. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak részére utalványozott nyugdíjjarandóságok összegeinek %-szerű megoszlása.	39
6. Az 1901. és 1902., illetve az 1909. és 1910. évek folyamán nyugellátott özvegyek részére utalványozott özvegyi nyugdíjak összegeinek %-szerű megoszlása.	40
7. A közösügyi kiadások terhére ellátást élvezett hadseregbeli tisztek, hivatalnokok stb. megoszlása a részükre megállapított nyugdíj összege szerint az 1875., 1885., 1895., 1900., 1905. és 1910. években	41
8. Az 1910. és 1911., illetve az 1915. év folyamán az állami költségvetés terhére nyugalomba helyezett alkalmazottak megoszlása beszámítható szolgálati idejük szerint.	44
9. Az 1910. és 1911., illetve az 1915. év folyamán az állami költségvetés terhére nyugalomba helyezett tisztviselők, valamint altisztek létszámának %-szerű megoszlása beszámított szolgálati idejük szerint	45
10. Az 1889. év végével életben volt nyugdíjasok, özvegyek és árvák megoszlása ellátásuk kezdetének időpontja szerint	61
11. Az 1885 : XI. t.-c. hatálya alá tartozott, az 1890-től 1913-ig terjedő időszakban évenként nyugalomba helyezett alkalmazottak, illetve ellátott özvegyek és árvák száma	63
12. A m. kir. államvasútak nyugdíjintézete terhére ellátottak létszámának alakulása az 1884—1913. években	76
13. Az Országos Tanítói Nyugdíjintézet és Gyámalap terhére ellátottak létszámának alakulása az 1884—1913. években	77
14. Az államvasútak nyugdíjintézete terhére ellátott nyugdíjasok, özvegyek és árvák létszámának évközi gyarapodása és fogyatkozása az 1885—1913. évek folyamán	78
15. A közösügyi kiadások terhére ellátást élvezett hadseregbeli tisztek, hivatalnokok stb. létszámának alakulása az 1870—1912. években	81
16. A mindenkori beszámítható havi javadalmazás hány %-ára volna szükség ahhoz, hogy 4 %-os tőkésítés mellett jelentkező végösszegükben teljes fedezetet találjanak a kifizetésre kerülő nyugdíj és özvegyi nyugdíjjarandóságok, aszerint, hogy hány évi szolgálat után történik a nyugalomba helyezés és ehhez mérten mekkora a nyugdíj-élvezetek együttes időtartama	142
17. A kifizetésre kerülő nyugdíj és özvegyi nyugdíjjarandóságok együttes végösszegét mennyiben fedezné a szolgálatban eltöltött időhöz mérten, a mindenkori beszámítható havi javadalmazás 15 %-ának 4 % mellett felkamatozott összege, illetve ezzel szemben mennyi volna az ahhoz a nyugalomba helyezés időpontjában szükségelt összeg	145

ELŐSZÓ.

Ratkovszky Károlynak a nyugdíjkérdésről írt ez a tanulmánya szervesen egészíti ki az 1935 évben e kiadványsorozat 17. számaként megjelent első részt. Annak előszavában már bejelentettem ennek a résznek közreadását is. A mű jelentőségére nézve utalok az ugyanott mondottakra.

Budapest, 1939. december 24.

MAGYARY ZOLTÁN.

ELSŐ FEJEZET.

Az állami alkalmazottak ellátási szükséglete az 1868—1914. években, annak valószínű további alakulása s hozzávetőleges jelenlegi összege.

A) A békebeli nyugdíjszükséglet alakulása.

1. §. Az államháztartás összes nyugdíjtermészetű kiadásainak alakulása az 1868. évtől az 1914. évig.

Az államháztartást terhelő nyugdíjjárandóságok nagy összege, úgyszintén a vonatkozó szükséglet folytonos emelkedése következtében a nyugellátások ügye az utóbbi évek folyamán általános érdeklődés központjába került s a köztudatban olyan „kérdés“-sé vált, amelynek megoldását, annak a mai gazdasági viszonyok között csak fokozott pénzügyi jelentőségére való hivatkozással mindenfelől szorgalmazni kezdték.

Ennek során az utóbbi évek nyugdíjszükségletének számadataival foglalkozva, kézenfekvő volt a háborús időket megelőző állapottal keresni összehasonlításokat annak mikénti alakulását és fejlődését, valamint összegét illetően. Általában azonban egyfelől nem a megfelelő szám adatok kerültek összehasonlításra — így pl. nem egy esetben történt utalás arra, hogy míg Nagymagyarország 1915. évre szóló költségvetésében a „Nyugdíjak“ csak 36.5 millió koronával szerepeltek, addig az állam bevételeiből ennek az összegnek majdnem a hatszorosát kell Csonkamagyarország nyugellátásaira fordítani, — másfelől pedig a nyugdíjszükséglet alakulása szempontjából felette fontos tényezők hatásainak számításbavétele is elmaradt.

Nyilvánvaló, hogy a jelenlegi nyugdíjszükségletnek Magyarország nyugdíjszükségletével való egybevetése a szőnyegen lévő kérdés vizsgálatának egyik természetes kiindulópontjaként kínálkozik. Annak megállapításánál azonban, hogy a vonatkozó költségvetési, illetve zárszámadási adatok közül melyek alkalmasak az összehasonlításra és minő alapon, a legnagyobb óvatosságra és gondosságra van szükség, mert *ennek hiányában az egész jelenlegi nyugdíjkérdés már alapjában is helytelen megvilágításba kerülhet!*

Példának okáért a háborút közvetlenül megelőző időszakok költségvetései, illetve zárszámadásai a „Nyugdíjak” fejezetének *rendes* szükségletét illetően az alábbi összegeket mutatják:¹

	1911.	1912. évben millió korona	1913.
költségvetési előirányzat	32.01	34.02	36.05
a zárszámadás szerint tényleg felmerült szükséglet	33.80	36.13	43.05

Mindazonáltal a jelenlegi évek költségvetéseiben, illetve zárszámadásaiban az „Állami közigazgatás nyugellátásai”, valamint az „Állami üzemek nyugellátásai” fejezeteken kimutatott szükségletnek a fenti összegekkel való *egyszerű összevetése már magában övé is teljesen helytelen volna.* Helytelen pedig több okból kifolyólag is.

Elsősorban és mindenekelőtt már csak azért is, mert amíg az 1934/35. évi költségvetés 210.3 millió pengős nyugdíjszükségletében² az állam volt alkalmazottainak az államháztartást terhelő

¹ A „Nyugdíjak” fejezetének keretében előirányzott, illetve tényleg felmerült összes kiadásokat és bevételeket az alábbiak mutatják:

	1911.	1912. é v b e n k o r o n a	1913.
A) Költségvetési előirányzat:			
rendes kiadások	32,006.072	34,016.280	36,048.998
átmeneti „ *	420.024	417.999	416.142
rendes bevételek**	330.000	360.000	400.000
rendkívüli „	37.024	34.999	33.142
B) Tényleges pénztári eredmény:			
rendes kiadások	33,798.119	36,133.761	43,047.398
átmeneti „ *	400.785	399.879	401.435
rendes bevételek**	403.560	456.905	496.285
rendkívüli „	3.598	6.759	13.096

* Társ-pénztári hiányok felerészének fedezésére szolgáló és feltételeesen visszafizetendő előlegek.

** A közös hadügyi tárca által, a hadsereg állományából a honvédséghez áthelyezett tisztek után fizetendő térítmények.

² A hadigondozottak ellátási díjaira, ezek támogatására, valamint a hadigondozással kapcsolatos egyéb kiadásokra előirányzott 17.7 millió, valamint a nem állami tanszemélyzet nyugdíjintézetének nyújtott 11.6 millió pengős hozzájárulás nélkül számított nyugdíjszükséglet.

összes nyugdíjjárandóságai bent foglaltatnak, addig a háborút megelőző időszakok költségvetéseiben a „Nyugdíjak” fejezetén előirányzott rendes kiadások egyáltalán nem tartalmazzák az akkori hasonló természetű összes kiadásokat.

Említésre érdemes, hogy bezárólag egészen az 1875. évig, a jövedékek egynémelyikénél, a gazdaszatnak pedig valamennyi ágánál az azokat terhelő nyugdíjak a vonatkozó kiadások keretein belül, nem pedig a tárcát illető nyugdíjak között nyertek elszámolást. Az állami számvevőszék a magyar államot terhelő nyugdíjak megvizsgálásáról szóló 1872. évi november hó 29-én kelt jelentésében rá is mutatott arra, miszerint a szóbanforgó elkülönítés semmiféle értékkel nem bír s csak a költségvetés áttekinthetőségének rovására szolgál.¹

Bár a fent említett nyugdíjak az 1876. évtől kezdődőleg már a pénzügyi tárca nyugellátásai között szerepelnek, egyes csekélyebb összegű nyugdíjszükségletek továbbra is külön fejezetként, illetve az illető tárcák vonatkozó címeinél maradtak előirányozva. Így pl. az 1848—1867. években fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai, Ő Felsege kabinetirodája nyugdíjainak Magyarországot terhelő felerésze, továbbá az állami hidak, a postatakarékpénztár és a zálogházak nyugdíjasainak az illető költségvetési címek keretein belül felvett ellátási díjai.

E nyugdíjjárandóságoktól eltekintve, ugyancsak nem a „Nyugdíjak” fejezetén nyertek annak idején elszámolást a tanítók nyugdíj- és gyámalapjának, továbbá az államvasutak nyugdíjintézetének, illetve nyugbérpénztárának adott állami hozzájárulások sem.

Amidőn tehát az államháztartásnak a háború előtti nyugdíjterhét helyes és összehasonlításra alkalmas összegében kívánjuk megállapítani, mindezeket az akkori költségvetésekben elszórtan jelentkező kiadásokat a „Nyugdíjak” fejezetén előirányzott szükséglet végösszegéhez hozzá kell számítani. Ezenfelül azonban abból a célból, hogy azonos összetételű összegek kerülhessenek egy-

¹ „Az állami számvevőszék nézete szerint azon eljárás sem indokolható, hogy a gazdaszat valamennyi ágánál és a jövedékek egynémelyikénél az azokat terhelő nyugdíjak külön és nem a tárcát illetőleg megszavazott nyugdíjakkal egybefoglalva mutattatnak ki: miután az elkülönítés valódi értékkel úgy sem bír, az állam fedezvén ezt is, amatt is, amellet a pénztárak és számvevőségek teendőit szaporítja és nehezíti. Ha már a fogyasztási adó, bélyeg, út- és hídvám nyugdíjai, a tárca nyugdíjai közé sorozhatók a nélkül, hogy zavart okoznának, — minden aggodalom nélkül oda lehet sorozni azokat is, amelyek a lottó-, só-, a dohányjövedéket, vagy a gazdaszatot, a bányászatot, az erdészetet terhelik.

A nyugdíjak egyesítését megkívánja még a költségvetési törvény elmaradhatatlan világossága is. A mostani rendszer szerint a nyugdíjak egy nagy részéről a költségvetési törvényből tudomást nem szerezhetni.” (l. az állami számvevőszéknek a magyar államot terhelő nyugdíjak megvizsgálásáról szóló, 1872. évi november hó 29-én kelt jelentését. Képviselőházi irományok 282. szám.)

bevetésre, természetszerűleg számításba kell venni a közösügyi kiadások terhére elszámolt nyugellátásoknak a kvóta szerint Magyarországra eső összegét, továbbá az abból fedezett nyugellátásokra való tekintettel a hadmentességi díjalap javadalmazását, valamint a Horvátország autonóm beligazgatását terhelő nyugdíjszükségletet is.

Annak bizonyosságául, hogy békebeli államháztartásunknak az előzőkben felsorolt, a „Nyugdíjak“ fejezetén kívül eső, de azonos természetű kiadásai mennyire nem jelentéktelen összegeket képviseltek, szolgáljanak a következők.

	millió korona
Az 1912. évi zárszámadási eredmények szerint:	
az 1848–1867. években fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai, a kabinetirodai nyugellátások Magyarországot terhelő fele-része, az állami hidak, zálogházak és a postatakarékpénztár nyugdíj-szükséglete együttvéve	0.25
az államvasutak nyugdíjintézetéhez és nyugbérpénztárához való állami hozzájárulás és hiánypótlás, az állami vasgyáraknak és a kőszénbányászatnak fenti nyugdíjintézethez való hozzájárulásával együtt	8.05
a társépítési hiányok fedezésére a kőszénbányászat terhére nyújtott hozzájárulás, illetve átmeneti kiadásként a „Nyugdíjak“ feje-zetén elszámolt feltételeken visszafizetendő előlegek ¹ összege a vonat-kozó tértímenyek levonásával	0.51
az 1875 : XXXII. t.-cikkel létesített Országos Tanítói Nyugdíj és Gyámalap állami javadalmazása, valamint az 1908 : XLVI. t.-c. 2. §-a alapján megállapított kárpótlása együttesen	1.00
a hadmentességi díjalap javadalmazása	1.71
a közösügyi (katonai, külügyi stb.) nyugellátásokból az akkori 36.4 %-os kvóta arányában Magyarországra számítható összeg	15.79
végül a horvát autonóm beligazgatás hozzávetőleges ² nyugdíj-szükséglete mintegy	1.50
volt.	

A felsorolt, kétségtelenül nyugdíj jellegű kiadások számí-tásba vételével pedig az államháztartás 1912. évi nyugdíjterhe 64.5 millióban³ jelentkezik, tehát a „Nyugdíjak“ fejezetén elő-irányzott 54, illetve tényleg igénybevett 56.1 milliónak már majd-nem kétszeres összegében!

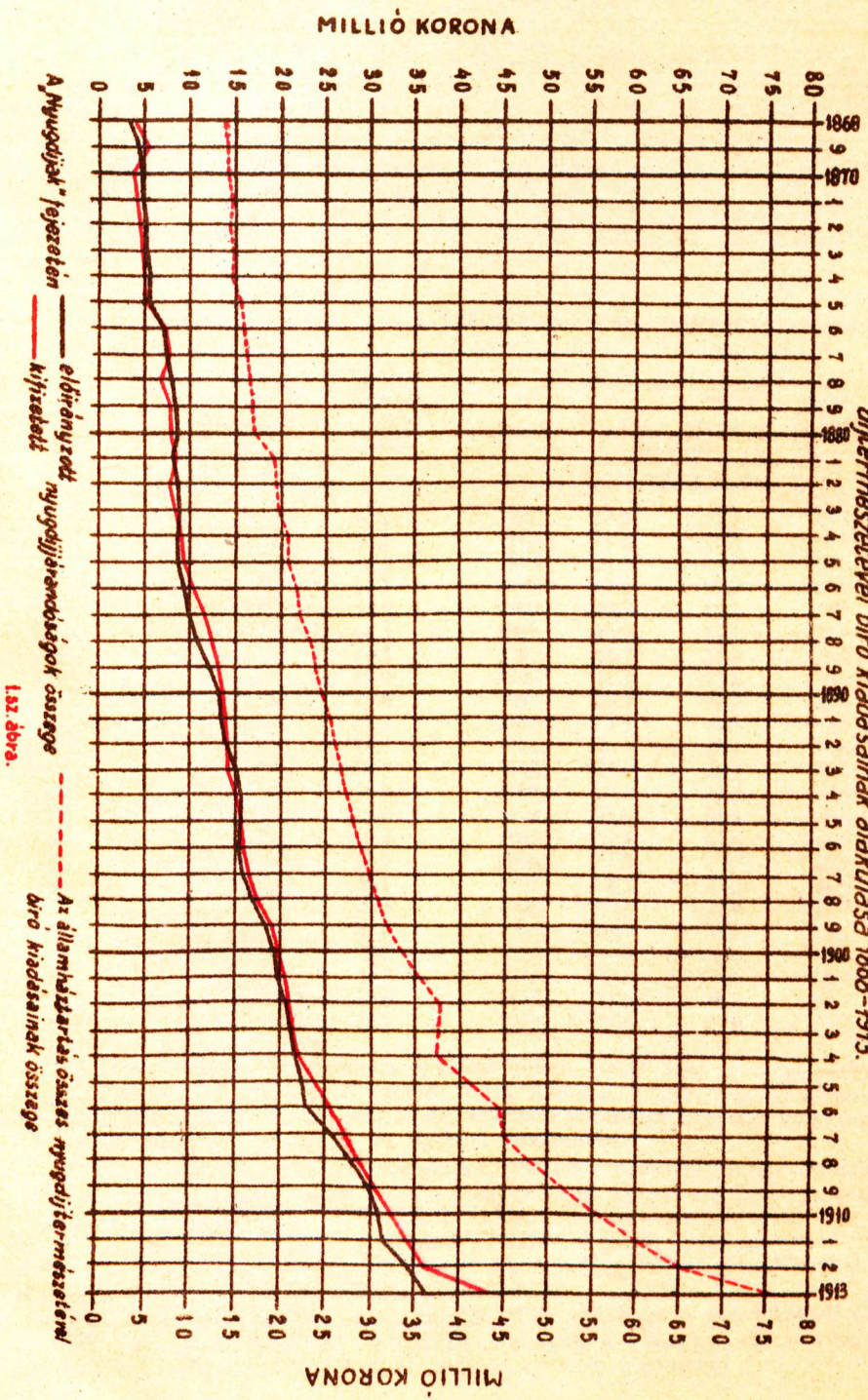
Az 1. számú ábra az államháztartás ekként számított összes nyugdíjtermészetű kiadásainak, valamint a „Nyugdíjak“ fejezetén

¹ A zárszámadásban közzétett adatok szerint a bányabirtokos kincstár-nak visszafizetendő előlegek álladéka az 1912. év végével már 7.86 millióra szaporodott volt fel.

² A horvát autonóm beligazgatást terhelő nyugellátások összegét illetően költségvetéseink, illetve zárszámadásaink természetszerűleg nem nyújtanak felvilágosítást. Ennek következtében az csak hozzávetőlegesen vehető számí-tásba, mégpedig alkalmasint leghelyesebben annak az aránynak szem előtt tartásával, amellyel a Horvát-Szlavonországra eső nyugdíjak az autonóm bel-igazgatás körébe nem tartozott tárcák nyugellátásai között szerepeltek. (Átlag-ban mintegy 10 %.)

³ A vonatkozó és javarészt a közös hadügyi tárca által a hadsereg állo-mányából a honvédséghez áthelyezett tisztek után fizetett tértímenyekből származó bevételek 0.46 milliós összegének levonásával.

A Nyugdíjak "fejezetén" előirányzott illetve kifizetett ellátások összegének, valamint az államháztartás összes nyugdíjtermészetével díjtermészetével bíró kiadásainak alakulása 1868-1913.

előirányzott, illetve kifizetett ellátások összegének alakulását szemlélteti az 1868. évtől bezárólag az 1913. évig.¹

A feltüntetett adatok szerint 1868-ban a „Nyugdíjak” fejezetén előirányzott ellátások szükséglete koronára átszámítva 3.71 milliót tett ki, mely összeg évről-évre emelkedve, a háború előtti időkhöz mintegy tizenkétszeresére növekedett. Az államháztartásnak az előzők szerint számított összes nyugdíjtermészetű kiadásai azonban 13.68 millióval haladták meg a „Nyugdíjak” fejezetén előirányzott szükségletet.

¹ A nyugellátások, illetve az államháztartás összes nyugdíj természetű kiadásainak összege volt:

Évben	előirányzat	tényleges	összes nyugdíj- természetű kiadás (nettó)	Évben	előirányzat	tényleges	összes nyugdíj- természetű kiadás (nettó)
	a „Nyugdíjak” fejezetén	kiadás			a „Nyugdíjak” fejezetén	kiadás	
	millió korona				millió korona		
1868.	3.7	4.7	13.7	1891.	13.4	13.8	25.5
1869.	4.7	5.4*	14.5	1892.	14.2	14.2	25.5
1870.	4.8	4.6	14.0	1893.	14.9	14.7	26.8
1871.	4.9	4.8	14.5	1894.	15.2	15.0	27.4
1872.	5.1	4.9	14.0	1895.	15.8	15.6	28.5
1873.	5.2	5.1	14.5	1896.	16.2	16.1	28.9
1874.	5.3	5.2	14.3	1897.	16.7	17.0	29.9
1875.	5.5	5.5	15.0	1898.	17.4	17.8	30.9
1876.	7.2**	7.4	15.8	1899.	18.1	18.4	31.9
1877.	7.3	7.6	16.1	1900.	19.1	19.3	33.9
1878.	7.7	7.5	16.1	1901.	19.7	20.1	35.6
1879.	7.8	7.7	16.7	1902.	20.6	20.9	37.6
1880.	7.9	7.8	16.8	1903.	21.0	21.2	37.4
1881.	8.1	8.2	18.8	1904.	21.8	22.1	37.0
1882.	8.4	8.2	19.4	1905.	22.4	24.0	41.6
1883.	8.8	8.5	19.5	1906.	23.6	25.7	44.2
1884.	8.9	9.0	20.1	1907.	26.1	27.2	44.8
1885.	8.9	9.4	20.5	1908.	28.0	28.5	47.7
1886.	9.5	10.2	21.4	1909.	29.2	30.1	51.6
1887.	10.—	11.0	22.0	1910.	—	32.5	55.1
1888.	10.6	12.0	25.2	1911.	32.0	35.8	60.4
1889.	11.6	12.5	23.8	1912.	34.0	36.1	64.5
1890.	12.6	13.1	24.6	1913.	36.0	43.0	76.2

* Az emelkedés magyarázata egyrészt abban rejlik, hogy a vámjövédék nyugellátásai a „Nyugdíjak” fejezetére lettek áthozva, másrészt pedig abban, hogy a kérdés rendezéséig az 1848–1867. években fennállott központi kormány nyugdíjasainak járandóságai is itt nyertek elszámolást.

A volt központi kormány közegeinek, valamint azok hátrahagyottainak ellátásai azután — amelyekhez mint a magyar szent korona országait jogilag nem terhelő ellátásokhoz, az 1870: IX. t.-cikkben foglaltak szerint, részben politikai, részben pedig méltányossági okokból 25%-kal járult hozzá az ország — későbbi költségvetéseinkben külön fejezet alatt irányoztattak elő. (Idevonatkozólag l. még az 55. és 56. oldalon előadottakat.)

** A mutatkozó többlet annak folytán állott elő, hogy a jövedékeknél és az állami javaknál elszámolt nyugdíjjárandóságok a pénzügyi tárca nyugellátásai közé lettek felvéve. (l. a 11. oldalon az 1. sz. jegyzetet.)

2. §. A nyugdíjintézetek (nyugdíjalapok) által viselt ellátások figyelembevételével számított tulajdonképpeni nyugdíjszükséglet s annak alakulása a háborút közvetlenül megelőző években.

Az 1. számú ábra államháztartásunk összes nyugdíjtermészetű kiadásainak a háborút megelőző időkben mutatott fejlődését tárta elénk, tehát annak a nyugdíjszükségletnek alakulását szemlél-tette, amelyben már azok az összegek is kifejezésre jutottak, amelyekkel az állam egyes olyan intézeteket, illetve alapokat ja-vadalmazott, amelyek az alkalmazottak bizonyos csoportjainak nyugellátásáról voltak hivatva gondoskodni.

E javadalmazásokkal kapcsolatosan azonban szinte magától értetődően merül fel a kérdés, hogy a jelenlegi nyugdíjszükséglet nagyságát illetően keresve helyes alapot az előző állapotokkal való összehasonlításra, nem szükséges-e ezeknek az alapoknak, illetve intézeteknek szerepét további szempontokból is figyelemre méltatni.

Kétségtelen ugyanis, hogy az államháztartás nyugdíjtermészetű kiadásai helyes összegének megállapításánál csak azok az összegek voltak számításba vehetők, amelyekkel az állam a különböző nyugdíjintézetek szükségleteihez évenként hozzájárult. Viszont azonban nem vitatható, hogy az alkalmazottak, illetve hátrahagyottaik által akkoriban élvezett összes nyugellátások teljes szükségletét csak az az összeg mutathatja helyesen, amelynek megállapítása nem az előzőekben említett intézeteknek és alapoknak nyújtott állami hozzájárulás, hanem az azok által tényleg fedezett nyugdíjjárandóságok összegének számításba-vételével történt.

A következők mutatják, hogy a háborút megelőző évek folya-mán az államvasutak nyugdíjintézetében, az országos tanítói nyugdíjintézet- és gyámalapban, továbbá a hadmentességi díj-alapban, az állami költségvetés terhére élvezett javadalmazással szemben, a legfőbb állami számvevőszék zárszámadási jelentései-nek az alapok kezelési eredményeire vonatkozó adatai szerint milyen összegű nyugdíjjárandóságok találtak fedezetet.¹

I. A m. kir. államvasutak nyugdíjintézete.

Az intézetnek a m. kir. közmunka és közlekedési minisz-terium által 1870. évi március hó 13-án 2.716. sz. alatt jóváhagyott alapszabályai 1. §-a szerint abból kifolyólag, hogy „a m. kir. államvasutak hivatalnokai és szolgálói nem államszolgák, részükre, úgy özvegyeik és árváik részére egy nyugdíj-alap létesítése elha-

¹ A máv. nyugbérpénztárában, továbbá a bánya- és erdészeti társpénz-tárakban a költségvetési javadalmazással szemben fedezetet talált ellátási szük-séglet alakulására vonatkozó, csekélyebb jelentőségű adatok részletezése mel-lőzöttetett, a 82. old. 6. b) és 8. pontjai azonban az 1912. évet illetően idevonat-kozólag is tájékoztatással szolgálnak.

tároztatott.¹ A nyugellátást élvezők számának, valamint a nyugdíjjárandóságok összegének folytonos emelkedése következtében azonban az intézet működése, különösen az utolsó békeévekben, már csak az állami támogatás fokozott igénybevételével volt biztosítható. Mindazonáltal, mint alábbiakból kitűnik, az intézet a háborút megelőző időkben az állami hozzájárulás összegét még mindig messze túlhaladó nyugdíjszükséglet fedezéséről gondoskodott. Ezzel szemben pl. az 1934/35. évi költségvetés szerint, a nyugdíjintézet és nyugbérpénztár együttes bevételei, valamint a tagok járulékai az államvasúti alkalmazottak 69,47 millió pengős nyugdíjszükségletéből csak 1,58 millió erejéig (2,27%) nyújtottak fedezetet.

Számadási év	hozzájárulás	és hiánypótlásként	a különböző nyugdíj-	
	előirányzott	összeg ²	igénybe vett	járandóságokra kifizetett
				összeg
	millió korona			
1904.	1.47		1.55	6.25
1905.	2.20		5.42	7.02
1906.	5.45		4.41	7.88
1907.	5.70		2.26	8.67
1908.	2.90		2.64	9.65
1909.	5.26		4.45	10.99
1910.	5.26		4.66	12.51
1911.	4.29		5.97	15.25
1912.	5.44		7.86	17.61
1913.	7.91		10.71	20.09

Megjegyzésre érdemes, hogy nevezett nyugdíjintézet mérlege már az 1892. évtől kezdődőleg állandóan passzív volt, kivéve az 1904. és 1908. évek kezelését, amikor is a tagok járulékainak, valamint a munkaadói hozzájárulásnak a fizetésrendezések folyamányaként előállott jelentékeny emelkedése következtében bevételi felesleggel zárult. Az egyes években mutatkozott kezelési hiány fedezésére a kormány által nyújtott kamatnélküli előlegek szolgáltak³ s az 1915. év végével e címen már 51.662.159 K 72 f tartozása volt az intézetnek. A m. kir. államvasutak állapotáról és üzleti eredményeiről az 1900. évet illetően kiadott jelentés a nyugdíjintézet kezelési hiányával kapcsolatosan már szükségesnek tartotta kiemelni, hogy „a nyugdíjak nagy emelkedésének mostanában állott be az ideje, mert az a generáció, amely a nyugdíjintézet megalkotása s illetve az abba az államosítások következtében beolvadt vasúti nyugdíjintézetek alapítása alkalmával szolgálata kezdetén és életerejé delén volt, most jut el nagy tömegben szolgálata pályafutásának a végére“ s egyben utalni arra, hogy ebben az irányban bizonyos idő multával majd „megállapodásnak és természetes egyensúlynak kell bekövetkeznie, minél fogva reálalható, hogy a nyugdíjalap igénybevétele a jövőben kedvezőbben fog alakulni.“⁴

¹ Az intézet tagjai csak állandó és évi fizetéssel alkalmazott hivatalnokok, illetve szolgálk lehettek. Azoknak az alkalmazottaknak és munkásoknak ellátására, akik a nyugdíjintézet szabályai szerint abba felvehetők nem voltak, 1904. évi július hó 1-ével külön Nyugbérpénztár létesült.

² A vonatkozó évi állami költségvetésben közzétett kimutatások adatai szerint.

³ A nyugdíjalapnál beállható hiányok fedezésére az állam által nyújtott kamatnélküli előlegek csak akkor és abból az összegből voltak visszafizetendők, amely „a nyugdíjalap jövedelméből és hozadékából — ideértve a tagok befizetéseit is — az alap összes terheinek fedezése után jövedelmi feleslegül fennmarad.“ (1885. alapsz. 52. §.)

⁴ Lásd jelentés 124. old.

II. Országos Tanítói Nyugdíjintézet és Gyámalap.

Ennek a nyugdíjintézetnek *aránylag* még nagyobb volt a teljesítőképessége, mert alábbiak szerint 1904-ben államségélye összegénél 11-szer, az 1913. évben pedig javadalmazásánál még mindig közel 8-szorta nagyobb nyugdíjszükségletet elégített ki.¹

Számadási év	az intézet segélye az 1875: XXXII. t.-c. 36. §-a alapján	a megszüntetett	összes javadalmazás az állami költségvetés terhére	a különböző nyugdíjjárandóságokra kifizetett összeg ²
		30 filléres díjak kárpótlása fejében az 1908: XLVI. t.-c. 2. §-a alapján		
m i l l i ó k o r o n a				
1904.	0.50	—	0.50	3.27
1905.	0.50	—	0.50	3.71
1906.	0.50	—	0.50	4.09
1907.	0.50	—	0.50	4.41
1908.	0.50	—	0.50	4.62
1909.	0.50	—	0.50	5.14
1910.	0.50	0.12	0.42	6.08
1911.	0.50	1.05	1.55	6.86
1912.	0.50	0.70	1.00	7.45
1913.	0.50	0.70	1.00	7.75

Nevezett nyugdíjintézetet az 1924: XXVIII. t.-c. megszüntette s az állami, valamint az állami kezelés alatt álló közalapokból fenntartott intézetek tanszemélyzetét az 1912: LXV. t.-c., az államvasutak és az állami vasgyárak iskoláinak tanítóit, illetve óvónőit pedig az államvasutak nyugdíjintézetének hatálya alá vonta. Végül az intézet kötelékébe tartozott egyéb tanszemélyzetet — természetesen a felmentett iskolafenntartók külön-külön nyugdíjintézetei által ellátott tanítók és óvónők kivételével — az 1894: XXVII. t.-cikkkel létesített s az 1914: XXXVI. t.-c. alapján fennálló nyugdíjintézet kötelékébe utalta, amely mint a „Nem állami tanszemélyzet országos nyugdíjintézete“ volt hivatva tovább működni.

Egyik bizonyoságául annak, hogy a háborút megelőző időkkel szemben mennyire eltolódtak az államháztartás ebbéli terhei, megjegyzést érdemel, miszerint ennek az 1894: XXVII. t.-cikkkel létesített alapnak állami javadalmazása annak idején évi 120.000 K volt, amivel szemben pl. az 1934/35. költségvetésünkben a Nem állami tanszemélyzet országos nyugdíjintézete részére 11,556.700 P-s állami hozzájárulás volt előírányozva.

¹ Az Országos Tanítói Nyugdíjintézet és Gyámalap létesítését és fejlesztését, illetve a tanszemélyzet ellátásának szabályozását illetően e tanulmányok III. Részében további adatok lesznek találhatóak.

Mindenesetre ezúttal is megjegyzést érdemel azonban az a körülmény, hogy az idevonatkozó 1875: XXXII. t.-cikkben nyert hazánkban első ízben alkalmazást az a számítási mód, amely szerint a betöltött 10 év után már minden egyes további betöltött szolgálati év kihat a nyugdíj összegére.

² A kimutatott összegekben nem jutnak kifejezésre azoknak az árváknak ellátási költségei, akik járulékaik helyett az 1891: XLIII. t.-c. 9. §-a alapján az intézet árvaházaiban nyertek elhelyezést.

III. Hadmentességi díjalap.

A hadmentességi díjról szóló 1880: XXVII. t.-cikkkel olyan alap létesült, amely néhány év elmúltával már nemcsak a rokkantak ellátásának javítását s az ellenség előtt elesett, illetve hadifáradalmak következtében elhalt havidíjasok és legénység családjainak megfelelő gyámolítását tette lehetővé, hanem eme eredetileg megjelölt céljain túlmenően arra is megfelelővé vált, hogy a katonai özvegyek és árvák nyugdíjra való igényének általánossá tétele mellett, keretében a katonai családok ellátási ügye is végre megoldást nyerjen.¹

A szóbanforgó alapnak vonatkozó működéséről alábbiak nyújtanak, az utolsó békeéveket illetően, tájékoztatást.

Számadást év	hozzájárulás (díjbévélet)	állandó átalány a közözügyi ki- adások terhére ²	összesen	az alpból kifize- tett járandóságok összege
m i l l i ó k o r o n a				
1904.		0.87	2.59	2.07
1905.	1.72	0.87	2.58	2.19
1906.	1.71	0.87	2.58	2.23
1907.	1.71	0.87	2.58	2.75
1908.	1.71	0.96	2.67	2.63
1909.	1.71	0.96	2.67	2.99
1910.	1.71	0.96	2.67	3.37
1911.	1.71	0.96	2.67	3.27
1912.	1.71	0.96	2.67	4.43
1913.	1.71	0.96	2.67	4.42

Tekintettel arra, hogy a hadmentességi díjalap az 1913. évben már 50.9 millió korona tiszta vagyonnal is rendelkezett, nyilvánvaló, hogy abban a katonai özvegyek és árvák ellátása normális viszonyok között továbbra is teljesen biztosítható lett volna. A háborút követőleg természetesen ez az alap is megszűnt s megmaradó vagyona felszámolásra került.

*

Azok az alapok, illetve intézetek tehát, amelyek a háborút megelőzőleg az alkalmazottak igen számottevő csoportjainak nyugellátását viselték, az előadottak tanúsága szerint ma már vagy fenn sem állanak, vagy pedig megközelítőleg sem működnek akkori kereteikben. Ha pedig az államháztartás jelenlegi nyugdíjszükségletében az alkalmazottak egyes olyan csoportjainak nyugdíjjárandóságai is bennfoglaltatnak, akiknek ellátásáról annak idején a már említett intézetek, illetve alapok kereteiben

¹ A katonai özvegyek és árvák nyugellátásának mikénti szabályozását, valamint a hadmentességi díjalapot illetően e tanulmányok III. Részében további adatok lesznek találhatóak.

² A közözügyi nyugdíjknál a katonai özvegyeknek és árváknak, valamint a katonai számosztályok és udvari hadszámvevőség 1860. november 1.-je előtt nyugalmazott hivatalnokai és szolgálói özvegyeinek és árváinak ellátási élvezményei, továbbá a tengerészeti ellátási élvezmények fedezésére az 1887: XX. t.-c. alapján felvett 2.62 millió koronás állandó átalánynak a kvóta arányában Magyarországra eső része.

történt gondoskodás, nyilvánvaló, hogy a háború előtti időkben fizetett nyugdíjjárandóságok ezzel egybevethető összegét a vonatkozó alapok által viselt ellátások összegeinek figyelembevételével kell megállapítani.

A 2. számú ábrán vázoltak azt szemléltetik, hogy az 1904—1913. évek folyamán a „Nyugdíjak“ fejezetén elszámolt nyugdíjjárandóságok, illetve az államháztartás által viselt összes nyugdíjtermészetű kiadások összegével szemben miként alakult a nyugellátásokra a fentebbiek szerint számítható szükséglet. A 3. számú ábra pedig — a vonatkozó adatok kiegészítéséül — az 1912. évi zárszámadási eredmények szerint, az alkalmazottak egyes csoportjait illetően létesített nyugdíjintézetekből, illetve alapokból fedezett ellátások betudásával számításba vehető tulajdonképpeni nyugdíjszükségletnek tárcák szerinti megoszlását mutatja. Felülírtva egyben azt is, hogy az egyes tárcák, valamint a természetük szerint körükbe vonható alapok által viselt nyugdíjjárandóságok az 1912. évi 82.7 millió koronás nyugdíjszükségletnek hány %-át tették ki.

A háborút megelőző idők nyugdíjszükségletének az eddigiekben előadottak figyelembevételével való megállapítása máris tanúsíthatja, hogy mennyire *nem állja meg a helyét* a bevezetőkben már említett *az a köztudatban is élő megállapítás, miszerint Csonkamagyarország nyugdíjterhe Nagymagyarország nyugdíjszükségletének közel hatszorosát teszi ki*. Egyúttal azonban már most le kell szegezni azt is, hogy államháztartásunk jelenlegi nyugdíjterhének pl. az 1912. évet illetően a 2. sz. ábra szerint jelentkező 82.7 millió koronás¹ tulajdonképpeni nyugdíjszükséglettel való egybevetése még mindig csak kiindulópontul szolgálhat a mai nyugdíjterhek nagyságára és mikénti kialakulására vonatkozó vizsgálatoknál! Ahhoz ugyanis, hogy a háborút megelőző állapotból a mostani nyugdíjszükséglet összegét illetően legyenek helyes következtetések levonhatók, néhány igen fontos körülményre kell még figyelemmel lenni.

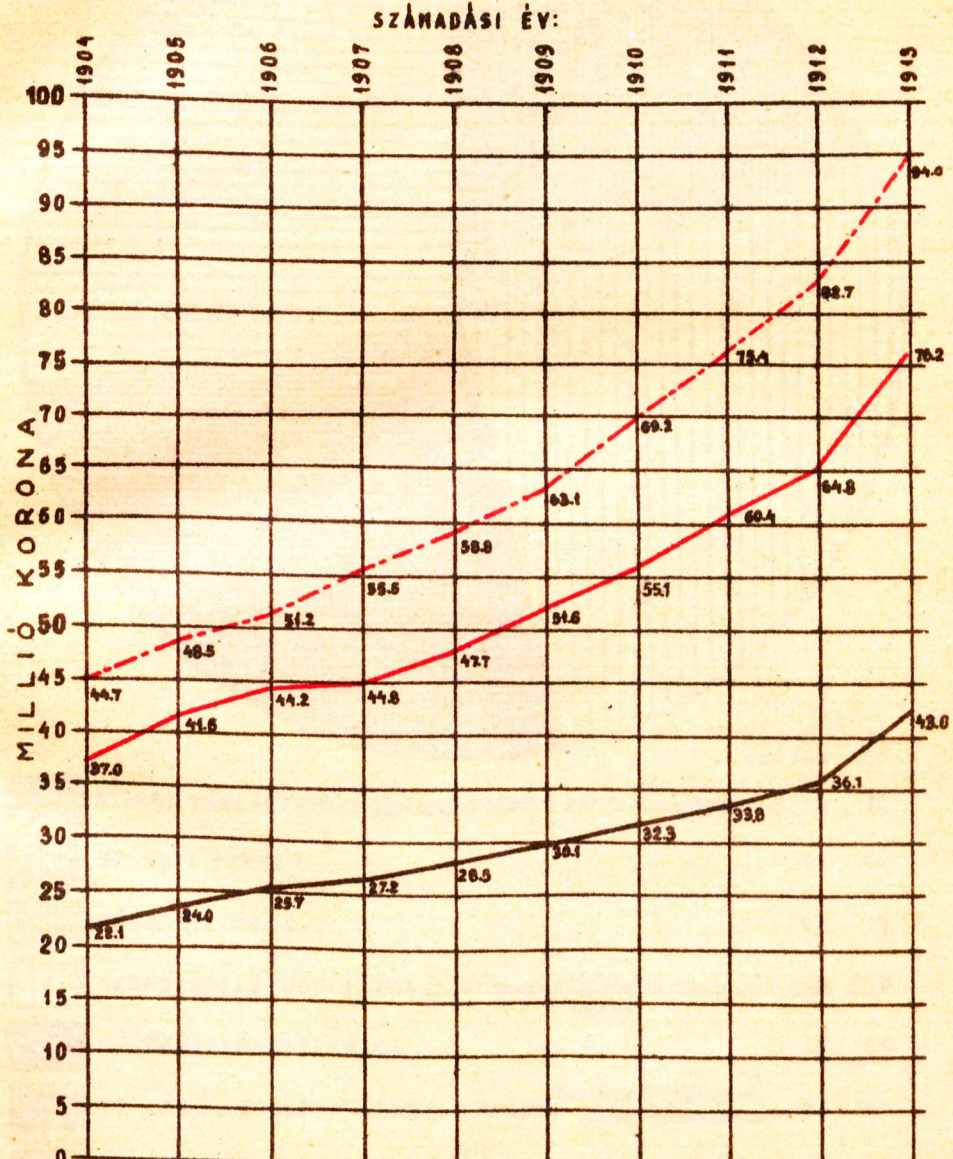
¹ 95.9 millió pengő (1 ar. koronát 1 pengő 16 fillérrel véve egyenlőnek.)

Ebből esett:

a magyar állam költségvetésében előírányzott ellátásokra (ideszámítva a bányászati és erdészeti társzpénztáraknak adott rendes és rendkívüli kincstári járulék összegét, valamint a Horvát-szlavon országok autonóm beligazgatásának hozzávetőleges nyugdíjszükségletét)	44.6 millió P
a közös hadsereg és haditengerészeti, továbbá a közös külügyi, pénzügyi és számszéki ellátásokra a 36.4 %-os kvóta arányában	16.7 „ „
a hadmentességi díjalapból fedezett ellátásokra	5.1 „ „
a m. kir. államvasutak nyugdíjintézete és nyugbérpénztára által viselt ellátásokra	20.9 „ „
az országos tanítói nyugdíjintézet és gyámialapból fizetett ellátásokra	8.6 „ „
együtt	95.9 millió P

(A szóbanforgó nyugdíjszükséglet további részletezését s az ellátások nemei szerint való megoszlását l. a 82. oldalon.)

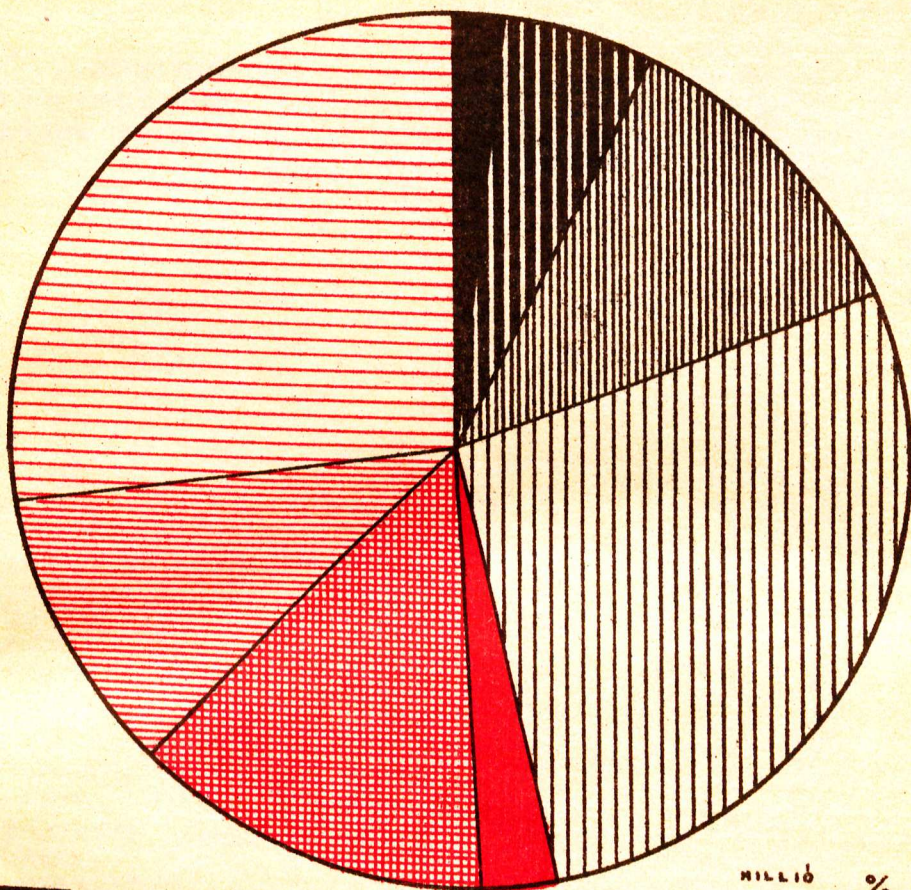
A nyugdíjintézetek által fedezett ellátások összegeinek figyelembevételével számított tulajdonképeni összes nyugdíjszükséglet alakulása a „Nyugdíjak” fejezet, illetve az államháztartás összes nyugdíjtermészetű kiadásával szemben

— A nyugdíjak fejezetén elszámolt nyugdíjjárandóságok (A kiadások és bevételek nettó összege)
 — Az államháztartás által viselt összes nyugdíjtermészetű kiadások nettó végösszege
 - - - A nyugdíjintézetek által fedezett ellátások összegeinek beszámításával jelentkező tulajdonképeni nyugdíjszükséglet

2.sz. ábra.

Az 1912. évi összes nyugdíjszükséglet megoszlása az egyes tárcaék szerint

	MILLIÓ KORONA	%
 KISEBB TÁRCAK (a közös külügyi nyugellátásoknak a kvóta szerinti hányadával)	1.3	1.6
 BELÜGYI TÁRCA*	4.5	5.4
 PÉNZÜGYI TÁRCA	9.8	11.7
 KERESKEDELEMÜGYI TÁRCA (a Máv. nyugdíjintézetével és nyugbérpénz-tárával)	23.0	27.8
 FÖLDMŰVELÉSÜGYI TÁRCA	2.3	2.8
 VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI TÁRCA* (az Orsz. tanítói nyugdíj-intézet és gyámalappal)	10.7	12.9
 IGAZSÁGÜGYI TÁRCA*	8.8	10.4
 HONVÉDELMI TÁRCA (a közös hadsereg nyugellátásainak a kvóta szerinti hányadával és a hadmentességi díjalappal)	22.7	27.4
	82.7	100.0%

* A horvát autonóm beligazgatást illetően számításba vett nyugdíjszükséglettel

3.52 ábra

B) Nagymagyarország nyugdíjterhének valószínű alakulása napjainkig, tekintettel azokra a körülményekre, amelyek annak háború előtti mérvében még nem juthattak kifejezésre.

E tanulmánynak előzőleg már megjelent I. Részében¹ kifejtettek szerint² a nyugdíjterhek alakulására számos, hatásaiban egy időben és egymás mellett jelentkező körülmény gyakorol befolyást. A nyugdíjszükséglet alakulására befolyással bíró *egy* tényezőök hatása azonban természetesen különböző időpontoktól kezdődőleg érvényesül, illetve jut kifejezésre a maga egész terjedelmében, továbbá időbelileg következményeiben is korlátozott.

Ahhoz tehát, hogy egy bizonyos időpontban jelentkező nyugdíjszükségletben teljes mértékben kifejezésre juthassanak mindazok a pénzügyi következmények, amelyeket e szükséglet alakulásában közrejátszott kisebb vagy nagyobb jelentőségű tényezőök összessége rejtett magában, természetesen *nyugdíjszükséglete nyilvánvalóan nem lehet hű tükre* mindazoknak a pénzügyi következményeknek, amelyeket a legutolsó s akkoriban érvényben állott azok a rendelkezések vontak maguk után, amelyek a nyugdíjterhek alakulását döntően befolyásolják, illetve irányítják.

Ehhez képest a következőkben előadásra kerülők különösképpen annak megvilágítását célozzák, hogy az utolsó békeévek nyugdíjszükségletében mennyiben jutottak, illetve juthattak már kifejezésre azok a rendelkezések, amelyek a nyugellátások alapjait szolgáló illetmények mérvét, a tényleges szolgálatban állók létszámát, a rendszeresített állások és alkalmazások minőség szerinti megoszlását illetően a jelzett időben érvényben voltak, illetve amelyek az alkalmazottak nyugdíjügyének újabb szabályozására éppen akkoriban hoztattak.³

¹ A Magyar Közigazgatástudományi Intézetnek 17. sz. kiadványa. Budapest, 1955.

² Lásd ott a 15. oldalon.

³ Mint a 2. sz. ábrán látható, az 1915. évi nyugdíjszükséglet az 1912. évi-vel szemben igen lényeges emelkedést mutat. De bár az 1915. évet illetően jelentkezett nyugdíjszükséglet kialakulását már az 1912. LXV. t.-cikkbe becikkelyezett új nyugdíjtörvény következményei is kétségkívül igen erősen befolyásolták, — amint az az erre vonatkozólag a továbbiak folyamán előadásra kerülőkből kiténik, — ez sem nyújthat, még távolról sem, helyes alapot az akkori és a jelenlegi nyugdíjterhek egybevetésére.

3. §. Az illetményrendezések befolyása az utolsó békeévek nyugdíjszükségletére.

A dolgok természetéből következik, hogy a tényleges szolgálati járandóságok mérvét illető rendelkezések hatásai a nyugdíjszükségletben *fokozatosan* mutatkoznak s teljes egészükben csak akkor jutnak kifejezésre, amikor a nyugdíjasok tábora olyan kicserélődésen ment keresztül, hogy csupán olyanokból áll, akiknek járandóságai már a legutóbbi illetmények alapulvételével lettek megállapítva. Tekintettel a nyugdíjélvezet akkori 10 éves átlagos időtartamára,¹ nyilvánvaló, hogy az államháztartásnak az előzőekben részletesen tárgyalt 1912. évi nyugdíjszükségletében sem az 1904. s az azt követő években eszközölt illetményszabályozások, sem pedig az új rendszerű fokozati előlépések pénzügyi következményei nem bontakozhattak ki teljes egészükben, márcsak alkotásuk időpontjára való tekintettel sem.

Ennek, az akkori és jelenlegi nyugdíjszükséglet egybevetése szempontjából kétségkívül igen jelentős körülménynek megfelelő igazolására szolgálhat a tényleges szolgálati járandóságokra vonatkozó fontosabb rendelkezések időpontjainak, valamint azok pénzügyi horderejének az alábbiakban következő ismertetése.

Önálló állami életünk berendezése során meglehetősen hosszú időnek kellett elmúlnia addig, amíg végre gondoskodás történt az alkalmazottak szolgálati járandóságainak *általános* szabályozásáról is.²

Szinte azt mondhatni, hogy erre a gondoskodásra az 1893. IV. t.-c. megalkotásával csak akkor került a sor, midőn a rangviszonyok rendezetlensége³ és a járandóságok elégtelen volta következtében az állami szolgálat egyes munkaköreire már-már nehezen akadtak *a kellő képességekkel is* rendelkező pályázók. A helyzet ilyen jellemzésével kapcsolatosan a törvényjavaslat indokolása rámutatott arra is, hogy a mutatkozó bajok orvoslásának elmaradása esetén pl. Horvát-Szlavonországok pénzügyi igazgatása körében számolni kellett azzal a körülménnyel, hogy

¹ A legfőbb állami számvevőszéknek a francia kormány vonatkozó kérdésére 2.403/1904. eln. sz. alatt adott válaszában foglaltak szerint. V. ö. Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez I. Rész 53. old.

² „Az 1848.-i első felelős magyar miniszterium a rendelkezésre állott idő elégtelensége és a bekövetkezett sorsdöntő események miatt nem foglalkozhatott a tisztviselői kérdés rendezésével. De még azután is évtizedeknek kellett eltelni, amíg a törvényhozás az első nagy tisztviselői illetménytörvényeket megalkotta. 1871-ben volt általánosabb természetű fizetésrendezés, de ez csak az addigi fizetéseknek bizonyos kulcs szerint való emelését jelentette, a fizetések általános szabályozására az idő még nem volt alkalmas.“ Mártonffy Károly: Köztisztviselői jog. (L. Közgazdasági Enciklopédia 1930. III. kötet 670. old.)

³ Az állások és a fizetések közötti helyes kapcsolat teljes hiányát mindennél ékesszólóbban bizonyíthatja az a körülmény, hogy pl. a VIII., úgyszintén a IX. napidíjosztályban nem kevesebb mint 23-féle összegű törzsfizetés volt megállapítható. (V. ö. a 22. oldalon előadottakkal.)

az egyes állásokban addig megkívánt képesítéstől a jövőben el kell majd tekinteni.¹

Az 1893: IV. t.-c. megalkotása előtt a fizetéseknek, továbbá a még tulajdonképpen Mária Terézia uralkodása alatt megállapított rendszeren alapuló rangviszonyoknak *általános és szerves* szabályozására mégcsak kísérlet sem történt. A képviselőház ugyan az 1870. évi március hó 22-én hozott 1629. sz. határozatában utasította a kormányt, hogy tegyen javaslatot a fizetések szabályozására s azoknak a hivatali állásokkal való összhangba hozatalára, de a kormány a kérdés rendszeres és végleges szabályozását mindaddig nem tartotta keresztülvihetőnek, amíg az államszolgálat a maga egészében nem nyert egységes elvek és rendszer szerint való szabályozást.

Miután azonban különösen az alacsonyabb állásokban húzott fizetések elégtelen voltát a kormány is belátta, azok valamelyes javítására 948.743 frt-ot irányzott elő az 1871. évi költségvetésében. A fizetéseknek ez az 1871-ben eszközölt javítása tehát, bár általánosabb természetű volt, a szolgálati viszonyok minden rendezése nélkül, egyszerűen csak a korábbi fizetések néhány %-kal való felemelésére szorítkozott. Az ezt követő évek költségvetéseiben kifejezésre jutott kisebb jelentőségű javítások ugyancsak nem a kérdés végleges rendezését, hanem csupán a megélhetési feltételeknek bizonyos könnyítését célozták az alkalmazottak egyes szűkebb csoportjait illetően.

A bajok oka azonban nem csupán abban rejlett, hogy a gazdasági élet akkori rohamos fejlődése ellenére az alkalmazottak járandóságai egyáltalában nem idomultak a megélhetési feltételekben beállott változásokhoz. Hanem nem kis mértékben abban a rendezetlenségben is, hogy a szolgálati járandóságok mérve az illető állás fontosságához, az azzal egybekötött hatáskör terjedelméhez, illetve annak esetleges különös társadalmi jelentőségéhez sem igazodott. Az állami élet gyors ütemű fejlődése során szükségessé vált szervezések ugyanis a hivatali állások osztályozását illetően, végül is olyan egyenlőtlenségekre vezettek, miszerint Pulszky Ágost szavai szerint már a legjobb úton voltunk

¹ „Még súlyosabbá válik majd a helyzet akkor, ha a közigazgatás a vármegyékben államosíttatni fog. Előreláthatólag számos képzett és tehetséges egyén a vármegyei közigazgatásnál fog alkalmazást keresni, míg az állami közigazgatás egyéb, kevésbé vonzó s rosszabbul javadalmazott ágazatainak csak a kevésbé képzett és alkalmas elemek jutnának. Igazolják mindezeket pl. a pénzügyi közegekkel Horvát-Szlavonországokban szerzett tapasztalataink, ahol már most is azok a körülmények fennforognak, amelyek nálunk a vármegyei közigazgatás államosítása után fenyegetnek s ahol a pénzügyi szolgálat alig képes alkalmas és képzett egyéneket kapni, úgyhogy ily egyének hiányában, ha a baj nem orvosoltatik, kénytelenek lennénk esetleg a törvényes qualificatiótól eltekinteni.“ L. Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról szóló 1891. évi december hó 22-én kelt törvényjavaslat indokolását. (Képviselőházi irományok 1887—92. XXXIV. kötet 213—14. oldal.)

ahhoz, hogy „a tisztviselői fizetéseknek egy teljesen külön tudománya fejlődjék ki az országban.”¹

Az ebbéli viszonyok jellemzésére szolgáljanak azok a különbségek, amelyeket — az egyes szolgálati ágazatokban is eltérően megállapított működési, személyi, ötöd- vagy tizedéves, továbbá egyes vidékeken rendszeresített drágasági pótlékoktól, valamint az esetleges természetbeni járandóságoktól eltekintve — maguk a *törzsfizetések* mutattak. Az állami tisztviselők, altisztek és szolgálk illetményeinek szabályozásáról szóló, az 1893: IV. t.-cikkbe be-cikkelyezett törvényjavaslat indokolásában foglaltak szerint az V. napidíjosztályban 3, a VI.-ban 8, a VII.-ben 15, a VIII.-ban 23 féle összegű fizetés volt megállapítva, úgyhogy *azonos minőségű* tisztviselők javadalmazásában a különböző szolgálati ágazatok és állomáshelyek szerint 700-tól 2100 frt-ig terjedő eltérés volt lehetséges. A IX. napidíjosztályban 20, a X.-ben 22, a XI.-ben 23, a XII.-ben pedig 17 féle fizetés járt s így 200-tól 1000 frt-ig terjedő különbözetelek mutatkozhattak tisztán ennek következtében. Nagyjából hasonló volt a helyzet a *lakpénzek* terén is, valamelyest kevesebb változattal, amennyiben az V. napidíjosztályban 2, a VI.-ban 4, a VII.-ben 5, a VIII.-ban 6, a IX.-ben 7, a X.-ben 4, a XI.-ben 3, a XII.-ben pedig 4 féle összegű lakpénz volt megállapítható.

Természetes, hogy a javadalmazások ilyen rendszere, illetve teljes rendszertelensége mellett szinte lehetetlen volt az alkalmazottak áthelyezése s a szolgálat érdekében akként való beosztása is, hogy minden munkaerő a képességeinek leginkább megfelelő helyen és munkakörben nyerjen elhelyezést.

A fizetések és rangviszonyok szabályozása során el kellett dönteni azt a kérdést is, hogy az állami szolgálat kisebb jelentőségű és alacsonyabb rendű munkálatait is állandóan alkalmazottak, vagy a francia és angol mintára csak ideiglenesen felvett — tehát későbbi *ellátásra nem igényjogosult* — személyzet lássa el. Bár Wekerle Sándor pénzügyminiszter kifejezést adott abbéli nézetének, hogy „talán a humanizmus követelményei túlzásának engedett a törvényhozás, amikor az ily kisebb funkcionáriusok, amelyek minden államban az ideiglenes alkalmazottak jellegével bírnak, egész raját állandósította” mégpedig „oly terjedelemben, mint egyetlen államban sem”,² a kérdés az alkalmazottaknak 11 fizetési osztályba történt besorolásával az addig is érvényesült szellemben nyert megoldást, az ilyen munkakörökben elhelyezkedettek nagy számára való tekintettel.

Nem kis feladatot képezett tehát a kormány számára a törvényhozás által adott utasításnak eleget tenni, annál is inkább, mert a járandóságok rendezésének az államháztartás nagyobb megterhelhetése nélkül kellett megtörténnie.

¹ Lásd 152. ülés 1893. (Képviselőházi Napló 1892—97. VIII. kötet 331. old.)

² Lásd 75. ülés 1892. (Képviselőházi Napló 1892—97. IV. kötet 299. old.)

Végül is a kérdés csak egyik részét illetően nyert tökéletes megoldást, nevezetesen, hogy azokban az állásokban, amelyekre az 1895: IV. t.-c. határozmányai kiterjedtek, a fizetések terén az előzőekben vázoltak szerint uralkodott rendszertelenségek teljesen megszűntek. A fizetések megfelelő feljavításának gyökeres megoldása ellenben már a jövőre maradt, miután a kellő anyagi eszközök hiányában ezúttal inkább csak a segítségre leginkább ráutált kisebb állású alkalmazottak javadalmazása volt valamelyest érezhetőbben felemelhető. Az I—IV. fizetési osztályokba soroltak addigi illetményein mitsem változtatott a törvény, az V. és VI. fizetési osztályban is csak 7.48, illetve 7.78 %-kal emelkedtek a fizetések, de a VII. fizetési osztályban jelentkező 16.11 %-os, a VIII.-ban 13.68 %-os, a IX.-ben 11 %-os, a X.-ben 15 %-os és a XI.-ben jelentkező 14 %-os¹ átlagos különbözet *sem haladta meg a változott megélhetési viszonyok következtében már okvetlen szükségessé vált javítás mértékét.*

Fent jelzett fogyatékosága mellett is az 1895: IV. t.-cikket, amelyben az egész mai tisztviselői rangszervezet is gyökerezik, mint a szolgálati járandóságok *első általános és szisztematikus szabályozását*, az illetményügyek alaptörvényének kell tekintenünk.²

A törvény hatálya közvetlenül 30.033 alkalmazottra terjedt ki, (ebből 16.748 tisztviselő, 282 gyakornok, 7.962 altiszt és szolgálta, 4.541 pedig a pénzügyőrség legénysége³) közvetve azonban érintette a törvényhatóságoknál, állami üzemeknél s az egyéb szolgálati ágazatokban alkalmazottakat is, miután megfelelő előkészítés után természetesen azokra vonatkozólag is hasonló szellemű rendelkezéseket kellett életbe léptetni. Pénzügyi következményeit pedig a fenti létszámra számítva egyelőre 2.1 millió forintban, arra az időre pedig, mire a törvényben foglalt határozmányok a maguk teljességében érvényre juthatnak, 2.9 millió forintban⁴ jelölte meg a pénzügyminiszter.⁵

¹ Wekerle Sándor pénzügyminiszter által az 1895. évi február hó 11.-i 157. ülésen előadott adatok. (Képviselőházi Napló 1892—97. VIII. kötet 462. old.)

² V. ö. Mártonffy Károly: Köztisztviselői jog: „Az 1895: IV. t.-c. a magyar állami tisztviselők illetményügyének első szerves rendezése és a hozzáfűzött indokolás a tisztviselői illetmények mibenlétének, a közgazdasággal, az állam pénzügyeivel való viszonyának, társadalmi kihatásának olyan klasszikus összefoglalása, hogy az valóban határjelzőnek tekinthető. Annál a körülménynél fogva pedig, hogy a köztisztviselői jogviszonyra vonatkozóan sok, ma is érvényes rendelkezést tartalmaz, éppen azért annak ma is jelentősége van.” (L. Közgazdasági Enciklopédia 1930. III. kötet 670. old.)

³ A pénzügyi bizottság előadója szerint. L. 152. ülés 1895. (Képviselőházi Napló 1892—97. VIII. kötet 330. old.)

⁴ Lásd a törvényjavaslat indokolását. (Képviselőházi Irományok 1887—92. XXXIV. kötet 226—7. old.)

⁵ A pénzügyi bizottság által előterjesztett javaslat azonban, az eszközölt átdolgozások folyamánként már 3.2, illetve 4.1 milliós költségvetési többlettel számolt. L. 152. ülés 1895. (Képviselőházi Napló 1892—97. VIII. kötet 339. old.)

Természetes, hogy ez a számításba vett többszükséglet végül is jóval magasabb összegben jelentkezett az időközben bekövetkezett további szervezések és személyszaporítások, valamint annak következtében, hogy a törvény rendelkezései az elkövetkező években jóformán mindazokra az alkalmazottakra kiterjesztést nyertek, akik eredetileg hatálya alól a 21. §-ban foglaltak szerint ki voltak véve.¹

Mire azonban az 1893: IV. t.-c. pénzügyi következményeinek teljes érvényesülésére számításba vett 10 esztendő letelt, a megélhetési viszonyokban Európaszerte beállott további eltolódások már fel is őrölték az azzal járt, egyébként is csekély előnyöket s az illetmények újabb szabályozását tették szükségessé.

A vonatkozó javaslatot még 1903. évi február hó 14-én nyújtotta be a Háznak Lukács László akkori pénzügyminiszter. Az abban tervezett rendelkezések hatálya, a javaslat indokolásában foglaltak szerint összesen 51.178 egyénre terjedt volna ki, (ebből 22.142 tisztviselő, 8.213 tanszemélyzet, 527 kezelő, 13.184 különböző altiszt és szolga, 7.112 pedig a pénzügyőrség és állami rendőrség őrszemélyzete), tehát az 1893: IV. t.-c. hatálya alá eredetileg tartozók számánál már 21.145-tel több alkalmazottra.

A fizetéseknek ebben tervezett javítása folytán az egyes fizetési osztályokon belül jelentkező *átlagos* többlet az V. fizetési osztályba tartozóknál addigi fizetésük 22,5 %-ában, a VI.-nál 31,3 %-ában, a VII.-nél 22,3 %-ában, a VIII.-nál 25 %-ában, a IX.-nél 20,7 %-ában, a X.-nél 22,4 %-ában, a XI.-nél pedig annak 33,9 %-ában jelentkezett volna.

¹ Az 1893: IV. t.-c. hatálya alá *nem tartoztak*:

a) a főispánok és a budapesti főpolgármester, a kórházak- és tébolydák-nál, valamint a csendőrségnél alkalmazottak;

b) a bányászati és erdészeti akadémiánál, bányásziskoláknál, fémjelzésnél, pénzverő hivatalnál, sótermelésnél, az állami nyomdánál, az állami hidaknál, továbbá a számvevőségi személyzet kivételével a főbányahivataloknál, az állami jószágoknál és bányászatnál, valamint ezek igazgatóságainál, a kohászatnál és kincstári vasműveknél és azok központi vezetésénél alkalmazott személyzet, valamint a pénzügyőri legénység (melynek zsoldja azonban felemeltetett);

c) az államvasutaknál, ezek gépgyáránál, a diósgyőri gyárnál alkalmazott személyzet, valamint az útkaparók;

d) az erdészetnél, erdőfelügyelőségeknél, az orsz. erdei alaphól fenntartott intézeteknél, a lótenyésztézeteknél, az állategészségügynél, az állatorvosi akadémiánál, a vincellériskoláknál és borászatnál, a gazdasági tanintézeteknél, az országos kémiai intézet és központi m. kir. vegykísérleti állomásnál, az állattenyésztésnél, tejgazdaságnál, selyemtenyésztésnél, a földtani intézetnél és a kincstári birtokoknál alkalmazottak;

e) az egyetemi és műegyetemi tanárok, tanársegédek és gyakornokok, az elemi népiskoláknál, az óvodáknál és gyermekmenedékházaknál, kereskedelmi és ipariskoláknál, a siketnémák és vakok intézeteinél, a bábaiskoláknál és a balatonfüredi szeretetháznál és az orsz. zene- és színművészeti akadémiánál alkalmazottak; végül

f) a kisegítő és segédszolgák, valamint általában a nem rendszeresített állásokon, illetve nem rendszeresített minőségben alkalmazottak.

Az illetmények javítására szükséges összeget a fenti létszámra számítva 17.350.000 K-ban jelölte meg a pénzügyminiszter, amely többkiadással azonnal számolni is kellett az államháztartás vitelében.

Miután azonban ez a Széll kormány által benyújtott javaslat nem emelkedett törvényerőre, a kérdés végül is akként nyert megoldást, miszerint a törvényhozás az 1904: I. t.-cikkben felhatalmazta a kormányt, hogy az abban felsorolt alkalmazottak részére 16 millió K erejéig fizetés természetével bíró pótlékokat engedélyezhessen s ennek módozatait rendeleti úton állapíthassa meg.

Meg kell jegyezni, hogy az illetmények emelésével párhuzamosan felmerült az előlépési viszonyok javításának szükségessége is. Akkoriban ugyanis, — javarészt még a megelőző idők mostoha pénzügyi viszonyai következtében — általában a kormányzati ágazatok egyikében sem volt meg a helyes arány az alacsonyabb és magasabb állások között. Ennek következtében azután számos, jelentős feladatkörrel megbízott tisztviselő is évtizedekig maradt meg az indokolásban előadottak szerint, ugyanabban az állásban s azonos javadalmazás élvezetében. Miután pedig ez a körülmény esetleg károsan eshetett latba az állami érdekek megfelelő gondozásánál és képviselésénél, az illetékes tényezők nemcsak a tisztviselők, hanem az állam érdekei szempontjából is szükségesnek látták az előlépési viszonyok általános megjavítását.¹

Természetes, hogy az előmeneteli viszonyok gyökeres rendezése a magasabb állások megfelelő arányú szaporítását tette volna szükségessé. Erről azonban pénzügyi szempontokból éppen az illetmények felemelése miatt nem lehetett szó s vonatkozó javaslata előterjesztésével egyidejűleg, már a Széll kormány is szükségesnek tartotta annak leszögezését,² hogy az illetmények szabályozása következtében az államra háruló terhek további fokozását annál is kevésbé tartja lehetőnek, mert e javításból kifolyólag a *nyugdíjterhek is további jelentős emelkedést fognak mutatni!*

A kérdésnek legalább részlegesen történő megoldása érdekében tehát a fokozati előlépések addigi rendszerét kellett olyképpen megváltoztatni, hogy a tisztviselők számára az egyes fizetési osztályok keretein belül legalább bizonyos mérvű automatikus előmenetel legyen biztosítható.

Az 1893: IV. t.-c. rendelkezései szerint ugyanis maguk az egyes fizetési osztályok voltak a fizetési fokozatok száma szerint megosztva, tehát az illető fizetési osztályon belül való fokozatos előlépés lehetősége is a magasabb fokozattal egybekötött állá-

¹ Lásd az 1903. évi február hó 14.-én előterjesztett törvényjavaslat általános indokolását. (Képviselőházi Irományok 1901—1906. XXV. kötet 57. old.)

² Lásd az 1903. évi február hó 14.-én előterjesztett törvényjavaslat általános indokolását. (Képviselőházi Irományok 1901—1906. XXV. kötet 61. old.)

sokban beállott *üresedéstől* függött. Ezzel szemben az 1904: I. t.-c. alapján kibocsátott 530/M. E. sz. kormányrendeletben foglaltak szerint a tisztviselők a fizetési osztályuk keretein belül rendszeresített magasabb fokozatba *minden körülmények* között előléptek, ha az annak elérésére meghatározott szolgálati időt betöltötték.

Az 1904: I. t.-c. alapján rendszeresített pótlékok összege akként volt megállapítva, hogy mindazok a tisztviselők, akiknek szolgálati ideje a VI—VIII. fizetési osztályokban a 10 évet, a IX—XI. fizetési osztályokban pedig a 8 évet nem haladta meg, ugyanolyan javadalmazásban részesültek, mint amely a Széll kormány által benyújtott javaslatban volt tervezve. Míg azonban az említett — a pénzügyi bizottság által is letárgyalt, de törvényerőre nem emelkedett — javaslat az illető fizetési osztályokban 10, illetve 8 évnél hosszabb ideje szolgáló alkalmazottak illetményeinek további emelkedését is lehetővé tette volna, addig az 1904: I. t.-c. alapján kibocsátott 530/M. E. sz. rendelet ilyen irányú gondoskodást már nem tartalmazott. Ugyancsak nem gondoskodott azoknak a korpótlékoknak rendszeresítéséről sem, amelyeket a IX—XI. fizetési osztályokban 16, illetve 20 évnél tovább szolgálók részére kívánt¹ az említett javaslat biztosítani.

Fenti és egyéb hasonló természetű hiányosságokra való tekintettel az 1904: I. t.-cikkkel megkezdett illetményrendezés keretei, az 1906. évi költségvetés útján *további kiterjesztést* nyertek. Az 1904: I. t.-c.-ben nyert felhatalmazás és az 1906. évi állami költségvetésről szóló 1906: IX. t.-c. alapján kiadott 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendelettel foganatosított intézkedésekkel azután a kormány — jóformán az összes alkalmazottak részére a Széll-féle javaslatban tervezett illetményeket biztosítva, — magát az illetmények szabályozását befejezettnek is kívánta tekinteni.² A továbbiakat illetően az előmeneteli viszonyok kedvezőbbé tétele volt hivatva a tisztviselők helyzetének javítását szolgálni, s azt a fokozati előlépési lehetőség kiterjesztésén kívül, a kormány a *magasabb állások fokozatos szaporítása útján is* biztosítani kívánta. Ezt azonban az állambáztartás újabb megterhelhetése nélkül csak az idők folyamán s olyként tartotta keresztülvihetőnek, hogy a magasabb állások szaporítása mindig az alacsonyabb javadalmazású állások megfelelő nagyobb mérvű apasztásával járjon együtt.

¹ „A XI., X. és IX. fizetési osztályokba számos oly állás tartozik, amelyeknél a felsőbb osztályba való jutás az állás természete szerint felette ritka. Azoknak a tisztviselőknek az érdekében tehát, akik önhibájukon kívül, tisztán az általuk elfoglalt hivatali állás minősége folytán magasabb fizetési osztályba alig juthatnak, azt az intézkedést javaslom, hogy ezek a tisztviselők, ha a rendes fokozatos előlépés során fizetési osztályuk legmagasabb fokozatába eljutottak, bizonyos számú évek múlva és pedig kétízben korpótlékban részesüljenek.” L. az 1903. évi február hó 14.-én előterjesztett törvényjavaslat általános indokolását. (Képviselőházi Irományok 1901—1906. XXV. kötet 60. old.)

² V. ö. A pénzügyi tárca 1906. évi költségvetésének indokolásában foglaltakkal. (Költségvetés III. füzet 11—15. old.)

Alábbiakban az 1893: IV. t.-c. szerint járt fizetések a fentemlített 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendeletben megállapított fizetések összegeivel vannak egybevetve.

I. Tisztviselők:

fizetési osztály	fokozat*	az 1893: IV. t.-c. szerint járt fizetés évi összege	az 1906. évi 4.600 M. E. sz. rendelettel megállapított fizetés évi összege	az illető fizetési osztályban eltöltött	többet
		k o r o n á			
V.	1.	10.000	12.000	5. év leteltével	20 %
	2.	8.000	10.000	1—5. évben	25 %
VI.	1.	6.000	8.000	10. év leteltével	20 %
	2.	5.000	6.400	6—10. évben 1—5. „	28 %
VII.	1.	4.800	6.000	10. év leteltével	25 %
	2.	4.400	5.400	6—10. évben	22.7 %
	3.	4.000	4.800	1—5. „	20 %
VIII.	1.	5.600	4.400	10. év leteltével	22.2 %
	2.	5.200	4.000	6—10. évben	25 %
	3.	2.800	5.600	1—5. „	28.5 %
IX.			5.600 ¹	20. év leteltével	
			5.400 ¹	17—20. évben	
	1.	2.600	5.200	9—16. „	25 %
	2.	2.400	2.900	5—8. „	20.8 %
	3.	2.200	2.600	1—4. „	18.2 %
X.			2.800 ¹	20. év leteltével	
			2.600 ¹	17—20. évben	
	1.	2.000	2.400	9—16. „	20 %
	2.	1.800	2.200	5—8. „	22.2 %
	3.	1.600	2.000	1—4. „	25 %
XI.			2.200 ¹	20. év leteltével	
			2.000 ¹	17—20. évben	
	1.	1.400	1.800	9—16. „	50.8 %
	2.	1.200	1.600	5—8. „	53.3 %
	3.	1.000	1.400	1—4. „	40 %

* A fokozati előlépés a magasabb fokozatokban előforduló üresedésektől függött.

A következőkben az 1893: IV. t.-c. alapján járt és az előbbieken tárgyalt 4.600/1906. M. E. számú rendeletben megállapított altiszti és hivatalsszolgai fizetések vannak szembe állítva. Idevonatkozólag a költségvetési indokolás utal arra, hogy az alkalmazottak e csoportja javadalmazásának az 1904: I. t.-cikkben foglaltak alapján megkezdett feljavítását a kormány még olyként kívánta kiegészíteni, hogy megfelelő további pótlékok engedélyezése által nevezettek fizetés természetével bíró illetményei,

¹ A következő magasabb fizetési osztályba való kinevezés esetén a 16 évet meghaladó időt a magasabb illetményekre való igény szempontjából olyannak kellett tekinteni, mintha azt az illető tisztviselő már ebben a magasabb fizetési osztályban töltötte volna el. (4.600/M. E. sz. rendelet 57. §.)

amennyire csak lehetséges, megfeleljenek a Széll kormány által benyújtott javaslatban tervezett illetményeknek.

II. Altisztek és hivataloszolgák.

az 1893: IV. t.-c. szerint az egyes fokozatokban járt fizetések évi összege		az 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendelet 11. §-ában megállapított fizetések évi összege az illető minőségben eltöltött			
		k o r o n á b a n			
		a)	b)	c)	
Altisztek.	800	1.000	1.100	1.400	1—5. évben
	900	1.100	1.200	1.500	6—10. „
	1.000	1.200	1.300	1.600	11—15. „
		1.500	1.400	1.700	15. év leteltével
		d)	e)	f)	
Hivatal- szolgák.	500 egyéb	600	700	800	1—5. évben
	600 helyeken ¹	700	800	900	6—10. „
	700 Buda-	800	900	1.000	11—15. „
	800 pesten ²	900	1.100	1.100	15. év leteltével.

a) A bányászatnál, fémkohászatnál, pénzverésnél, fémbevéltásnál, bányászati és erdészeti főiskolánál, bányaiskoláknál, az állami erdészethnél, az állami kezelésbe vett községi erdőknél, erdőéri szakiskoláknál, sójvedéknél alkalmazott I. oszt. altisztek, főerdőőrök, famesterek, I. oszt. erdőőrök, faraktári őrök, sójvedéki súlybemondók, mázsaesküdtek, valamint az a)–c) és e) 1. alatt fel nem sorolt egyéb állami altisztek, — főápolók, fogházőrmesterek, bakók, főfegyőrök, börtönőrmesterek, főfelügyelők, munkavezető felügyelők és tejkézelők;

b) a postánál, távirdánál és távbeszélőnél alkalmazott altisztek;

c) a bányászatnál, fémkohászatnál, pénzverésnél, fémbevéltásnál, bányászati és erdészeti főiskolánál, valamint a bányaiskoláknál alkalmazott műszaki altisztek;

d) az egyéb állomáshelyeken alkalmazott s e) 5. alatt fel nem említett szolgák;

e) 1. az a) alatt fentebb felsorolt ágazatoknál alkalmazott II. oszt. altisztek, segédaltisztek, II. oszt. erdőőrök és faraktárőrök,

2. a Budapesten és a magyar korona országain kívül eső állomáshelyeken alkalmazott, f) alatt fel nem sorolt szolgák, — osztályápolók, hajdúk, őrök, fogházőrök, fegyőrök, börtönőrök, ápolók, felügyelők, nőfelügyelők, tehenészek.

3. a postánál, távirdánál és távbeszélőnél egyéb állomáshelyeken alkalmazásban álló szolgák;

f) a postánál, távirdánál és távbeszélőnél a székesfővárosban alkalmazott szolgák.

Önként értetődik, hogy azok az indokok, amelyek az 1904: I. t.-c.-ben felsorolt alkalmazottak illetményeinek rendezését szükségessé tették, éppúgy fennállottak az államvasutak szolgálatában álló alkalmazottakra vonatkozólag is, tehát a fizetések fel-emelésének s az előlépési viszonyok javításának azokat illetően is be kellett következnie. Annál is inkább, mert az államvasúti

¹ A posta, távirda és távbeszélőnél alkalmazott szolgák fizetése azonban nem lehetett kevesebb 600 K-nál.

² Ugyszintén a magyar korona országain kívül eső állomáshelyeken.

alkalmazottak járandóságait illetően javarészt még ugyanazok a rendelkezések voltak érvényben, amelyek az 1884. évi július hó 5-én, illetve az 1887. évi február hó 24-én kiadott szabályzatban nyertek megállapítást. A törvényhozás az 1904: XVIII. t.-c.-ben fel is hatalmazta a kormányt, hogy az államvasúti alkalmazottak illetményeinek rendezésére az 1904. évben 6,645.400 koronát jordíthasson. Az ennek keretében eszközölt fizetésrendezés azonban az államvasutak személyzetét egyáltalában nem elégítette ki, miután annak mértéke általában is, de különösen a magasabb állásokat illetően jóval alatta maradt az állami tisztviselők fizetésjavításának. Ennek következtében pedig nemcsak nem maradtak fenn azok a különbözetek, amelyek a vasúti szolgálat különleges voltának méltánylásaként az állami és államvasúti tisztviselők javadalmazásai között addig is mutatkoztak, hanem épp ellenkezőleg az államvasúti alkalmazottak jutottak sok tekintetben hátrányosabb helyzetbe.¹

Az államvasúti szolgálatában álló, évi fizetéses alkalmazottak illetményügye azután az 1907: L. t.-c. keretében nyert végleges szabályozást.² A vonatkozó javaslat indokolásában foglaltak szerint ugyanis ilyen körülmények között s arra való tekintettel, hogy a jóval csekélyebb létszámot képviselő vármegyei alkalmazottak fizetéseinek pótlására 4,600.000 K-t s az ugyancsak kisebb számú községi jegyzők és segédjegyzők illetményeinek pótlására is 4,475.727 K-t fordított az 1904: X., illetve 1904: XI. t.-c. értelmében a kormány, az államvasúti személyzet javadalmazásának újabb rendezése elől nem lehetett kitérni.

Az 1907: L. t.-c. az államvasúti tisztviselőket 9 fizetési osztályba, a többi évi fizetéssel bíró alkalmazottakat pedig 35 fizetési csoportba osztotta be s megállapította az egyes állásokban az új rendszerű fokozati előlépésre igényt adó várakozási idő mértékét, valamint az illető állással együttjáró lakáspénz összegét is.

A vonatkozó újabb intézkedések 14,495.150 K³ további kiadást jelentettek, amelyhez hozzáadva az 1904. évi szabályozás tényleges költségeit,⁴ az *akkori 40.275 főnyi évi fizetéssel bíró vasúti személyzet járandóságainak rendezése összesen 20,743.949 K több kiadást jelentett az állam háztartásában.* Ez az összeg az államvasúti alkalmazottak összes személyi járandóságaira az 1907. évben felvett 81,443.740 K-nak 25,45 %-át tette ki s a javaslat

¹ Lásd a m. kir. államvasutak évi fizetéssel bíró alkalmazottai illetményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslat általános indokolását. (Képviselőházi Irományok 1906—1911. XIII. kötet 153. old. 3. bek.)

² Az évi fizetéssel nem bíró alkalmazottak havidíjainak, napidíjainak, napibéreinek és egyéb munkadíjainak szabályozását továbbra is rendeleti úton kívánta eszközölni a kormány. (L. ugyanott 154. old. 2. bek.)

³ Ebből 8,153.230 K a fizetésék, 2,450.970 K pedig a lakpénzek felemelésére esett.

⁴ 6,248.799 K.

indokolásában foglaltak szerint az illetmények olyan mértékben történt megállapításának volt a következménye, hogy azok „nemcsak a magyar és osztrák állami, továbbá az osztrák államvasúti és cs. és kir. szabadalmazott déli vasúti alkalmazottak illetményeit fogják jóval túlhaladni, hanem nagyrészt el fogják érni, sőt egyes kivételektől eltekintve, túl is fogják haladni a külföldi nevezetesen az olasz, porosz és belga államvasutak alkalmazottainak illetményeit is.”¹

Az alábbiakban az államvasúti tisztviselőknek az 1904. év előtti, az 1904. évi, valamint az 1907: L. t.-cikkkel megállapított fizetései vannak egybevetve.

	fizetési		az 1904. év előtti fizetés		az 1904. évi szabályozás utáni fizetés		fizetési		az 1907: L. t.-cikkkel megállapított fizetés		többlet az 1904. év előtti fizetéssel szemben	
	osztály	fokozat	k o r o n a		k o r o n a		osztály	fokozat	k o r o n a		k o r o n a	
Elnök	—	—	10.000	10.000	I.	—	15.000	50.0 % ²				
Igazgató	—	—	10.000	10.000	II.	—	12.000	20.0 % ²				
Igazgatóhelyettes, üzletvezető	—	1.	9.000	9.000	III.	1.	10.000	11.1 %				
		2.	8.400	8.400		2.	9.000	7.1 %				
Főfelügyelő	I.	1.	8.000	8.000	IV.	1.	8.400	5.0 %				
		2.	7.200	7.200		2.	7.800	8.3 %				
		3.	6.400	6.400		3.	7.200	12.5 %				
Felügyelő	II.	1.	5.600	6.000	V.	1.	6.600	17.9 %				
		2.	5.000	5.400		2.	6.000	20.0 %				
		3.	4.400	4.800		3.	5.400	22.7 %				
Főmérnök, titkár, főellenőr	III.	1.	4.000	4.400	VI.	1.	5.000	25.0 %				
		2.	3.600	4.000		2.	4.600	27.8 %				
		3.	3.200	3.600		3.	4.200	31.2 %				
Mérnök, segéd-titkár, ellenőr	IV.	1.	2.800	3.200	VII.	1.	3.800	35.7 %				
		2.	2.600	3.000		2.	3.500	34.6 %				
		3.	2.400	2.800		3.	3.200	33.3 %				
Mérnök, fogalmazó, hivatalnok	V.	1.	2.200	2.600	VIII.	1.	2.900	31.8 %				
		2.	2.000	2.500		2.	2.600	30.0 %				
		3.	1.800	2.000		3.	2.500	27.8 %				
Hivatalnok	VI.	1.	1.600	1.800	IX.	1.	2.100	31.3 %				
		2.	1.400	1.600		2.	1.800	28.6 %				
		3.	1.200	1.400		3.	1.600	33.3 %				

Ami az államvasúti alkalmazottak fokozati előlépését illeti, a tisztviselők várakozási ideje a IX. fiz. oszt. 3. és 2. fokozatában két-két, míg 1. fokozatában, valamint a VIII. fiz. oszt. 1—3., továbbá a VII. fiz. oszt. 3. és 2. fokozatában három-három évben

¹ Lásd az általános indokolás befejező részét. (Képviselőházi Irományok 1906—1911. XIII. kötet 145. old.)

² Tulajdonképpen nem jelent több kiadást, mert ugyanavval az összeggel csökkent a nevezettek által élvezett, felerészben nyugdíjba is beszámítópótlék.

nyert megállapítást. Miután pedig az 1907: L. t.-c. rendelkezései a VII. fiz. osztályig bezárólag a fokozati előlépést a fizetési osztályok keretein túlmenően is biztosították s a VII. fiz. osztályban eltöltött 11, illetve 16 évi szolgálat esetére további 300—300 K korpótlékot is rendszeresítettek, az első kinevezéstől számított 32 év leteltével *minden* államvasúti tisztviselő 4.400 K-ás fizetést érhetett el,¹ illetve 36 évi szolgálat után ilyen összegű nyugdíjra szerzett igényt. A törvényjavaslat indokolásában ki is van emelve ennek a rendelkezésnek nagy jelentősége szemben az előző állapottal, mikor is az automatikus előlépés csak az egyes fizetési osztályokon belül volt biztosítva.

A VI. és az annál magasabb fiz. osztályokba való előmenetel, valamint az V. és annál magasabb fiz. osztályok magasabb fokozataiba való bejutás, azonban már senki részére nem volt biztosítva, „hanem a további előmenetel egyfelől kizárólag a képesség és érdem, másfelől csakis a költségvetésileg rendszeresített állások üresedése arányában”² történhetett.

Az évi fizetéssel bíró s fizetési csoportokba sorozott *egyéb* államvasuti alkalmazottak várakozási ideje minőségük szerint 2—5 évben nyert megállapítást s a különböző csoportokon belül 3—8 fizetési fokozat lett rendszeresítve. A magasabb fizetési csoportba való előlépéseknek azonban itt már a rendszeresített állások számához kellett igazodniok.

Még az államvasuti alkalmazottak járandóságainak végleges rendezését megelőzőleg, az 1907: XXVI. t.-c. keretében *újabb* szabályozást nyert az állami elemi népiskolai tanítók illetményügye is. Ezzel kapcsolatban említésre érdemes, hogy a Széll kormány, az előzőekben említett általános illetményrendezési törvényjavaslatában a tanszemélyzet járandóságait és előlépési viszonyait teljesen külön alapon kívánta a törvényhozás útján rendeztetni. Részben ugyanazoknak az indokoknak következtében, amelyek a tisztviselők fokozatos előlépési rendszerének megváltoztatása mellett szóltak, különösen azonban az oktatásügyi személyzet foglalkozásának sajátosságaira való tekintettel.

Az 1893: IV. t.-c. rendelkezései alapján ugyanis az állami tanszemélyzet javarészában a fizetési osztályokba s azok fokozataiba volt besorolva és az azokban megállapított fizetésen felül ötödéves korpótlékokban részesült. Miután azonban az oktatási szolgálat értéke lényegében véve egész tartama alatt azonos a tanári, illetve tanítói állások természetének a voltaképpen az illető *szolgálat fontosságát és értékét jelezni hivatott* fizetési osztályokba való besorolás egyáltalában véve nem felelt meg. Erre való tekintettel pedig — az említett javaslat indokolásában előadottak szerint — épp az illetmények tervezett rendezésével kap-

¹ Lásd az 1907: L. t.-c. 4. §. 1. bek.

² Lásd ugyanott 4. §. 2. bek.

csolatban látszott helyénvalónak „állami tisztviselői jellegük épségben való tartása mellett”¹ az egész tanszemélyzetet kivenni a fizetési osztályokból s helyébe állásuknak és addigi javadalmasításuknak megfelelő csoportokba osztani, azokon belül pedig a szolgálati idő szerinti előmenetelt biztosítani számukra.

A Széll kormány javaslata azonban nem vált törvényé, az 1904: I. t.-cikkben foglalt felhatalmazás alapján kiadott 530/M. E. 1904. sz. kormányrendelet pedig a népiskolai tanítók részére fizetésük és korpótlékaik összegére való tekintet nélkül évi 200, 300, illetve 400 K fizetés természetével bíró pótlékot rendszeresített, csupán ahhoz mérten, hogy szolgálati idejük 10 éven alul, vagy felül volt, illetőleg a 15 évet is meghaladta.

Ez a rendszer azonban semmiképpen sem elégítette ki a tanítók jogos igényeit, mert amellet, hogy abban megélhetési körülményeik sem találtak kellő méltánylásra, addigi mostoha előlépési viszonyaik is változatlanok maradtak.

Az 1907: XXVI. t.-c. azután újból szabályozta az 5.644 állami elemi népiskolai és 76 gazdasági szaktanító illetményügyét, amennyiben megszüntette összes addigi különböző járandóságait s alapfizetés tekintetében 3 csoportba osztva őket, szolgálati idejükhöz mérten emelkedő fizetést biztosított számukra. Az elemi népiskolai szaktanítók részére megállapított alapfizetések ahhoz igazodtak, hogy az illető állomáshelyek milyen lakáspénzosztályba voltak sorolva.² Ehhez képest az első és második polgári lakáspénzosztályba sorozott állomáshelyeket illetően az alapfizetés 1.200, a harmadikba sorozottakat illetően 1.100, a negyedikbe tartozó, illetve lakáspénzosztályba nem sorozott községeket illetően pedig 1.000 K-ban nyert megállapítást olyként, hogy az első 5 év után — arra való tekintettel, hogy általában erre az időszakra esik a családalapítás időpontja — 400 K-val, azután pedig minden további 5 év után, bezárólag a 30. szolgálati évig, újabb 200—200 K-val emelkedik. A tanítói javadalmasításokat illetően tehát a *helyi megélhetési viszonyok nemcsak a lakpénz,*³ hanem a *fizetés megállapításánál is kifejezésre jutottak!*

Az állami elemi népiskolai tanítói személyzet, továbbá az állami gazdasági szaktanítók és gazdasági szaktanítónők részére az 1907: XXVI. t.-cikkkel megállapított fizetéseket a következők mutatják.

¹ Lásd a törvényjavaslat általános indokolását. (Képviselőházi Irományok 1901—1906. XXV. kötet 62. oldal.)

² Lásd a törvényjavaslat indokolását. (Képviselőházi Irományok 1906—1911. XII. kötet 52. oldal.)

³ A tanítók részére az első lakpénzosztályba tartozó állomáshelyeken 600, a másodikba tartozókban 420, a harmadikba tartozókban 360, a negyedikbe tartozókban 300, a lakbérosztályba nem sorolt községekben pedig 200 K lakpénz volt megállapítva. Megjegyzendő, hogy ez a rendelkezés az állomáshelyeknek az 1908: XXVII. t.-cikkkel hét osztályba történt átsorolása után is érvényben maradt s csupán a tanítói illetmények újbóli rendezéséről szóló 1915: XV. t.-c. életbeléptével módosult az 1908: XXVII. t.-cikkben foglaltaknak megfelelően.

	elemi népiskolai tanítói személyzet			gazdasági szak- tanítók	gazdasági szak- tanítónők
	az I.	a II.	a III.		
	fizetési csoportban				
alapfizetés	1.200 K	1.100 K	1.000 K	1.400 K	1.200 K
fizetés 5 év múlva	1.600 „	1.500 „	1.400 „	1.800 „	1.500 „
„ 10 „ „	1.800 „	1.700 „	1.600 „	2.100 „	1.800 „
„ 15 „ „	2.000 „	1.900 „	1.800 „	2.400 „	2.000 „
„ 20 „ „	2.200 „	2.100 „	2.000 „	2.600 „	2.200 „
„ 25 „ „	2.400 „	2.300 „	2.200 „	2.800 „	2.400 „
„ 30 „ „	2.600 „	2.500 „	2.400 „	3.000 „	2.600 „

A tanítói illetmények eme újabb szabályozásának pénzügyi következményeit 720.179 K-ban¹ jelölte meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter.²

Ezt követőleg az 1908: XXVII. t.-cikkben felhatalmazást nyert a kormány arra, hogy azokra az indokokra való tekintettel, amelyek a többi állami alkalmazottak illetményeinek felemelését szükségessé tették, a honvédség, csendőrség és állami lótenyész-intézetek tisztjeinek és egyéb havidíjasainak illetményeit is megfelelően felemelje. A vonatkozó javaslat szerint az államkincstárra ennek folytán háramló többköltség összesen 1.641.000 K-t tett ki.

A szóbanforgó illetményemelés mérvét az alábbiak mutatják:

rang- osztály	az addig járt évi fizetés	az azután járó évi fizetés	
		18.000 K	
III.	16.800 K	16.800 „	} minden rangosz- tályban a létszám egyik fele a ma- gasabb, a másik fele pedig az ala- csonyabb fizetési fokozatba tartozik
IV.	14.016 „	16.000 „	
		14.016 „	
V.	11.400 „	13.000 „	
		11.400 „	
VI.	7.200 „	8.800 „	
		7.200 „	
VII.	6.000 „ a létszám ¼-e,	6.200 „	
	5.400 „ ¾-e részére	5.400 „	
		4.800 „	
VIII.	4.008 „	4.400 „	
		5.600 „	} az egyes rangosz- tályokon belül az előlépés a maga- sabb fizetési foko- zatba három éven- ként történik (a IX. fiz. osztályban ezenfelül még korpót- lék két 400—400 K-ás fokozatban.)
IX.	3.000 „ az I. oszt.-ban	5.200 „	
	2.400 „ a II. oszt.-ban	3.000 „	
		2.800 „	
		2.600 „	
		2.400 „	
X.	2.040 „	2.200 „	
		2.000 „	
		1.800 „	
XI.	1.680 „	1.680 „	

Ezzel a legutóbb említett rendelkezéssel azután azoknak a jelentősebb intézkedéseknek sora, amelyek az állami tisztviselők és egyéb alkalmazottak szolgálati illetményeinek a megélhetési

¹ 705.879 és 14.300 K.

² Megjegyzendő, hogy egyidejűleg szabályozást nyertek a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságai is az 1907: XXVII. t.-c. útján. Az 1906. év végével összesen 15.421 tanító élvezett államsegélyt. (Képviselőházi Irományok 1906—1911. XII. kötet 78. oldal.)

viszonyok kedvezőtlenebbé váltából kifolyólag való felemelésére irányultak s amelyek pénzügyi következményeikhez mérten successive már akkor befolyásolták a nyugdíjterhek alakulását, tulajdonképpen le is zárult.

A már előadottakkal kapcsolatosan két, közvetlenül a háborút megelőző évben hozott idevágó rendelkezésről azonban még meg kell emlékezni. Nevezetesen egyrészt az állami elemi iskolai tanítók illetményeinek újabb, végleges rendezésére alkotott 1913: XV. t.-cikkéről, másrészt pedig az állami óvónők illetményeinek rendezéséről szóló 1913: XXXIX. t.-cikkéről.¹

Az 1913: XV. t.-c. a tanítói fizetéseket — mérvükben *állomáshelyek* szerint már nem téve különbségeket — kezdő javadalmazásban, azontúl pedig az állami rendszerű XI—IX. fizetési osztályokban, illetve azok fokozataiban járó fizetések összegében állapította meg. A kezdő javadalmazásból a rendszeresített három fizetési osztály legalacsonyabbikának 3. fokozatába a tanítók 2, a tanítónők 4 év után, a következő magasabb fizetési osztályba pedig érdemességük esetén az alacsonyabb fizetési osztályban eltöltött 12 év után voltak kinevezhetők. Az igazgató tanítók aszerint, hogy iskolájukban hány tanító működött, évi 200, 300 vagy 400 K nyugdíjba beszámítható pótlékot nyertek azzal a megszorítással azonban, hogy beszámítható javadalmazásuk eként sem haladhatja meg a 3.400 K-t.

A szóbanforgó rendelkezésekkel újonnan megállapított tanítói, illetve óvónői fizetéseket² az alábbiak mutatják.

	állami elemi iskolai tanító személyzet		állami óvónők	
	az 1913: XV. t.-c. alapján járt fizetés évi összege	korona	beszámítható szolgálati idő	az 1913: XXXIX. t.-c. alapján járt fizetés évi összege
kezdő javadalmazás	1.200			
5. fokozat	1.400			
III. fiz. oszt. 2.	1.600			
1.	1.800		2 évnél kevesebb	1.100
5.	2.000		2 „ több	1.200
II. „ 2.	2.200		5 évet meghaladó	1.400
1.	2.400		10 „ „	1.600
5.	2.600		15 „ „	1.800
I. „ 2.	2.900		20 „ „	2.000
1.	3.200		25 „ „	2.200

Figyelemmel mármost a nyugdíj, illetve az özvegyi nyugdíj élvezetének átlagos időtartamára, valamint arra, hogy az előzők-

¹ Az 1913: XVI. illetve XL. törvényekkel egyidejűleg rendezést nyertek a községi és hitfelekezeti tanítók, illetőleg óvónők illetményei is.

² A tanítók lakpénze az I—III. fizetési osztályokban azonos volt az állami rendszerű XI—IX. fizetési osztályokban megállapított lakpénzek összegével, a kezdő javadalmazáshoz pedig 600, 540, 480, 420, 360, 300, illetve 240 K lakpénz járult aszerint, hogy az állomáshely az 1908: XXVII. t.-cikkkel megállapított hét lakpénzosztály melyikébe tartozott. Az 5 éven aluli szolgálattal bíró óvónők lakpénze az előbb említett összegekben, az azt meghaladó szolgálattal rendelkezőké pedig az állami rendszerű XI. fizetési osztályban járó lakpénzben nyert megállapítást.

ben vázlatosan ismertetett rendelkezések mely időpontokban léptek érvénybe, aligha kétséges, hogy az államháztartás háború előtti nyugdíjszükségletében teljes egészükben még nem juthattak kifejezésre sem az 1904. s az azt követő évek folyamán eszközölt illetményszabályozások, sem pedig az újabb rendszerű fokozati előlépések pénzügyi következményei. Ezt a körülményt pedig akkor, amidőn a jelenlegi nyugdíjszükséglettel kapcsolatosan, annak a háborút megelőző összegére történik hivatkozás, semmiesetre sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Utalással a már előadottakra, alábbiak — példaképpen — azokat az eltolódásokat mutatják, amelyek az 1885: XI. t.-cikkbe becikkelyezett nyugdíjtörvény hatálya alá tartozott tisztviselők, illetve altisztek és szolgák, valamint azok özvegyei részére utalványozott nyugdíjjárandóságok összegeiben az 1900—1910. évek folyamán jelentkeztek.¹

I. Nyugdíjasok.

Év	az illető évben nyugalomba helyezettek száma	a részükre utalványozott nyugdíjjárandóságok vég- összege	az egy főre eső átlagos nyug- díj összege
a) <i>Tisztviselők.</i>			
1901.	355	955.694	2.795
1902.	277	731.981	2.645
1903.	149 ²	404.885	2.717
1904.	559 ²	1,786.854	3.179
1905.	406	1,419.892	3.497
1906.	427	1,751.452	4.102
1907.	428	1,420.742	3.319
1908.	387	1,418.720	3.718
1909.	416	1,498.466	3.602
1910.	401	1,601.132	3.995
k o r o n a			
b) <i>Altisztek és szolgák.</i>			
1901.	468	213.597	456
1902.	431	199.456	463
1903.	382	158.606	415
1904.	623	369.876	594
1905.	655	359.892	549
1906.	719	400.185	558
1907.	658	371.417	564
1908.	623	358.280	575
1909.	620	403.836	651
1910.	693	426.804	616

¹ Az 1912: LXXV. t.-c. indokolásához mellékelte 22. és 23. sz. kimutatásban foglalt adatok alapján.

² Az 1903. és 1904. évi adatokat illetően meg kell jegyezni, hogy a fizetésrendezési javaslat törvénybe iktatását várva, az 1903. év folyamán azok az alkalmazottak sem igen kérték nyugalombahelyezésüket, akik köteles szolgálati idejüket már teljes egészében kitöltötték, viszont a fizetésrendezés megtörténtével az 1904. év folyamán tömegesen mentek nyugalomba.

II. Özvegyek.

Év	az illető évben ellátás élvezetébe jutottak száma	a részükre utalványozott ellátások végösszege	az egy főre eső átlagos ellátás összege
a) Tisztviselők özvegyei.			
			k o r o n a
1901.	350	507.512	932
1902.	381	558.780	942
1903.	382	548.765	915
1904.	355	557.249	950
1905.	416	411.506	989
1906.	408	596.969	975
1907.	445	447.804	1.006
1908.	422	444.090	1.052
1909.	425	464.850	1.099
1910.	427	475.520	1.114

b) Altisztek és szolgák özvegyei.

1901.	289	70.761	245
1902.	279	72.204	259
1903.	292	76.611	262
1904.	346	98.539	285
1905.	341	98.657	289
1906.	369	112.878	306
1907.	323	98.182	304
1908.	367	114.248	311
1909.	392	126.588	325
1910.	384	125.275	326

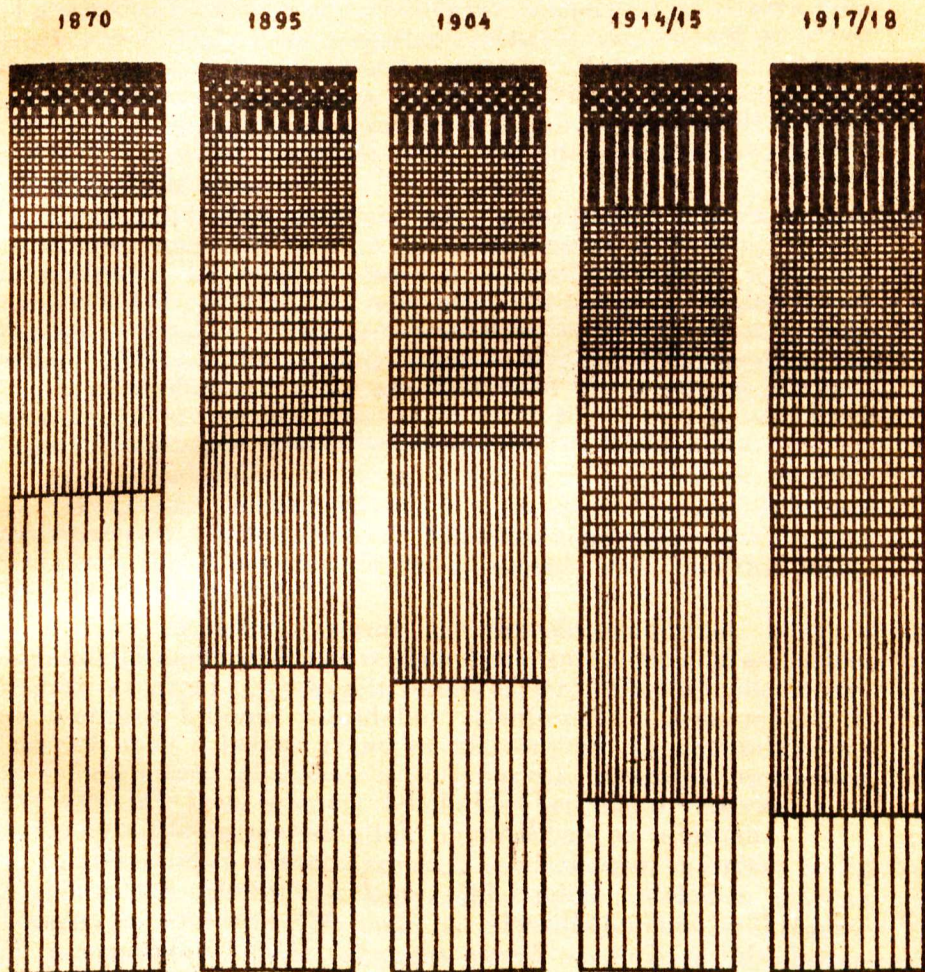
A szóbanforgó tíz év alatt tehát a nyugdíjak egy főre eső átlagos összege a fentebbiek szerint a tisztviselőket illetően 42.9 %-kal, az altiszteket és szolgákat illetően pedig 35.1 %-kal növekedett. Ugyanezen idő alatt az özvegyi ellátások átlagosan számított összegét illetően a tisztviselők özvegyeinél 19.5 %, az altisztek és szolgák özvegyeinél pedig 35.1 % volt az emelkedés aránya.¹

Számításba véve azonban egyrészt azt, hogy a megelőzőekben vázolt illetményrendezések mely időpontokban léptek hatályba, továbbá azt, hogy azok folyamányaként az alkalmazottak járandóságai átlag milyen mértékben emelkedtek, nyilvánvaló, hogy a nyugdíjak, illetve özvegyi nyugdíjak egy főre eső átlagos összegeinek a fenti arányokban történt emelkedése nem lehet pusztán az illetmények rendezésének következménye, hanem abban még — amint azt a következőkben² előadásra kerülők igazolni fogják — más tényezőnek is közre kellett játszania!

¹ Az altiszti özvegyi ellátások emelkedését kifejező arányszám lényegesen magasabb voltával kapcsolatban megjegyzést érdemel, hogy az 1885 : XI. t. c. 36. §-ában foglaltak szerint a pénzügyőrök, csendőraltiszték és a szolgák özvegyeinek ellátása a férj utolsó beszámítható javadalmazásának $\frac{1}{2}$ -éből állott, amivel szemben a tisztviselők özvegyei a férj beszámítható javadalmazása 600 frt-jáig annak 50%-át, az azt meghaladó résznek ellenben már csak 20%-át kapták özvegyi nyugdíj fejében.

² Lásd a 37—41. oldalon.

*Az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állások
%-szerű megoszlása*

Az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állásokból volt:

ÉVDEK:	 4000-24000	 2500-3500	 2000-2400	 1400-1800	 1060-1360	 780-1000	 450-750
1870	1.55%	2.40%	1.32%	8.13%	5.65%	26.37%	52.40%
	I-V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
1895	1.07%	3.37%	2.86%	13.40%	21.86%	24.78%	32.66%
1904	0.98	3.41	3.67	12.53	22.08	26.30	31.03
1914-15	1.25	4.82	9.89	16.83	21.59	27.65	17.97
1917-18	1.58	4.67	10.33	18.14	22.22	26.45	16.41

4. §. A magasabb állások szaporításának jelentősége a nyugdíj-szükséglet alakulását illetően.

A már említettek szerint, az előzőekben vázolt intézkedésekkel a pénzügyi kormány az illetmények szabályozását — arra való hivatkozással, hogy azok megállapításánál immár elment az állam teherbíró képességének legvégső határáig — befejezettnek kívánta ugyan tekinteni,¹ azonban a magasabb állások fokozatosan történő szaporítása útján az alkalmazottak anyagi helyzetének bizonyos mérvű további javulását mégis biztosítani kívánta az elkövetkező időköt illetően.

Abból kifolyólag azonban, hogy a magasabb állások természetesen nagyobb összegű javadalmazással is vannak egybekötve, önként következik, hogy a nyugdíjszükséglet alakulása szempontjából egyáltalában nem lehet közömbös a rendszeresített alkalmazásoknak a velükjáró javadalmazás mérve szerinti megoszlása. Nyilvánvaló ugyanis, hogy e megoszlás arányában bekövetkező eltolódások, tehát az előmeneteli viszonyoknak a magasabb állások szaporítása útján való kedvezőbbé válása *successive* a nyugdíjszükséglet alakulásában is meg fog nyilvánulni.

Arra vonatkozólag, hogy az állások e megoszlásának arányában fokozatosan beálló változások a nyugdíjterhelés alakulásában szükségszerűen megnyilvánuló következményeikben mennyiben tarthatnak figyelemre számot, a 4. számú ábra nyújthat megfelelő tájékoztatást.

A már említettek szerint az illetményrendezések előtt, a szolgálati járandóságok mérve igen gyakran az illető állás fontosságához, az azzal egybekötött hatáskör terjedelméhez, illetve annak esetleges különös társadalmi jelentőségéhez sem igazodott. Nem volt meg a helyes arány az alacsonyabb és magasabb állások száma között általában a kormányzati ágazatok egyikében sem, úgyhogy igen jelentős feladatköröket ellátó tisztviselők is esetleg évtizedekig maradhettek ugyanabban az állásban.

Egyrészt tehát a rangviszonyok rendezhetése, másrészt pedig az előmeneteli lehetőségek kedvezőbbé tétele érdekében már az illetmények rendezése folyamán is elkerülhetetlenül szükségessé vált a magasabb állások bizonyos mérvű szaporítása. Mindazon-

¹ A háborút közvetlenül megelőző évek megélhetési viszonyainak kedvezőtlen alakulásából kifolyólag, az állami alkalmazottak anyagi helyzetének további javítása mégis elkerülhetetlenné vált. Az illetményeknek az élelmi-szerek és egyéb fogyasztási cikkek árában beállott emelkedés arányában való feljavítását azonban, pénzügyi szempontok teljességgel kizárván, annak a lehetőségekhez mért ellensúlyozását családi pótlék rendszeresítésével látta az akkori kormány leginkább biztosítottak. De arra való tekintettel, hogy a vonatkozó 1912 : XXXV. t.-c. hatálya a nyugellátottakra még nem terjedt ki, a családi pótlékot illető rendelkezésekről helyesebbnek látszik csak a későbbiek során, azok között a rendelkezések között emlékezni meg bővebben, amelyek a nyugellátást illetően bizonyos kedvezményt jelentenek a békebeli állapottal szemben. (Idevonatkozólag lásd a 10. § d) pontja alatt a 111. és 112. oldalon előadottakat)

által az állásoknak a javadalalmazás mérve szerinti megoszlásában különösen számottevő arányú eltolódások csak az illetményrendezések befejezte utáni időkben állottak be, mikor is a kormány a már előadottak szerint, az állami alkalmazottak anyagi helyzetének további javulását kívánta a magasabb illetményekkel egybekötött állások fokozatos szaporítása útján biztosítani. A fizetési osztályokba sorolt tisztviselői állások megoszlásában javarészt már a kormány ebbéli ténykedései folyamányaként jelentkezett s a nyugdíjterher további alakulása szempontjából különösen figyelmet érdemlő eltolódások közelebbi adatait az alábbiak mutatják.

A fizetési osztályokba sorolt állami tisztviselők¹

fiz. oszt.	létszáma az		1904. évihez viszonyítva	a növekedés illetve fogyatkozás aránya	az összlétszám megoszlása az egyes fizetési osztályok között az		az 1904. évi arányhoz viszonyítva
	1904. évben	1915. évben			1904. évben	1915. évben	
IV.	24	27	+ 5	12.50%	0.09%	0.10%	+ 0.01%
V.	211	290	+ 79	37.44%	0.78%	1.05%	+ 0.25%
VI.	915	1.525	+ 410	44.81%	5.41%	4.69%	+ 1.28%
VII.	986	2.847	+ 1.861	188.74%	5.67%	10.09%	+ 6.42%
VIII.	5.365	4.724	+ 1.559	40.56%	12.54%	16.74%	+ 4.20%
IX.	5.954	6.160	+ 226	3.81%	22.11%	21.85%	+ 0.28%
X.	7.068	7.794	+ 726	10.27%	26.35%	27.62%	+ 1.29%
XI.	8.559	5.053	- 3.286	- 39.41%	31.07%	17.90%	- 13.17%
Együtt:	26.842	28.220	+ 1.378	+ 5.13%	100.00%	100.00%	0.

A fentiekben egybevetett számadatok közül szinte szembezőkő a VII. fizetési osztályba sorozott állások számának, úgyszintén az összlétszámban elfoglalt arányszámának nagymérvű emelkedése, de emellett igen jelentős a VI. és VIII. fizetési osztályú állások gyarapodása is. Miután pedig akkoriban éppen az említett állások voltak azok, amelyeket pályája folyamán a tisztviselői kar zöme elért, kétségtelen, hogy pénzügyi következményeit illetően azok szaporításának fokozatosan a nyugdíjterhek alakulásában is igen számottevően kell jelentkeznie.

Tekintettel azonban arra, hogy mindazok a rendelkezések, amelyek a nyugdíjterhek alakulását is befolyásolják, vonatkozó pénzügyi következményeiket illetően általában csak bizonyos idő elteltével juthatnak teljes egészükben kifejezésre, nyilvánvaló, hogy az utolsó békeévek nyugdíjszükségletében a magasabb javadalalmazású állások szóbanforgó szaporításának következményei sem jelentkezhettek még a maguk teljességében.

De bárha sem az illetményrendezéseknek, sem a fokozati előlépési lehetőségek kiterjesztésének, sem pedig a magasabb állások

¹ A honvédség, csendőrség és méneskar tisztjei, az államvasuti, vasgyári és kőszénbányászati tisztviselők, valamint a fizetési osztályokba nem sorolt tanszemélyzet nélkül.

² Az itt feltüntetett arányszámok valamelyest eltérnek a 4. sz. ábrán az 1904. évet illetően feltüntetett arányszámoktól, miután fentiekben az I—III. fizetési osztályba tartozó — szorosán véve nem tisztviselői — állások nem szerepelnek.

Az 1901. és 1902. illetve az 1909. és 1910. évek folyamán nyugalomba helyezett
részére utalványozott nyugdíjrandóságok összegeinek %-szerű megoszlása
ALKALMAZOTTAK

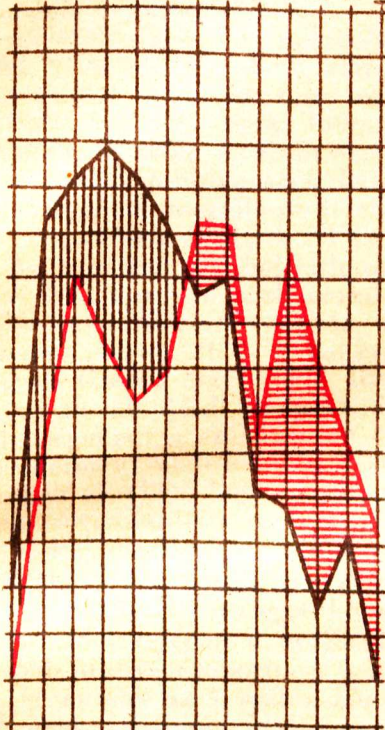
TISZTVISELŐK

600
801-1000
1001-1400
1401-1800
1801-2200
2201-2600
2601-3400
3401-4200
4201-4600
4601-5400
5401-7000
7001-10000
10000

AZ UTALVÁNYOZOTT
NYUGDÍJ ÖSSZEGBE
KORONÁBAN

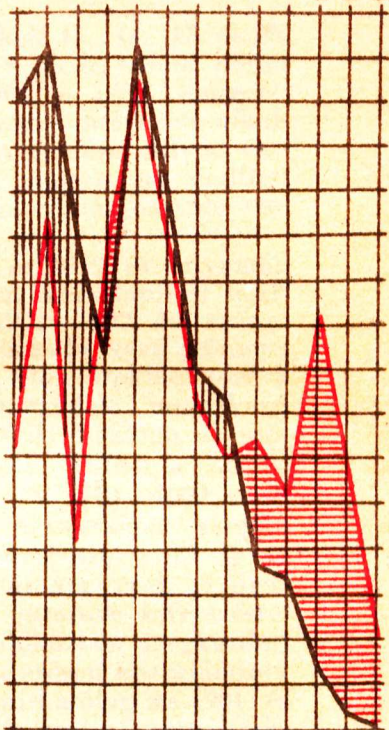
ALTSZTEK ÉS SZOLGÁK

200
300
301-360
361-400
401-500
501-600
601-700
701-800
801-900
901-1000
1001-1200
1201-1400
1400

A NYUGALOMBA HELY-
EZTETTEK HÁNY %-A
RÉSZÉRE

15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

A nyugalomba helyezettek megoszlása a részükre jutott nyugdíj összege szerint — az 1901-2. — az 1909-10. év folyamán

GYARAPODÁS A HIGASABB ÖSSZEGBE		FOGYATKOZÁS AZ ALACSONYABB ÖSSZEGBE		NYUGDÍJAK ARÁNYSZÁMÁBAN			
AZ UTALVÁNYOZOTT NYUGDÍJ ÖSSZEGE KORONA		A NYUGALOMBA HELYEZETTEK HÁNY %-A RÉSZÉRE UTALVÁNYOZVA AZ 1901-1902 1909-1910. ÉVBEN		AZ UTALVÁNYOZOTT NYUGDÍJ ÖSSZEGE KORONA		A NYUGALOMBA HELYEZETTEK HÁNY %-A RÉSZÉRE UTALVÁNYOZVA AZ 1901-1902 1909-1910. ÉVBEN	
- 600	3.26	1.10	- 200	13.91	5.94		
601 - 1000	11.28	6.49	201 - 300	15.24	11.50		
1001 - 1400	12.25	10.16	301 - 360	11.01	3.96		
1401 - 1800	12.91	8.57	361 - 400	8.23	10.82		
1801 - 2200	12.25	7.22	401 - 500	15.24	14.63		
2201 - 2600	11.11	7.96	501 - 600	12.13	11.19		
2601 - 3400	9.64	11.38	601 - 700	8.01	7.47		
3401 - 4200	9.97	11.26	701 - 800	7.23	5.94		
4201 - 4600	5.07	6.37	801 - 900	3.67	6.39		
4601 - 5400	4.74	10.53	901 - 1000	3.45	5.18		
5401 - 7000	2.62	8.20	1001 - 1200	1.45	9.29		
7001 - 10000	4.08	6.49	1201 - 1400	0.33	5.71		
10000 - felett	0.82	4.27	1400 - felett	0.11	1.98		
	100%	100%		100%	100%		

szaporításának következményei nem juthattak még a maguk egészében kifejezésre az államháztartásra a háborút megelőző években hárult nyugdíjterherben, annak további alakulását illető, fellette nagy jelentőségük kitűnik azokból az eltolódásokból, amelyek az ellátások összegeiben már ezeket az éveket illetően is kétségtelenül megállapíthatók.

Az 1912: LXV. t.-c. indokolásához mellékelte 11., 14., 17. és 20. számú kimutatások adatai alapján készült 5. és 6. számú ábrán vázoltak azt mutatják, hogy egyrészt az 1901. és 1902., másrészt az 1909. és 1910. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak, illetőleg azok özvegyei hány %-a részére milyen összegű nyugdíjjárandóságok lettek kiutalva, vagyis az említett évek folyamán megállapított ellátásoknak az ellátás összege szerinti megoszlását tüntetik fel és vetik egybe.

Az 5. számú ábrából láthatólag az 1909. és 1910. év folyamán az évi 2601 koronán alul maradó összegekben megállapított tisztviselői nyugdíjak arányszáma, azoknak az 1901—1902. évi arányszámához mérten 21.56 %-kal csökkent. Figyelembe véve mármost az egyes fizetési osztályokat illetően a fenti időpontokban járt, a nyugdíjak alapjául szolgáló fizetések összegeiben mutatkozó különbségeket,¹ a szóbanforgó eltérés okai nyilvánvalóan az időközi illetményrendezésekre vezethetők vissza. Abban a körülményben azonban, hogy ezzel egyidejűleg az évi 2601—4600 koronában megállapított nyugdíjjárandóságok arányszáma csupán 4.53 %-kal emelkedett, míg a gyarapodás javarésze, 17.23 % az évi 4600 koronán felüli nyugdíjakra esett, már nem csak az illetményrendezések pénzügyi következményei jutottak kifejezésre, hanem előidézésében a magasabb állások időközben megkezdett nagyobb arányú szaporítása is nyilvánvalóan erősen közrejátszott.

Ugyancsak az 5. számú ábrából megállapíthatólag az 1901. és 1902. évek folyamán utalványozott altiszti és szolgálai nyugdíjaknak 75.76 %-a maradt évi 601 koronán alul s csupán 1.89 %-a haladta meg az évi 1000 koronát, míg az 1909. és 1910. években kiutalt nyugdíjjárandóságoknak csak 58.04 %-a maradt évi 601 koronán alul, ellenben az évi 1000 koronát már 16.98 %-uk haladta meg. Az illetmények rendezése, úgyszintén a szóbanforgó alkalmazásokban megállapított javadalmazások emelkedésének az illető minőségben eltöltött szolgálati idő tartamával is történt egybekapcsolása² tehát a nyugdíjszükséglet e részében is, pénzügyi jelentőségükben máris igen számottevő eltolódásokra vezetett.

¹ Az 1895: IV. t.-c. szerint járt tisztviselői fizetésekkel szemben a 4.600/1906. M. E. sz. rendelettel megállapított fizetések az V. fiz. osztályban 20—25%-kal, a VI.-ban 20—28%-kal, a VII.-ben 20—25%-kal, a VIII.-ban 22.2—28.5%-kal, a IX.-ben 18.2—25%-kal, a X.-ben 20—25%-kal, a XI.-ben pedig 30.8—40%-kal voltak magasabbak. De figyelembe véve a IX—XI. fizetési osztályokban a 16. illetve 20 évnél is tovább szolgálók részére rendszerezített korpótlékokat is, az emelkedés arányának felső határa a IX. fizetési osztályt illetően már 38.5%-ban, a X.-ben 40%-ban, a XI.-ben pedig 57.2%-ban jelentkezik. (V. ö. a 27. oldalon foglalt adatokkal.)

² Lásd a 28. oldalon foglaltakat.

Hasonló helyzet állott elő az özvegyi ellátásokat illetően is. A 6. számú ábrán vázoltak szerint ugyanis, a tisztviselői özvegyek részére az 1901. és 1902. évek folyamán utalványozott özvegyi nyugdíjaknak 28.41 %-a maradt alatta az évi 701 koronának és csak 17.86 %-uk volt évi 1100 koronánál magasabb összegű. Ezzel szemben az 1909. és 1910. évek folyamán kiutalt özvegyi nyugdíjaknak már csak 9.30 %-a maradt az évi 701 koronán alul, ellenben az évi 1100 koronát már 32 %-uk haladta meg.

Igen jelentős mérvű eltolódásokra mutat a szóbanforgó ábra az altisztek és szolgák özvegyi járandóságait illetően is. Míg ugyanis az 1901. és 1902. évek folyamán kiutalt özvegyi nyugdíjaknak még 91.38 %-a maradt évi 361 koronán alul, addig az 1909. és 1910. években altisztek és szolgák özvegyei részére utalványozott özvegyi nyugdíjaknak már 55.69 %-a volt évi 360 koronánál magasabb s csupán 64.31 %-a maradt alatta annak.

Az előzőekben tárgyalt tényezőknek a nyugdíjterhek alakulásában egyre fokozottabban megnyilvánuló pénzügyi következményeit és illetve a háborút közvetlenül megelőző évek nyugdíjszükségletének valószínű további alakulását illetően további útmutatással szolgálhatnak még az alábbi adatok is.

A m. kir. államvasutak nyugdíjintézete terhére

	ellátást élvező tisztviselőt és altiszti		az illető év végével folyósítva maradt		az egy főre eső	
	nyug- díjasok együttes	özvegyek létszáma	nyugdíjak ezer	özvegyi nyugdíjak koronában	nyugdíj korona	özvegyi nyugdíj
1902.	5.455	5.541	5.446	2.409	998	721
1903.	5.580	5.576	5.587	2.577	1.002	721
1904.	5.597	5.655	5.678	2.635	1.025	724
1905.	4.125	4.154	4.515	5.050	1.095	729
1906.	4.491	4.465	5.077	5.382	1.141	758
1907.	4.888	4.784	5.662	5.656	1.158	760
1908.	5.555	5.155	6.600	5.992	1.188	775
1909.	6.288	5.487	7.656	4.541	1.214	791
1910.	7.556	5.941	9.574	4.729	1.501	796

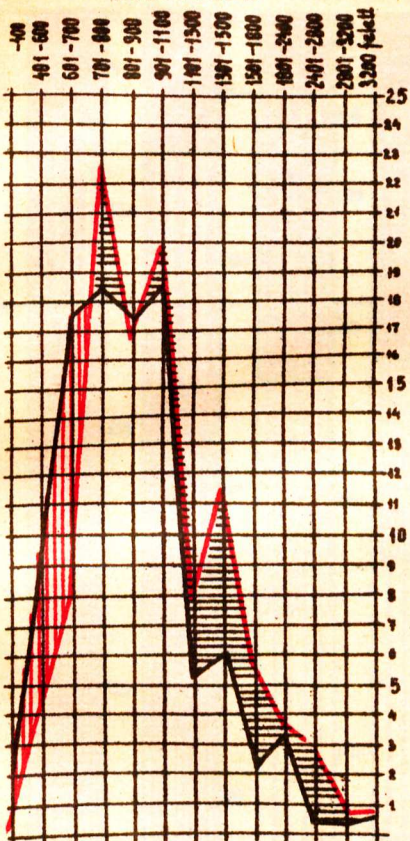
Miután a m. kir. államvasutak állapotáról, valamint üzleti eredményeiről évente kiadott jelentések csupán a nyugdíjat és az özvegyi nyugdíjat élvezők összlétszámát s a folyósított nyugdíjak, illetve özvegyi ellátások végösszegeit tartalmazzák, az egy főre eső ellátások átlagos összegei nem voltak megállapíthatók külön a tisztviselőket, illetve azok özvegyeit s külön az egyéb személyzetet, illetve özvegyeiket illetően. Ha fenti adatok ennek folytán kevésbé is jellegzetesek, mindazonáltal belőlük is megállapítható úgy a nyugdíjak, mint az özvegyi ellátások egy főre eső összegeinek állandó emelkedése, amelynek aránya az 1910. évben a nyugdíjakat illetően 30.26 %-ban, az özvegyi nyugdíjakat illetően pedig 10.40 %-ban¹ jelentkezik az 1902. évhez viszonyítva.

¹ Az 1915. évben már 16.64% ugyancsak az 1902. évhez viszonyítva.

**Az 1901. és 1902. illetve az 1909. és 1910. évek folyamán nyugellátott
ÖZVEGYEK**
részére utalványozott özvegyi nyugdíjak összegeinek %-szerű megoszlása.

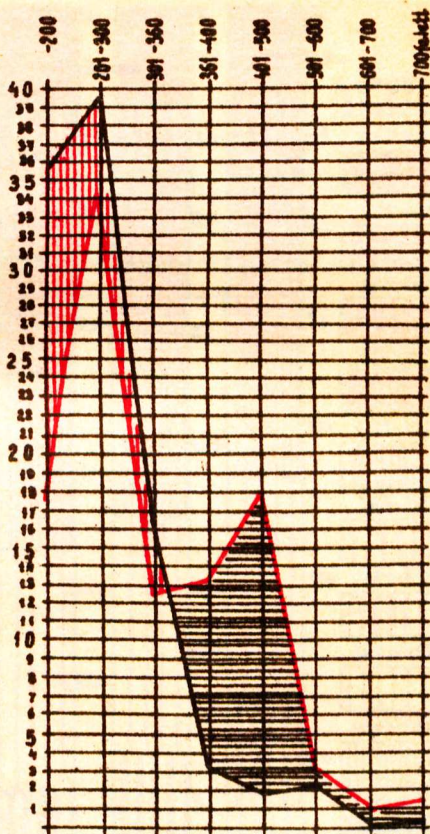
TISZTVEISELŐK ÖZVEGYEI

AZ UTALVÁNYOZOTT ÖZVEGYI NYUGDÍJ ÖSSZEGE
KORONÁBAN

ALTISZTEK ÉS SZOLGÁK ÖZVEGYEI

AZ UTALVÁNYOZOTT ÖZVEGYI NYUGDÍJ ÖSSZEGE
KORONÁBAN

— az 1901. és 1902. — az 1909. és 1910. év folyamán nyugellátott özvegyek megoszlása a részükre
kiutalt nyugdíj összege szerint

ÖSSZEGE KORONA	ÖZVEGYEK HÁNY %-A RÉSZÉRE UTALV. AZ	
	1901-1902. ÉV	1909-1910. ÉV
- 400	1.41	0.24
401 - 600	9.56	2.12
601 - 700	17.44	6.94
701 - 800	18.29	22.12
801 - 900	17.02	16.58
901 - 1100	18.42	20.80
1101 - 1500	5.20	7.59
1501 - 1800	6.05	11.59
1801 - 2400	2.25	3.59
2401 - 2800	0.28	2.94
2801 - 3200	0.28	0.59
3200 felett	0.42	0.47
	100%	100%

ÖSSZEGE KORONA	ÖZVEGYEK HÁNY %-A RÉSZÉRE UTALV. AZ	
	1901-1902. ÉV	1909-1910. ÉV
- 200	35.92	17.14
201 - 300	39.81	34.87
301 - 360	15.85	12.50
361 - 400	4.22	13.02
401 - 500	1.76	17.91
501 - 600	2.11	2.96
601 - 700	0.35	0.64
700 felett	0.18	1.16
	100%	100%

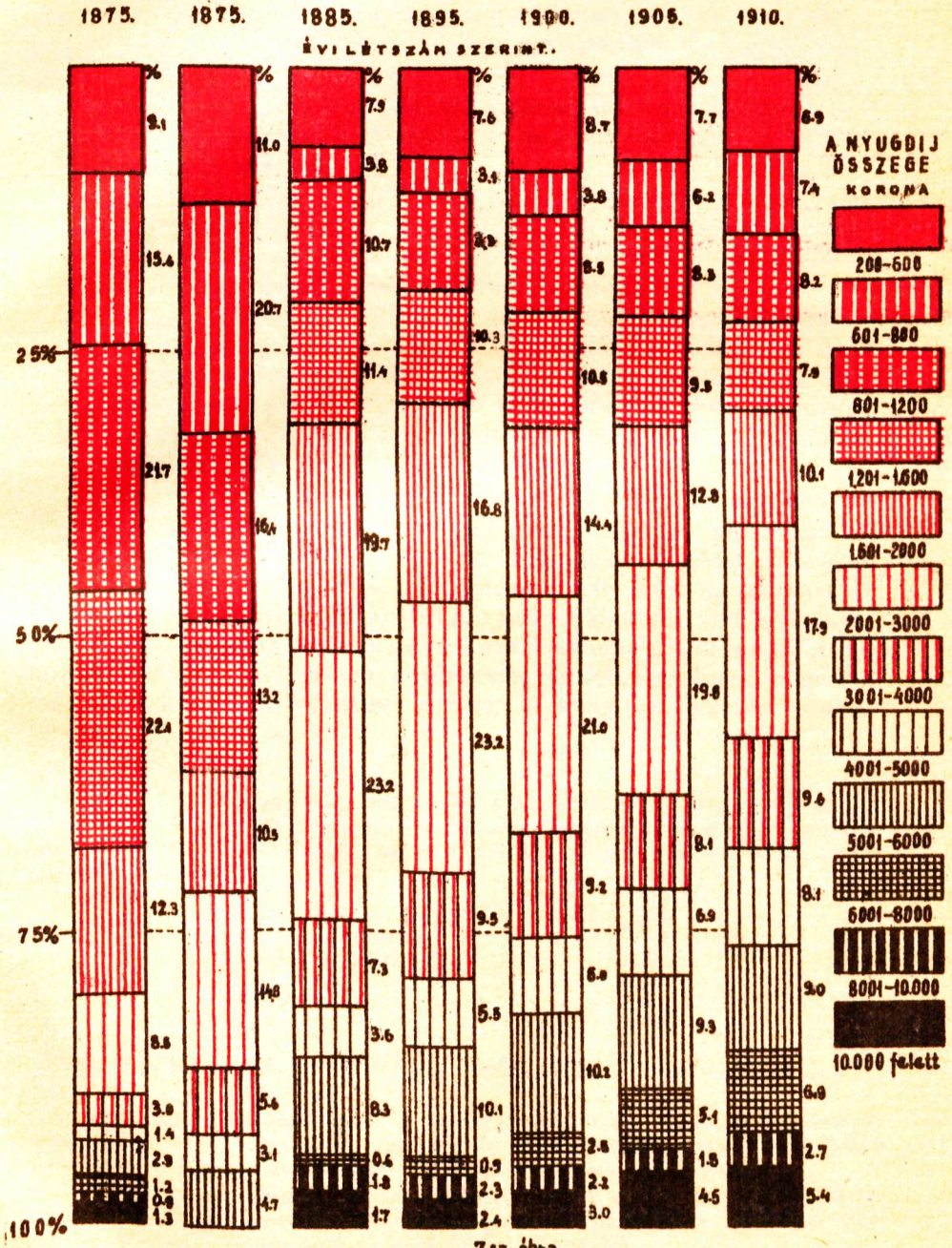
▨ gyarapodás a magasabb
▨ fogyatkozás az alacsonyabb

összegű özvegyi nyugdíjak arányszámaiban

A közügyi kiadások terhére ellátást élvezett hadseregbeli tisztek, hivatalnokok stb. megoszlása a részükre megállapított nyugdíj összege szerint

A RÉGI SZABÁLYOK SZERINTI ÁLLAGOT TAK AZ:

AZ 1875: LX. T. C. ÉLETBELEPTÉ UTÁNI IDŐKÉBEN NYUGALOMBA HELYEZETTÉKAI:

7.sz. ábra.

Végül az eddig tárgyaltak befejezéseül a 7. számú ábra¹ a közösiégi kiadások terhére ellátást élvezett hadseregbeli tiszttek és hivatalnokok nyugdíjjárandóságainak e járandóságok mérve szerinti megoszlását mutatja, a magasabb összegű ellátások arányszámának ugyancsak állandóan emelkedő irányzatáról téve tanúbizonyiságot a nyugdíjasok e teljesen elkülönített csoportját illetően is.

Összefoglalva mármost az előzőkben ide vonatkozólag előadottakat, az ismertett adatokból minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy:

1. a háború előtti években a magasabb összegű ellátást élvezőknek az ellátottak összlétszámaához viszonyított arányszámái úgy a nyugdíjasokat, mint az özvegyeket illetően² állandó és jelentős emelkedést mutattak,
2. hogy az utolsó békeévek nyugdíjszükségletében sem a tényleges szolgálatban járó illetmények rendezésére és a fokozati előmeneteli lehetőségek kibővítésére irányuló rendelkezéseknek, sem pedig a magasabb állások fokozatos szaporításának következményei a maguk teljes pénzügyi súlyával még távolról sem juthattak kifejezésre!

Abban az esetben tehát, ha a mai nyugdíjteher összegét az államháztartás háború előtti nyugdíjszükségletével vetve egybe, a közöttük mutatkozó különbséget helyesen akarjuk eibírálni, ezeknek a körülményeknek figyelembe vételét nyilvánvalóan nem lehet elmellőzni. Annál is kevésbé, mert előadottakból következtetni lehet azoknak a pénzügyi következményeknek további jelentős mérvére, melyekben a tárgyalt rendelkezéseknek végeredményben kellett kifejezésre jutniok a nyugdíjszükséglet alakulásában.

¹ A 7. sz. ábra az 1877., 1886., 1897., 1902., 1907. és az 1912-13. évi közösiégi költségvetésekben közzétett vonatkozó létszám adatok alapján készült, melyek szerint a szóbanforgó s az 1875 : LX. t.-c. alapján ellátást élvező nyugdíjasok létszáma az

1875. évi november hó 1.-jével	1994
1885. „ május „ „	5060
1895. „ november „ „	6285
1900. „ „ „ „	6259
1905. „ „ „ „	6599
1910. „ „ „ „	6709

a régi szabályok szerint ellátottakké pedig 1875. évi november hó 1.-jével 7209 volt.

(A közölt létszám adatokat a Hadügyminisztérium előirányzatát magukban foglaló füzetek, a katonai nyugdíjügy szükségletének részletes kimutatása cím alatt, a katonai nyugdíjilletékekről szóló részben tartalmazzák.)

² Természetszerűleg az árvák ellátását illetően is. (Az ezt igazoló számítások eredményei azonban, tekintve ezeknek az ellátásoknak aránylag jóval kisebb pénzügyi jelentőségét, mellőzhetőeknek látszottak.)

5. §. Az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912 : LXV. t.-c. rendelkezéseinek pénzügyi következményei.

Államháztartásunk jelenlegi nyugdíjterhének, Nagymagyarország nyugdíjszükségletével való összemérése során, a már tárgyalt rendelkezések mellett megkülönböztetett figyelemben kell részesítenünk az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló s az 1912: LXV. törvénycikkbe becikkelyezett új nyugdíjtörvény rendelkezéseit is. Mégpedig egyrészt arra való tekintettel, hogy ennek az időközben alkotott nyugdíjtörvénynek *alapjaiban* még ma is javarészt érvényben álló rendelkezései — a későbbiek bizonyága szerint — felette súlyos pénzügyi következményekkel jártak, másrészt pedig annak következtében, hogy az utolsó békeévek költségvetéseiben, illetve zárszámadásaiban ezek a pénzügyi következmények nemcsak nem érvényesültek a maguk teljességében, hanem jóformán még kifejezésre sem juthattak.

Természetes, hogy ennek az új nyugdíjtörvénynek rendelkezései nem éreztethették máról-holnapra pénzügyi hatásaikat, s a törvényjavaslat indokolása maga is *12—15 évben* jelölte meg azt az időszakot, amelynek leforgásával azok teljes egészükben megnyilvánulhatnak.

Az időközben bekövetkezett háborús az annak folyománya-ként előállott rendkívüli viszonyok természetesen lehetővé tették, hogy a nyugellátások eme újabb szabályozásának *kiegyensúlyozott viszonyok* között jelentkező pénzügyi következményeiről csak megközelítően is pontos képet nyerhessünk.

Annyit azonban mindenestre megállapíthatunk, hogy míg az 1908. évi költségvetésben 28 millió, az 1909. évben 29.2 millió,¹ az 1911. évben 32 millió,² az 1912. évben 34 millió,³ az 1913. évről szólóan pedig 36 millió korona⁴ volt a „Nyugdíjak“ fejezetén felvett ellátások előirányzata, addig az új nyugdíjtörvény hatályba lépte után készített 1914/15. évi költségvetésben az már *45 millió koronával, tehát megelőző előirányzatát 25 %-kal meghaladó összeggel szerepelt!* Mégpedig nyilvánvalóan arra a tapasztalati eredményre való tekintettel, miszerint az 1913. évben a 36 milliós költségvetési előirányzattal szemben a zárszámadás szerint 43 milliós, *tehát 19.5 %-kal nagyobb* tényleges szükséglet jelentkezett.

Ezek a számadatok már magukban is nyilvánvalóvá tehetik, hogy a jelenlegi nyugdíjterheknek a háború előtti nyugdíjszükséglettel való egybevetése során mennyire helytelen volna az 1912:

Az előzőkhöz viszonyítva több:

¹ 4.2%-kal

² 9.6 „ (2 év alatt)

³ 6.2 „

⁴ 5.9 „

LXV. t.-c. pénzügyi következményeinek figyelembe vételét elméllőzni.

Az új nyugdíjtörvény az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugellátásának szabályozására 27 évvel azelőtt alkotott 1885: XI. t.-c. rendelkezéseit számos esetben gyökerükben¹ változtatta meg. Nem szorul bővebb indokolásra, hogy a szóbanforgó kérdés vizsgálata során ez a körülmény csak megkülönböztetett érdeklődésünkre tarthat számot. A következőkben tehát elsősorban azzal a kérdéssel kell foglalkoznunk, hogy melyek az 1912: LXV. t.-cikknek azok a rendelkezései, amelyek számottevőbb pénzügyi következményeket vontak maguk után. Majd pedig azzal, hogy azok milyen mértékben befolyásolhatták a nyugdíjszükséglet későbbi alakulását, illetőleg mennyiben segíthették elő a nyugdíjterhek további növekedését.

Az 1912. évi nyugdíjtörvénynek az államháztartás szempontjából lényegesebb pénzügyi terhet jelentő rendelkezéseit az alábbiak ismertetik.

1. A szolgálati idő mikénti számítására vonatkozó rendelkezések:

a) Az utoljára élvezett beszámítható javadalmazás teljes összegével felérő nyugdíjra jogosító szolgálati időnek 40 évről 55 évre való leszállítása a főiskolai képzettséggel bíró tisztviselőknél, valamint a rendőrség, határrendőrség, csendőrség, pénzügyőrség, bírósági fogházak, büntető, illetve javító intézetek őrszemélyzeténél és legénységénél. (11. §.)

Hogy ez a rendelkezés mit jelentett, arra vonatkozólag a törvényjavaslat indokolása nyújt felvilágosítást, amely szerint az új nyugdíjtörvény hatálya alá tartozó 32.657 tisztviselői állásból 15.833-ra, (42,5 %), a 39.842 altiszti állásból pedig 23.248-ra (58,4 %) vonatkozott a szolgálati időnek ez a kedvezőbb számítása. Ami pedig gyakorlatilag azt jelenti, hogy az új törvény hatálya alá tartozott tisztviselők összes beszámítható javadalmazásaként az 1912. évben előirányzott 94,9 millió koronából 51,7 millió (54,5 %), az összes altisztek és szolgák részére előirányzott 41,5 millió koronából pedig 24,3 millió (58,6 %) után kell a nyugdíjkat kedvezményesen számítani! *Az ily módon számított nyugdíj pedig 10—11 évi tényleg eltöltött szolgálati idő után a beszámítható javadalmazásnak 4 %-ával, 12—18 év után 6 %-ával, 19—25 év után 8 %-ával, 26—32 év után 10 %-ával, 33—35 év után pedig átlag 12 %-ával magasabb a nem kedvezményesen számított szolgálati idő alapján megállapított nyugdíj összegénél.*

¹ Abban, hogy a kormány egy teljesen új nyugdíjtörvény alkotására határozta el magát, három körülmény is közrejátszott. Nevezetesen: a) az 1885: XI. t.-cikkben megállapított ellátások akkoriban már nem voltak olyanok, hogy csak a mindennapi élet elsőrendű szükségleteinek megfelelő fedeztetését is biztosították volna; b) rendelkezései több vonatkozásban nem feleltek már meg a korszerűség, különösen az özvegyeket és árvákat illetően pedig a méltányosság követelményeinek sem; végül c) a végrehajtása során szerzett tapasztalatok szerint számos adminisztratív jellegű határozmányában is módosítást igényelt. (Idevonatképpen lásd még a 65. oldalon az 1 alatti jegyzetben foglaltakat.)

b) A tisztviselők és rendszeres évi fizetés (bér, zsold) élvezetében állott altisztek és szolgák nyugellátásra igényt biztosító legkisebb szolgálati idejének az addigi tíz évről öt évre való leszállítása.¹ Továbbá nyugdíjuk mérvének 5–10 évi beszámítható szolgálatuk után az utoljára élvezett javadalmazás 40 %-ában, a tizedik évtől kezdve pedig minden következő év után annak további 2–2 százalékaiban történt megállapítása. (31. és 37. §.)

c) Kisebb jelentőséggel bíró intézkedések és pedig: a nyugdíj kiszabásának alapját képező szolgálati idő megállapításánál addig figyelembe nem vehető évhányadnak egész évként való beszámítása, ha az a 6 hónapot meghaladta; a szolgálati idő beszámítására vonatkozólag a törvényhatóságokat illetően már fennállott viszonyosság kiterjesztése a rendezett tanácsú városokra; végül annak kimondása, hogy két szolgálat közé eső, de tényleges szolgálatban nem töltött időt csak akkor kell megszakításnak tekinteni, ha az 30 napot meghalad. (15., 17., 18., 20. és 122. §§.)

A 8. számú ábra egyrészt az 1910. és 1911., másrészt az 1913. év folyamán az állami költségvetés terhére nyugalomba helyezett tisztviselők és díjnokok, valamint altisztek és szolgák beszámított szolgálati idejük szerinti megoszlását mutatja.

Az állami költségvetés terhére nyugalomba helyezett alkalmazottakról az állami számvevőszék által az 1870: XVIII. t.-c. 20. §-a és az 1880: LXVI. t.-c. 12. §-ának 6. pontja értelmében vezetett nyilvántartás alapján szerkesztett és az országgyűlés elé terjesztett 1910., 1911. és 1913. évi kimutatásokban felsorolt nyugdíjasok felvázolt vonatkozó adataiból látható, hogy a szolgálati idő kedvezményes számítására vonatkozó rendelkezések folyamánaként máris milyen nagymérvű eltolódások jelentkeztek a nyugalomba helyezettek beszámított szolgálati ideje tartamában. A kapcsolatosan végzett részletes számítások szerint a beszámítható szolgálati idő tartamának ez az eltolódása az alkalmazottak átlagos szolgálati idejében a következők szerint jutott kifejezésre.

Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett tisztviselők átlagos szolgálati ideje 29.3 év volt, míg az 1913. évben nyugalomba vonultaké 31.8 év. Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugdíjazott altisztek, szolgák stb. átlagos szolgálati ideje 20.6 év volt, az 1913. évben nyugalomba helyezetteké pedig 23.1 év. A beszámított szolgálati időt illetően fentebb megjelölt átlagokat természetesen minden esetben az állami költségvetés terhére az illető évben nyugalomba helyezett tisztviselők, illetve altisztek összlétszámára vonatkoztatva kell érteni, tehát arra, amely magában foglalja azokat is, akikre az 1912: LXV. t.-cikknek a szolgálati idő kedvezményes számítását illető rendelkezései nem vonatkoztak.

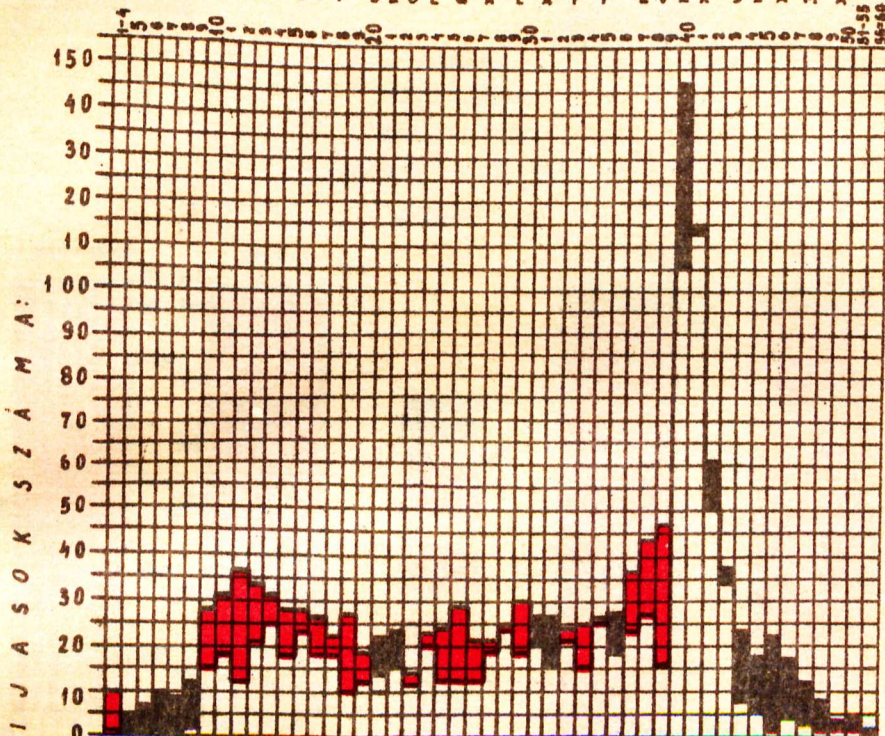
¹ Az 1912: LXV. t.-c. 31. §-ában foglalt eme rendelkezést az 1923. évi 6.000/M. E. sz. rendelet II. fejezetének 13. pontja hatályon kívül helyezte és 1923. évi július hó 1.-jétől kezdődőleg, a jelenleg is érvényben álló 1924. évi 5.100/M. E. sz. rendelet I. fejezetének 14. pontja értelmében a tényleges szolgálat kötelékéből megvált tisztviselők és egyéb alkalmazottak nyugdíjra csak abban az esetben tarthatnak igényt, ha beszámítható szolgálati idejük a 9 évet és 6 hónapot meghaladja.

(Azoknál az alkalmazottaknál azonban, akik nem nyugdíjra, hanem nyugbérre jogosultak, a nyugbérre való igény csak akkor áll be, ha megszakítás nélkül egyhuzamban legalább 10 éven át voltak alkalmazva.)

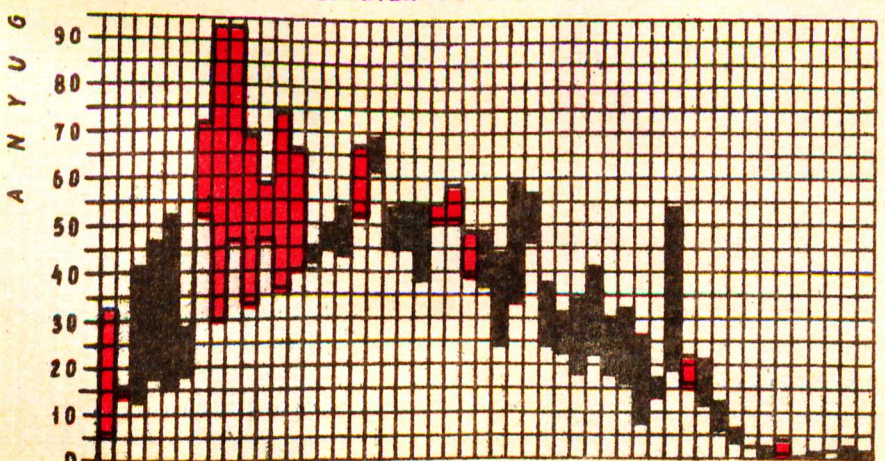
Az 1910. és 1911. illetve az 1913. év folyamán az állami költségvetés terhére nyugalmába helyezett alkalmazottak megoszlása a beszámított szolgálati idejük szerint.

1. TISZTVISELŐK

A BESZÁMITOTT SZOLGÁLATI ÉVEK SZÁMA

2. ALTISZTEK ÉS SZOLGÁK:

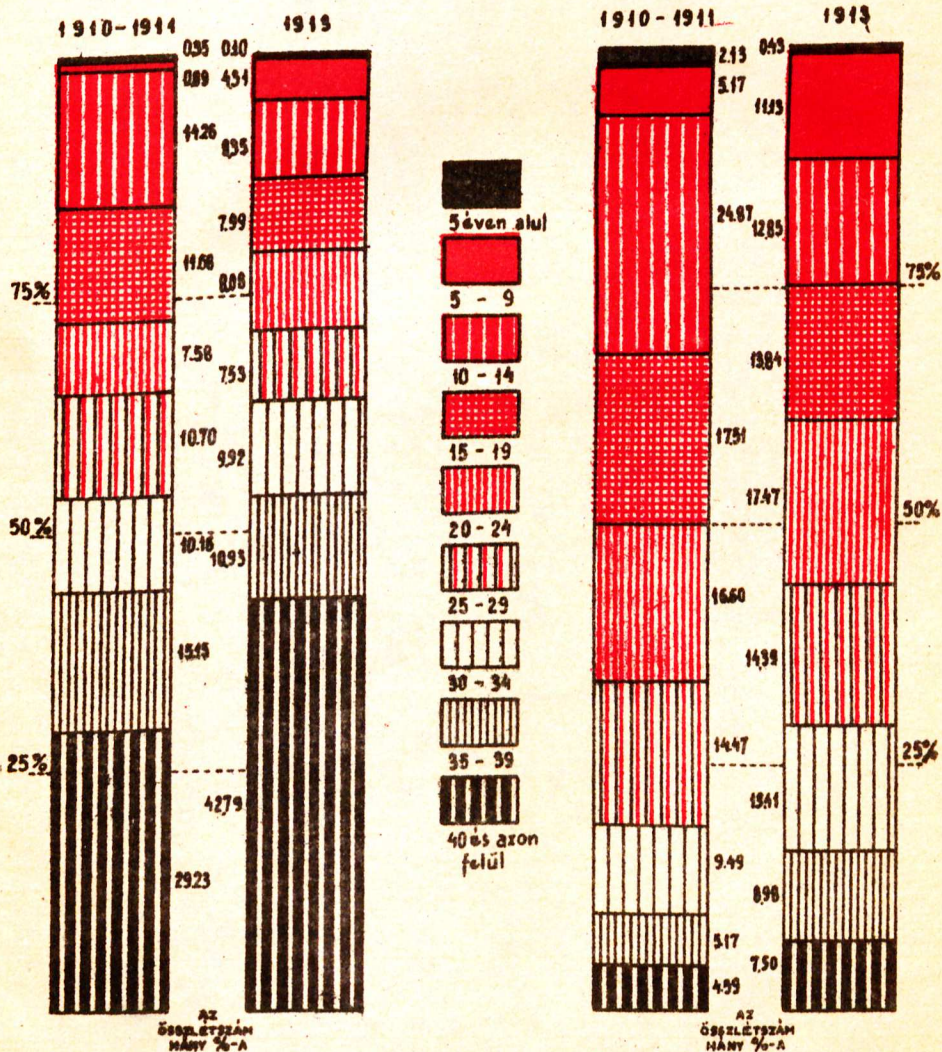
A beszámított szolgálati idő szempontjából több az 1910. és 1911 évben: ■ az 1913 évben: ■
 (1. A honvédség, csendőrség és méneskar tisztjai nélkül) (2. A honvédséghez és méneskarhoz tartozók kivételével.)

A 1910. és 1911. illetve az 1913. év folyamán az állami költségvetés terhére nyugalmi helyezett

TISZTVESELŐK
(ÉS DIJNOKOK)

ALTISZTEK
(ŐRSZEMÉLYZET STB.)

- %-szerű megoszlása beszámított SZOLGÁLATI IDEJÜK szerint.

A már ismertetett adatok kiegészítéseül a 9. számú ábra a szóbanforgó években nyugalomba helyezetteknek beszámított szolgálati idejük szerint való %-szerű megoszlását mutatja be, egyben szemléltetve azokat az eltolódásokat, amelyek a magasabb szolgálati idővel nyugalomba helyezettek arányszámaiban már az 1913. évet illetően is jelentkeztek.

2. Lakbérnyugdij rendszeresítése

a tisztviselők, valamint rendszeres évi fizetés (bér, zsold) élvezetében állott altisztek és szolgák részére,¹ az addigi nyugdíjjárandóságon felül (58. §).

A lakbérnyugdij összege a megállapított nyugdíj összegéhez igazodott s az alábbiak szerint nyert megállapítást:

az évi nyugdíj összege	az annak alapján járó lakbérnyugdij	az évi nyugdíj összege	az annak alapján járó lakbérnyugdij
— 400 K	120 K	5.801— 4.200 K	760 K
401— 500 „	160 „	4.201— 4.600 „	800 „
601— 800 „	200 „	4.601— 5.000 „	840 „
801—1.000 „	240 „	5.001— 5.400 „	880 „
1.001—1.200 „	280 „	5.401— 5.800 „	920 „
1.201—1.400 „	320 „	5.801— 6.200 „	960 „
1.401—1.600 „	360 „	6.201— 6.600 „	1.000 „
1.601—1.800 „	400 „	6.601— 7.000 „	1.040 „
1.801—2.000 „	440 „	7.001— 8.000 „	1.120 „
2.001—2.200 „	480 „	8.001— 9.000 „	1.200 „
2.201—2.400 „	520 „	9.001—10.000 „	1.280 „
2.401—2.600 „	560 „	10.001—11.000 „	1.360 „
2.601—2.800 „	600 „	11.001—12.000 „	1.440 „
2.801—3.000 „	640 „	12.001—13.000 „	1.520 „
3.001—3.400 „	680 „	13.000 felett	1.600 „
3.401—3.800 „	720 „		

A fentiek szerint megállapított lakbérnyugdij 800 K nyugdíjig bezárólag a nyugdíjnak 25—30%-át, 801—3.400 K nyugdíjig 20—29,2%-át, 3.401—7.000 K nyugdíjig 15—21%-át és 7.001—16.000 K nyugdíjig a nyugdíjnak 10—15%-át, *általában* tehát a nyugdíj 25 %-át tette ki a törvény indokolásában foglaltak szerint.

3. Az özvegyek ellátására vonatkozó rendelkezések:

a) Az özvegyi ellátásoknak az addiginál méltányosabb összegben történt olyan megállapítása, melynek eredményeként a tisztviselői özvegyi nyugdíjak *általán* 52,5 %-kal, az altiszti és szolgai özvegyi nyugdíjak pedig 62 %-kal haladták meg addigi összegeiket. Továbbá az a rendelkezés, amely szerint az özvegyi nyugdíj a férjvet megillető nyugdíj felénél² kevesebb nem lehet, valamint hogy a legkisebb özvegyi nyugdíj a tisztviselők özvegyeinél évi 800, az altisztek és szolgák özvegyeinél évi 360, a rendszeres évi fizetés (bér, zsold) élvezetében nem álló altisztek és szolgák özvegyeinél pedig 500 koronánál kevesebb nem lehet. (55. §.)

b) Kisebb pénzügyi jelentőséggel bíró rendelkezések és pedig: az özvegyi nyugdíjnak bizonyos feltételek fennforgása esetén a férj által élvezett beszámítható javadalmazás teljes összegében, illetve a szabályszerű özvegyi nyugdíj másfélszeresében való megállapítása (55. §); özvegyi nyugdíj biztosítása bizonyos esetekben olyan nő részére is, akinek az alkalmazottal való házasságát a bíróság felbontotta (51. és 52. §); végül a díjnokok özvegyei ellátásának évi 500 K-ban történt megállapítása az addigi 200—500 K helyett (108. §).

¹ Az özvegyeket illetően lakáspénzre való igény csak az 1918. évi 6.495 M. E. sz. rendelettel nyert megállapítást.

(V. ö. a 10. §. b) pontja alatt a 106. oldalon foglaltakkal.)

² A rendszeres évi fizetést stb. élvező alkalmazottak özvegyeinél.

4. A hátramaradt árváknak az addiginál kedvezőbb ellátására vonatkozó határozmányok:

a) A nevelési járulékra való igényjogosultság általánossá tétele azzal az érvényben volt rendelkezéssel szemben, amely szerint arra az özvegy csak abban az esetben tarthatott igényt, ha férje halálakor legalább 5 ellátatlan gyermek maradt hátra (62. §). Továbbá annak az életkornak, amelynek elértétség az árva nevelési járulékra igénnyel bírt, a tisztviselők árváinál nemre való tekintet nélkül a 24., az altisztek és szolgák árváinál pedig a betöltött 16. életévben eszközölt meghatározása az addigi, a fiúárvánál a 20., a leányárvánál pedig a 18., illetve a 16. és 14. életév helyett (68. §).

b) A tisztviselők árvái nevelési járulékának az özvegyi nyugdíj $\frac{1}{6}$ -ében történt megállapítása az addigi $\frac{1}{6}$ -a helyett (64. §). A nevelési járulék összegeinek 36, illetve 24 K-ról évi 72, illetőleg 60 K-ra történt felemelése az altisztek árváit, 52—80 K-ról 100 K-ra pedig a díjnokok árváit illetően (68. és 108. §). Továbbá a szülőtlenné váló árvák nevelési járulékának az atyátlan árvákat megillető járulék kétszeres összegében történt megállapítása, amennyiben legfeljebb 2 árva maradt hátra. (67. §).

c) Eletjáradék engedélyezhetése a szabályszerű kort már betöltött árvák részére, ha teljesen munka- és keresetképtelen nyomorékok. (76. §).

5. Egyéb, az alkalmazottak ellátásával kapcsolatos, kisebb pénzügyi jelentőségű rendelkezések:

a) A nyugdíj legkisebb összegének tisztviselőknél évi 800, altiszteknél és szolgáknál aszerint, hogy rendszeres évi fizetés élvezetében állottak vagy sem, évi 560, illetve 500 K-ban való megállapítása.

b) A díjnokok addigi 400-tól 1000 K-ig terjedő nyugdíjának évi 500-tól 1400 K-ra való felemelése, továbbá a napszamosok és munkások nyugbérének 120-tól 500 K-ig évenként emelkedőleg történt megállapítása az addigi 120—200 K helyett (105. és 59. §).

c) A 70. életévüket betöltött tisztviselőknél kötelező szabályszerű elbánás alá vonása, hacsak a minisztertanács nem ad felhatalmazást az illető visszatartására (55. §).

d) A jogi és szaktanulmányi pótlékoknak a beszámítható javadalmazások közé történt felvétele (25. §).

e) A temetési járulékot illetően hozott az a rendelkezés, amely szerint annak alapjául a nyugdíjazott állapotban elhaltaknál sem nyugellátásuk, hanem a tényleges szolgálatban utoljára élvezett javadalmazás összege szolgál. Valamint e járuléknak általában azok részére történt biztosítása, akik az elhunyt tisztviselő, díjnok, altiszt vagy szolga gyógykezeltetéséről, illetve eltemettetéséről gondoskodtak, míg addig arra csak az özvegy és az ellátásra jogosult árvák bírtak igénnyel (77. és 78. §§).

Természetesen ugyancsak lényeges pénzügyi következményekkel járt:

6. a törvény 126. §-ában foglalt az a rendelkezés,

amely a felső nép- és polgári iskolák, valamint az állami gyógypedagógiai intézeteknek a törvény hatálybaléptekor tényleges szolgálatban álló tanszemélyzetét kivette a Tanítói Nyugdíjintézet kötelekéből és azokat minden vonatkozásban az új nyugdíjtörvény határozmányai alá vonta.

Arra vonatkozólag, hogy a fentebb felsorolt, az alkalmazottakat, illetve azok hátrahagyottait illetően a megelőző állapottal szemben lényegesen kedvezőbb rendelkezések milyen pénzügyi következményekkel járhattak a nyugdíjterhek későbbi emelkedését illetően, a törvényjavaslat indokolásában foglalt számítások igen megfelelő útmutatást nyújtanak.

E számítások eredményeként 1.3 millió Koronában¹ kellett megjelölni a szolgálati idő kedvezőbb számítása, 4.4 millióban a lakbérnyugdíjak rendszeresítése, 4.8 millióban² az özvegyi nyugdíjak felemelése, 0.6 millióban³ a nevelési járulékok felemelése és kiterjesztése, végül 0.8 millióban az egyéb kisebb pénzügyi jelentőséggel bíró intézkedések folyományaként a nyugdíjak 1912. évi valószínű szükségletével szemben előálló több-szükségletet. Ahhoz a megállapításhoz azonban, hogy az új törvény kedvezőbb határozmányai következtében várható többszükségletet fentiek összegezésével kereken 12 millió koronára kell tenni, az indokolásban foglaltak két megjegyzést fűznek. És pedig:

1. azt, hogy ez a szóbanforgó többköltség a törvény hatálybalépésétől számított 12—15 év alatt fokozatosan jut kifejezésre, s így csak évek mulva fog teljes összegében jelentkezni.
2. azt, hogy ez a többszükséglet természetesen növekedni fog, annak következtében, hogy a nyugdíjak évről-évre emelkedő irányzatot mutattak, s így abban az évben, amelyben az említett többszükséglet már teljes egészében érvényesülne, a nyugdíjszükséglet a természetes emelkedés következtében magasabb lesz a fenti 12 milliós többlet kiszámításánál alapulvett szükségletnél.

A „Nyugdíjak“ fejezetén az 1910. évet illetően 32.3 millióban jelentkező tényleges szükségletből a törvényjavaslat indokolásában előadottak szerint 26,854.882 korona, tehát annak 83.3 %-a esett az új nyugdíjtörvény határozmányai alá tartozó alkalmazottak nyugdíjjárandóságaira. Ebből az összegből esett:

az ideiglenes és végleges nyugdíjakra és ellátási díjakra	16.956.095 K,	a fenti összeg	65 %-a,
özvegyi nyugdíjakra	7,501.055	„ „ „ „	27.9 „
nevelési járulékokra	498.196	„ „ „ „	1.9 „
kegydíjakra	414.820	„ „ „ „	1.6 „
végkielégítésekre, nyugdíjmegváltásokra és temetési segélyekre stb. pedig	1,504.718	„ „ „ „	5.6 „
összesen:	26.854.882 K		100%

Az új nyugdíjtörvény kedvezőbb rendelkezései következtében várható többletek kiszámításánál a fenti adatok szolgáltak kiindulópontul, 12 milliós végösszegük azonban nem az 1910. évi tényleges eredményekkel szemben, hanem az 1912. évet illetően számításbavett valószínű nyugdíjszükséglet összegéhez viszonyítottan jelentkezett. E szükséglet valószínű összegének beállítására akkoriban a vonatkozó zárszámadási adatok természetesen hiánya következtében volt szükség s megállapítása a nyugdíjakat illetően évi 6—6 %-os, az özvegyi nyugdíjakat illetően évi 4.7—4.7 %-os,

Az 1912. évre számított vonatkozó szükséglettel szemben több:

¹ 6.91%-kal.

² 58.6%-kal.

³ 112.45%-kal.

a nevelési járulékokat illetően pedig évi 3.5—3.5 % emelkedés számításvételével történt. Hozzáadva az ily módon nyert összegekhez¹ a kegydíjak, végkielégítések, nyugdíjmegváltások és temetési járulékok várható összegeként az 1910. évben e címeken tényleg folyósított összeget,² az 1885: XI. t.-c. rendelkezésein alapuló nyugdíjjárandóságok 1912. évi valószínű szükséglete 29.8 millióban, vagyis kereken számítva 30 millióban állapítható meg.³

Miután pedig az előzőekben foglaltak szerint e törvény kedvezőbb rendelkezései következtében várható több szükségletnek ehhez a 30 millióhoz viszonyítva kellett végül is kereken számítva 12 millióban jelentkeznie, kétségtelen, hogy a jövőt illetően az 1912: LXV. t.-c. határozmányai a hatálya alá tartozó szükségletnek végeredményben mintegy 40 %-os emelkedését vonták maguk után.

Előadottakkal kapcsolatosan meg kell még említeni, hogy a már tárgyalt rendelkezések mellett igen számottevő többköltséggel járt e törvénynek az az intézkedése is, amelynek értelmében az érvénybeléptét megelőző időkben elhalt tisztviselők, altisztek és szolgák özvegyei, addig élvezett nyugdíjjárandóságuk 20 %-os felemelésében részesültek (81. §.).

Annak vizsgálatánál azonban, hogy az 1912. évi nyugdíjtörvény kedvezőbb rendelkezéseivel járt pénzügyi következmények milyen mértékben játszhattak közre a nyugdíjterhek további alakulásában, a törvénynek ezt a határozmányát, illetve az azzal járt többköltség számításvételét természetesen mellőzni kell. E többköltség szerepe ugyanis a többi rendelkezés folyamánival szemben éppen fordítottan csupán időleges volt, amennyiben 1.6 millióra tett összegében csupán a törvény életbeléptét követő első évben jelentkezhetett, attól kezdve pedig az ellátottak e csoportjának elhalálozási arányában évről-évre csökkent.

Az 1912. évi nyugdíjtörvény 126. §-a felsorolja az alkalmazottaknak azokat a csoportjait, amelyekre határozmányai nem terjedtek ki. Eszerint a legfelső udvartartás körébe tartozó, valamint a kabinetirodában alkalmazottak, a közös minisztériumok és közös számvevőszék, illetve ezek hatóságainak kebelébe, továbbá a hadsereg és honvédség kötelékébe tartozók, a horvát-szlavon autonóm kormány s az ennek alárendelt hatóságok alkalmazottai,

¹ A törvény indokolásában foglaltak ezen az alapon az 1912. évi valószínű nyugdíjszükséglet összegét 19,101.000 K-ban, a várható özvegyi nyugdíjszükségletet 8,221.567 K-ban, a nevelési járulékok valószínű szükségletét pedig 533.544 K-ban jelölték meg.

² Összesen 1,919.538 K.

³ Megjegyzésre érdemes, hogy a nyugdíjszükséglet várható emelkedését illetően a fenti arányszámok alkalmazásának helyességét később az 1912. évi zárszámadás eredményei is igazolták. Kihasítva ugyanis a „Nyugdíjak” fejezetén jelentkezett tényleges kiadások összegéből az 1885: XI. t.-c. rendelkezésein alapuló ellátásokat, kereken számítva azonos összeg jelentkezik eredményként.

a tanári, illetve tanítói nyugdíjintézet kötelékébe tartozó személyzet, az államvasutak nyugdíjintézetének vagy nyugbérpénztárának kötelékébe tartozók, úgyszintén a vízmesterek s a dohányjövédéki munkások nyugellátására vonatkozó szabályokat az új rendelkezések nem érintették.

Nyilvánvaló azonban, hogy azok az indokok és szempontok, amelyek az 1912: LXV. t.-c. megalkotására vezettek; az államalkalmazottainak fenti csoportjait illetően is túlnyomóan fennállottak. Ennek következtében pedig az új nyugdíjtörvény kedvező rendelkezései bizonyára rövid időn belül általános alkalmazásra kerültek volna a fenti csoportok ellátását illetően is, a vonatkozó szabályzatok megfelelő irányú módosítása útján.

(Amint például az 1885: XI. t.-c. életbelépte is azzal a következménnyel járt, hogy az államvasutak nyugdíjintézetének akkor érvényben állott szabályai 1889. évi december hó 1-től számított érvénytelennel, az abban lefektetett elvek szerint nyertek módosítást.)

Ahhoz tehát, hogy az államháztartás által jelenleg viselt s arra a megelőző időkben hárult nyugdíjterhek párhuzamba állításából helyes következtetések legyenek levonhatók, ennek a körülménynek számításba vételétől sem lehet eltekinteni.

6. §. A tényleges szolgálatban állók létszámviszonyainak, továbbá az ellátások élvezeti időtartamának befolyása a nyugdíjszükséglet mindenkori alakulására.

A nyugdíjjárandóság tulajdonképpen az állami alkalmazottak részére megállapított javadalmazásnak egy olyan részét képezi, amely ugyancsak a tényleges szolgálatban gyökerezik, de mint a teljesített munka díjazásának egy későbbi időpontra halasztott kiegészítő része — mérvében a szolgálatban eltöltött időhöz s a betöltött állás javadalmazásához igazodva — csak abban az időpontban válik az alkalmazott (illetve hátramaradottai) részére esedékessé, amelyben a szolgálat kötelékéből kiválik. Nyilvánvaló tehát, hogy

1. a nyugellátásban részesülők létszámának alakulása elsősorban is a nyugdíjra jogosító állások számának mindenkori alakulásától függ.

A szolgálatból évről-évre kiválók száma azonban nemcsak szoros összefüggésben van a tényleges szolgálatban állók létszámviszonyainak mindenkori alakulásával, hanem normális körülmények között annak szinte vetületét képezi, amelyben bizonyos időbeli eltolódással megfelelő hűséggel jutnak kifejezésre mindazok az eltérések, amelyeket annak idején a tényleges szolgálatban állók létszáma mutatott.

E tanulmányok előzőleg megjelent I. Része már részletesen

ismertette az állami alkalmazottak létszámviszonyainak, úgyszintén az alkalmazások minőség szerinti megoszlásának alakulását az 1870. évtől kezdődőleg.¹ A vonatkozó adatok alapján készült ábrán² pedig szemléltette azt a különösen nagy arányú fejlődést, amely a 90-es években vette kezdetét s amely a háborút közvetlenül megelőző évtizedben kulminált. Az ott már közölt szám-
adatok szerint az állami alkalmazottak összlétszáma a háború kitéréséig az alábbiak szerint alakult:

évi költségvetés szerint	az állami alkalmazottak összlétszáma	ebből tisztviselő (tiszt) stb.
1870.	23.273	9.503
1880.	48.326	18.031
1890.	75.425	24.180
1895.	103.631	29.545
1899.	125.933	36.845
1903.	141.807	41.338
1904.	146.096	43.743
1909.	172.080	50.253
1911.	187.978	53.252
1913.	204.240	57.942
1914/15.	209.990	60.201

Aligha szorul bővebb igazolásra, hogy az állami szolgálat keretében a nyugdíjigénnyel egybekötött rendszeresített alkalmazásokban a fentiek arányában bekövetkezett nagymérvű fejlődésnek, pénzügyi következményeiben állandóan igen jelentősen kellett befolyásolnia a nyugdíjszükséglet alakulását. Sőt egyes fázisait tekintve — annak folyományaként, hogy bizonyos idő (átlagos szolgálati idő) multával a szolgálatból évről-évre kiválóok számának is nagyjából olyan arányú emelkedést kell mutatnia, mint amilyen arányban annak idején, egyik évről a másikra, a tényleges szolgálatban állók létszáma növekedett, — időnként szinte lökésszerűen is kifejezésre kellett jutnia egyrészt az ellátást élvezők létszámának szaporodásában, másrészt pedig a nyugdíjszükséglet emelkedésében.

Fentiekre való tekintettel, a következőkben tegyük vizsgálat tárgyává azt a körülményt, hogy az *utolsó békeévek nyugdíjszükségletében már mennyire juthattak kifejezésre* ezek, az állami adminisztráció akkori rohamos fejlődésével szükségszerűen együttjárt folytonos létszámszaporítások, illetve azt, hogy a szóbanforgó szükséglet további alakulását illetően esetleg még milyen *következményeket rejtettek magukban*. Ennek vizsgálatával azután el is érkeztünk ama jelentősebb tényezők utolsójához, amelyeknek a nyugdíjszükséglet alakulására gyakorolt hatása semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül akkor, ha az államháztartás jelenlegi nyugdíjterhét helyes alapon kívánjuk összemérni Nagymagyarország háború előtti nyugdíjszükségletével.

¹ Lásd I. Rész 56. és 57. old.

² Lásd I. Rész 5. sz. ábra, 54. és 55. old.

A nyugellátásban részesülők számának mindenkori alakulása tehát, a már mondottak szerint, a tényleges szolgálatban állók létszámviszonyaiban beállott változásoknak mintegy függvényeként jelentkezik. De bárha a nyugellátottak száma elsősorban a rendszeresített alkalmazások mennyiségéhez igazodik, megállapítható az is, hogy

2. az ellátásban részesülők összlétszámának mindenkori alakulása nem kis mértékben függ az egyes ellátások élvezetének időtartamától is!

A nyugellátottak létszámának kialakulása szempontjából ugyanis egyáltalán nem közömbös az, hogy az alkalmazott a tényleges szolgálatból való kiválása után még hány éven keresztül élvez nyugdíjat, illetőleg elhaltával még milyen hosszú időn keresztül terheli az államot özvegyi nyugdíj, sőt esetleg nevelési járulék is. A nyugdíjévezet időtartama viszont aszerint alakul, hogy

a) az alkalmazottak átlag hány évi szolgálat után, illetve helyesebben¹ átlag milyen korokban válnak ki a tényleges szolgálat kötelékéből, továbbá, hogy ehhez mérten

b) hány évben jelentkezik az elért átlagos életkoruk.

Minél magasabb életkorral következik be az alkalmazottaknak a tényleges szolgálatból való kiválása s mennél alacsonyabb az illető időszakot illetően jelentkező átlagos élettartam, annál rövidebb lesz az az idő, amelyen keresztül az alkalmazottak nyugellátásukat élvezhetik. Viszont minél alacsonyabb a valamely időszak folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak átlagos életkora s mennél magasabb ugyanakkor a valószínűség szerint elérhető átlagos élettartam, annál számosabb évben fog természetesen jelentkezni a nyugdíjévezet átlagos időtartama.

Ami az özvegyi nyugdíj élvezeti időtartamának mikénti alakulását illeti, abban a döntő tényezők egyikét az a többlet, illetve annak mérve képezi, amely a férfiaknak és a nőknek az idevonatkozó statisztikai megállapítások szerint jelentkező átlagos élettartama között, a nők javára állandóan mutatkozik, másikat pedig a házastársak közötti átlagos korkülönbségben állapíthatjuk meg. Miután azonban az özvegyi nyugdíjévezet valószínű időtartama természetesen annál hosszabbá válik, mennél nagyobb a házastársak közötti korkülönbség, az abban esetleg beálló eltolódások folyamányaként e tényezőnek vonatkozó befolyása időnként túlnyomóvá is válhatik.

Előadottakkal kapcsolatban meg kell még jegyezni, hogy az alkalmazottak egyes csoportjait illetően a régebbi időkben érvényben volt nyugdíjszabály-

¹ A nyugdíjévezet időtartama szempontjából ugyanis itt az életkor a döntő tényező, mert egyenlő szolgálati idő esetén az az alkalmazott, aki közvetlenül tanulmányai elvégztével lépett állami szolgálatba, természetesen alacsonyabb korban kerül nyugalomba mint az, aki azok befejezése után hosszabb-rövidebb ideig előbb valamely magángazdasági téren helyezkedett el.

zataink egymélyikében kifejezésre is jutottak bizonyos olyan irányú rendelkezések, amelyek a házastársak közötti karkülönbség folytán esetleg előállható nagyobb terhek elhárítását célozták. Ide vonatkozólág mindenek előtt a nép-oktatási nyilvános tanintézetek s nyilvános kisedzővó intézetek tanítóinak s nevelőinek nyugdíjazásáról, valamint azok özvegyeinek és árváinak gyámolításáról szóló 1875 : XXXII. t.-c. 13. §-ában kifejezésre jutott azt a rendelkezést kell megemlíteni, amely az özvegyi segélyre való igényjogosultságot minden egyéb körülményre való tekintet nélkül tette attól a feltételtől is függővé, hogy a feleség a férjnél húsz évnél többel ne legyen fiatalabb. De figyelemre méltó az államvasútak nyugdíjintézetének 1877. évi január hó 18.-án jóváhagyott újabb szabályzata 14. cikkével életbelépett az a rendelkezés is, amely szerint az olyan özvegy, akinek férje a házasság megkötésekor 50. életévét már betöltötte, csak abban az esetben tarthatott ellátásra igényt, ha férjénél nem több, mint 15 évvel volt fiatalabb, illetve ha minden további évert az említett-nél nagyobb karkülönbség esetére előírt külön díjbefizetések is eszközöltek.¹ E rendelkezést a nyugdíjszabályzat 1925. évi július hó 1.-jével érvénybe lépett XVI. Függeléke helyezte hatályon kívül, míg az 1875 : XXXII. t.-c. 13. §-ában foglalt megszorítást már e törvény rendelkezéseit módosítani, illetve korszerűbbé tenni hivatott s az 1891 : XLIII. t.-cikkbe becikkelyezett vonatkozó javaslat bizottsági tárgyalásai során törölték az özvegyi ellátás feltételei közül s azóta az özvegyek korára vonatkozó hasonló kikötések szerepeltetésével nyugdíjtörvényeink egyikében sem találkoztunk. Ide vonatkozólag meg kell azonban még jegyezni, hogy az államvasutak nyugbérpénztárának alapszabályai nemcsak szintén tartalmaztak az özvegyek korával kapcsolatban bizonyos korlátozást, — nevezetesen azt, hogy ha a férj házasságra lépésekor az 50. életévét már meghaladta, neje az özvegysegélyre igényvel nem bírt, ha nála több mint 20 évvel volt fiatalabb² — hanem ezt az 1907. évi május hó 1.-jén életbelépett³ korlátozó rendelkezést mindeztideig még érvényben is tartották.

Tekintettel arra, hogy az államvasutak nyugdíjintézeténél fennállott, ezzel majdnem teljesen azonos korlátozás előadottak szerint az 1925. évi július hó 1.-jével már megszűnt, önként adódik a kérdés, hogy az miért nem lett egyidejűleg hatályon kívül helyezve a nyugbérpénztár tagjait illetően is. Ennek a körülménynek magyarázata abban rejlik, hogy az 1923. évi július hó 1.-jével az addig ugyancsak a nyugbérpénztár kötelekbe tartozott havi-, illetve napidíjjal és havi-, illetve napibérrel felvett alkalmazottak is a nyugdíjintézet tagjaivá lettek⁴ s így ettől az időponttól kezdődőleg a nyugbérpénztár már csupán az alkalmazottak egy természetesen egészen más jellegű s ennek folytán a családi viszonyok alakulásában is nyilvánvalóan eltérő törvényszerűségeket mutató csoportjának, az állandóan alkalmazott munkásoknak (iparosoknak), illetve hátramaradottainak végellátásáról van hivatva gondoskodni.⁵

A mostoha gazdasági viszonyok következményeként a családalapítás időpontjában természetesen bekövetkező eltolódások az állami alkalmazottakat illetően különösen nagymérvűekké válhatnak, ha a csekély kezdőjavalmazások mellett még az elő-

¹ Azok az özvegyek, akik részére 15 évnél nagyobb karkülönbség esetére férjük az előírt külön díjbefizetések útján nyugdíjra igényt nem biztosított, csak végkielégítésben részesülhettek.

² Az ilyen özvegy, aki csak a karkülönbség miatt nem kaphatott özvegyi segélyt, de egyébként arra igénye lett volna, az alapszabályok 24. cikkében foglaltak szerint végkielégítésben részesült, amely azonban a férj által befizetett járulék tíz évi összegét meg nem haladhatta.

³ Lásd a nyugbérpénztár első alapszabályai 20. cikkének 2. pontját.

⁴ Kivéve a külön szerződéssel felvett napibéres, havi- és napidíjas alkalmazottakat, akik egyik végellátási intézetnek sem lehetnek tagjai.

⁵ Önként értetődik azonban, hogy az 1923. évi július hó 1.-jét megelőzőleg még oda tartozottak ez időpont előtt megnyílt ellátásait is a nyugbérpénztár folyósítja.

meneteli lehetőségek is felette korlátozottak. Miután pedig a tapasztalat arra látszik mutatni, hogy a később házasulóknál a férj és a feleség között általában nagyobb a korkülönbség, mint a korábban egybekelteknél, igen kézenfekvő az a következtetés, hogy az e téren előállott helyzet a házastársak közötti korkülönbség átlagos időtartamának bizonyos mérvű növekvő irányzatában kifejezésre is fog jutni. Önként vetődik fel tehát a kérdés, *nem volna-e célszerű idevonatkozólag azoknak az adatoknak összegyűjtése, amelyeknek módszeres statisztikai feldolgozása útján megállapítást nyerhetne az, hogy a szóbanforgó átlagos korkülönbség alakulása, illetve az abban időközönként beállható nagyobb mérvű és huzamosabb ideig tartó eltolódások mennyire érdemelnek esetleg az eddignél több figyelmet a nyugdíjterhek alakulására gyakorolt kihatásaikban.*

A családalapítás időpontjában mutatkozó eltolódások azonban nem csupán a fentebb említett esetleges következményekben tarthatnak figyelemre számot. Az a körülmény ugyanis, hogy az alkalmazottak átlagosan milyen életkorban alapítanak családot — az özvegyi nyugdíjérvézet időtartamára gyakorolt befolyása mellett — természetesen mindenkor kihatással van az ellátást élvezők létszámának kialakulására annak folytán is, hogy mennél magasabb korban következik az be, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy az alkalmazott után olyan korú *árvák* is maradhatnak hátra, akiket a törvény rendelkezése értelmében szabályszerű koruk¹ eléréig még nevelési járulékban, tehát ugyancsak bizonyos ellátásban kell részesíteni.

A nyugellátottak létszámalakulásának a nyugdíjszükségletre vonatkoztatott jelentősége a maga teljes mivoltában nyilvánvalóan csak akkor lesz helyesen elbírálható, ha már fel vannak tárva mindazok a tényezők, amelyek annak kialakulásában többé-kevésbé közrejátszhattak. Az e pontban eddig előadottak tehát igyekeztek lehetőleg teljes és pontos képet adni mindazokról a hatásaikban időben egymásmellett és egymásután jelentkező tényezőkről, amelyek mint az ellátásban részesülők létszáma mindenkor alakulásának alkotó elemei, az abban általuk előidézett változásokon keresztül szükségszerűen a nyugdíjterhek alakulására is kihatottak.

E kisebb-nagyobb jelentőségű tényezők szerepét illetően azonban, a már előadottak kiegészítéseül, még utalni kell arra is, hogy azok némelyike nem csupán az ellátást élvezők létszámalakulásában megnyilvánuló kihatásain keresztül, tehát mintegy közvetve, hanem egyúttal bizonyos pénzügyi következményeiben még közvetlenül is befolyást gyakorol a nyugdíjterhek alakulására. Példának okáért az elérhető átlagos élettartamnak valamely időszakot illetően jelentkező megnövekedése, a kapcsolatosan azonnal

¹ A tisztviselők árváinál a betöltött 24., az altisztek árváinál pedig a betöltött 16. életév, nemre való tekintet nélkül.

észlelhető jelenségek számításba vételét elmellőzve, csupán azzal a következménnyel járna, hogy a nyugellátottak létszáma valamelyest emelkednék annak folytán, hogy hosszabbá válik az az idő, amelyen keresztül az alkalmazottak, illetve hátrahagyottaik ellátásukat élvezhetik. Az elérhető átlagos életkor megnövekedésének azonban egyenesen szükségszerű következményeként jelentkezik egyúttal annak az időtartamnak hosszabbá válta is, amelyet az alkalmazottak teljes munkaképességük birtokában a szolgálatban átlag eltölthetnek. Márpedig mennél magasabb az az átlagos beszámítható idő, amellyel az alkalmazottak a tényleges szolgálat kötelességéből kiválnak, fizetésük annál magasabb %-ában kell a részükre járó ellátást megállapítani. De esetleg még nagyobb összegű javadalmazás után is, miután a hosszabb szolgálati idő természetesen egyúttal növeli egy következő magasabb állás, vagy fizetési fokozat elérési lehetőségeit is. Amennyiben tehát átlag magas szolgálati idő mellett, egy elérhető magasabb javadalmazás alapulvételével s a valószínű átlagos élettartamhoz viszonyítva aránylag alacsony korban történik az alkalmazottak nyugalomba helyezése, az, az ellátásban részesülők létszámára gyakorolt növelő hatásától eltekintve, egyben közvetlenül is jelentkezik a nyugdíjszükséglet alakulásában, mégpedig fentiek szerint esetleg egyszerre kettős súllyal is növeli az államháztartás ebbéli terheit. (Önként értendőik, hogy a vázolt következmények folytatlagosan még az özvegyek és árvák ellátását illetően is kifejezésre jutnak.)

Az állami alkalmazások számának mikénti alakulásával kapcsolatosan előadottak¹ során már utalás történt ama kérdés eldöntésének nagy fontosságára, hogy a vázolt nagyarányú fejlődés az utolsó békeévek nyugdíjszükségletében az ellátást élvezők akkori létszámán keresztül már mennyiben juthatott kifejezésre.

Önként értendőik, hogy amennyiben úgy a tényleges szolgálatban állókra, mint az ellátást élvezőkre vonatkozólag a vizsgálat tárgyává tenni kívánt időszak minden egyes évét, vagy legalább is egyes időpontjait illetően pontos és teljes létszámkimutatások állanak rendelkezésre, úgy annak felderítése, hogy az alkalmazások számában beállott változások mikor és mennyiben jutottak kifejezésre a nyugellátottak létszámában, szinte feladatot sem képez s különösen könnyű akkor, ha e változások időnként ugrászerűen következnek be.

Bárha békebeli költségvetéseink az összes alkalmazásokat még külön is egybefoglaló kimutatásokat csupán az 1909. évtől kezdődőleg tartalmaztak² a tényleges szolgálatban állott alkalmazottak összlétszáma e tanulmányok I. Részében³ foglaltak

¹ Lásd az 50. oldalon.

² Az 1909. évi létszámkimutatás azonban a vonatkozó adatokat egyúttal az 1904. évet illetően is magában foglalta.

³ Lásd az 56. és 57. oldalon.

szerint a megelőző időkre vonatkozólag is kielégítő pontossággal megállapítható volt annak folytán, hogy az egyes tárcák részletes költségvetéseiből a rendszeresített állások száma, azok egyenkénti kiírásával pontosan meghatározható s az esetleg nem részletezett egyéb alkalmazások számára is következtetni lehet a felvett előirányzat összegéből. Egészen más helyzettel állunk azonban szemben az ellátásban részesültek összlétszámának megállapíthatóságát illetően, miután békebeli költségvetéseink a vonatkozó évi nyugdíjszükségletek előirányzásánál alapul szolgált létszámadatokat egyáltalában véve nem tartalmazták s így e téren csak bizonyos sórványosan jelentkező, vagy az alkalmazottaknak csupán egyes csoportjait illető és többé-kevésbé hézagos adatokra támaszkodhatunk. Ilyen körülmények között azután már természetesen bonyolultabb feladattá válik annak megállapítása, hogy az államháztartás háború előtti nyugdíjszükséglete a különböző természetű ellátásokat élvezők milyen összlétszáma mellett jelentkezett, illetve, hogy az ellátottak eme összlétszámában, mely időpontig bekövetkezett létszámszaporítások jutottak már kifejezésre. Mindazonáltal egyrészt az ide vonatkozólag felfalálható adatok, másrészt pedig az azokból levonható következtetések, illetve bizonyos, a számadatokban mindig megnyilvánuló törvényszerűségek végül is a kérdés kielégítő megoldására fognak vezetni.

A következőkben mármost térjünk át az ellátásban részesültek létszámának a háború előtti időket illetően rendelkezésre álló adatok tanulmányozására.

A nyugellátottak létszámára vonatkozólag az első rendelkezésre álló adatot az 1870. évi költségvetésnek az 1869. évi december hó 3-án pótlólag a törvényhozás elé terjesztett melléklete képezi, amely az országgyűlés 1868. évi december hó 2-án hozott határozatának megfelelően a Magyarországot terhelő összes nyugélvélmények részletes kimutatását tartalmazta.

Közelebbi vizsgálat tárgyává téve e mellékletben foglaltakat, az abban kimutatott ellátásoknak elsősorban is két egymástól lényegesen eltérő csoportját különböztethetjük meg. E csoportok egyikét a volt központi kormány, továbbá a kabinetiroda szolgáltatában állott közegek és ezek hátrahagyottai alkotják, vagyis azok a nyugdíjasok, akiknek járandóságait a vonatkozó törvényes rendelkezések értelmében csupán egy részükben¹ kellett az

¹ Az 1870: IX. t.-c. 5. §-ában foglaltak alapján az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közegei, illetve azok özvegyei és árvái részére folyósított, a Magyar Szent Korona országait jogilag nem terhelő ellátások összegéhez politikai és méltányossági szempontokból Magyarország 23%-kal hozzájárult. (Megjegyzésre érdemes, hogy a volt központi kormány közegeinek nyugdíjgyje, illetve miként való elintézése, hosszú ideig igen élesen foglalkoztatta a közvéleményt. A közhangulat ugyanis igen érthetően általánosan ellene volt annak, hogy az önkényuralom szolgáltatában állott hivatalnokok Magyarország részéről bármilyen ellátásban is részesüljenek.)

Ő Felsége kabinetirodájának nyugdíjai pedig az 1868: XLVII. t.-c. 5. §. szerint 50%-ban terheltek államháztartásunkat.

országának viselnie. Az e csoportba tartozók száma 1.725 volt¹ s ellátásuk összesen 296.374 frt 89 kr-ral terhelte akkor az államkincstárt. A másik csoportot pedig természetszerűleg a nyugellátottaknak az a része képezi, akiknek járandóságai teljes összegükben Magyarországot terheltek.² Az e csoportba tartozók létszámát, valamint a részükre folyósítva volt járandóságokat illetően az alábbiak szolgálhatnak tájékoztatással.

A egyes tárcáknál volt:	a nyugdíjasok, özvegyek és árvák együttes létszáma	a különböző nyugdíjjárandóságok összege
Miniszterelnökség	2	500 frt — kr
Ő Felsége személye körüli minisztérium	4	5.800 " — "
Belügyminisztérium	2.298	757.182 " 75½ "
Pénzügyminisztérium	16.359	1.650.751 " — "
Közmunka és közlekedésügyi minisztérium	515	76.800 " — "
Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium	269 ³	61.497 " 01 ³ "
Vallás- és közoktatásügyi minisztérium	49	26.600 " — "
Igazságügyminisztérium	1.197	404.915 " 01 "
Honvédelmi minisztérium	2	4.000 " — "
Összesen:	20.495	2.985.845 frt 75½ kr.

Említésre érdemes még, hogy a teljes egészükben Magyarországot terhelő „nyugélvezmények” összegéből a kisebb összegű ellátásban részesülő s a kimutatásban névszerint fel sem sorolt 12.809 egyén járandóságaira 505.852 frt 59 ½ kr esett, míg 3.301 nyugdíjas és 2153 özvegy nyugdíjaira, illetve 1.468 kegydíjas és 764 nevelési járulékból (pótlékból) részesülő, összesen 7.686 névszerint is felsorolt egyén járandóságai ezzel szemben 2.481.993 frt 16 kr-t tettek ki.

Az élvezett ellátások általában csekély összegére mutat, hogy évi 1.000 frt-ot elérő, vagy azt meghaladó összegű ellátásban mindössze 418 nyugdíjas részesült, vagyis a névszerint felsoroltak 5,44 %-a, az ellátást élvezők összlétszámának pedig 2,04 %-a. De még kirívóbbá teszi az ellátások általában alacsony összegét az a körülmény, hogy az együttes létszámban ily csekély arányszámmal szereplő 418 nyugdíjas járandóságai⁴ a tételek szerint is részletezett nyugdíjszükséglet összegének 29,66 %-át, az összes szükségletnek pedig 24,65 %-át jelentették.

Önként értendő, hogy a háborút megelőző évek nyugdíjszükségletének vizsgálatával, illetve az ellátásban részesülők akkori létszámának felderítésével kapcsolatosan a szóbanforgó kimutatás adatainak már semmiféle gyakorlati jelentőségük nincsen s történeti érdekességük mellett csupán annyiban értékesek is számunkra, hogy felvilágosítást nyújtanak az ellátást élvezők — úgymondhatni — kezdőlétszámára⁵ vonatkozólag.

¹ Ebből 1.705 a volt központi kormánynál, 20 pedig a kabinetirodánál szolgálatban állott tisztviselő és szolga, illetve ezek hátrahagyottja.

² A kiegyezés folyamányaként Magyarországot terhelő nyugdíjakra vonatkozólag közelebbi adatokat e tanulmányok III. Részé fog tartalmazni.

³ Ebben 180 posta és távirdu nyugdíjas összesen 40.824 frt 65 ½ kr nyugdíjjárandósággal.

⁴ 736.156 frt 05 kr.

⁵ Meg kell azonban jegyezni, hogy a kimutatásban névszerint is felsorolt 7.686 nyugellátott között már 2.259 olyan is szerepel, akinek ellátása az 1867. évi március hó 10.-ét követő időpontban nyert megállapítást. (Idevonatkozólag lásd még a 10. sz. ábrával kapcsolatosan előadottakat.)

Az 1887. évi állami zárszámadás képviselőházi tárgyalása során¹ felmerült az az óhaj, hogy az állami számvevőszék, amelynek hatáskörébe tartozik az állami nyugdíjasok nyilvántartása, úgyszintén a nyugdíjazási szabályok betartása feletti őrködés,² a zárszámadással kapcsolatban ne csak arról tegyen jelentést, hogy kiknek utalványozott a kormány kegydíjat, illetve a törvényszerűnél magasabb összegű nyugdíjat, hanem évről-évre terjesszen elő egy olyan kimutatást is, amely egyénenként feltüntetve a beszámított szolgálati időre s a megállapított nyugdíj összegére vonatkozó adatokat, az illető számadási év folyamán nyugalomba helyezettek teljes névsorát tartalmazza.

E kívánság folyományaként „hogy a törvényhozás tagjai az időközönként történt nyugdíjazásokra figyelmüket kiterjeszthesék, s illetőleg a nyugdíjazásokat a legszigorúbban megbírálhassák,³ a kormány rövidesen két kimutatást terjesztett az országgyűlés elé. Éspedig:

1. „azokról az állami nyugdíjasokról, akik az 1850-től 1889-ig terjedő negyven évi időszak alatt nyugalmaztattak és 1889. évi december hó 31. napján nyugilletményüket még élvezték“, majdpedig
2. „az 1842-től 1889-ig terjedő negyvennyolc évi időszak alatt állami ellátásban részesített azokról az özvegyekről és árvákról, akik 1889. évi december hó 31. napján ellátásukat tényleg még élvezték“.

(A nyugdíjasokról szóló, 1890. évi november hó 4.-éről kelt kimutatás a következő adatokat tartalmazta: a) a nyugdíjas nevét, b) szolgálati minőségét, c) nyugdíjazásának évét, d) életkorát nyugdíjazása idején, e) a tényleges szolgálatban utoljára élvezett fizetésének évi összegét, f) beszámított szolgálati idejét, végül g) a részére megállapított nyugdíjjarandóság évi összegét.

Az özvegyekről és árvákról készült, 1892. évi október hó 1-jéről keltezett kimutatás pedig a következő adatokat foglalta magában: a) az özvegy, illetve árva nevét, b) ellátása kezdetének évét, c) az elhalt férj, illetve apa szolgálati minőségét, d) beszámított szolgálati éveit, e) tényleges szolgálatban utoljára élvezett fizetését, végül természetesen az özvegy, illetve árva részére megállapított ellátás évi összegét.)

Az állami ellátás élvezetében állottak létszámát illetően tehát további tájékoztatással e kimutatások szolgálhatnak számunkra.

Összegezve a bennük felsorolt egyéneket, megállapíthatjuk, hogy a szóbanforgó kimutatásokban 5.157 nyugdíjas, 6.104 özvegy és 2.943 árva, összesen tehát 14.204 olyan nyugellátott szerepel, aki az 1889. év végével az állami költségvetés terhére ellátást élvezett. Létszámuk tárcák szerinti megoszlását a következők mutatják.

¹ Lásd a 257. ülés naplóját. (Képviselőházi Napló 1887—1892. XII. kötet 357. old.) Az 1890. évi költségvetés tárgyalása során azután újból kifejezésre jutott az a kívánság, hogy a pénzügyminiszter valamely következő költségvetés mellékleteként terjessze a Ház elé az összes nyugdíjasok jegyzékét s attól kezdve minden évben közöltessék a megelőző év folyamán nyugalomba helyezettek névsora.

² Lásd az 1870 : XVIII. t.-c. 20. és az 1880 : LXVI. t.-c. 12. §-át.

³ Lásd az özvegyekről és árvákról előterjesztett kimutatás 3. old.

	Nyugdíjas	Özvegy	Árva	Együtt	az összlétszám hány %-a
Kisebb tárcák együtt	25	45	10	78	0,55
Belügyi tárca	740	570	156	1.446	10,18
Pénzügyi tárca	1.640	2.494	1.121	5.255	37,00
Kereskedelemügyi tárca	759	1.018	479	2.256	15,88
Földművelésügyi tárca	254	517	204	755	5,52
Vallás- és közoktatásügyi tárca	166	228	145	539	3,79
Igazságügyi tárca	1.001	1.557	777	5.115	21,93
Honvédelmi tárca	594	95	71	760	5,55
Összesen:	5.157	6.104	2.945	14.204	100 %

Máris meg kell azonban jegyezni, hogy az ekként jelentkezett létszám — eltekintve attól, hogy e kimutatások a központi kormánynál alkalmazva volt közegeket, illetve azok hátrahagyottait¹ nem foglalták magukban — még a Nyugdíjak fejezetét illetően sem jelenti az ellátás élvezetében állottak akkori összlétszámát! Azok az alsóbbrendű alkalmazásban állott közegek: ú. m. napszámosok, az őrségi (legénységi) állományhoz tartozott, úgyszintén az állami igazgatás különféle ágazatainál felvigyázói és munkás minőségben szolgált egyének ugyanis, akiknek ellátása az 1885. XI. t.-c. 26., illetve 27. §-ában foglaltak szerint nyert megállapítást s akikről az állami számvevőszék sem vezetett egyéenkénti, hanem csak sommás nyilvántartást, egyáltalában nem nyertek ezúttal kimutatást.²

A következők mutatják, hogy az 1889. évi zárszámadás szerint a „Nyugdíjak” fejezetén a végkielégítések, nyugdíjmegváltások és temetési járulékok címén kifizetett összegek figyelmen kívül hagyásával jelentkezett nyugdíjszükséglettel szemben milyen eredményekre vezetett a szóbanforgó két kimutatásban szereplő nyugdíjasok, özvegyek és árvák részére megállapított járandóságok leösszegezése.

	A zárszámadás szerint kifizetett ellátások összege	A kimutatásban feltüntetett járandóságok összege			Összesen
		Nyugdíjasok	Özvegyek	Árvák	
		e z e r f o r i n t			
Kisebb tárcák együtt	44	28	14	1	45
Belügyi tárca	452	504	157	7	448
Pénzügyi tárca	2.426	1.099	650	51	1.780
Kereskedelemügyi tárca	762	496	188	19	705
Földművelésügyi tárca	466	185	74	11	270
Vallás- és közoktatásügyi tárca	216	151	71	9	231
Igazságügyi tárca	1.195	752	460	57	1.249
Honvédelmi tárca	472	457	24	4	465
Összesen:	6.051	5.452	1.598	139	5.189

¹ A volt központi kormány szolgálatában állottak nyugdíjjárandóságai az 1889. évi zárszámadás szerint már csak 57.098 frt 82 kr-ral terhelték az államháztartást az 1870. évi nyugdíjkimutatás szerinti 279.522 frt 59 kr-ral szemben. (Viszont pl. a kabinetirodai nyugdíjak akkori 17.052 frt 50 kr-os összegével szemben az 1889. évi zárszámadás szerint felmerült tényleges szükséglet 71.962 frt 28 ½ kr-ra növekedett.)

² Lásd a nyugdíjasokról előterjesztett kimutatás 1. old.

Ezeknek az eredményeknek ismeretében természetesen megállapíthatjuk azt az összeget is, amely az 1889. évi tényleges nyugdíjszükségletből azoknak az alantosabb közegeknek, illetve ilyenek hátrahagyottainak ellátási díjaira esett, akik a szóbanforgó kimutatásokban, a már említettek szerint, felvételt egyáltalában nem nyertek. Mégpedig — számbavéve egyrészt azt a körülményt, hogy az 1889. év folyamán folyósított ellátások e kimutatásokban feltüntetett évi összegüknek¹ természetszerűleg csak kisebb-nagyobb részükben kerültek kifizetésre, továbbá, hogy e kimutatások nem tartalmazták az 1889. év folyamán elhaltak járandóságait, amelyek viszont több-kevesebb hónapon keresztül még kifizetést nyertek, másrészt pedig azt, hogy a nyugdíjteher akkoriban évente mintegy 3,5 %-os emelkedést mutatott,² — kerekén számítva 1 millió frt-ban.

Bárha a szóbanforgó kimutatások nem ölelték fel ennek az egy milliónak kereteiben ellátott alacsonyabb rendű közegeket, illetve azok hátrahagyottait, mégis igen értékes és nagyjából teljesen kielégítő tájékoztatást nyújthatnak számunkra úgy a nyugdíjasok, özvegyek, illetve árva létszámának egymáshoz viszonyított akkori számányaira, mintpedig a nyugdíjszükségletnek a benne foglalt ellátások természete szerinti megoszlására vonatkozólag is.

A kimutatások adataiból megállapíthatólag volt:

	az 1889. évben ellátást élvezők létszámában	a nyugdíj- szükséglet összegében
	e l f o g l a l t a r á n y a z	
a nyugellátott alkalmazottnak	56.51 %	66.52 %
az özvegyeknek	42.97 „	30.80 „
az árváknak	20.72 „	2.68 „
	100.00 %	100.00 %

Említésre érdemes, hogy 1.000 frt-ot elérő, illetve azt meghaladó ellátásban e kimutatásokban felsoroltak közül összesen 1.092 egyén részesült, vagyis az ellátottak 7,69 %-a. Ebből nyugdíjas volt 1.076, a nyugellátott alkalmazottak 20,88 %-a, özvegy pedig 16, (15 az igazságügyi tárcánál), az özvegyek 0,26 %-a.

Az 1.000 frt-ot elérő és az azt meghaladó ellátások összege együttvéve 1.971.909 frt 11 kr-t tett ki, vagyis a kimutatott ellátások összegének 38 %-át. Ebből özvegyi nyugdíjakra esett 19.640 frt, e nyugdíjak 1,23 %-a, a fennmaradó összeg pedig a nyugdíjas alkalmazottak járandóságainak 56,55 %-át tette ki.

De fentebbiektől eltekintve e kimutatásokban foglaltak egyéb vonatkozásokban is igen értékesek számunkra. Így különösen figyelemre tarthatnak számot abbéli adataik, amelyek az *akkori nyugdíjélvezet időtartamát* illetően, vagyis arra vonatkozólag szolgálhatnak bizonyos tájékoztatással, hogy az 1889. év végével élet-

¹ Az 1889. év folyamán megállapított ellátási díjak összege 423.641 frt 59 kr-t tett ki, amelyből 298.452 frt 26 kr a nyugdíjasok, 106.990 frt 33 kr az özvegyek, 18.219 frt pedig az árva járandóságaira esett.

² Lásd a pénzügyi tárcá 1889. évi költségvetése 103. old.

³ A nyugdíjszükségletnek, valamint az ellátást élvezők létszámának az ellátások némei szerint való *jelenlegi* megoszlását illetően lásd e tanulmányok I. Része 59. oldalán foglaltakat.

ben volt nyugdíjasok, özvegyek és árvák közül hányan, mely időponttól kezdődőleg állottak már ellátásuk élvezetében.

A vonatkozó adatok a következőkben vannak áttekintésre alkalmas módon egybefoglalva, szemléltető képet pedig a 10. sz. ábra van hivatva róluk nyújtani.

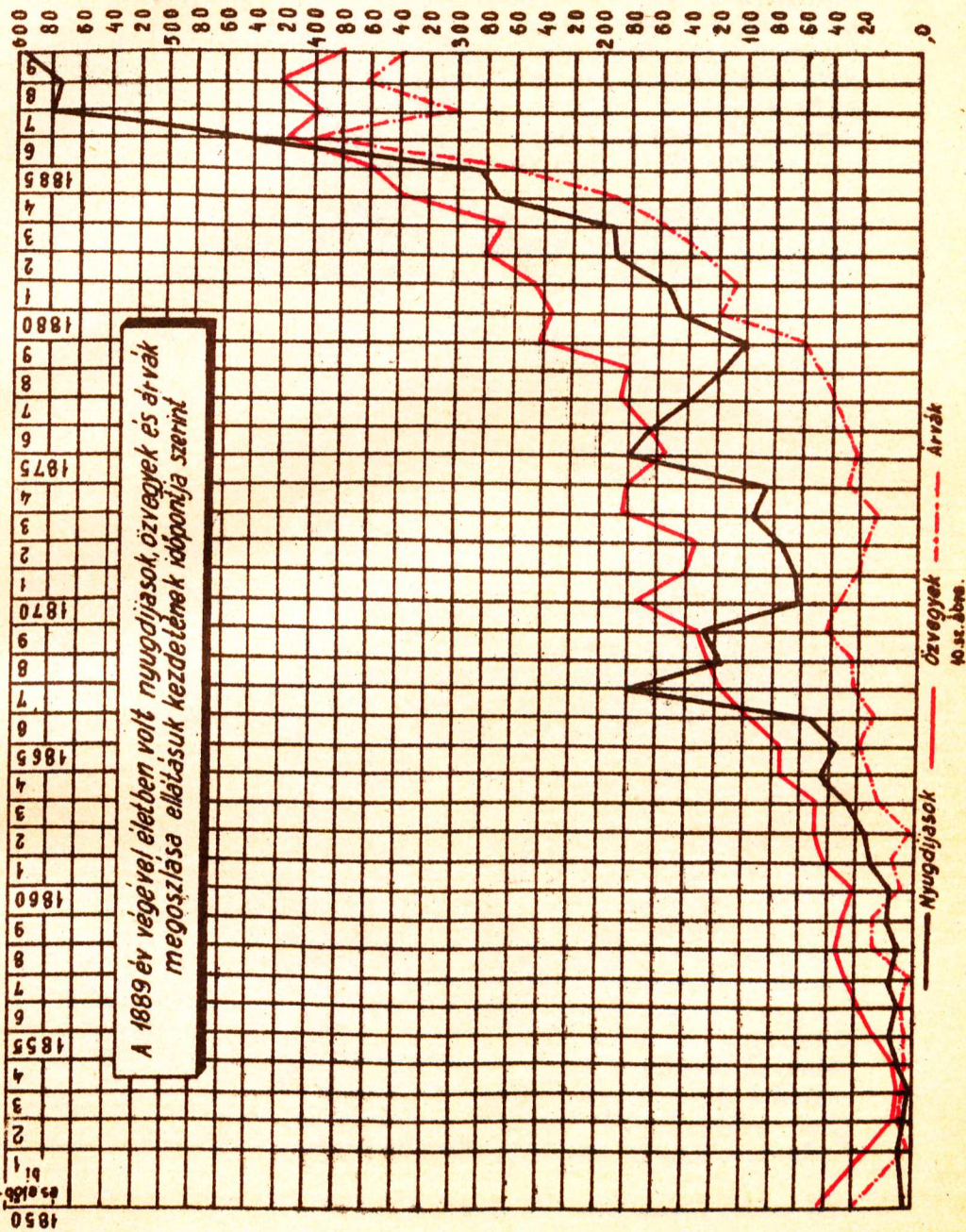
Az ellátás kezdete éve	hányadik éve élvezte tehát ellátását	összesen hány egyén	nyugdíjas		e b b ő l özvegy		árva	
			hány egyén	létszámuk hány %-a	hány egyén	létszámuk hány %-a	hány egyén	létszámuk hány %-a
1850.*	40.**	64	1		42		21	
1851.	59.	19	5		14		2	
1852.	58.	17	2		8		7	
1853.	57.	12	—		7		5	
1854.	56.	17	4		9		4	
1855.	55.	25	6		14		5	
1856.	54.	27	5		20		4	
1857.	53.	35	6		26		4	
1858.	52.	47	5	5.29	35	8.60	11	4.45
1859.	51.	50	8		51		11	
1860.	50.	54	5		25		4	
1861.	29.	65	15		44		6	
1862.	28.	65	14		49		2	
1863.	27.	86	22		51		15	
1864.	26.	157	45		76		16	
1865.	25.	152	55		76		21	
1866.	24.	170	55	1.03	105	1.69	14	
1867.	25.	520	177	3.45	118	1.95	25	
1868.	22.	265	115	2.25	125	2.05	25	
1869.	21.	304	127	2.47	152	2.16	45	
1870.	20.	276	61	1.19	184	3.02	56	7.75
1871.	19.	217	62	1.20	140	2.29	21	
1872.	18.	215	71	1.58	155	2.18	18	
1873.	17.	284	94	1.82	185	3.00	15	
1874.	16.	285	82	1.60	181	2.97	29	
1875.	15.	350	179	3.47	157	2.57	24	0.82
1876.	14.	351	164	3.18	168	2.75	30	1.02
1877.	15.	353	140	2.72	187	3.06	39	1.32
1878.	12.	351	116	2.25	182	2.98	49	1.67
1879.	11.	381	99	1.92	245	3.98	57	1.95
1880.	10.	607	147	2.85	257	3.88	120	4.08
1881.	9.	509	156	3.05	244	4.00	109	3.70
1882.	8.	596	188	3.65	281	4.60	127	4.32
1883.	7.	618	187	3.63	271	4.46	160	5.44
1884.	6.	797	267	5.18	359	5.55	191	6.49
1885.	5.	917	287	5.57	358	5.86	272	9.24
1886.	4.	1.278	455	8.82	419	6.86	404	15.75
1887.	5.	1.269	579	11.25	395	6.44	297	10.09
1888.	2.	1.566	575	11.11	425	6.95	368	12.50
1889.	1.	1.521	606	11.75	378	6.19	357	11.45
		14.204	5.157	100 %	6.104	100 %	2.945 ¹	100 %

* Vagy ennél régebbi idő.

** Vagy több.

¹ Ebből 489 árva ellátása legfelsőbb elhatározás alapján kegyelemből lett engedélyezve. (Önként értendőik, hogy ezeknek a kegyelmi ellátásoknak túlnyomó részét a kimutatott régebbi idők óta élvezett járandóságokban találjuk meg.)

HÁNY EGYÉN:

A 1889 év végével életben volt nyugdíjasok, özvegyek és árvák megszámolása ellátásuk kezdetének időpontja szerint

Nyugdíjasok — Özegek - - - - - Árvák
40. sz. ábr.

Tekintettel arra, hogy a nyugdíjélvezeti időtartam mindenkor egyik igen lényeges szerepet játszó tényezője a nyugdíjas létszám, illetve a nyugdíjszükséglet alakulásának, a közölt adatokkal kapcsolatosan aligha érdektelen rámutatni arra, hogy az 1889. év végével ellátásban részesültek között azok számát, akik ellátásukat 1—10. év óta élvezték, az árváknál létszámuk 81.04 %-ában állapíthatjuk meg, míg a nyugdíjasoknál létszámuk 66.83 %-ában, az özvegyeknél pedig már csak 54.77 %-ában.

Mint a nyugdíjélvezeti időtartam egészen különleges eseteit, érdekes megemlíteni, hogy azok között a nyugellátottak között, akik járandóságaik élvezetében az 1850. évtől, vagy még annál is régebbi időtől fogva állottak, egy bányaszántiszt özvegye 189.87 frt özvegyi nyugdíját 1828 óta 62. éve,

lajstromozó 2 árvája				az	
együttesen	84.—	„ kegydíját	1855	„ 1889.	57. „
számartó özvegye	134.04	„ özvegyi nyugdíját	1851	„ évben	59. „
erdész özvegye	105.—	„ özvegyi nyugdíját	1839	„ tehát	51. „
vámhátnok özvegye	50.—	„ kegydíját	1840	„ im-	50. „
kamarai titkár özvegye	205.45	„ özvegyi nyugdíját	1841	„ már	49. „
erdész árvája	42.—	„ kegydíját	1841	„	49. „

élvezte. (Eszert példának okáért az első helyen említett özvegy ellátása az 1889. év végéig is már több mint 11.700 frt-jába, a kamarai titkár özvegyéé pedig mintegy 11 ezer frt-jába került az államkincstárnak.)

A kimutatott nyugellátásoknak folyósításuk kezdő éve szerinti megoszlását szemléltető 10. sz. ábrán megkülönböztetett figyelmet érdemel az a körülmény, hogy a nyugdíjasok létszámvonala egyrészt az 1867. évvel kezdődőleg, másrészt pedig az 1875. évvel kezdődőleg egy-egy erős kiugrást mutat, amely bizonyos időközi eltolódással az özvegyek létszámvonalában is kifejezésre jut. Ez a két kiugrás a 60. oldalon ismertetett adatoknak megfelelően azt jelenti, hogy az ellátottak 1889. évi összlétszámában azoknak a nyugdíjasoknak száma, akik a fenti évektől kezdődőleg állottak ellátásuk élvezetében, jóval nagyobb volt, mint azoké, akik a megjelölt időszakokat közvetlenül megelőző avagy követő évektől kezdve élvezték nyugdíjjárandóságaikat. Magyarozatuk pedig az 1867. évet illetően abban rejlik, hogy a kiegyezés után¹ természetesen szolgálatképességükre való minden tekintet nélkül került számos olyan alkalmazott nyugállományba, akik iránt a közvélemény főként nemzeti szempontokból nem viseltetett bizalommal, az 1875. és 1876. éveket illetően viszont az elsőfokú királyi bíróságok újjászervezésével kapcsolatosan eszközölt nyugdíjazásokban. A szóbanforgó ábrán vázoltakban is egyenesen szembeszökően jut tehát kifejezésre az, hogy a nyugdíjjárandóságok élvezeti időtartamát illetően milyen messzemenő kihatással bírnak az olyan rendelkezések, amelyek következtében még teljesen szolgálatképes alkalmazottak kerülnek nyugállományba.²

¹ Idevonatkozólag lásd még az 56. oldalon az ⁵ alatti megjegyzésben foglaltakat.

² V. ö. e tanulmányok I. Részében arra vonatkozólag előadottakkal, hogy kívánatos volna-e az ifjúságnak az állami szolgálatban való elhelyezkedését még szolgálatképes alkalmazottak nyugálmomba helyezése útján is előmozdítani? (Lásd 61—66. old.)

Az eddigiekben már ismertetett létszámkimutatásokon kívül azután további olyan egybeállítások már nem is állanak nyilvános rendelkezésre, amelyek adataiból valamely Trianont megelőző időpontot illetően, a költségvetés „Nyugdíjak” fejezete terhére ellátásban részesültek létszáma a maga teljességében, vagy akár csak egy részében is megállapítható volna. Annak a törvényhozásban megnyilvánult óhajnak megfelelően azonban, amely már az utóbb tárgyalt 1889. évi létszámkimutatások elkészítésére is vezetett, abból a további célból, hogy a törvényhozás a nyugdíjterhek *folytonos emelkedését is* állandóan ellenőrizhesse, a kormány 1890-től kezdődőleg folytatólagosan előterjesztette az egyes számadási évek folyamán nyugdalomba helyezett alkalmazottak, illetve ellátásban részesített özvegyek és árvák jegyzékét.

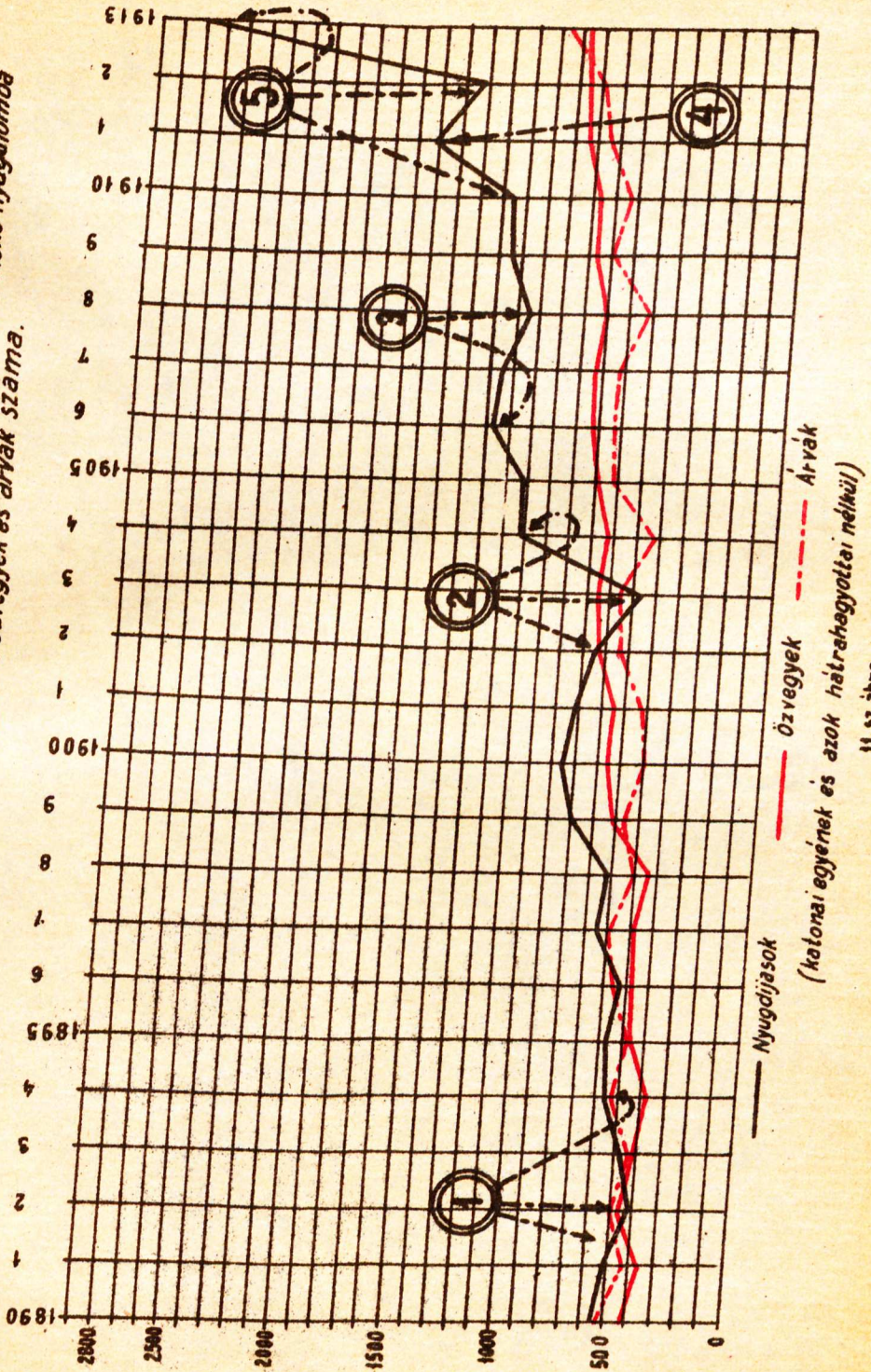
Ezek az újabb kimutatások adatszolgáltatásukat¹ illetően teljesen az 1889. évi létszámkimutatásokhoz igazodva, ugyancsak a számvevőszék által vezetett nyilvántartások alapján készültek, sőt 1892-től kezdődőleg a kormánnyal létrejött megállapodás értelmében már a legfőbb állami számvevőszék állította is egybe azokat s ettől fogva a törvényhozás elé terjesztésük mindig a zárszámadások benyújtásával egyidejűleg, illetve azok kapcsán történt. Utoljára az 1913. évről készültek, mikoris a számvevőszék a zárszámadások egyszerűsítésére vonatkozó javaslatában a jövőre nézve e kimutatások teljes elejtését kérte az országgyűléstől.² Kérte ezt egyrészt arra való hivatkozással, hogy miután az 1870 : XVIII. t.-c. 20. §-a és az 1880 : LXVI. t.-c. 6., §-ának 6. pontja a kormánytól teljesen független számvevőszéknek kötelességévé tette, hogy a nyugdíjszabályok megtartása felett a legszigorúbban őrködjék és ehhez képest folyvást nyilvántartsa az állami ellátásban részesülőket, ezáltal az ellátásoknak mindenkor a fennálló törvények és szabályok értelmében való megállapítása ügyis kellőképpen biztosítva lett. Másrészt pedig utalt arra, hogy e kimutatások — amelyek egybeállítását sem törvény, sem pedig országos határozat nem rendelte el s amelyeknek a zárszámadások kapcsán való előterjesztése csak az országgyűlés által megszokott gyakorlaton alapult — a tapasztalatok szerint az utóbbi időkben már oly csekély figyelemben részesültek, amely semmiképpen sem állott arányban az elkészítésükkel járó munka és költség tetemes voltával. Amellett a törvényhozás tagjainak ügyis mindenkor módjukban állott az őket netán érdeklő egyes szórványos eseteket a számvevőszék által vezetett nyilvántartások adataiból is elbírálni.

Abbéli kutatásaink során tehát, hogy az utolsó békeévek nyugdíjszükségelete a különböző természetű ellátások élvezetében

¹ Az 1896. évtől kezdődőleg e kimutatások felölelték már azokat a honvédegyének után maradt özvegyeket és árvákat is, akik az 1880 : XXVII., 1887 : XX., 1891 : X., 1896 : IV. és 1907 : XVI. t.-cikk alapján a hadmentességi díjalap terhére nyertek az illető évben ellátást.

² Lásd az 1913. évi zárszámadáshoz fűzött jelentés G) Egyéb jelentések 1. pontjában foglaltakat. (511—514. old.)

Az 1885. XI. t. c. hatálya alá tartozott, az 1890-től 1913-ig terjedő időszakban évenként nyugalomba helyezett alkalmazottak, illetve ellátott özvegyek és árva száma.

állottak milyen összlétszáma mellett jelentkezett, illetve hogy abban az alkalmazásoknak az állami adminisztráció rohamos fejlődésével párhuzamos nagyarányú szaporításai már mely időpontig juthattak kifejezésre, további útmutatásokat e fentebb említett kimutatásokban kell keresnünk. Ehhez képest a következő 11. sz. ábra mindenekelőtt arra vonatkozó adataikat szemlélteti, hogy az 1890. évtől bezárólag az 1913. évig terjedő időszak folyamán évenként hány alkalmazott, illetve özvegy és árva részére kellett nyugdíjjarandóságot folyósítani.¹

Vizsgálat tárgyává téve az említett ábrán vázoltakat, mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy 1890-től bezárólag 1913-ig az egyes számadási évek folyamán megállapításra került (újabb) ellátások száma a nyugdíjasokat illetően 554-ről 2.717-re, az özvegyeket illetően 420-ról 952-re és az árvákat illetően 529-ről 1.063-ra emelkedett, továbbá pedig azt, hogy az ellátásban részesülők létszámának az ábrán vázolt évközi gyarapodása általában egyre nagyobb mérvűvé vált.

Ami magát az évközi gyarapodás emelkedő irányzatát illeti, annak okai igen kézenfekvők. Miután ugyanis az ellátásban részesülők létszámának mikénti alakulására természetesen elsősorban is a tényleges szolgálatban állók létszámviszonyai vannak irányító befolyással, nyilvánvaló, hogy akkor, amidőn — a már vázoltak szerint — az állami adminisztráció fejlődésével párhuzamosan az alkalmazások száma is évről-évre folytonos gyarapodást mutatott, a nyugdíjaslétszám természetes fejlődésének is az évenként nyugalomba helyezettek, illetve ellátottak számának folytonosan emelkedő irányzatában kellett kifejezésre jutnia.

Közelebbi felvilágosításra tart ellenben már igényt az, hogy míg az özvegyi ellátások évközi gyarapodása meglehetősen egyenletes emelkedést mutat, addig az évről-évre nyugalomba helyezett alkalmazottak számában időnként igen erős, felfelé vagy lefelé irányuló kilengéseket állapíthatunk meg. Ennek a mindenestre nagyon is szembetűnő körülménynek magyarázata általában abban rejlik, hogy az özvegyi ellátások esedékessé váltak úgy az igényjogosultaktól, mint pedig a kormányzattól teljesen független tényezőktől, nevezetesen egyrészt a tényleges szolgálat

¹ Tekintettel arra, hogy a szóbanforgó kimutatások a hadmentességi díjalap terhére évenként ellátásban részesített katonai özvegyek és árvák létszámaikat csak az 1896. évtől kezdődőleg tartalmazták, az adatok egyöntetűsége okából a 11. sz. ábra sem ezeket, sem pedig az évenként nyugállományba helyezett katonai (honvédség, méneskar) egyének számát nem öleli fel. Idevonatkozólag az alábbi adatok szolgálhatnak tájékoztatással:

	az utalványozott ellátások száma volt az	
	1896. évben	1913.
<i>az állami költségvetés terhére:</i>		
nyugdíj (honvédség, méneskar)	170	551
<i>a hadmentességi díjalap terhére:</i>		
özvegyi nyugdíj (kegydíj)	110	99
nevelési járulék (16, illetve 64 jogszerző után)	42	121

kötélékében állók, másrészt pedig a már nyugalomba helyezett alkalmazottak sorában az egyes évek folyamán beállott halálestektől függ, a nyugdíjasok létszámának alakulásában ellenben már igen jelentős szerep jut olyan tényezőknek is, amelyek akár az érdekelt egyének elhatározásával, akár pedig kormányzati intézkedésekkel kapcsolatosak. Ezt a körülményt, illetve egyben azt is, hogy a szóbanforgó feltűnőbb kilengések mennyire kézenfekvően egyes felderíthető ilyen tényezőknek az ábrán is jelzett kihatásaira vezethetők vissza, alábbiak *közelebbről* is igazolhatják.

Rendre számbavéve mindazokat a körülményeket, amelyek a fentiek értelmében a nyugdíjaslétszám alakulására akkoriban valamiképpen kihathattak,

1. az évközben nyugalmazottak számában az 1891. és 1892. éveket illetően megállapítható bizonyos mérvű csökkenés magyarázatát nyilván abban találhatjuk meg, hogy ezekben az években már előrevetette árnyékát az illetmények készülő első szisztematikus rendezése, amelyet az ugyancsak megváltozott megélhetési viszonyok közepette, az érdekeltek közül bizonyára számosan igyekeztek bevárni azzal a nagyon is érthető célzattal, hogy nyugdíjuk megállapításánál ilyként már az 1893: IV. t.-c. alapján járó magasabb összegű javadalmazásuk szolgálhasson alapul.¹

2. A megelőző évek folyamán nyugalombahelyezettek számával szemben az 1902. és 1903. években jelentkező feltűnően nagymérvű visszamaradás oka a fentebb előadottakkal lényegében teljesen azonos, amennyiben az érdekelt alkalmazottaknak a kilátásba helyezett újabb általános illetményrendezés bevárására irányuló igyekezetében rejlik, amelynek tervezett arányai² nyilvánvalóan indokolttá tették, hogy mindenki, akinek csak egészségi állapota erre módot nyújtott, vagy esetleg szolgálati ideje kitöltése ellenére sem kényszerült nyugalomba vonulni, kivárja annak az 1904: I. t.-cikkkel történt hatálybaléptét.

3. Az 1907. és 1908. években mutatkozó bizonyos mérvű visszaesésnek nincsen különösebb jelentősége s az évközi gyarapodás alakulását illetően inkább csak látszólagos, miután a közvetlenül megelőző évek folyamán nyugalomba helyezettek száma is egyrészt a 2. alatt előadottak, másrészt pedig az 1904. évi illetményrendezés kereteinek az 1906: IX. t.-cikkben történt további kiterjesztése következtében vált magasabbá annál, mint amellyel egyébként a természetes fejlődésnek megfelelően jelentkezett volna.

4. Az 1909—1912. évek folyamán bizonyos mértékben kétségtelenül befolyásolta már a nyugdíjaslétszám alakulását az a körülmény is, hogy az illetményrendezések befejeztével csak még idősebbé vált az 1885: XI. t.-cikkben foglalt, akkor már

¹ Az 1893. évi illetményrendezés mérvét illetően lásd a 23. oldalon már előadottakat.

² Idevonatközölgés lásd a 24. oldalon foglaltakat.

tarthatatlannak¹ minősített nyugellátási szabályoknak a tisztviselői kar által állandóan sürgetett² revíziója is. A nyugalomba helyezettek létszámának 1911. évi hirtelen felszökkenése tehát alkalmasint kormányzati intézkedések következményeként jelentkezik, amennyiben azt — részben a kapcsolatosan előállott túlkiadások zárszámadási indokolásaiból is megállapíthatólag —

¹ „Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról szóló 1885: XI. t.-c. hiányai és részben nem eléggé szabatos rendelkezései nemcsak a gyakorlati alkalmazás terén idéztek fel visszásságokat és controvers kérdéseket, hanem a törvény némely szakaszainak eltérő magyarázata és alkalmazása tolytán az állami számvevőszék ellenőrző feladatát is megnehezítették. Követi ezt a nehézséget az, hogy a nyugdíjtörvény rendelkezéseivel a kapcsolatos későbbi törvények rendelkezései nincsenek teljes összhangzásban, mi tág teret nyit a kormányhatóságoknak a különböző felfogások érvényesítésére. E különböző felfogások a bírói cognitió alapultól és a kormánytól eltérő törvénymagyarázatok folytán újabban ismét fokozódnak oly esetekben, amidőn a nyugdíjazott fél, ki magát érdekeiben sértettnek érzi, a közigazgatási bíróságnál keres jogorvoslást. Mindez arra indított, hogy a nyugdíjtörvény azon hiányait, melyeknek megszüntetése és pótlása az állami számvevőszék hivatása, vagyis az ellenőrző szolgálat érdekei szempontjából is kívánatos, az állami számvevőszék kebelében rendszeresen összefoglaltassam, a munkálat minden egyes pontjához javaslatot is fűzve arról, mikép és mily irányban kellene a helyzet visszásságát megszüntetni.“ (Lásd az 1902. évi zárszámadási jelentés 15. és 16. old.)

„A nyugdíjszabályok revíziója ügyében, valamint a nyugdíjszabályok alkalmazásánál tapasztalt némely visszásságok megszüntetése tárgyában indított tárgyalások ugyan még folyamatban vannak, abban a részletkérdésben azonban, hogy az öt évet meghaladó szolgálati idő után végkielégített állami tisztviselők, altisztek és szolgák özvegyei és árvái állami ellátásban részesítendők-e, a pénzügy- és igazságügy miniszterekkel folytatott tárgyalások alapján az 1909. évi IV. hó 18-án tartott minisztertanács a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök előterjesztésére — a közigazgatási bíróság közigazgatási osztályának XII. sz. döntvényével ellentétben, mely az említett özvegyek és árvák ellátási igényét megállapította — az állami számvevőszékkel egyetértőleg azon elvi álláspontra helyezkedett, hogy az említett özvegyek és árvák mindaddig, amíg ez a kérdés törvényhozási úton rendezve nem lesz, ellátás iránt való kérelmeikkel elutasítandók, minthogy szóbanlevő özvegyeket és árvákat a nyugdíjtörvény mai rendelkezései szerint ellátás nem illeti meg.“ (Lásd az 1908. évi zárszámadási jelentés 18. old.)

„Úgy a kormányon lévő államférfiak, mint az összes állami alkalmazottak régen meggyőződtek arról, hogy az 1885: XI. t.-c. rendelkezései sem felelnek már meg a mai kor igényeinek, sem az állam, sem a tisztviselők jogait nem tisztazzak teljesen, egyes szakaszai homályosak és úgy a jogkereső közhatalom, mint a túlbuzgó, vagy a szakaszokhoz ridegen és mereven alkalmazkodó intéző körök részéről félremagyarázhatók voltak...“ Az 1885: XI. t.-c. cikknek alig volt már §-a, mely bírósági döntvény, országgyűlési határozat, miniszteri rendeletek, más törvények idevágó intézkedései által agyon nem lett volna magyarázva, úgyhogy ennek a törvénynek a végrehajtásánál, precedens lévén majdnem mindenre, gyakran sok függött az előadótól s így a rokonszeny és közöny számos esetben érvényesült. (Lásd dr. Móczár Elemér 1913-ban megjelent Nyugdíjlexikona 17. és 18. old.)

„Alig van civilizált állam, melyben a mienkhez hasonló kegyetlen nyugdíjszabályzat volna érvényben. A magyar tisztviselő szolgálati ideje az emberi átlagos korhatárt túlhaladja, özvegyei és árvái nélkülözésnek és gondoknak vannak kitéve. A tisztviselői nyugdíjtörvény revíziója tehát halaszthatatlan.“ (Lásd Csikvári Jákó: A tisztviselői mozgalmak története (1909.) 159. old.)

² Már az 1907. év őszén Szegeden, majd az 1909. évben Kolozsvárott tartott országos tisztviselői kongresszus kimerítően foglalkozott a nyugdíjkérdéssel s a tisztviselői kar ebbéli kívánságait illetően részletes memorandumot is terjesztett úgy a képviselőház, mint a kormány elé.

a kereskedelemügyi és igazságügyi tárcánál, továbbá a rendőrség, csendőrség és határrendőrség személyzetében eszközölt nagyobb mérvű nyugdíjazások okozták.

5. A nyugdíjas létszám évközi gyarapodásának ábránkon az 1913. évet illetően jelentkező legnagyobb mérvű hirtelen emelkedése két körülményben találja magyarázatát. Nevezetesen egyrészt abban, hogy mindazok, akik az új nyugdíjtörvény életbe léptét igyekezve kivárni, a megelőző évek folyamán nem kérték nyugalomba való helyezésüket, a várt kedvezőbb ellátási feltételek (különösen a szolgálati idő kedvezményes számítása és a lakbérnyugdíj rendszeresítése) megvalósultával természetesen ebben az évben váltak ki a szolgálat kötelékéből. Másrészt és főként pedig abban, hogy az utoljára élvezett beszámítható javadalmazás teljes összegével felérő nyugdíjra igényt adó szolgálati időnek a főiskolai képzettséggel bíró tisztviselőket, úgyszintén az őrszemélyzethez tartozókat illetően 40 évről 35 évre történt le szállítása folytán egyszerre szolgáltak ki mindazok, akiknek a megelőzőleg érvényben volt szabályok szerint még 1—5 évig kellett volna szolgálatot teljesíteniök ahhoz, hogy utolsó javadalmazásuk teljes összegében megállapított nyugdíjait élvezhessenek.

A vonatkozó kimutatások további előterjesztésének megszüntetése folytán az 1914. évben nyugalomba helyezettek számára vonatkozólag már nem állnak adatok rendelkezésre. Mindazonáltal a vázoltak alapján s számbavéve azt, hogy a folyamatos személyzet szaporításoknak megfelelően ekkoriban már a szolgálatból kiválók számának is fokozottabb emelkedést kellett mutatnia, az alkalmazottak szóbanforgott csoportját illetően az 1914. évben nyugalomba helyezettek száma 1800 körül alighanem helyesen volna megjelölhető.

A szóbanlévő ábrán vázoltaknak *csupán felületes* szemlélete arra a teljesen téves megfigyelésre vezethet, mintha mindazok a körülmények, amelyek az évenként nyugalomba helyezettek számában időnként jelentkező kilengéseket előidéztek, párhuzamosan kifejezésre jutnának, bárha már többé-kevésbé elmosódottan, az özvegyi ellátások évközi gyarapodásának alakulásában is. Ha azonban számbavesszük a szolgálatból kivált alkalmazottak nyugdíjévezetésének átlagos időtartamát (s természetesen a háztársak között általában a feleség javára fennálló korkülönbséget) nyilvánvaló, hogy az itt-ott mutatkozó bizonyos megtévesztő párhuzam csupán csak látszólagos. Ami természetes is, minthogy az özvegyi ellátás megnyíltának időpontja, amint már említve volt, úgy az egyéni elhatározások következményeitől, mintpedig más intézkedésektől, teljesen függetlenül áll be. Vagyis az özvegyi ellátás *esedékessége* szempontjából teljesen irreleváns, hogy pl. a férj szolgálati idejének teljes kitöltése után nyugalomba ment-e, avagy bevárva egy készülő illetményrendezést, csak 2 évvel később kérte nyugdíjba helyezését, miután ezáltal csupán a férj

nyugdíjelvezetének időpontja rövidül meg 2 évvel, elhalta azonban természetszerűleg ugyanakkor következik be.

Ezzel szemben az egyes években megállapításra kerülő árva ellátások viszont már mutathatnak bizonyos mérvű tényleges párhuzamot is az özvegyi ellátások alakulásával, annak folytán, hogy az esetek túlnyomó részében egymáshoz kapcsoltnak nyernek megállapítást. De minthogy az árva ellátások is csak esedékessé váltukat illetően kapcsolatosak az özvegyi ellátásokkal, ugyanakkor azonban tulajdonképpen számukat illetően aszerint alakulnak, amint az egyes években több vagy kevesebb volt az alkalmazottak és a nyugdíjasok sorában az olyan elhalálozások száma, amikor özvegyen kívül ellátatlan gyermekek is maradtak hátra, továbbá aszerint, amint időszakonként nagyobb vagy kisebb volt az esetenként hátrahagyott árvák *átlagos* száma, e fentebb jelzett párhuzam lehetősége is csupán általánosságban áll fenn s inkább csak a fejlődés mérvének hasonlatosságaiban jut tényleg is kifejezésre.

A nyugdíjterhek folytonos emelkedésének állandó ellenőrizhetése céljából az 1890—1913. évek folyamán a törvényhozás elé terjesztett kimutatások azonban nemcsak az évről-évre megállapított különböző természetű ellátások mennyiségét illető adataikban értékesek számunkra. Mert bár azok alapján a 11. sz. ábra végül is igen szemléltetően tárhatta elénk azt, hogy az állami adminisztráció fejlődésével szükségképpen együttjárt folytonos személyszaporítások az ellátottak létszámának állandó évközi gyarapodásában *általában* miként jutottak kifejezésre, még hátramaradt annak a különösen jelentős kérdésnek okadatolt eldöntése, hogy a szóbanforgó ábrán, bezárólag mely időpontig eszközölt létszámszorítások juthattak már kifejezésre.

Az előzőekben foglalt megállapításaink szerint¹ az ellátásban részesülők összlétszámának mindenkori alakulása, ha főként a nyugdíjigénnyel egybekötött alkalmazások számának alakulásához is igazodik, nem kis mértékben függ az egyes ellátások élvezetének időtartamától is. Miután pedig utóbbi egyrészt² ahhoz mértén alakul, hogy az alkalmazottak átlag hány évet töltenek a tényleges szolgálat kötelékében, illetve milyen korukban válnak ki abból, a szóbanforgó kimutatások adatai, megfelelően összeállítva, kétségtelenül idevonatkozólag is igen értékes útmutatásokkal szolgálhatnak számunkra.

Alábbiak mutatják, hogy az 1890., 1891. és 1892. évek folyamán nyugalomba helyezett összesen 1.497, az 1885: XI. t.-c. hatálya alá tartozott³ alkalmazott miként oszlott meg beszámított szolgálati ideje szerint. Tekintettel azonban arra, hogy a vonat-

¹ Lásd az 50—51. oldalon.

² Másrészt természetszerűleg az elérhető átlagos életkor befolyásolja. (Lásd 51. old.)

³ A honvédséghez és a méneskarhoz tartozó katonai egyéneket tehát a szóbanforgó egybeállítás nem tartalmazza.

kozó kutatások szerint a csendőrséghez tartozóknak, beszámított szolgálati idejük szerinti megoszlása a többi alkalmazottakétól állandóan lényegesen eltérő alakulást mutatott, indokoltnak látszott a személyzet eme csoportját illető adatokat elkülönítetten tüntetni fel.

Az 1890., 1891. és 1892. évek folyamán nyugalomba helyezett
tisztviselők és egyéb alkalmazottak csendőrszemélyzet

beszámított szolgálati ideje	száma	összlétszámuk- hoz viszonyí- tott aránya	száma	összlétszámuk- hoz viszonyí- tott aránya
1— 5 év	3	0.26 %	123	37.96 %
6—10 „	45	5.84 „	112	34.57 „
11—15 „	124	10.57 „	65	19.44 „
16—20 „	260	22.17 „	17	5.25 „
21—25 „	293	24.98 „	6	1.85 „
26—30 „	65	5.37 „	2	0.62 „
31—35 „	115	9.80 „	—	— „
36—40 „	170	14.49 „	—	— „
40 évnél több	100	8.52 „	1	0.31 „
	1.175	100 %	324	100 %

Fentiekből megállapíthatólag a megjelölt 3 éves időszak folyamán nyugalomba helyezett tisztviselőknek és egyéb alkalmazottaknak *tehát több mint $\frac{1}{3}$ -a a köteles szolgálati időnek még a felét sem töltötte be s csak alig mintegy $\frac{1}{5}$ -e szerzett beszámítható utolsó javadalmazása teljes összegével felérő nyugdíjra igényt.*¹ A csendőrszemélyzetnél pedig még 10 éven túl is csak a nyugalomba helyezettek 27.47 %-a szolgált, 20 évet meghaladó szolgálati ideje pedig mindössze 2.78 %-uknak volt.

Ha mármost egyenként összeadjuk a szóbanforgó években nyugalomba helyezett 1.175 tisztviselőnek, illetve egyéb alkalmazottnak a kimutatások szerint beszámított szolgálati idejét, összesen 29.953 évet kapunk eredményül, ami azt jelenti, hogy az *1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak átlag 25 évi,*² tehát aránylag igen alacsony mérvű, *beszámítható szolgálattal váltak ki az állami szolgálat kötelekéből!* Abban az esetben pedig, ha számításainkat akként kiegészítve végezzük, hogy a fenti 29.953 évhez hozzáadjuk az ugyanazon években ellátás élvezetébe jutott összesen 1.249 özvegy (tényleges avagy nyugdíjas állapotban elhalt) férjének a kimutatásokban feltüntetett adatok alapján, együttvéve 26.320 évben megállapítható szolgálati idejét, az alkalmazottak akkori beszámítható szolgálatának átlagos tartama márcsak 23 évben jelentkezik.³

¹ E megállapítást illetően meg kell jegyezni, hogy annál figyelembe van véve az a körülmény is, hogy a tanárok köteles szolgálati idejét az 1885 : XI. t.-c. 23. §-a csupán 30 évben állapította meg.

² A csendőrszemélyzet számításbavételével ez az átlag 22 évre szállana alá, miután annak átlagos szolgálati ideje csupán 8 évben jelentkezik.

³ A csendőrszemélyzet számbavételével 21 évben. (Az itt már kisebb arányú különbséggel kapcsolatban utalni kell arra, hogy míg a tisztviselőknél, különösen pedig az altiszteknél és a szolgáltnál a *nőtlenek*, addig a csendőrségi személyzetnél a *nősek* száma volt aránytalanul csekélyebb.)

Szembeállítva mármost az alkalmazottaknak az előzők szerint megállapított átlagos szolgálati idejét és nyugalomba helyezésükkor mutatott átlagos életkorát, arra a végső eredményre jutunk, hogy az 1890—1892. évek folyamán nyugállományba helyezettek átlagosan számítva 30 és 31 éves koruk között léptek az állami szolgálat kötelekébe, illetve kezdtek meg azt a szolgálatot, amely a fennálló rendelkezések értelmében nyugdíjuk kiszabásánál is figyelembe volt vehető.

Ennek a viszonylagosan feltétlenül magas kornak magyarázatát azonban távolról sem abban kell keresnünk, mintha az ifjúságnak azokban az időkben nem lett volna módjában tanulmányai végeztével az állami szolgálat kereteiben is nagyobb számban elhelyezkednie. Sőt épp ellenkezőleg, akkoriban a jelenlegivel szemben az volt a helyzet, hogy amidőn az adminisztrációt nem is csupán átszervezni, hanem önálló állami életünk egész szervezetét úgyszólván megteremteni kellett, a fizetések és rangviszonyok rendezetlensége folytán (de a fizetett szolgálattal együttjáró hivatali függőségtől való, akkortájt nagymérvű, idegenkedésből kifolyólag is) a megnyíló állami alkalmazások túlnyomó része iránt olyan csekély érdeklődés mutatkozott, miszerint még az a veszély is sokáig fennforgott, hogy „az állami közigazgatás egyéb kevésbé vonzó és rosszabbul javadalmazott ágazatainak csak a kevésbé képzett és alkalmas elemek” fognak jutni.¹ Az 1868-ban megkezdett szervezések, illetve a közigazgatási feladatok későbbi egyre rohamosabb szaporodása és köreinek bővülései azután ilyen körülmények mellett szükségképpen vezettek egyrészt arra, hogy az idegenből idekerült s a magyarsággal addig közösséget természetszerűleg alig érző alkalmazottak is, ha megelőző politikai magatartásuk lényegében nem esett kifogás alá s úgy-ahogy nyelvünket is megtanulták, helyükön maradhattak. Másrészt pedig a fentebbieket illetően csak méginkább arra, hogy a szolgálatban szinte válogatás nélkül nyertek elhelyezést az arra jelentkezők, köztük igen számosan olyanok is, akik azt távolról sem pályaként tekintették, hanem csupán — esetleg már nagyon is előrehaladott korukban — kényszerítve voltak arra, hogy valamelyes megélhetésük, úgyszintén későbbi ellátásuk biztosítására, jobb hiányában állami hivatalt vállaljanak. Aminek élénk bizonyosságául szolgálhat az, hogy e kimutatásokban felsoroltak között *feltűnően sok olyan egyént találhatunk, akinek nyugdíja, bárha 65, sőt 70 évet is meghaladó korában vált csak ki a szolgálatból, csupán 15—20 évi beszámítható szolgálat alapján nyert megállapítást.*

Önként értetődik, hogy az 1890—1892. években nyugalomba helyezettek szolgálati idejének megállapításával egyúttal megoldást nyer az a kérdés is, hogy mely időpontban alkalmazottak

¹ Lásd a 21. oldalon az 1. alatti jegyzetben foglaltakat.

váltak ki ekkor a szolgálat kötelékéből. Csupán a szolgálat átlagos tartamát nézve, a kérdéses időpontot hozzávetőlegesen a kiegészítést közvetlenül követő években jelölhetjük meg. Tekintettel azonban a rendelkezésre álló közelebbi adatokra, pontosan megállapíthatjuk, hogy az 1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezetteknek mintegy $\frac{1}{3}$ -a azok sorából került ki, akiket az első felelős kormány annak idején átvett s meg is tartott a szolgálatban, fennmaradó részük pedig túlnyomóan azok közül, akik az 1868—1875. évi első szervezések idejében *magasabb korokban* kerültek az állami szolgálat kötelékébe.¹

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy az 1912. LXV. t.-cikknek a szolgálati idő kedvezőbb számítására vonatkozó rendelkezései,² e törvény életbeléptét megelőző állapottal szemben milyen pénzügyi következményekkel járhattak, a 8. és 9. sz. ábrák már kifejezésre juttatták az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak szolgálati idő szerinti megoszlását, illetve e megoszlásuk %-szerű arányait. Miután pedig legutóbbi eredményeink már nyilvánvalóvá tették, hogy a megoldásra váró kérdések egyik legfontosabbikának, nevezetesen annak, hogy az utolsó béke évek nyugdíjszükségletében már mennyire juthattak kifejezésre az állami adminisztráció kereteinek folytonos bővülésével szükségképen együttjárt személyzet szaporítások, nyitját alkalmasint éppen az ezekben az időkben nyugalomba helyezettek vonatkozó adatai rejtik magukban, alábbiakban analizáljuk azokat mostmár tüzetesebben is.

Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett

beszámított szolgálati ideje	tisztselők		altisztek		tisztselők és altisztek együttes		csendőrszemélyzet	
	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	száma	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	
1—5 év	10	0.89 %	4	14	0.64 %	45	9.15 %	
6—10 „	52	2.85 „	49	81	3.72 „	86	17.44 „	
11—15 „	160	14.26 „	212	372	17.09 „	176	35.70 „	
16—20 „	122	10.88 „	181	505	15.92 „	85	16.84 „	
21—25 „	90	8.02 „	188	278	12.77 „	57	11.56 „	
26—30 „	126	11.25 „	174	500	13.78 „	29	5.88 „	
31—35 „	110	9.80 „	125	255	10.70 „	13	2.65 „	
36—40 „	249	22.19 „	74	525	14.84 „	2	0.41 „	
40-nél több	225	19.88 „	50	275	12.54 „	2	0.41 „	
	1.122	100 %	1.055	2.177	100 %	495	100 %	

¹ Meg kell jegyezni, hogy a nyugalomba helyezett szolgálati idő szerinti megoszlásából levont ebbéli következtetéseket a kor szerint való megoszlásuk is teljes mértékben alátámasztja.

² Különösen: az utójára élvezett beszámítható javadalmazás teljes összegével felérő nyugdíjra igényt adó szolgálati időnek 40 évről 35 évre való leszállítása a főiskolai képzettségű tisztviselőket, továbbá a csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség stb. őrszemélyzetét, illetve legénységét illetően; az ellátásra igényt biztosító legkisebb szolgálati időnek 10 évről 5 évre történt leszállítása; a 6 hónapot meghaladó, addig figyelembe nem vehető évhányadnak egész évként való beszámítása. (V. ö. a 43—44. oldalon foglaltakkal.)

Adatainkból megállapítható, hogy a tisztviselők és egyéb alkalmazottak együttes létszámának még mindig majd $\frac{1}{3}$ -át tették ki azok az alkalmazottak, akik nyugalomba helyezésekkor köteles szolgálati idejüknek még a felét sem töltötték ki s ugyancsak alig $\frac{1}{3}$ -ét alkották olyanok, akik utolsó beszámítható javadalmazásuk teljes összegével felérő ellátásra szereztek igényt. A csendőrszemélyzetet illetően azonban már lényegesen változott helyzetet találunk, amennyiben a 10, illetve 20 éven felüli szolgálattal nyugalomba helyezettek arányszáma az 1890—1892. évi 27.47 %-ról, illetve 2.78 %-ról fentiek szerint már 73.43 %-ra, illetőleg 20.89 %-ra szökött fel.

Tekintettel arra a körülményre, hogy az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezettek összlétszámának már csupán $\frac{2}{5}$ -ét tették a tisztviselők, a többi alkalmazottakat illetően jelentkező esetleges eltérő szabályszerűségek kideríthetése céljából, célszerűnek látszott a fenti egybeállításban a tisztviselők és a csendőrszemélyzet mellett az altisztek és egyéb oda sorolható alkalmazottak csoportját illetően felderített létszámadatokat elkülönítetten is feltüntetni. Ennek az elkülönítésnek indokolt volta a fentiek kapcsán máris teljes mértékben kifejezésre juthat abban az említésre érdemes megállapításban, hogy a tisztviselők és altisztek stb. csoportját egymástól széjjelválasztva, a teljes összegű nyugdíjra igényt szerettek száma a tisztviselőket illetően már létszámuk 28.43 %-ában az altiszteket illetően azonban csupán létszámuk 6.07 %-ában jelentkezik.

Ha mármost összeadjuk a szóbanforgó évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottaknak a kimutatások szerint beszámított szolgálati idejét, aszerint, hogy számításainkat milyen csoportjaikra kiterjedőleg ejtjük meg, az alábbi egymástól igen lényegesen eltérő eredményekre jutunk:

	A számításba- vett egyének száma	a nyugalomba helyezésekkor beszámított átlagos szolgálati idő
a) tisztviselők	1.122	29.5 év
b) tisztviselők és altisztek (a pénzügyőrség nélkül)	1.950	27.5 „
c) tisztviselők, altisztek, pénzügyőrök	2.177	26.5 „
d) az 1910. és 1911. években nyugalomba helyezett összes alkalmazottak	2.670	24.5 „

Még lényegesebb eltérések jelentkeznek az altiszti személyzet egyes csoportjait illetően, amennyiben:

e) altisztek (a pénzügyőrök nélkül)	828	25.— „
f) altisztek a pénzügyőri személyzettel	1.055	23.6 „
g) altisztek, pénzügyőrök, csendőrök	1.548	20.6 „
h) pénzügyőrök	277	18.4 „
i) csendőrszemélyzet	495	16.5 „

¹ Összesen 585 alkalmazott, (ebből 319 tisztviselő, 64 pedig altiszt), tehát a létszámnak csupán 17.6 %-a.

E megállapításaink után a következőkben tegyük vizsgálat tárgyává a szóbanforgó két év folyamán nyugellátott alkalmazottnak nyugalomba helyezésük idejébéli életkoruk szerint való megoszlását.

Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett

életkora a nyugdíjazás idején	tiszttviselők		altisztek		tiszttviselők és altisztek együttes		csendőrszemélyzet	
	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	száma	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	
—50 év	4	0,36 %	22	26	1,19 %	68	15,79 %	
51—55 „	58	5,59 „	45	85	5,81 „	138	27,99 „	
56—60 „	58	5,17 „	69	127	5,84 „	118	25,94 „	
41—45 „	64	5,70 „	128	192	8,82 „	79	16,02 „	
46—50 „	92	8,20 „	157	229	10,52 „	56	11,56 „	
51—55 „	94	8,58 „	171	265	12,17 „	25	5,07 „	
56—60 „	160	14,26 „	175	555	15,59 „	5	1,02 „	
61—65 „	297	26,47 „	145	442	20,50 „	4	0,81 „	
65-nél több	515	28,07 „	165	478	21,96 „	—	—	
	1.122	100 %	1.055	2.177	100 %	495	100 %	

Adataink szerint a szóbanforgó években nyugalomba helyezett 2.177 alkalmazottnak 69,82 %-a volt 50 évesnél, 42,26 %-a pedig 60 évesnél is idősebb. Ha azonban számításainkat a pénzügyőri személyzet köréből nyugalomba helyezetteknek, a megelőzőkben foglaltak alapján indokolt figyelmen kívül hagyásával ejtjük meg, a fenti arányszámok 74,67 %-ra, illetve, 46,62 %-ra emelkednek fel. Csupán csak a tisztviselőket illetően pedig már 77,18 %-ban, illetve 54,54 %-ban jelentkeznek.¹

Egybevetve fenti eredményeinket az 1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak vonatkozó arányszámaival, azok eléggé jelentős felnövekedését kell megállapítanunk,² amely körülménynek természetesen a nyugalomba helyezés idejét illetően jelentkező átlagos életkor megnövekedésében is kifejezésre kell jutnia. E növekedés mérvének megállapítása végett összegezve a szóbanforgó években nyugellátott alkalmazottnak a kimutatásokban feltüntetett életkorát, a következő — egyes csoportjaik szerint egymástól többé-kevésbé eltérő — eredményekre jutunk:

¹ Hasonló irányzatot találunk a csendőrszemélyzetet illetően is, amennyiben a szóbanforgó évek folyamán nyugellátott csendőröknek már 58,22 %-a volt 55 évnél, 54,28 %-a pedig 40 évnél idősebb nyugalomba helyezése idején.

² Megjegyzést érdemel, hogy annak ellenére, miszerint az 1910—1911. évek folyamán ellátás élvezetébe jutottak összlétszámának, a fentiekből megállapíthatólag, már több mint felét (57,98 %-át) tették ki az általában alacsonyabb életkorban nyugalomba vonuló különböző nem tisztviselő alkalmazottak, a 41 éven aluli életkorral nyugalomba helyezettek számának az összlétszámhoz viszonyított 26,05 %-os aránya mégis 20,97 %-ra, az 51 éven aluliaké pedig 42,82 %-ról 41,80 %-ra csökkent, míg ezzel szemben a 51 éven felüli korban nyugalomba vonultak 57,18 %-os aránya 58,20 %-ra, a 61 éven is felülieké pedig 52,06 %-ról 54,61 %-ra emelkedett.

	a számításba vett egyének száma	a nyugalom- ba helyezés- kor jelent- kező átlagos életkor
a) tisztviselők	1.122	58.3 év
b) tisztviselők és altisztek (a pénzügyórség nélkül)	1.950	57.1 „
c) tisztviselők, altisztek, pénzügyőrök	2.177	55.6 „
d) az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba he- lyezett összes alkalmazottak	2.670	52.4 „
e) altisztek (a pénzügyőri személyzet figyelmen kí- vül hagyásával)	828	55.4 „
f) altisztek a pénzügyőri személyzettel	1.055	52.8 „
g) altisztek, pénzügyőrök, csendőrök	1.548	48.2 „
h) pénzügyőrök	277	45.— „
i) csendőrszemélyzet	495	58.4 „ ¹

Míg tehát az 1890—1892. évek folyamán nyugellátott tisztviselők és altisztek együttesen számítva átlag már 55—56 éves korokban, addig az 1910. és 1911. években nyugalomba helyezettek fentiek szerint már csak 57—58 éves korokban váltak ki a tényleges szolgálat kötelékéből!

Az átlagos munkaképesség korának ez a megnövekedése kézenfekvő is, amennyiben az általános közegészségügyi viszonyok 20 év alatt nyilvánvalóan bekövetkezett javulásával, a valószínűség szerint elérhető átlagos életkor határainak is ahhoz mérten természetszerűleg ki kellett tolniuk. A valószínű élet-tartam megnövekedésével viszont önként értetődően párhuzamosan kellett kitolódnia a munkaképesség addigi átlagos korhatá-
rának is.

Közbevetőleg itt is² utalni kell arra, hogy azonos ellátási szabályok mellett az elérhető átlagos életkor időközi megnövekedése a nyugdíjszükséglet alakulása szempontjából sem jelentéktelen tényező. A szolgálatképesség átlagos korhatárának velejárá emelkedése folytán ugyanis egyrészt már általában magasabb %-ban megállapított nyugdíjak szerzését teszi lehetővé, másrészt azoknál az alkalmazottaknál, akik olyan korokban kezdték meg a szolgálatot, hogy abban a teljes nyugdíjra igényt adó időt is kitölthetik, a nyugdíjelvezeti idő tartamának hosszabbá váltát eredményezi.

Szembe állítva mármost egymással az alkalmazottaknak az előzők szerint megállapított átlagos szolgálati idejét és nyugalomba helyezésükkor mutatott átlagos életkorát, arra az eredményre jutunk, hogy az 1910. és 1911. években nyugellátott tisztviselők és altisztek átlag 29 és 30 éves koruk között léptek az állami szolgálat kötelékébe.

Ez a viszonylagosan még mindig magas átlagos kor azután egyrészt arra mutat, hogy a szóbanforgó években nyugellátottak között még igen nagy számmal lehettek képviselve az olyan alkalmazottak, akik a már előadottak szerint³ az első szervezések ide-

¹ Az 1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezetteket illetően megállapított 35 évvel szemben. (V. ö. a 69. oldalon az ¹ alatti jegyzetben foglaltakkal.)

² V. ö. az 53—54. oldalon már előadottakkal.

³ Lásd a 70. oldal 2. bekezdését.

jén aránytalanul magas korban léptek az állam szolgálatába, másrészt pedig annak folytán, hogy az 1890—1892. évek folyamán nyugalomba helyezettekéhez képest mégis alacsonyabb, arra, hogy a szolgálati idő átlagos időtartamának az előzőekben vázolt megnövekedésében — a mutatkozó különbséghez mérten — ez a körülmény is közrejátszott.¹

Számbavéve mármost azt, hogy az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett tisztviselőknek több mint $\frac{3}{5}$ -e, az altiszteknek pedig $\frac{2}{5}$ -e még az 1885. évet megelőző időkben² kezdte meg szolgálatát, eddigi eredményeink s azok számadataiban megnyilvánult törvényszerűségek alapján már minden kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy a háborút közvetlenül megelőző években javarészt még csupán az 1885 és 1895 között eszközölt személyzetszaporítások juthattak kifejezésre a nyugdíjasok létszámviszonyaiban.

Ez pedig azt jelenti, hogy az utolsó békeévek nyugdíjszükségletében, amelyben pedig a már előadottak szerint, az illetmények rendezésével és a nyugellátási szabályok kedvezőbbé tételével kapcsolatos intézkedések vázolt nagy horderejű pénzügyi következményei sem érvényesülhettek a maguk teljességében, az állami adminisztrációnak 1895 után bekövetkezett még fokozottabb arányú fejlődésével együttjárt személyzetszaporítások kihatásai jóformán még csak nem is jelentkeztek!

Viszont a jelenlegi nyugdíjkérdést illetően — tekintettel arra, hogy az állami feladatkörök folytonos szaporodásának, illetve bővülésének szükségszerű folyamányaként 1895-től bezárólag 1917/18-ig a tisztviselők száma 29.545-ről 62.554-re (+ 111.72 %), az altisztek és egyéb alkalmazottaké³ pedig 72.588-ról 163.577-re (+ 125.55 %), az összes⁴ alkalmazottaké tehát 102.133-ról 226.131-re (+ 121.41 %) növekedett fel⁵ — egyúttal jelenti azt is, hogy

1. az ellátásban részesülők létszámának mostani állandóan emelkedő irányzata javarészt még mindig a fenti nagyarányú létszámszaporítások természet szerű és szükségképpen következésményeként jelentkezik, sőt azt is, hogy

¹ Ha tehát példának okáért úgy az 1890—1892., mint az 1910. és 1911. évek folyamán nyugellátott alkalmazottaknak a nyugalomba helyezésük idején mutatott átlagos életkora azonos lett volna, úgy a szolgálati idő átlagának fenti felnövekedésével szemben önként értetődőleg a hivatalba lépés idejét illetően jelentkező átlagos életkoruknak kellett volna azonos mérvben lejjebb szállania.

² Ezek között 25 tisztviselő és 9 altiszt, összesen tehát már csupán 34 alkalmazott volt olyan, aki még 1867 előtt kezdte meg szolgálatát.

³ A tiszteletdíjas alkalmazottak figyelmen kívül hagyásával.

⁴ Az államvasutaknál, a posta, távirtda és távbeszélőnél, az állami gyáraknál és bányászatnál állandóan alkalmazott munkások figyelmen kívül hagyásával. (1915. évi létszámuk 113.816 volt.)

⁵ A vonatkozó részletes adatokat l. e Tanulmányok I. Része 56. és 57. oldalán.

2. e személyzetsaporítások, az alkalmazottak átlagos szolgálati idejéhez mérten, egyelőre még az elkövetkező időkben is növekvőleg fogják befolyásolni a nyugellátottak létszámának alakulását!

E tanulmányok I. Részében foglaltak során¹ már utalás történt arra, hogy a nyugdíjkérdés várható további fejleményeinek megismerése érdekében, valamint abból a célból, hogy azok esetleges pénzügyi vonatkozásaival már előre számolni lehessen, célravezető volna egy olyan statisztikai adatgyűjtés foganatosítása, amely egyrészt a jelenleg tényleges szolgálatban álló összes alkalmazottaknak életkoruk és beszámítható szolgálati idejük szerinti, másrészt pedig a nyugalomba helyezetteknek életkor s a szolgálat kötelékében eltöltött idejük szerinti megoszlására irányulna. Fentiek kapcsán indokoltnak látszik újólag rámutatni arra, hogy e munkálatok elvégzése, amellet, hogy számos vonatkozásban értékes adatok feltárását eredményezné, márcsak arra való tekintettel sem válna kárbavesztett fáradsággá, mert az előzőekben előadottak kétségtelenül arra mutatnak, hogy a nyugellátottak létszáma még csak évek múltán fog kulminálni!

Az 1885: IX. t.-c. hatálya alá tartozott, az állami költségvetés „Nyugdíjak“ fejezete terhére ellátást élvezett alkalmazottak és ezek hátrahagyottait illetően az eddigiekben feltárt adatok kiegészítésül a 12. sz. ábra a M. kir. Államvasutak Nyugdíjintézete, a 13. sz. ábra pedig az Országos Tanítói Nyugdíj- és Gyámintézet terhére ellátottak összlétszámának, valamint azon belül a nyugdíjasok, özvegyek és árvák számának mikénti alakulását mutatják, a nevezett intézetek működéséről évenként kiadott jelentések alapján.²

Az Államvasutak Nyugdíjintézete terhére ellátottak számának a 12. sz. ábrán vázolt alakulásával kapcsolatosan alábbiakat mutatják, hogy miként alakult az intézeti tagok, vagyis az ellátásra igényjogosultak létszáma.

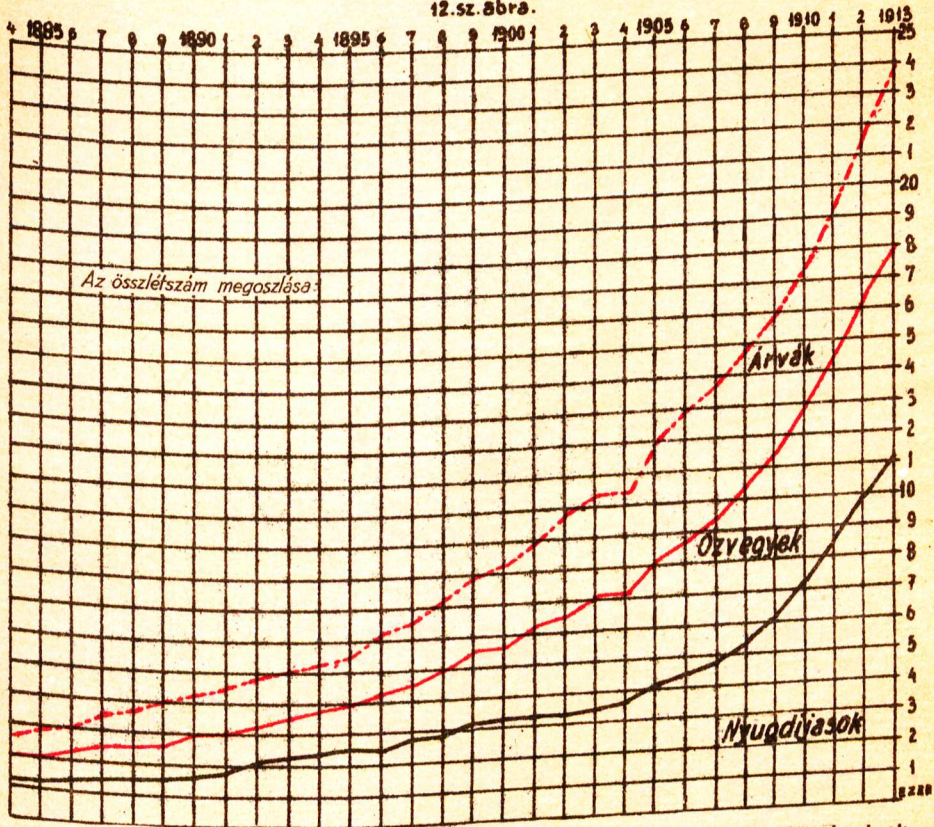
Évben	a tagok száma	Évben	a tagok száma	Évben	a tagok száma
1884.	5.424	1894.	18.896	1904.	52.570
1885.	6.556	1895.	19.695	1905.	52.965
1886.	6.564	1896.	21.527	1906.	55.595
1887.	7.501	1897.	22.617	1907.	58.642
1888.	7.931	1898.	24.608	1908.	41.428
1889.	8.585	1899.	26.655	1909.	45.551
1890.	10.650	1900.	28.475	1910.	44.521
1891.	12.050	1901.	30.087	1911.	47.249
1892.	16.705	1902.	30.958	1912.	49.110
1895.	17.746	1905.	32.518	1915.	51.955

¹ Lásd ott az 58—60. oldalon előadottakat.

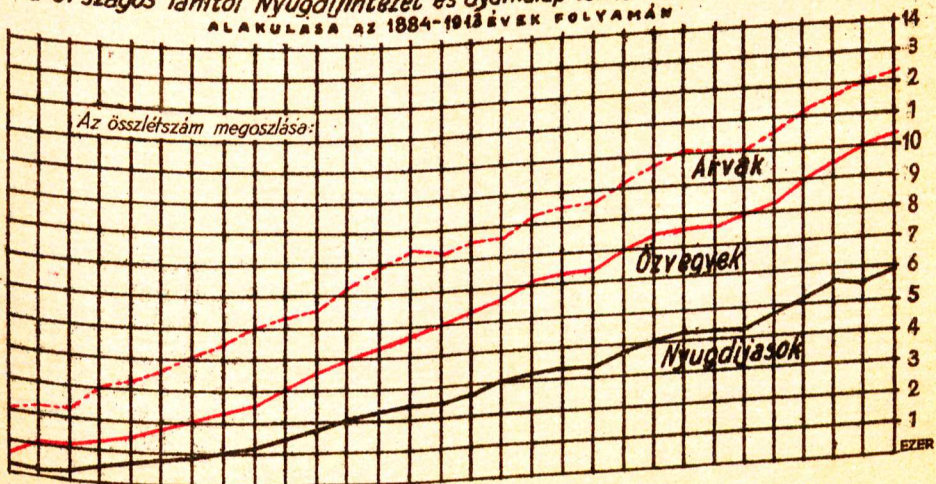
² Meg kell jegyezni, hogy az 1884. évtől az 1892. évig terjedő időt illetően az árvák, valamint az ellátásban részesültek összlétszáma a m. kir. államvasutak állapotról és üzleti eredményeiről kiadott évi jelentések adataiból nem állapítható meg.

A m.kir. államvasútak nyugdíjintézele terhére ellátottak létszámának alakulása az 1884.-1913.

években
12.sz. ábra.

Az Országos Tanítói Nyugdíjintézet és Gyámalap terhére ellátottak létszámának alakulása az 1884-1913 évek folyamán

Miután az intézet tagjai csak az állandó fizetéssel alkalmazott hivatalnokok és szolgák lehettek, azoknak az alkalmazottaknak és munkásoknak ellátására, akik a nyugdíjintézeti szabályok szerint abba felvehetőek nem voltak, az 1904. évi július hó 1-jével egy külön Nyugbérpénztár létesült. A vonatkozó jelentés szerint az intézet céljaira az 1896. évtől kezdődőleg évi 40.000 K volt felvéve az államvasutak költségvetésébe, az 1904. évtől kezdődőleg pedig évi 100.000 K-val az állam járult hozzá. Az intézet létesítésétől számított első 10 évben azonban a felmerülő igények kielégítéséről még az államvasutak üzleti számlája terhére kellett gondoskodni. A Nyugbérpénztár taglétszáma és a terhére ellátottak száma a következők szerint alakult:

a tagok száma	évben	a Nyugbérpénztár terhére ellátást élvezők száma			összesen
		nyugbérések	özvegyek	árvák	
13.226 ¹	1904.	—	—	—	—
16.366 ²	1905.	2	28	57	67
16.905	1906.	19	99	124	242
17.651	1907.	49	192	227	468
19.295	1908.	103	290	342	735
20.952	1909.	186	424	424	1.054
23.647	1910.	388	535	534	1.457
24.753	1911.	600	637	602	1.839
25.368	1912.	861	787	725	2.371
25.759	1913.	1.240	942	877	3.059

Az Országos Tanítói Nyugdíj- és Gyámintézet terhére ellátottak számának a 13. sz. ábrán vázolt alakulásával kapcsolatosan a következők az ellátásra majdan igényjogosult intézeti tagok létszámának fejlődését mutatják.

Évben	a tagok száma	Évben	a tagok száma	Évben	a tagok száma
1875.	8.537	1894.	17.886	1905.	25.103
1881.	11.893	1896.	18.606	1906.	26.542
1882.	12.474	1897.	20.168	1907.	27.308
1884.	12.655	1898.	19.794	1908.	27.056
1885.	13.205	1899.	20.736	1909.	27.871
1886.	13.934	1900.	21.130	1910.	28.995
1887.	14.062	1901.	22.252	1911.	29.744
1888.	14.629	1902.	22.576	1912.	31.255
1891.	17.272	1903.	23.341	1913.	31.311
1892.	17.534	1904.	24.317		

(Az 1876—1880. évi, továbbá az 1885., 1889., 1890., 1893. és 1895. évi adatok nem állottak rendelkezésre.)

Az alkalmazottaknak nyugalomba helyezésük idején jelentkező átlagos életkorát, valamint átlagos szolgálati idejét illetően az előzőekben megállapított adatok kiegészítéseül érdemes a megemlítésre, hogy a szóbanforgó intézet működéséről szóló jelentésekben foglalt vonatkozó adatok alapján végezhető hozzávetőleges számítások szerint az 1908—1911. évek folyamán ellátás

¹ Ebből 25—35 éves 7.008, 35—45 éves 4.259, 45—55 éves 1.959.

² A mutatkozó létszámszaporulat az alapszabályok módosításának következményeként jelentkezett.

élvezetébe jutott tanítók átlagos szolgálati ideje 28.7 évben, nyugalmába helyezésük idején jelentkező átlagos életkoruk pedig 53.9 évben állapítható meg. A fenti időszak folyamán elhalt nyugdíjas tanítók elért átlagos életkora viszont 66.5 évben, az ellátás élvezetébe jutott özvegyeknek átlagos életkora nyugdíjélvezetük kezdetén 52.9 évben, ezek férjeinek átlagos szolgálati ideje pedig 28.1 évben jelentkezik.

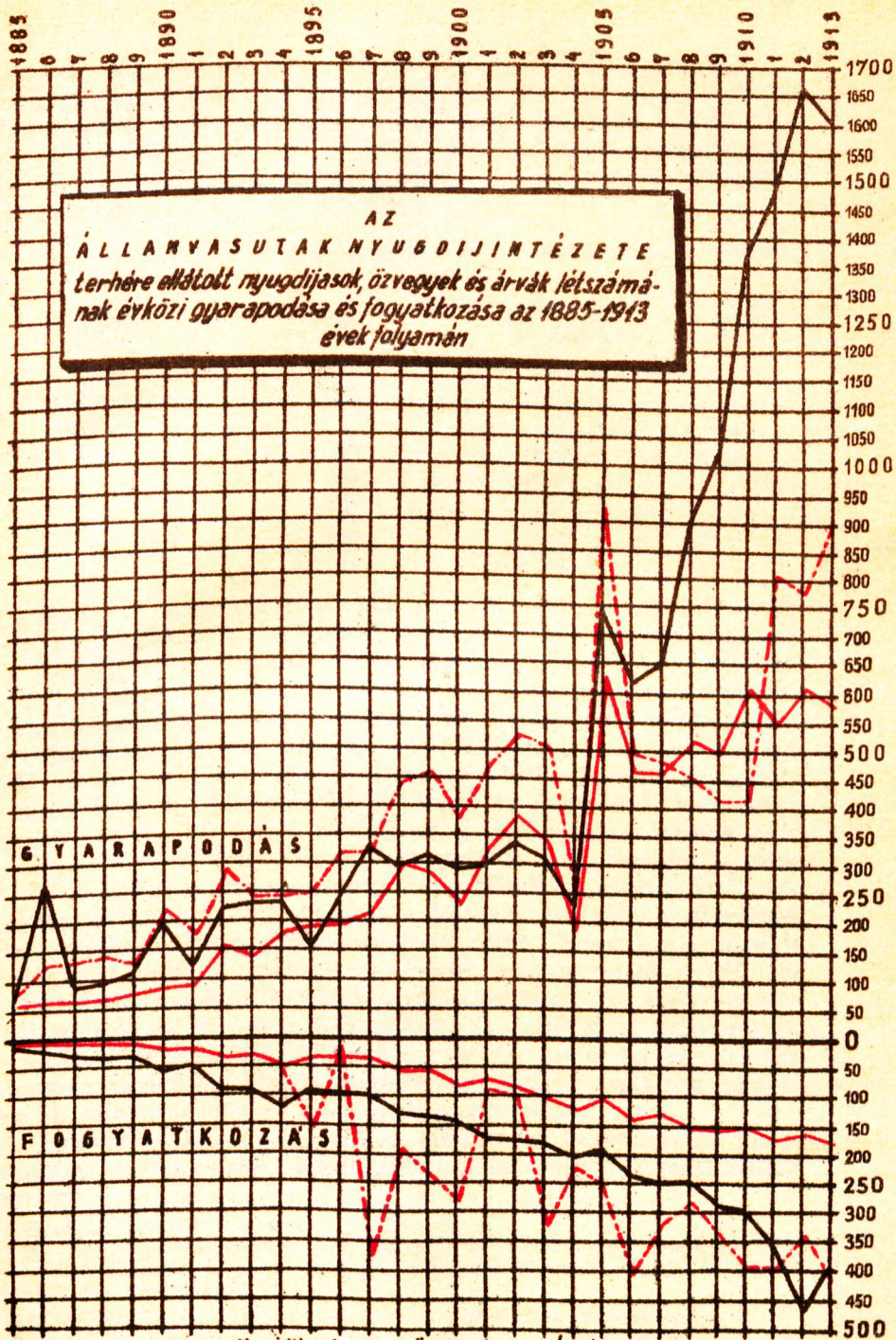
A már előadottakból kitűnik, hogy az ellátásban részesülők létszámának alakulását, egyéb tényezők mellett, milyen jelentősen befolyásolják a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak számában bekövetkező mindenkor eltolódások. Önként értetődik azonban, hogy ezeknek az eltolódásoknak a nyugellátásban részesülők összlétszámára gyakorolt hatása tulajdonképpen kettős, nevezetesen első ízben az ellátások kezdetét, majd bizonyos idő múltán másodízben az ellátás élvezetének megszűntét illetően jelentkezik. Vagyis nem csupán a szolgálatból évről-évre kiválók száma jelentkezik nagyjából ahhoz mérten, ahogy annak idején egyik évről a másikra a tényleges szolgálatban állók száma alakult, hanem bizonyos mértékben még a nyugállományból évről-évre kihalók száma is összefügg azzal. Tekintettel a köztük mutatkozó, az átlagos nyugdíjévezet időtartamában jelentkező időbeli eltérésre, e kettős hatás következményeiben természetesen csupán a tényleges szolgálatban állók állandóan változatlan létszáma mellett egyenlítheti ki egymást, míg annak állandó növekedése esetén a nyugellátottak létszámának évközi gyarapodása mindenkor meg fogja haladni annak évközi fogyatkozását. (Pl. 30 évi átlagos szolgálati időt számítva 1912-ben a nyugdíjasok létszáma azokkal gyarapodott, akik 1882-ben léptek a szolgálat kötelékébe, viszont 10 évi átlagos nyugdíjévezetést tételezve fel, ugyanakkor még csak azok haltak ki a nyugellátottak létszámából, akik szolgálatukat 1872-ben kezdték meg.)

A következő, ma már e téren szinte egyedül rendelkezésre álló adatok alapján szerkesztett, 14. sz. *ábra* igen szemléltetően tanúsíthatja, hogy az évről-évre megszűnő ellátások a háborút megelőző években már mennyire alatta maradtak az újonnan megállapításra került ellátások számának.

Az előzőkből kitűnőleg¹ az alkalmazottaknak a háborút megelőző időkben jelentkező átlagos szolgálati ideje egymástól igen lényegesen eltérő időtartamban jelentkezett aszerint, hogy a vonatkozó számítások az alkalmazottak milyen csoportjaira kiterjedőleg történtek.

Már ebből is nyilvánvaló, hogy az eddig feltárt adatok még felette csonkák maradnának a fegyveres erő nyugdíjasainak vonatkozó — a foglalkozás különleges természetéből s az azzal

¹ Lásd a 72. oldalon a tisztviselők, altisztek, pénzügyőrök és csendőrök, továbbá a 77. oldalon a tanítók átlagos szolgálati idejére vonatkozó adatokat.

— Nyugdíjasok — Özvegyek — Árva
 (AZ 1894 ÉVET MEGELŐZŐ ÉVEKET ILLETŐEN AZ ÁRVÁK LÉTSZÁMÁNAK CSUPÁN NETTÓ GYARAPODÁSÁNAK VOLT MEGÁLLAPÍTHATÓ)
 14.sz. ábra.

kapcsolatos lényegesen elütrő életkörülményekből kifolyólag — bizonyára egészen más szabályszerűségeket mutató adatai nélkül.

Befejezésül tehát alábbiak a közösiügyi kiadások terhére az 1905—1912. évek folyamán nyugalomba helyezett hadseregbeli tisztek nyugállományba lépésük idején beszámítható szolgálati idejük szerinti megoszlását mutatják.

Az 1905—1912. évek folyamán nyugállományba lépett közös hadseregbeli tisztek

beszámított szolgálati ideje	száma	összlétszámukhoz viszonyított aránya	átlagos szolgálati ideje
1—5 év	190	6.48 %	
6—10 „	269	9.17 „	
11—15 „	225	7.67 „	
16—20 „	252	7.91 „	
21—25 „	258	8.79 „	27 év.
26—30 „	304	10.36 „	
31—35 „	520	17.72 „	
36—40 „	661	22.55 „	
40 évnél több	275	9.37 „	
	2.954	100 %	

Egybevetve mármost fentieket az 1910—1911. évek folyamán nyugalomba helyezett tisztviselők szolgálati idő szerinti megoszlására vonatkozó adatokkal¹ három jelenség hívja fel figyelmünket. Nevezetesen először az a körülmény, hogy míg az 1—10 beszámítható szolgálati évvel nyugalomba helyezettek arányszáma a tisztviselőket illetően csupán 3.74 %-ban jelentkezett, addig fentiek szerint a hadseregbeli tisztikar 15.65 %-ának szolgálati ideje maradt a nyugalomba lépés idején 11 éven alul. Másodsor pedig az, hogy a 40 évnél tovább szolgáltak száma fentiek szerint csupán 9.37 %-ban jelentkezik, míg a tisztviselőknél ezek 19.88 %-os arányszámmal szerepeltek. Mindkét körülmény magyarázata annyira nyilvánvalóan a katonai szolgálat különleges körülményeiben, illetve sajátosságában rejlik, hogy azok bővebb megvilágítást nem is igényelnek. Végül, eltekintve az 1—10 évi szolgálattal nyugalomba kerülők különlegesen magas arányszámától, az adatok egybevetése harmadsorban feltétlenül arra mutat, hogy akkoriban a nyugállományba lépett hadseregbeli tisztek beszámított szolgálati idejük szerinti megoszlása sokkalta természetesebb, illetve a dolgok rendjének megfelelőbb volt.²

A közösiügyi kiadások terhére ellátott hadseregbeli és haditengerészeti nyugdíjasok létszámának alakulására vonatkozólag

¹ Lásd 71. oldal.

² Az idevonatkozó adatok kiegészítésül szolgálhat még, hogy az 1910. és 1911. évek folyamán nyugállományba helyezett honvéd, csendőr és ménes-kari tisztek összlétszámából

4.94 % volt	20—25 éves,	7.22 % volt	46—50 éves,
7.22 „	26—30 „	20.17 „	51—55 „
9.51 „	31—35 „	15.59 „	56—60 „
9.15 „	36—40 „	12.95 „	61—65 „
11.01 „	41—45 „	2.28 „	pedig 65 évnél is idősebb.

pedig érdeklődésre tarthatnak számot az 1870., illetve az 1913. évi közösügyi költségvetéseknek a következőkben egybevetett adatai:

	a nyugdíjasok száma az 1870. évi 1911. XI. 1-jei állomány szerint	
a) tábornokok	359	795
törzstisztek	2.224	2.564
tisztek	6.682	5.765
katonai felek (orvosok, lelkészek, hadbírák, ka- tonai hivatalnokok stb.)	1.944	1.925
összesen	11.189	9.045
b) alsóbb és egyéb felek, rangosztályba nem soroló egyéb nyugdíjasok, kegydíjasok, alamizsnában részesülők, rokkant legénység stb.	5.515	9.580
együtt	16.702	18.625
c) kegyzsoldos rokkantak	42.860	5.736
mindössze	59.562	24.361

Figyelmen kívül hagyva az 1859., 1860. és 1866. évi hadjáratok kegyzsoldos rokkantjait,¹ a hadsereg és haditengerészet nyugdíjasainak létszáma 41 év alatt csupán 11.51 %-kal gyarapodott olyként, hogy az a) alatt említett csoportba tartozók száma 19.16 %-kal csökkent, a b) alattiaké viszont 73.77 %-kal növekedett.

A nyugellátást élvezett tisztek 1870. évi aránytalanul magas létszáma egyrészt az említett hadjáratokban elszenvedett sérülések, illetve hadifáradalmak következtében szolgálatképtelenné váltak nagy számában, másrészt pedig abban találja magyarázatát, hogy a haderőnek a háború befejeztével a békelétszámra történt leszállítása során számfelettivé váltak az akkori szervezet szerint szolgálatképességük esetén is nyugalomba kellett helyezni. A fegyveres erő tisztjeinek és havidíjasainak nyugdíjazását illetően akkoriban az 1855. évi június hó 23-án kelt legfelsőbb elhatározás rendelkezései voltak irányadók; a haderőhöz tartozók nyugellátási ügyének az új véderőrendszerre (általános védkötelezettség) történt áttéréssel kapcsolatosan az 1875: LII. t.-cikkkel, immár törvényhozási úton történt rendezését² követőleg azonban a tisztikar nem tényleges része, hacsak sebesülése folytán nem vált szolgálatképtelenné, már nem volt ellátásban részesíthető.

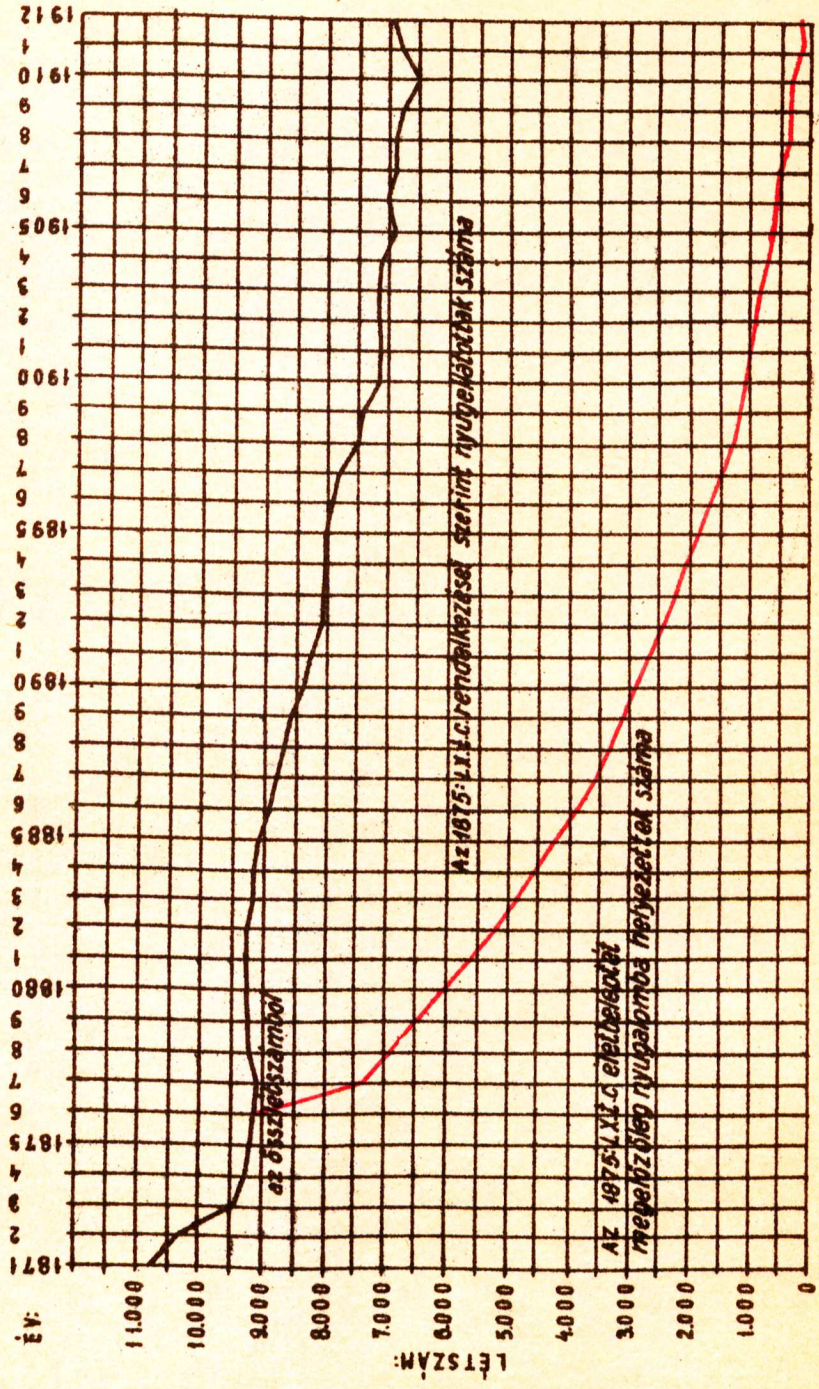
Az 1870. évi, illetve 1913. évi közösügyi zárszámadások adatai szerint a közös hadsereg és haditengerészet nyugdíjasainak ellátási szükséglete ugyanezen idő alatt 22.52 millióról³ 41.57 millióra növekedett a nyugellátottaknak a szolgálati járandóságok időközi

¹ A legénységhez tartozóknak rokkant zsolddal való ellátása a fennállott udvari haditanács által kiadott, az idők folyamán többször módosított 1817. évi szabályzatban foglaltak alapján történt.

² A fegyveres erő tagjai, valamint azok hátrahagyottai ellátási ügyének alakulásáról e tanulmányok befejező III. Része még bővebbi adatokat fog tartalmazni.

³ 11,257.621 frt 57 kr.

A közöségi kiadások terhére nyugellátást élvezett hadseregbeli tisztok (bírvaktalmok) létszámának alakulása az 1871-1912 évi közöségi költségvetések adatai szerint

rendezései, az előmeneteli viszonyok javítása, valamint az ellátási szabályok módosítása természetszerű folyamánként már magasabb összegű ellátást élvezőkkel való fokozatos kicserélődés következtében. Ezt a kicserélődési folyamatot s egyben a szárazföldi hadsereg tisztii nyugdíjas létszámának alakulását a 15. sz. ábra szemlélteti. A vonatkozó adatok felvázolását különösen indokolttá tette az a körülmény, hogy ekként mindennél ékes-szólóbban tanúsíthatják egy olyan nyugdíjas létszám kicserélődésének különösen hosszadalmas voltát, amely túlnyomólag kevés szolgálati idővel nyugalomba helyezettekbe tevődött össze. Bár-mennyire régmúlt időkre vonatkozó s csupán részleges adatokat is foglal tehát magában a szóbanforgó ábra, a jelenlegi nyugdíj-kérdéssel kapcsolatosan mégis figyelmet érdemel, mert egyúttal bizonyos útmutatással szolgálhat arra nézve, hogy államháztar-tásunk trianoni nyugdíjterhének mérvében már nem számottevő összegre való lepadása mikorra következhetik be.

7. §. Az ellátásban részesülők 1912. évi hozzávetőleges létszáma s annak, valamint a nyugdíjszükségletnek az ellátások nemei szerint való megoszlása.

Az I. fejezet 1. §-ában foglaltak már ismertették mindazokat a kiadási tételeket, amelyek 1912. évi államháztartásunkat két-ségtelenül mint nyugellátás jellegű szükségletek terhelték. 2. §-ában pedig megállapítást nyert az a tulajdonképpeni nyugdíjszükséglet, mely a nyugdíjkérdés vizsgálata során az akkori és jelenlegi nyugdíjterhek összevetésénél alapul, illetve helyes ki-indulópontul szolgálhat.

Mielőtt még a következőkben azt a kérdést tárgyalhatnánk, hogy miként alakult volna tovább Nagymagyarország államháztartásának nyugdíjszükséglete a háború és Trianon elmaradása esetén, illetve hogy hozzávetőlegesen mekkora összegben jelent-kezne az napjainkban, számításba véve mindazoknak a már vá-zolt rendelkezéseknek, illetve körülményeknek pénzügyi követ-kezményeit is, amelyek az 1912. évi nyugdíjszükségletben az I. Fejezet 3—6. §-aiban előadottak szerint még távolról sem juthattak a maguk egészében kifejezésre, foglalkoznunk kell még ennek a szükségletnek a benne összesített kiadások nemei szerinti megoszlásával. Ennek kapcsán pedig egyúttal azzal a jelentős s eddigelé még szinte teljesen megvilágítatlanul maradt kérdéssel is, hogy hozzávetőlegesen mekkora volt a szóbanforgó 1912. évi 82.7 millió ar. koronás nyugdíjszükséglet keretében ellátottak összlétszáma s miként oszlott az meg a különböző ellátások nemei szerint.

Bár háború előtti költségvetéseink és zárszámadásaink a már említettek szerint az államháztartás összes nyugdíjtermészetű kiadásait sem juttatták *egybefoglaltan* kifejezésre, a szóbanforgó

82.7 milliós tulajdonképpeni nyugdíjszükségletnek az ellátások nemei szerint való megoszlása egyrészt azokban, másrészt pedig a nyugdíjintézetek kezelési eredményeiről kiadott jelentésekben fellelhető adatok alapján, az alábbiak szerint jóformán teljes pontossággal megállapítható.

1. Az 1912. évi összes nyugdíjszükséglet megoszlása az ellátások nemei szerint.

Összes kiadás	E b b ől e s e t t :				
	a nyugdíjasok, nyugbérések és nyugszoldosok ellátására	az özvegyi ellátásokra	az árvák járandóságaira	kegydíjakra, végkielégítésekre, nyugdíjmegváltásokra, temetési járulékokra stb.	
	m i l l i ó k o r o n a				
1. A „Nyugdíjak” fejezetén elszámolt ellátások (a bányász- és erdészeti társ-pénztáraknak adott 1.547 millió K hozzájárulás nélkül) ¹	34,587	24,087	8,209	0,557	1,754
2. Az állami hidak, zálogházak és a postatakarékpénztár, valamint az 1849—1867. években fennállott központi kormány közzegeinek ellátásai, a kabinetirodai ellátások Magyarországot terhelő felerészével ²	0,250	0,150	0,085	0,008	0,009
3. A közös külügyi, pénzügyi és számszéki ellátások a 36.4%-os kvóta arányában ³	0,710	0,457	0,144	0,009	0,100
4. A közös hadsereg és tengerészet nyugellátásai a kvóta arányában ⁴	15,662	15,118	—	—	0,544
5. A hadmentességi díjalapból fedezett ellátások ⁵	4,427 ⁶	—	5,763 ⁷	0,221	0,445
6. Az államvasutak a) nyugdíjintézete ⁸	17,612	11,855 ¹⁰	5,280	0,470	0,027
b) nyugbérpénztára által viselt ellátások ⁹	0,565	0,258 ¹⁰	0,088	0,026	0,015
7. Az országos tanítói nyugdíjintézet- és gyámalapot terhelő ellátások ¹¹	7,449	5,220	2,001	0,175	0,055
8. A bányász- és erdészeti társ-pénztárak által fedezett ellátások ¹²	2,174	1,295 ¹³	0,618	0,124	0,157
9. Horvát-szlavon országok autonóm beligazgatásának hozzávetőleges nyugdíjszüksége ¹⁴	1,500	0,989	0,412	0,028	0,071
Összesen:	82,756*	57,589	20,598	1,598	5,151

* Ebből az államot terhelte 64.5 millió K.

Eltérőleg jelenlegi költségvetéseink adatszolgáltatásától, békebeli költségvetéseink, kivéve a közösügyi költségvetéseket, a vonatkozó évi nyugdíjszükségletek előirányzásánál alapul szolgált létszámadatokat egyáltalában véve nem tartalmazták, úgyhogy e téren éppen a teljes egészükben az államháztartást terhelő ellá-

¹ Lásd az 1912. évi zárszámadás 42., valamint 274. és 354. oldalát.

² Lásd ugyanott a 224., 104., 66., 56. és 8. oldalon.

³ A fennállott katonai központi és tengerészeti számvevőség hivatalnokai és szolgálói özvegyeinek és árváinak ellátási élvezményeivel, viszont figyelmen kívül hagyva az 5. alatt felvett általányösszeget. Lásd a közös pénzügyminisztérium 1913. évi költségvetése 6—10. oldalait.

⁴ Lásd a cs. és kir. haditengerészetnek, illetve a közös hadseregeknek 1913. évi költségvetése 96—98., illetve 279—290. oldalait.

⁵ Az állami hozzájárulás 1.71 millió K, a katonai özvegyeknek és árváknak, valamint a katonai számosztályok és udvari hadszámvevőség 1860. november 1.-je előtt nyugalmazott hivatalnokai és szolgálói özvegyeinek és árváinak ellátási élvezményei, továbbá a tengerészeti ellátási élvezmények fedezésére az 1887: XX. t.-c. alapján felvett állandó hozzájárulási általánynak a kvóta arányában Magyarországra eső része 0,96 millió K. (V. ö. a 17. oldalon előadottakkal.) Lásd az 1912. évi zárszámadási jelentés 467. és a közös pénzügyminisztérium 1913. évi költségvetése 8. oldalát.

⁶ Ebből a m. kir. honvédségi katonai özvegyek és árvák járandóságaira esett 0,408 millió K. Lásd a m. kir. honvédelmi miniszter jelentését a hadmenetességi díjalap 1912. évi állandékáról. Képviselőházi irományok 1910—1915. XXXIX. kötet, 99—116. oldal.

⁷ Az ellátások megoszlását 85, 5 és 10%-kal véve számításba, egyrészt az 1909—1912. évek folyamán a honvédegyének hátramaradottai részére utalványozott ellátások egymáshoz való arányát, másrészt az összes katonai és tengerészeti ellátások szükségletének a közösügyi zárszámadások szerint megállapítható arányát (lásd pl. az 1910. évet illetően a 258. oldalt) véve alapul.

⁸ Állami hozzájárulás és hiánypótlás 7,86 millió K, (v. ö. a 15. oldalon foglaltakkal), az állami vasgyárak és a kőszénbányászat hozzájárulása 0,09 millió K.

⁹ Állami hozzájárulás 0,1 millió K. (V. ö. a 77. oldalon foglaltakkal.) Lásd az államvasutak állapotáról és üzleti eredményeiről szóló 1912. évi jelentés 245. oldalát.

¹⁰ Míután a vonatkozó jelentések a tényleg kifizetett járandóságok végösszegének az ellátások nemei szerint való megoszlását nem tüntetik fel, az az előírt évi járandóságok között (lásd az államvasutak állapotáról és üzleti eredményeiről szóló 1912. évi jelentés 116. és 117. oldalán) megoszlása arányában van számításba véve.

¹¹ Állami javadalmazás és kárpótlás 1 millió K. (V. ö. a 12. és 16. oldalon foglaltakkal.)

¹² Kincstári társpénztári rendes járulékok és a hiányok fedezésére szolgáló rendkívüli kincstári járulékok a „Nyugdíjak” fejezete rendes kiadásai terhére 1,547 millió K, a kőszénbányászatot terhelő hozzájárulás (lásd az 1912. évi zárszámadás 186. oldalán) és átmeneti kiadásként elszámolt feltételesen visszafizetendő előlegek 0,51 millió K. Az egyes bányakerületekben, a vasgyáraknál és a kőszénbányászatnál akkoriban összesen 28 társpenztár állott fenn. Az érdezeseti társpenztárakat illetően adatok egyáltalában véve nem állván rendelkezésre, csupán az állami hozzájárulás összege vétetett számításba.

¹³ Az év végével előírt járandóságok összege. Lásd a zárszámadási jelentés 583. oldalát.

¹⁴ Annak az aránynak szem előtt tartásával számításba vett hozzávetőleges összegek, amellyel a Horvát-Szlavonországra eső ellátások az autonóm beligazgatás körébe nem tartozott tárcák nyugellátásai között szerepeltek.

tások számáról állottak a leghiányosabb adatok a nyilvánosság rendelkezésére. Az alkalmazottak egyes csoportjait illetően egyébként is szétszórtan jelentkező s többé-kevésbé hézagos adatok mellett azután természetesen legelőször bonyolult feladattá vált az azzal foglalkozni kívánók számára annak a kérdésnek eldöntése, hogy az államháztartást jelenleg terhelő ellátások számával szemben mekkora volt Nagymagyarország nyugellátottainak összlétszáma a háborút közvetlenül megelőző időkből.

A zárszámadások kapcsán a törvényhozás elé terjesztett, már tárgyaltnévjegyzékekből (lásd 62. old.) csupán az illető számadási év folyamán nyugalomba helyezett alkalmazottak, illetve ellátásban részesített özvegyek és árvák száma volt megállapítható. De ez sem teljes egészében, miután e névjegyzékekben sem nyertek kimutatást azok az alsóbbrendű alkalmazásban állott közegek, akikről a legfőbb állami számvevőszék nem egyenkénti, hanem csupán sommás nyilvántartást vezetett.

Annak megfelelően, hogy e tanulmányok egyik célját az I. Rész bevezetőjében foglaltak abban jelölték meg, hogy mindazoknak, akik a jelenlegi nyugdíjkérdéssel behatóan kívánunk foglalkozni, lehetőleg egybefoglaltan rendelkezésre is bocsássa mindazokat az adatokat, amelyek a megfelelő tárgyilagossághoz szükségesnek mutatkoznak, alábbiak az 1912. évi nyugdíjszükséglet kereteiben ellátottak összlétszámára és annak az ellátások jogcímei szerint való mikénti összetételére vonatkozólag rendelkezésre állott, illetőleg felkutatott vagy számítások útján feltárt adatokat ölelik fel.

II. A nyugellátásban részesülők 1912. évi hozzávetőleges létszáma s annak megoszlása az ellátások jogcímei szerint.

	az ellátottak össz- létszáma	nyug- ellátott alkal- mazott	e b b ő l		kegy- díjas stb.
			özvegy	árva	
1. a) polgári, csendőrségi, mén- esbirtok és méntelepi nyugdijasok ¹	36.846	17.416	13.567	4.752	1.111
b) a honvédelmi tárca pol- gári nyugdíjasai, azok hát- rahagyottai és a katonai nyugdijasok ²	2.246	2.167	58	13	8
2. az állami hidak, záloghá- zak, postatakarékpénztár, a volt központi kormány nyugellátottai s a kabinet- irodai nyugdíjasok fele- része ³	246	67	123	37	19
Átvitel:	39.338	19.650	13.748	4.802	1.138

¹ A legfőbb állami számvevőszék által vezetett nyugdíjtörzkönyvek 1912. évvégi álladéka szerint. (L. 57/eln. 1914. sz.)

² Mint fent, az 1910. évvégi álladék szerint. (L. 2111/eln. 1911. sz.)

³ Az 1849—1867. években fennállott központi kormány és a kabinetiroda ellátásai hozzávetőlegesen, a többi a nyugdíjtörzkönyvek álladéka szerint.

	az ellátottak össz- létszáma	nyug- ellátott alkal- mazott	e b b ő l		kegy- díjas stb.
			özvegy	árva	
Áthozat:	59.538	19.650	13.748	4.802	1.158
3. a közös számszék, külügy- és pénzügyminisztérium el- látottai és a fennállott ka- tonai központi és tengeré- szeti számvédségi özvegyek és árvák a kvóta arányá- ban	269	68	75	24	102
4. a közös hadsereg és hadi- tengerészet nyugdíjasai a kvóta arányában ⁴	8.867	8.590	—	—	277
5. a hadmentességi díjalap ter- hére ellátottak ⁵	7.083	—	5.859	1.355	1.869
6. az államvasútak ⁶	22.022	9.864	6.750	5.408	—
a) nyugdíjintézete					
b) nyugdíjpénztára terhére ellátottak	2.371	861	787	725	—
7. az Országos Tanítói Nyug- díjintézet és Gyámalap ter- hére ellátottak ⁷	12.127	5.673	4.593	1.861 ⁸	—
8. a bányatárspénztárak ellá- tottai ⁹	11.171	5.402	5.086	2.685	—
9. Horvát-szlavonországok au- tonóm beligazgatását terhe- lő ellátások hozzávetőleges száma ¹⁰	1.725	814	655	225	53
Összesen:	104.973	48.922	35.553	17.079	3.439

Szembeállítva egyrészt a szóbanforgó 82.7 milliós nyugdíj-
szükséglet összegének, másrészt az annak keretében nyugellátást

⁴ Az 1911. évi november hó 1.-jével kimutatott állandék. A tengerészeti nyugdíjagnál a polgári munkások, azok özvegyei és árvái ellátására felvett összegből (a kvóta szerint 146 ezer K) fedezett ellátások száma, adatok teljes hiányában, nem jut kifejezésre.

⁵ Az idevonatkozó létszámadatok teljes hiányában a létszám a honvédegyének után maradt özvegyek és árvák részére az 1909—1912. évek folyamán, a zárszámadások kapcsán előterjesztett névjegyzékek szerint utalványozott ellátások egy főre eső átlagai alapulvételével nyert megállapítást.

⁶ Lásd a m. kir. államvasutak állapotáról és üzleti eredményéről szóló 1912. évi jelentés 116. és 121. oldalait.

⁷ Lásd az Országos Tanítói Nyugdíj- és Gyámintézet 1912. évi állapotáról szóló miniszteri jelentés 4. old.

⁸ Ebből 482 árva árvaházi ellátást élvezett.

⁹ Lásd az 1912. évi zárszámadásj jelentés 583. old. Adatok teljes hiányában az erdészeti társpénztárak által viselt ellátások nem jutnak kifejezésre.

¹⁰ Idevonatkozó adatok teljes hiányában a különböző ellátások hozzávetőleges száma az 1. a) alatt említett csoportba tartozók átlagos ellátásainak alapulvételével nyert megállapítást. (Lásd még a 12. oldalon a 2. alatti, továbbá a 83. oldalon 14. alatti jegyzetben foglaltakat.)

élvezők összlétszámának az ellátások főbb nemei szerint való % -szerű megoszlását,

	a nyugdíj- szükséglet összegében	az ellátás élvezők összlétszá- mában
elfoglalt aránya volt		
a nyugellátott alkalmazottak		a nyugellátott alkalmazottak-
járandóságainak	69.36 %	nak
az özvegyi ellátásoknak	24.90 „	az özvegyeknek
az árvák járandóságainak ...	1.95 „	az árváknak
a kegydíjaknak, életjáradé-		az egyéb állandó ellátást
koknak s egyéb járandósá-		(kegydíj, életjáradék) élve-
goknak	5.81 „	zőknek
	100 %	3.28 „ ¹
		100 %

Egybevetve mármost fenti eredményeinket az 1889. év végével állami ellátást élvezőkről előterjesztett névjegyzékek adatai alapján megállapított arányszámokkal,² azt találjuk, hogy a nyugellátott alkalmazottaknak az ellátottak összlétszámában elfoglalt számaránya — természetszerű következményként annak, hogy az állami alkalmazások száma a közbenső időszak folyamán folytonosan emelkedett — az özvegyek és árvák, de különösen az előbbieket arányszámának rovására tetemesen megnövekedett.

Számbavéve tehát azt, hogy az alkalmazások száma az 1924/25. évtől az 1936/37. évig 166.327-ről 116.507-re csökkent,³ a későbbi időkben nyilvánvalóan lesz egy olyan periódus a különböző ellátások egymáshoz mért alakulásában, amelynek folyamán az özvegyi ellátások arányszáma fog állandó emelkedést mutatni a nyugellátott alkalmazottaknak az ellátottak összlétszámában elfoglalt számaránya rovására. Amiből viszont önként következik, hogy a nyugdíjteher majdan elkövetkező csökkenése az első időkben még nem annyira az ellátottak összlétszáma nagyobb mérvű fogyatkozásának, hanem a különböző nemű ellátások számarányában beálló eltolódások, vagyis a természetszerűleg kisebb összegű özvegyi ellátások arányszáma megnövekedésének folyamatyáaként fog jelentkezni. A csökkenés kulminációs pontja pedig akkor fog bekövetkezni, amikor az özvegyi ellátások számarányának növeke-

¹ A szükséglet összegében elfoglalt arányszám magasabb voltának oka abban rejlik, hogy azok közül, akik részére az idesorolt különböző járandóságok ú. m. kegydíjak, életjáradékok, végkielégítések, nyugdíjmegváltások, temetési járulékok stb. utalványozva voltak, természetszerűleg csak a kegydíjasok és életjáradékosok, vagyis állandó ellátást élvezők szerepelnek a nyugellátottak létszámában is.

² Az 1912. évi nyugdíjszükséglet, illetve az annak keretében ellátottak számának az ellátások főbb nemei szerint való megoszlását mutató fenti arányszámok, a kegydíjak és életjáradékok stb. szükségletének, illetve élvezőinek figyelmen kívül hagyásával 72.11%-ban, 25.89%-ban, 2%-ban, illetőleg 48.18%-ban, 55%-ban és 16.82%-ban jelentkeznek s így az 1889. évet illetően megállapított vonatkozó arányszámokkal szemben (lásd az 59. oldalon) az alábbi eltéréseket mutatják:

nyugdíjak, nyugberek stb. + 5.59%	nyugellátott alkalmazottak + 11.87 %
özvegyi nyugdíjak	özvegyek
— 4.91 „	— 5.90 „
árvák járandóságai	árvák
— 0.68 „	— 7.97 „

³ Az idevonatkozó részletes adatokat lásd e tanulmányok I. Rész 58. oldalán.

vő irányzata mellett az özvegyi ellátások száma is már állandó s jelentős mérvű évközi fogyatkozást mutat.

8. §. Miként alakult volna tovább Nagymagyarország nyugdíjterhe s hozzávetőlegesen mekkora volna az napjainkban?

A már előadottak szerint ahhoz, hogy egy bizonyos időpontban jelentkező nyugdíjszükségletben már a maguk teljes súlyával kifejezésre juthassanak mindazok a pénzügyi következmények, amelyek e szükséglet alakulására befolyással bírt különböző jelentőségű és egyenkénti hatásukban időbelileg is eltérően érvényesülő tényezők összessége rejtett magában, megelőzőleg úgy e tényezőknek, mint a vonatkozó egyéb körülményeknek évtizedeken át teljesen változatlanoknak is kellene maradniuk.

Figyelemmel tehát azokra az *időpontokra*, amelyekben az előzőekben vázoltak szerint egyes, a nyugdíjszükséglet alakulását döntően befolyásoló tényezők tartalmában igen jelentős eltolódások következtek be, nyilvánvaló, hogy a nyugdíjjárandóságok 1912. évi 82.7 milliós szükségletében e változások, pénzügyi következményeik teljességében még távolról sem juthattak kifejezésre. Ez a körülmény viszont önként értetődően igazolja annak a megállapításnak helyességét is, hogy a szóbanforgó nyugdíjszükséglet állambáztartásunk jelenlegi és békebeli nyugdíjterheinek összehasonlításánál tulajdonképpen csak kiindulópontul szolgálhat s amennyiben összegeiket helyes alapon akarjuk egybevetni, azokat — legalább is az alakulásukra kiható főbb tényezők tartalmát illetően — még közös nevezőre kell hoznunk. Vagyis az arra irányuló vizsgálatok során, hogy a háború és Trianon elmaradása esetén a valószínűség szerint miként alakult volna tovább békebeli állambáztartásunk nyugdíjterhe, annak az 1912. évet illetően egy olyként megállapított összegéből kell kiindulnunk, amelyben *már teljes egészükben* kifejezésre vannak juttatva azoknak a rendelkezéseknek pénzügyi következményei, amelyek a nyugdíjszükséglet egyébként is állandóan emelkedő irányzata mellett, annak akkori *rohamossá* vált növekedésére vezettek. Az 1912. évi nyugdíjszükségletnek ehhez képest számításba vehető összege hozzávetőlegesen a következők szerint jelentkeznék:

1. Tekintettel a nyugdíjélvezet átlagos időtartamára, nyilvánvaló, hogy az 1912. évi 82.7 milliós nyugdíjszükséglet keretében ellátottak járandóságai egy igen tekintélyes részükben *még nem lehettek olyanok*, hogy az utójára élvezett javadalmazásnak az 1904: I. t.-cikkel, illetve az 1906: IX. t.-c. alapján kibocsátott 4600/M. E. 1906. sz. rendelettel (polgári alkalmazottak), az 1904: XVIII., illetve az 1907: L. t.-cikkel (államvasuti alkalmazottak), az 1907: XXVI. t.-cikkel (állami tanszemélyzet), vagy az 1908: XXVII. t.-cikkel (honvédség, csendőrség stb., tisztjei és havidíjasai)

már felemelt összege alapján nyertek volna megállapítást. Ha ugyanis a nyugdíjelvezet akkori átlagos időtartamát 10 évvel vesszük számításba, az említett rendelkezések életbeléptének időpontjából kifolyólag a nyugdíjas alkalmazottaknak is természet-szerűleg legfeljebb mintegy 60—70%-a élvezhetett olyan ellátást, amely már a legutóbbi fizetések alapulvételével nyert megállapítást, az özvegyek és árvák ellátását illetően pedig a vonatkozó többletek még egyáltalában csak igen kevésbé juthattak kifejezésre.¹

Figyelembe véve mármost azt, hogy a szóbanforgó rendelkezésekkel megállapított járandóságok azokban a fizetési osztályokban, amelyekből akkoriban a tisztviselők zöme vonult nyugalomba, átlag 25—30 %-kal haladták meg az előzőleg járt fizetések összegét,² továbbá pedig azt, hogy az altisztí javadalmazások átlagos emelkedése még ennél is nagyobb arányú volt,³ átlagosan mintegy 12 %-ban állapíthatjuk meg azt az összeget, amellyel a nyugdíjszükséglet az 1912. évben tényleg felmerült vonatkozó kiadások összegét *végeredményben* meghaladta volna abban az esetben, ha az ellátást élvezők tábora addigra már egy teljes kicserélődésen mehetett volna keresztül. Vagyis abban az esetben, ha az 1912. évi nyugdíjszükséglet keretében már minden egyes ellátás a legutóbb megállapított fizetések alapján nyert volna megállapítást, úgy annak 82.7 millió helyett 92.7 millió koronában kellene jelentkeznie.

2. A nyugellátott alkalmazottaknak, illetve különösen hátrahagyottaiknak ellátásuk összege szerinti megoszlásában még nem juthatott megfelelően kifejezésre az 1912. évben az a körülmény sem, hogy az elérhető magasabb állások, illetve az egyes állásokban elérhető magasabb fokozatok számának növekedésével párhuzamosan, e gyarapodás *többszörösével* is nő azoknak a száma, akiknek nyugdíjjárandósága magasabb javadalmazás alapján nyer megállapítást.

Tekintettel a VI., VII. és VIII. fizetési osztályú, vagyis épp a nyugalomba vonuló tisztviselők legnagyobb része által elért állások számának a háborút megelőző decenniumban bekövetkezett, az egyéb állások szaporítását messze meghaladó arányú gyara-

¹ Ez az egyébként nyilvánvaló körülmény igen szemléltetően jutott kifejezésre a már előadottak szerint pl. abban is, hogy míg az egy főre eső átlagos nyugdíj összege az állami tisztviselőknél az 1901. évtől az 1910. évig 42.9 %-os, az államvasúti alkalmazottaknál pedig az 1902. évtől az 1910. évig 50.5 %-os növekedést mutatott, addig ezek özvegyeinek ellátása ugyanekkor csupán 19.5 %-kal, illetve 10.4 %-kal emelkedett. (V. ö. a 36., illetve a 40. oldalon foglaltakkal.) Megjegyzendő azonban, hogy az özvegyi ellátások emelkedését kifejező fenti arányszámok ilyen kialakulásában erősen közrejátszott az a körülmény is, hogy az 1885 : XI. t.-c. 36. §-ában foglaltak szerint az állami tisztviselők özvegyei a férj beszámítható javadalmazásának 600 frt-jáig annak 50 %-át, az azt meghaladó rész után pedig csupán 20 %-ot kaptak özvegyi nyugdíj feiében.

² Lásd a 27. és 30. oldalon foglalt egybeállításokat.

³ Lásd a 28. oldalon közölt adatokat.

podására,¹ továbbá egyrészt a fokozatos előmeneteli lehetőségek, úgy az egyes fizetési osztályokban elérhető fokozatok számának szaporításából, mint pedig abból kifolyólag előállott nagyarányú bővülésére, hogy az egyes fokozatok elérése már nem a magasabb fokozattal egybekötött állásokban beállott üresedéstől, hanem csupán az illető fizetési osztályban eltöltött szolgálati időtől függött, másrészt pedig arra, hogy a különböző altiszti javadalmazások is több fokozattal nyertek megállapítást, az előzők szerint jelentkezett szükségletnek mintegy 10 %-ára becsülhetjük azt a további összeget, amellyel az magasabban jelentkezett volna akkor, ha benne már mindezek következményeik teljes súlyával juthatnak kifejezésre.

Figyelembe véve tehát az 1. és 2. alatt említett rendelkezések összes, a nyugdíjterhelés alakulásában szükségszerűen megnyilvánuló pénzügyi következményeit, a továbbiakat illetően az 1912. évi nyugdíjszükségletet 101.9 millió koronával vehetjük számításba.

3. A háború előtti nyugdíjszükséglet ekként megállapított összege azonban még mindig nem alkalmas az államháztartás jelenlegi nyugdíjterhével való egybevetésre, mert abban természetesen még csak nyoma sincs az 1913. évi január hó 1-jével életbelépett, javarészeiben ma is érvényben lévő 1912. évi új nyugdíjtörvény rendelkezéseinek.

A békebeli nyugdíjszükséglet további alakulására vonatkozó számítások során azonban nem csupán az 1912: LXV. t.-c. cikknek az előzőekben már részletesen ismertetett² pénzügyi kihatásait kell számbavenni, hanem nemkevésbé azt a körülményt is, hogy az abban foglalt kedvezőbb rendelkezéseket a háború elmaradása esetén azoknak az indokoknak, illetve szempontoknak azonosságából kifolyólag, amelyek akkoriban a szóbanforgó törvény megalkotására vezettek, szükségképpen nyomon követték volna az alkalmazottak egyéb csoportjainak ellátását is azokhoz mérten szabályozó újabb rendelkezések. Vagyis abban az esetben, ha a jelenlegi nyugdíjkérdés helyes elbírálhatása érdekében hozzátvetőlegesen képet akarunk nyerni arról, hogy miképpen alakult volna tovább Nagymagyarország összes nyugdíjszükséglete a háború és az azzal járt következmények beállta nélkül, a vonatkozó számításokat az összes akkoriban érvényben állott nyugdíjszabályok *revíziójának feltételezésével* kell megejteni!

A már előadottak szerint³ az 1912: LXV. t.-c. határozmányainak, a hatálya alá tartozó szükséglet kereken mintegy 40 %-os emelkedését kellett maguk után vonniok. Feltételezve mármost, hogy mindazok a nyugdíjszabályok, amelyek hatálya alá akkori-

¹ V. ö. a 58. oldalon foglaltakkal.

² Lásd az 5. §-ban előadottakat.

³ V. ö. a 48. oldalon foglaltakkal.

ban az alkalmazottaknak a szóbanforgó törvény 126. §-ában felsorolt egyéb csoportjai tartoztak, az 1912: LXV. t.-c. alkotásával *egyidejűleg* s az abban foglaltakkal *azonos kedvezményeket* biztosító rendelkezésekkel módosultak, nyilvánvaló, hogy ebben az esetben az előző állapottal szemben kedvezőbb rendelkezések pénzügyi következményei ezeknek a csoportoknak nyugdíjszükségletében is *ugyanolyan időszak leforgásával és ugyanabban a mértékben* jutottak volna kifejezésre, mint amilyen időpont és mérték az előzőkben közöltek szerint az 1912: LXV. t.-c. következményeit illetően nyert megállapítást. Ezen az alapon pedig az 1912. évet illetően az előzők szerint 101.9 millióval számításba vehető tulajdonképpeni nyugdíjszükséglet 12—15 év leforgásával az annak alakulására befolyással bíró, de e pontban 1. és 2. alatt még meg nem említett további tényezők hatásaitól eltekintve, *csupán a nyugdíjszabályok hasonló jelentőségű módosítása következtében 142.7 millió koronára növekedett volna fel!*

A nyugdíjszükségletnek ekként megállapított ezt a fiktív összegét azután már olybá vehetjük, hogy benne a nyugdíjszükséglet alakulására közvetve, vagy közvetlenül kiható akkori összes rendelkezések, pénzügyi következményeiknek már ama részében is kifejezésre jutottak, amely részükben valójában még csak a szóbanforgó időpontot követőleg nyilvánulhattak volna folytatólagosan meg.

A benne foglalt egyes ellátások *mérvét* tekintve, ez a pengőre átszámítva 165.5 millióban¹ jelentkező összeg már kétségtelenül alkalmas is bizonyos, a jelenlegi állapotot illető egybevetésekre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy abból, az 1912. évben ellátást élvezettek számának és ellátásuk szerint való megoszlásának ismeretében, a különböző természetű ellátások akkori egy-egy főre eső átlagos összegei nagyjából megfelelő pontossággal megállapíthatók.² Magának a békebeli és jelenlegi nyugdíjterhelés összegének párhuzamba állítását illetően azonban már csupán utolsó megbízható támaszpontként jelentkezik, miután Nagymagyarország és Csonka-magyarország ebbéli szükségleteit helyesen csak úgy mérhetjük össze egymással, ha — arra való tekintettel, hogy az ellátásban részesülők száma egyenes összefüggésben áll a tényleges szolgálatban állók létszámviszonyainak mindenkori alakulásával s ennek folytán, de csak bizonyos idő multával, a szolgálatból évről-évre kiválók száma is nagyjából olyan mérvű emelkedést mutat, amilyen arányban annak idején a tényleges szolgálatban állók összlétszáma növekedett — *Nagymagyarország nyugdíjterhét olyként állapítottuk meg, hogy a benne foglalt ellátások száma Nagymagyarország állami adminisztrációja keretében utoljára alkalmazásban állott személyzeti létszám vetületeként jelentkezik!*

¹ 1 ar. koronát 1 pengő 16 fillérrel számítva, 165'536 millió pengő.

² Lásd a következő 9. §-ban előadottakat.

Számbavéve az alkalmazottak különböző csoportjainak átlagos szolgálati idejére vonatkozólag nyert eredményeket, a már előadottak során¹ arra a következtetésre jutottunk, hogy a háborút közvetlenül megelőző években ellátás élvezetébe jutott alkalmazottak létszámában javarészt még csak az 1885. és 1895. között eszközölt létszámszaporítások jelentkezhetnek. Az 1910. és 1911. évek folyamán nyugalomba helyezett összes alkalmazottak beszámított szolgálati idejük szerinti megoszlására vonatkozó adatokat tekintve pedig arra a végső megállapításra jutunk, hogy az ellátást élvezők 1912. évvégi létszámában a tényleges szolgálatban állott alkalmazottaknak legfeljebb 1895. évi létszámviszonyai juthattak már valamelyest kifejezésre. Miután pedig az állami feladatok folytonos szaporodásának és bővülésének szükségzerű következményeként az azok ellátását szolgáló személyzet létszáma 121.41 %-os gyarapodást² mutatva, 1895-től bezárólag 1917/18-ig több mint megkétszereződött, nyilvánvaló, hogy az 1912. évet illetően az előzők szerint számításba vett 165.5 millió pengős összeget távolról sem vehetjük olybá, mint amelyben a nyugdíjterher már az adminisztráció legutóbbi kereteihez mért összegében s egyúttal a háború előtti nagy Magyarország államháztartásának ebbéli szükségletét jellemző valódi nagyságában is kifejezésre jutott!

Közvetőleg meg kell azonban jegyezni, hogy az állami alkalmazások számában bekövetkezett gyarapodás mérvét illetően az előbbieken számításon kívül hagyott (a kvóta arányában azonban számbaveendő) közösiügyi személyzetnek, valamint a közös hadsereg és haditengerészet tisztjeinek stb. létszáma a fentnél ugyancsak számottevően kisebb mérvű emelkedést mutatott. Így pl. a közös hadsereg és haditengerészet tisztjeinek együttes száma a vonatkozó közösiügyi költségvetésekben közölt létszámadatokból megállapíthatólag 1895-től 1914-ig csupán 53.4%-kal növekedett.

A közös hadsereg és haditengerészet létszámviszonyainak alakulását illetően további tájékozás szolgálhat még, hogy a haditengerészet tisztikara az 1872. évi közösiügyi költségvetés szerint 1.073, az 1914/15. évi szerint 2.258 főből állott, a legénységi létszám pedig 6.152, illetve 18.700 volt. A közös hadsereg állománya az 1872. évi közösiügyi költségvetésnek a rendes szükségletről szóló részében foglaltak szerint 15.254 havidíjasból, 1.860 növendékből és 223.145 főnyi legénységből állott, az 1915. évi szerint pedig 23.881 havidíjasból, 1.607 tiszt és tisztviselő jelöltből, 5.856 növendékből és 309.657 főnyi legénységből.

Önként értetődik, hogy a nyugdíjigénnyel egybekötött alkalmazásoknak ez a megkétszereződése a szolgálatból kiválók számának ahhoz mért felnövekedésén keresztül, Nagymagyarország későbbi nyugdíjterhében megfelelően kifejezésre is jutott volna. Feltételezve tehát Nagymagyarország, illetve a régi Monarchia változatlan fennmaradását (egyben a vonatkozó számítások egyszerűbbé tétele céljából azt is, hogy az állami alkalmazottak létszáma az 1917/18. évet követőleg tovább már nem emelkedett volna) kétségtelenül kézenfekvőnek látszik ezt a későbbi nyugdíjterhet hozzávetőlegesen abban az összegben jelölni meg, amely az

¹ Lásd a 75. oldalon.

² Idevonatkozólag lásd a 75. oldalon, valamint e tanulmányok I. Részében az 56. és 57. oldalon foglalt közelebbi adatokat.

1912. évet illetően az előzők szerint számításba vehető 142.70 millió koronának (165.5 millió pengőnek) egyszerűen 121.41 %-kal, illetve a közösiügyi ellátásokra eső részének 33.4 %-kal való fel-emeléséből adódik s az ilyként jelentkező 287.43 millió koronás (333.42 millió pengős) összeget, mint Nagymagyarország államháztartásának ebbéli szükségletét valójában jellemző, *állandósult* tehertételt tekinteni.

Bármennyire kézenfekvőnek is látszik azonban a számítás ilyen módja, azzal olyan eredményre, amelyet Nagymagyarország későbbi nyugdíjterhének hozzávetőleges *állandó* keretként minden további nélkül elfogadhatnánk, mégsem jutunk.

Egyrészt annak folytán, hogy ilyként nem számoltunk a nyugdíjterher alakulását irányító tényezők összeségében szereplő egyes olyan tényezőkkel, amelyeknek a nyugdíjszükséglet alakulására gyakorolt hatásuk teljesen kívülálló okok következtében szükségképpen folytonosan változó tartalmában a régebbi állapotokhoz viszonyítva, igen lényeges eltolódások állottak elő. Mert bár tagadhatatlan, hogy az ellátások mérvének és feltételeinek változatlan-sága esetén a tényleges szolgálatban állók létszámviszonyai, az ellátottak számának ahhoz mért alakulása folytán szinte döntően befolyásolják a nyugdíjszükséglet alakulását, arra a már előadottak tanúsága szerint¹ megnyilvánulásaikban kevésbé érzékelhető voltukból kifolyólag kellőleg talán nem méltányolt, de nagyonis jelentős hatással bírnak azok a körülmények is, amelyek az alkalmazottaknak a szolgálatban átlag eltöltött idejük tartamát, az abból való kiválásukkor jelentkező életkorát, az elérhető átlagos életkort, valamint a nyugdíjelvezet tartamát a tapasztalatok szerint különböző időkben teljesen különbözően befolyásolják. De egyébként is aligha szorul bővebb igazolásra, hogy azt az időszakot illetően, amelyben Nagymagyarország nyugdíjterhében a tényleges szolgálatban állott alkalmazottaknak már az 1917/18. évi létszámviszonyai is megfelelően kifejezésre juthattak, teljesen helytelen az 1912. évi nyugdíjszükséglet keretében ellátást élvezettekével *azonos, akkorra* már egy fél évszázadnyival is meghaladott állapotokhoz mérten jelentkezett szolgálati idő, életkor és élettartam átlagokkal számolni!

Másrészt pedig módjában helytelen e számítási mód azért is, mert nem számol a tényleges szolgálatban állott személyzetnek *korosztályaiban* felette egyenetlen megoszlásával sem, holott annak megállapíthatása szempontjából, hogy a valószínűség szerint miként alakult volna Nagymagyarországnak az adminisztráció legutóbbi kereteihez mérten jelentkező nyugdíjterhe, nem csupán az a lényeges, hogy mekkorára növekedett fel a személyzeti létszám, hanem nemkevésbé az is, hogy ez a felnövekedés a létszámnak az idők folyamán állandóan egyenetlen, avagy időnként esetleg ugrásszerűen is történt emelkedése mellett következett be.

¹ Lásd a 6. §-ban idevágólag az 51. oldalon előadottakat.

A következők mutatják, hogy a személyzeti létszám évről-évre való mikénti emelkedésének szemelőttartásával¹ s egyben az alkalmazottak szolgálati idejében, életkorában stb. a vonatkozó körülmények változásából kifolyólag az idők folyamán bekövetkezett eltolódások, úgyszintén az alkalmazások főbb csoportjait illetően megállapítható eltérő ebbéli sajátosságok² figyelembevételével eszközölt számítások szerint (a személyzeti létszámot az 1917/18. évet követőleg az az évvel állandóan azonosnak véve) hozzávetőlegesen miként alakult volna tovább Nagymagyarország államháztartásának nyugdíjszükséglete, illetve az annak keretében ellátást élvezők létszáma.

Vizsgálat tárgyává téve e számítások eredményeit,³ az alábbiakat állapíthatjuk meg.

A megelőzőkben foglaltakat illetően egyrészt azt, hogy az ott kiemelt egyes tényezők tartalmában beállott időközi változásoknak a nyugdíjterhelés alakulásában egyidejűleg ellentétes irányban megnyilvánult befolyása olyannyira jelentős volt, hogy annak a létszámszaporítások folyamánként szükségképpen bekövetkező gyarapodását egy igen számottevő részében ellensúlyozhatta; másrészt pedig azt, hogy a személyzeti létszám időnként ugrászerű emelkedései a nyugdíjszükséglet alakulását úgy végösszegében, mintpedig az ellátások nemei szerint való megoszlásában feltehetőleg elenyészlenné tették.

¹ Az alkalmazottak főbb csoportjainak 1870. évi létszámából kiinduló e számítások módját illetően közelebbi tájékozásul szolgálhatnak az alábbiak.

Az 1899. évi költségvetésben előirányzott tisztviselői állások száma 36.845 volt, ebből az év folyamán 1%-os halálozási arányszám mellett tehát kihalt 368 egyén; az akkori időket illetően 28 éves átlagos szolgálati időt véve, ebben az évben átlagos számítás mellett az 1871. évben szolgálatba léptettek közül akkor még életben lévők váltak ki a szolgálatból. Az 1871. évben elhalt 104, nyugdíjba vonult 251 tisztviselő, a létszám pedig az előző évvel szemben 609-el gyarapodott, az 1871. évben szolgálatba léptettek száma tehát 964 volt. Ebből évi 1%-os halálozási arányszám mellett 1899-ben élt még 765 egyén a tisztviselői létszám 1899-ben az előző évvel szemben 1.244-gyel gyarapodván, szóbanforgó évben összesen 2.375 egyénnek kellett szolgálatba lépnie. (368 + 765 + 1.244).

Ilyként tehát a tisztviselők akkori összlétszámában a szolgálat kezdete szempontjából 1899-es korosztály 6.44%-kal volt képviselve, holott az összlétszám egyenletes megoszlása esetén, számításba véve az év folyamán abból kihaltakat, csupán 4.53%-os arányszámmal szerepelhetne.

² A szolgálat kötelekében *tényleg* eltöltött átlagos idő a tisztviselőket illetően az 1895. évig 27 évvel, 1905-ig 28, 1915-ig 29, 1920-ig 30, azt követőleg pedig 31 évvel, az altiszteket és szolgálókat illetően 1895-ig 24 évvel, 1905-ig 25, 1915-ig 26, 1920-ig 27, azt követőleg pedig 28 évvel vétegetett számításba. (Az őrszemélyzetet illetően az előzők szerint alacsonyabban jelentkezett átlagos szolgálati idő mellett természetesen figyelembe vétegetett nagyobb arányban való női jelenlét, továbbá az a körülmény is, hogy egy részük a szolgálatból történt kiválása után a polgári állami szolgálat kereteiben nyert elhelyezést.)

A tényleges szolgálat kötelekében évenként elhalt alkalmazottak száma, egyrészt a szolgálatba lépéskor jelentkező átlagos életkoruk, másrészt pedig az általános közegészségügyi viszonyok változására való tekintettel az 1900. évig az évi létszám 1%-ával, 1918-ig 0.9%-ával, 1925-ig 0.8%-ával, azt követőleg pedig 0.7%-ával lett számításba véve.

³ Lásd a 94. oldalon.

A valószínűség szerint miként alakult volna tovább bekebeli államháztartásunk nyugdíjszükséglete, illetve az annak kere-
tében ellátottak létszáma.¹

A nyugdíjszükséglet valószínű összegeiből

Évben	A nyugdíjszükséglet valószínű összege		nyugdíj, nyugdíjzsoltd		közveti ellátás		árvák járandóságai		kegydíjak, végkiel- gítések stb.	
	millió pengő	az összege %-a	millió pengő	az összege %-a	millió pengő	az összege %-a	millió pengő	az összege %-a	millió pengő	az összege %-a
1924/25.	180.9	76.4%	54.7	19.1%	5.8	2.1%	4.5	2.4%	4.5	2.4%
1929/30.	217.8	80.2 "	55.0	16.0 "	5.7	1.7 "	4.5	2.1 "	4.5	2.1 "
1934/35.	250.9	79.9 "	42.0	16.7 "	5.9	1.6 "	4.6	1.8 "	4.6	1.8 "
1939/40.	274.7	79.6 "	47.2	17.2 "	4.1	1.5 "	4.6	1.7 "	4.6	1.7 "
1944/45.	319.5	81.6 "	50.1	15.7 "	4.1	1.5 "	4.7	1.4 "	4.7	1.4 "
1949/50.	318.5	80.2 "	54.0	17.0 "	4.5	1.4 "	4.6	1.4 "	4.6	1.4 "
1954/55.	267.5	72.9 "	65.2	23.7 "	4.7	1.7 "	4.6	1.7 "	4.6	1.7 "
1959/60.	244.4	74.6 "	55.4	21.8 "	4.5	1.8 "	4.5	1.8 "	4.5	1.8 "

az ellátottak összlétszámából:

Az ellátottak hozzávetőleges összlétszáma	nyugdíjas, nyugdíjzsoltd, nyugdíjszoldos		özvegy		árvák		egyb. ellátásban részesülők		az összlétszám elátásban hány %-a	
	összlétszám	az összege %-a	összlétszám	az összege %-a	összlétszám	az összege %-a	összlétszám	az összege %-a	összlétszám	az összege %-a
1924/25.	110.600	52.9%	55.000	29.9%	15.500	14.0%	5.500	5.2%	5.500	5.2%
1929/30.	125.700	57.9 "	55.500	26.9 "	15.200	12.5 "	5.600	2.9 "	5.600	2.9 "
1934/35.	156.800	55.5 "	41.000	30.0 "	16.100	11.8 "	5.700	2.7 "	5.700	2.7 "
1939/40.	149.400	58.1 "	42.500	28.5 "	16.400	11.0 "	5.700	2.4 "	5.700	2.4 "
1944/45.	169.400	62.0 "	45.900	25.9 "	16.800	9.9 "	5.700	2.2 "	5.700	2.2 "
1949/50.	172.700	57.2 "	51.900	50.1 "	18.500	10.6 "	5.700	2.1 "	5.700	2.1 "
1954/55.	160.800	48.7 "	59.600	57.1 "	19.400	12.0 "	5.500	2.2 "	5.500	2.2 "
1959/60.	146.700	52.1 "	49.100	53.5 "	17.800	12.1 "	5.400	2.5 "	5.400	2.5 "

¹ A közösügyi kiadásokat terhelő ellátásoknak a kvóta szerint Magyarországra eső hányadával.

² 1 koronát 1 pengő 16 fillérrel számítva.

A jelenlegi nyugdíjkérdést illetően pedig a következő fontos megállapításokra juthatunk:

a jelenlegi nyugdíjtehernek Nagymagyarország nyugdíjszükségletével való egybevetését illetően arra, hogy *Csonkamagyarország 1954/55. évi 217 milliós, a Trianonból kifolyólag viselni kényszerült ellátásokat¹ is magában foglaló nyugdíjterhével szemben*

a) **Nagymagyarország 1954/55. évi nyugdíjszükséglete hozzávetőlegesen legalább 251 millióban jelentkezett volna;**

a nyugdíjszükséglet jelenlegi állandóan emelkedő irányzatát illetően pedig arra, hogy ha az 1917/18. évi személyzeti létszám számottevően tovább már nem is emelkedik,

b) **Nagymagyarország nyugdíjszükséglete az 1940-es évek közepe táján mintegy 520 millióban kulminált volna;**

ennek kapcsán pedig egyben arra, hogy

c) **államháztartásunk jelenlegi nyugdíjterhének alakulását bizonyos mértékben továbbra is befolyásolni fogják a régi idők létszámszaporításai, miután azok az alkalmazottak összlétszámának korosztályok szerinti megoszlásában természetesen még ma is kifejezésre jutnak.²**

¹ Az 1955/54. évi költségvetés szerint a nyugellátások előirányzatából 87.6 millió esett az ú. n. trianoni nyugdíjteherre. (Lásd Sommázati füzet 59. old.)

² V. ö. e tanulmányok I. Részében az 56. oldalon előadottakkal.

MÁSODIK FEJEZET.

Mennyiben túlzott a jelenlegi nyugdíjterher s szükség van-e az ellátási szabályok módosítására?

9. §. Túlzottnak mondható-e a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjterher a békebelihez viszonyítva?

Önként értetődik, hogy az állami nyugdíjterher jelenlegi alakulása s ennek okai iránt érdeklődők számára kézenfekvőnek látszott a háborút megelőző állapottal is keresni bizonyos összehasonlításokat annak akkori összegét, illetve mikénti fejlődését illetően.

Az utolsó békeévek költségvetései, illetve zárszámadásai azonban, a már előadottak szerint egyrészt nem tartalmaztak, másrészt pedig még nem is tartalmazhattak olyan idevágó adatokat, amelyek a jelenlegi állapottal való egybevetésekre minden további nélkül alkalmasak lennének. A megfelelő adatok ismeretének hiányában eszközölt összehasonlítások eredményeként azután, a jelenlegi nyugdíjterher túlzott voltát igazolandó, arra is hivatkozás történt, hogy Csonkamagyarország ebbéli szükséglete nemcsak meghaladja Nagymagyarország nyugdíjterhét, hanem immár többszöröse is annak.

Mindezekre való tekintettel az eddigiekben előadottak fő célját egyfelől azoknak az adatoknak feltárása és az érdeklődők rendelkezésére bocsátása képezte, amelyekből megállapítható, hogy valójában mennyire is rúgtak az államháztartásunkat akkoriban terhelő összes nyugdíjtermészetű kiadások, másfelől pedig annak tárgyilagos vizsgálata, hogy az ekként jelentkező összeg mennyiben tekinthető békebeli államháztartásunk ebbéli szükségletét az egyidejűleg érvényben állott rendelkezések pénzügyi következményeihez és az adminisztráció akkori kereteihez mérten jellemzőnek. Vonatkozó eddigi eredményeink alapján azonban

most már rátérhetünk annak a kérdésnek elbírálására is, hogy *a békebeli állapothoz viszonyítva Csonkamagyarország nyugdíjterhe tényleg túlzottnak mondható-e s ha igen, mennyiben?*

Az előző pontban foglaltak szerint, a háború és az azzal járt következmények elmaradása esetén Nagymagyarország 1934/35. évi nyugdíjszükségletének hozzávetőlegesen mintegy 251 millióban kellett volna jelentkeznie. Ezzel szemben Csonkamagyarország nyugdíjterhe a szóbanforgó évi zárszámadási eredmények szerint 217 milliót tett ki.

Ennek a két összegnek egybevetéséből kitűnik, hogy *államháztartásunk jelenlegi nyugdíjterhe mindenesetre alatta marad annak az összegnek, amellyel napjainkban Nagymagyarország nyugellátásai jelentkeztek volna, mérvében ellenben, tekintve a megváltozott területi és népességi stb. viszonyokat, feltétlenül aránytalan.* De miután a jelenlegi nyugdíjterhe nem csupán a csonkországi adminisztráció természetes nyugdíjszükségletét, hanem a megszállott területekről menekülni kényszerült alkalmazottak és nyugdíjasok ellátási díjait is magában foglalja, túlméretezett voltát önként értetődőleg első sorban is ebben a tulajdonképpen háborús utókölséget, illetve békeszerződési terhet képező részében kell keresnünk, illetve megállapítanunk. Tekintettel arra, hogy az 1933/34. évi költségvetésben foglalt közlés szerint a nyugellátások akkori előirányzatából erre az ú. n. trianoni nyugdíjterhe 87.6 millió pengő esett, azt, 5 %-os évközi apadását tételezve fel, az 1934/35. évet illetően mintegy 83.2 millióval vehetjük számításba.

Ezek után mármost az a kérdés, hogy azzal a 251 millióval szemben, amellyel napjainkban Nagymagyarország nyugdíjszüksége jelentkezett volna, Csonkamagyarországnak a trianoni ellátások nélkül ilyként 154 millióban megállapítható nyugdíjterhe is túlzottnak mondható-e?

Nyilvánvaló, hogy ennek a kérdésnek eldöntésénél az állami alkalmazások 1918. évi és jelenlegi számának egybevetéséből kell kiindulni. Az 1936/37. évi költségvetés szerint az állami alkalmazottak létszáma 116.509, az 1917/18. évi szerint pedig 228.975 volt.¹ Utóbbihoz hozzászámítva a közözügyi személyzetnek a kvóta arányában Magyarországra eső hányadát, arra a megállapításra jutunk, hogy az alkalmazottak jelenlegi létszáma valamivel kisebb az 1917/18. évi személyzeti létszám felénél. Miután pedig fentebbiek szerint a nyugellátásoknak a trianoni nyugdíjterhe nélkül

¹ Figyelmen kívül hagyva az állandóan alkalmazott munkásokat, akiknek létszáma az 1917/18. évben:

az államvasutaknál 72.000, a vasgyáraknál 25.000, a kőszénbányászatnál 3.000, a dohányjövédéknél 21.280, a sótermelésnél 2.898, az állami nyomdánál 570, az ásványolaj, földgáz, fém és opál bányászatnál, a fémkohászatnál, a pénzverés és fémbeváltásnál pedig 7.178, együttvéve 129.926,

az 1936/37. évi költségvetés szerint pedig:

az államvasutaknál 16.259, az állami vas-, acél- és gépgyáraknál 6.725, a kőszénbányászatnál 695, a dohányjövédéknél 6.095, az állami nyomdánál 309, végül a posta, távirtda és távbeszélőnél 1.176, együttvéve 31.239 volt.

számított 1934/35. évi összege csupán 53.4 %-a annak az összegnek, amellyel a szóbanforgó évben Nagymagyarország nyugdíjszükséglete jelentkezett volna, úgy látszik, hogy *államháztartásunk jelenlegi nyugdíjterhe a trianoni ellátások nélküli részében már aligha mondható túlzottnak!*

De ha a nyugdíjterhek ez a természetes része, ahhoz az összeghez mérten, amelyben napjainkban Nagymagyarország nyugdíjszükséglete jelentkezett volna, *végösszegében* nem is látszik túlzottnak, abból még nem következik az, hogy a jelenlegi nyugdíjkérdésnek nincsenek olyan vonatkozásai is, amelyek ha bizonyos összefüggést mutatnak is Trianonnal, nem az ebbéli nyugdíjterhekben gyökereznek.

Köztudomású, hogy a tisztviselők jelenlegi javadalmazása messze alatta marad a háborút megelőző időkben érvényben állott rendelkezésekben megállapított járandóságok összegeinek. A már előadottakkal kapcsolatosan tehát mindenestre bővebb megvilágítást igényel az a szinte önként adódó kérdés is, hogy a mostani mintegy felényi személyzeti létszám mellett miként jelentkezhetik a trianoni ellátások nélkül számított jelenlegi nyugdíjterhek a Nagymagyarországot illetően számításba vett nyugdíjszükséglet 53.4 %-ában s miért nem kisebb mérvű a tisztviselői fizetések jelenlegi alacsonyabb voltahoz mérten.

A már előadottak szerint a nyugdíjterhek alakulására számos hatásaiban egyidőben és egymásmellett jelentkező körülmény gyakorol befolyást. Ezek sorában, mint láttuk, jelentőségüket illetően távolról sem utolsó helyen szerepelnek azok az időközi változások, melyek a nyugellátások alapjait szolgáló tényleges illetmények mérvében állanak elő. Ha tehát a fizetések összegeiben a békebeli állapottal szemben beállott eltolódások, az előzők szerint, hatalmas arányaik ellenére sem jutottak kifejezésre a trianoni ellátások nélkül számított jelenlegi nyugdíjterhek a Nagymagyarországot illetően számításba vett nyugdíjszükséglethez viszonyított arányában, nyilvánvaló, hogy a nyugdíjterhek alakulására kiható egyéb tényezők tartalmában kellett olyan számottevő változásoknak bekövetkezniök, amelyek azokat összhatásukban egyidejűleg teljesen kiegyenlíthették. De ha a nyugdíjszükséglet alakulására kiható rendelkezések több-kevesebbjeinek tartalmában az utolsó békeéveket követőleg beállott, egymagukban esetleg alig számbajövő változások összhatásukban ilyen következménnyel jártak, aligha kétséges, hogy azok közelebbi mibenlétének és okainak felderítése még igen lényegbe vágó megállapításokra vezethet a jelenlegi nyugdíjkérdés mibenlétének további elhatárolását illetően.

Mielőtt e változások következményeinek immár részleteiben való vizsgálatára áttérnénk, alábbiakban még vessük egybe az 1934/35. évi zárszámadás szerint tényleg jelentkezett nyugdíjterhek, illetve a benne foglalt ellátások számának az ellátások főbb nemei szerinti %-szerű megoszlását annak a nyugdíjszükség-

letnek ebbéli megoszlásával, amely az előzők szerint ekkorra a békebeli állapotok megmaradása esetén jelentkezett volna.

	Csonkamagyarország		A Nagymagyarországot illetően számításba vett hozzávetőleges	
	nyugdíj- terhének	az abban foglalt ellátások számának	nyugdíjszük- ségletnek	az abban foglalt ellátások számának
	1934/35. évi megoszlása			
1. volt alkalmazottak ellátásai	75.98%	62.12%	78.59%	58.28%
2. özvegyi ellátások	19.81%	26.99%	16.14%	28.29%
3. árvák járandóságai	1.14%	9.70%	1.42%	10.44%
4. egyéb ellátások és ide tar- tozó kiadások ¹	3.07%	1.19%	3.85%	2.99%
	100%	100%	100% ²	100% ²

Fenti számadatokat vizsgálva különösen két körülmény hívhatja fel a figyelmet. Nevezetesen egyrészt az, hogy az alkalmazottak nyugellátásai — annak ellenére, hogy az összes ellátások számához viszonyított tényleges ezidőszerinti arányuk magasabb — a nyugellátások jelenlegi össz-szükségletében kisebb arányszámmal szerepelnek annál, mint amilyennel a nyugdíjak fentiek szerint Nagymagyarország ekkori nyugdíjszükségletében helyet foglaltak volna. Másrészt pedig az, hogy az özvegyi ellátások — ezzel homlokegyenest ellenkezően — az ellátások összességében elfoglalt mostani kisebb számarányuk dacára, a nyugdíjterher egészében ténylegesen magasabb aránnyal szerepelnek a Nagymagyarországot illetően jelentkezettnél. Mindebből pedig egyrészt azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nyugalmazott alkalmazottak ellátása átlagos összegében jelenleg alacsonyabb annál az összegnél, amellyel a nyugdíj-átlag napjainkban a békebeli állapotok megmaradása esetén jelentkezett volna, másrészt azt, hogy az átlagosan számított jelenlegi özvegyi nyugdíj mérvében számottevően meghaladja azt az átlagot, amelyet ekkorra Nagymagyarország özvegyi ellátásai mutattak volna. E következtetéseink helytálló voltának ellenőrzése és egyben az átlagos ellátások *összegszerű* eltéréseinek megállapíthatása céljából a következőkben vessük egybe a különböző természetű ellátásoknak a 94. oldalon foglaltakból Nagymagyarországot illetően adódó átlagait az 1934/35. évben tényleg jelentkezett átlagokkal.

¹ A szükséglet összegében elfoglalt arányszám magasabb voltának oka abban rejlik, hogy azok közül, akik részére az ide sorolt különböző járandóságok utalványozva lettek, természetesen csak az állandó ellátásban részesülők szerepelnek a nyugellátottak létszámában is.

² A Nagymagyarországot illetően számításba vett nyugdíjszükséglet s az abban foglalt ellátások megoszlásának fenti arányszámjai némileg eltérnek a 94. oldalon feltüntetett 1934/35. évi arányszámoktól. Ennek oka abban rejlik, hogy miután jelenlegi költségvetéseinkben a gyárak vonatkozó alapjaihoz, illetve a társ pénztári nyugbér ágazathoz való — az egyéb nyugdíjtermészetű kiadások között előirányzott — hozzájárulás terhére ellátottak száma a nyugellátottak összlétszámában nem szerepel, a társ pénztári hozzájárulások fentiekben is a 4. csoportba tartozó kiadások között lettek számításba véve, az annak terhére ellátottak pedig figyelmen kívül hagyattak.

A békebeli állapotok megmaradása esetén a nyugdíjak, özvegyi ellátások és a nevelési járulékok az előző §-ban foglaltak alapján hozzávetőlegesen a következő átlagos évi összegekkel jelentkeztek volna:

Évben	a nyugellátott alkalmazottak járandóságai	az özvegyi ellátások					az árvák járandóságai
		p	e	n	g	ő	
1924/25.	2.559					1.050	244
1929/30	2.457					1.051	245
1934/35.	2.638					1.023	244
1939/40.	2.520					1.111	249
1944/45.	2.480					1.142	247
1949/50.	2.583					1.041	244
1954/55.	2.488					1.060	241
1959/60.	2.385					1.087	241

Tekintettel azonban arra, hogy az egyes ellátások átlagos összegeit illetően egyáltalában nem közömbös az, hogy az ellátottak összlétszámában a vonatkozó időpontokban milyen arányban szerepelnek a természetszerűleg magasabb összegű ellátást élvező tisztviselő-nyugdíjasok, valamint azok özvegyei, illetve az alacsonyabb ellátásban részesülő egyéb alkalmazottak s azok hátrahagyottai, leghelyesebbnek látszik a fenti eredményekből adódó átlagot vetni végül is össze az egyes ellátásoknak az 1934/35. évet illetően tényleg jelentkezett átlagos összegeivel. Ekként:

	a Nagymagyarországot illetően számításba vehető átlag					az 1934/35. évi költségvetési előirányzat alapján megállapított átlag	a költségvetési előirányzat alapján megállapított átlag ennél több vagy kevesebb	
	p	e	n	g	ő			
1. nyugellátott alkalmazottak járandóságai						2.488	2.151 ¹	-14.51%
2. özvegyi ellátások						1.085	1.279 ²	+18.19%
3. árva ellátások						244	218	-10.66%

A fenti, első pillanatra talán meglepő eredmények nyilvánvalóan teljes mértékben alátámasztják abbéli előző következtetéseink helyességét, hogy a nyugellátott alkalmazottak járandóságai mostani átlagának valamivel kisebb, az özvegyi ellátásokénak pedig nagyobb összegben kell jelentkeznie annál, mint amekkora azok átlaga napjainkban a háború előtti állapotok megmaradása esetén lenne. Jelentőségük azonban egyben abban is megnyilvánul, hogy a nyugdíjterhelés alakulására kiható tényezők tartalmában az utolsó békeéveket követően beállott azokat a változásokat — amelyeknek a megelőzőekben foglaltak szerint összhatásukban azzal a következménnyel kellett járniuk, hogy a fizetések összegeiben a háború előtti állapottal szemben beállott eltolódások a trianoni ellátások nélkül számított jelenlegi nyugdíjterhelés végösszegében egyáltalán nem jutnak kifejezésre — pénzügyi következményeik mérvét illetően, bizonyos mértékben már körül is határolják.

¹ Ebből 544 P lakáspénzre, 115 P pedig családi pótlékra esik.

² Ebből 322 P esik lakáspénzre. V. ö. e tanulmányok I. Részében a 34. oldalon foglaltakkal.

A már előadottakkal kapcsolatban utalni kell még arra a körülményre, hogy az ú. n. trianoni nyugdíjterheknek s az abban foglalt ellátások számának az ellátások különböző nemei szerint való megoszlásáról semmiféle adat nem állván rendelkezésre, a megelőzőkben szembeállított arányszámok, illetve a fentebbiekben egybevetett átlagok sem voltak annak elkülönítésével megállapíthatók a jelenlegi tényleges állapotot illetően. Ebből pedig az következik, hogy a különböző természetű ellátások összegeinek egymáshoz való arányában mutatkozó eltérések vizsgálatánál egyéb okok mellett a trianoni ellátásokban rejlő sajátosságokat is mérlegre kell tenni. Nevezetesen aligha volna helyes teljesen figyelmen kívül hagyni pl. azt a körülményt, hogy a megszállott területekről idemenekült s megfelelő elhelyezésük lehetőségének hiányában nyugalomba helyezett alkalmazottak átlagos szolgálati ideje természetesen számottevően rövidebb mint azoké, akik a normális feltételek mellett, illetve körülmények között válnak ki a szolgálatból s ennél fogva ellátásuk összegét általában egyrészt alacsonyabb állás után, másrészt pedig az alapul szolgáló javadalmasánsnak kisebb %-ával is kell számításba venni. Viszont éppen arra való tekintettel, hogy a nyugellátottak e csoportjánál a nyugdíjévezet időtartama a normális átlagot jóval meghaladja, az özvegyi nyugdíjakat illetően ezekkel a sajátosságokkal ma még kisebb mértékben kell számolni, amit igazolhat az özvegyeknek az ellátást élvezők összlétszámában elfoglalt alacsonyabb arányszáma is. E példaképpen felhozott körülmények ugyanis a fentebbieket illetően azt jelentik, hogy amennyiben a vonatkozó számítások a nyugellátottak trianoni csoportjának figyelmen kívül hagyásával lettek volna megejthetők, a nyugellátást élvező alkalmazottak járandóságainak jelenlegi átlaga jóval, az özvegyi ellátásoké ellenben csupán valamelyest magasabb összeggel jelentkeznek.

10. §. Miért nem jut kifejezésre a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjterh mérvében a tisztviselői fizetések jelenlegi alacsonyabb volta?

Az előzőkben a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjterh megállapításával kapcsolatban arra a következtetésre jutottunk, hogy miután annak jelenlegi mérvében a háború előtti és jelenlegi *tisztviselői* fizetések között jelentkező eltérések igen számottevő arányaik ellenére sem jutottak kifejezésre, alkalmasint a nyugdíjszükséglet alakulására befolyással bíró egyéb tényezők több-kevesebbjeinek tartalmában állottak elő olyan változások, amelyek a nyugdíjterh végösszeg szerinti alakulásában ellentétes irányban megnyilvánuló összehatásukban azokat megfelelően ellensúlyozták.

A vonatkozó vizsgálatok során minden kétséget kizáróan meg is állapítható, hogy a számbajövő tényezők tartalmában pénzügyi következményeiket illetően nem egy esetben külön-külön is igen jelentős eltolódásokat hoztak létre *egyfelől*

a változott — alakulásukban úgy a kormányzattól, mintpedig az érdekeltektől szinte teljesen független — életkörülmények,

másfelől pedig olyan, a háború tartama alatt, avagy azt követőleg hozott rendelkezések, amelyek

az arra igényjogosultak számára ellátásukat illetően a háború előtti állapothoz mérten újabb kedvezményt nyújtottak, vagy amelyek

újabb feladatkörök ellátásának az állam által történt átvállalásával kapcsolatosan egyben szükségyszerűen az állami ellátásra igényjogosultak számát is szaporították, továbbá amelyek

az állami alkalmazottak összesége, vagy különböző csoportjai létszám, előmeneteli, avagy javadalmazási viszonyaiban idéztek elő bizonyos eltéréseket, indokaikat tekintve legtöbbször az érdekeltek megélhetési viszonyainak megfelelőbbé tétele érdekében.

Önként értetődik, hogy mindeme fennemlített rendelkezések a tisztviselői illetmények békebeli általános nívójának változtatlansága esetén csak méginkább növekvőleg befolyásolták volna a nyugdíjteher alakulását.

Az a tény, hogy a jelenlegi *tisztviselői* javadalmazások jóval alacsonyabbak s már a közepes állásoktól kezdve is alig felét teszik ki a háború előtti járt fizetések összegeinek, immár meglehetősen közismert.

Az a körülmény ellenben, hogy időközben egyes, a nyugellátások mérvére kiható rendelkezések viszont olyan módosulásokat szenvedtek, amelyek a tisztviselői fizetések alacsonyabb voltát a nyugdíjteher végösszegének alakulását tekintve bizonyos mértékben ellensúlyozták, alig ismert.

Márpedig, ha a jelenlegi nyugdíjkérdés mibenlétét pontosan körül akarjuk határolni, úgy az érvényben álló vonatkozó rendelkezéseket a háború előtti állapothoz viszonyított ilyen irányú következményekkel járt fontosabb módosulásaikban nyilvánvalóan sorra kell vizsgálnunk.

Fenntebbiekkel kapcsolatosan azonban már most is meg kell jegyezni, hogy bár a tisztviselői kar részére a fizetések mostani alacsonyabb nívójával szemben bizonyos mértékig kétségtelenül rekompenzációt jelent előmeneteli és státuszviszonyainak kedvezőbbé válta, azonban mint azt a későbbiek tanúsítani fogják,¹ távolról sem annyit, mint amennyi megfelelő életnívójukhoz anyagiakban — csupán a háború előtti, kedvezőnek már akkor sem tartott állapothoz viszonyítva is — még mindég hiányzik.

a)

Önként értetődik, hogy mindama rendelkezéseknek, amelyek azt eredményezték, hogy a tisztviselői fizetések összegében beállott nagyarányú eltolódások mérvükben alig jutnak kifejezésre az al-

¹ Lásd a 119—129. oldalakon.

kalmazottak nyugellátásainak jelenlegi átlagában, vonatkozó pénzügyi következményeik *arányait* illetően nagyjából azonos eredménnyel kellett megnyilvánulniok az özvegyi ellátások alakulásában is.

A szóbanforgó ellátások jelenlegi átlaga azonban az előzők szerint¹ nemcsak nem kisebb valamelyest annál az összegnél, amelyben számításaink szerint e járandóságok átlaga a háború előtti állapotok megmaradása esetén jelentkezett volna, hanem azt még igen számottevően meg is haladja.

Nyilvánvaló tehát, hogy az özvegyi ellátások e kirívóan eltérő alakulásának oka csak az lehet, hogy az ellátások mérvének alakulására kiható időközi rendelkezések sorában olyannak is kellett lennie, amely nagy horderejű pénzügyi következményeiben *csupán* a szóbanforgó özvegyi ellátásokban jutott kifejezésre. Erre való tekintettel pedig jelenlegi vizsgálatainkat annál is inkább célszerűnek látszik ennek a kérdésnek tisztázásával megkezdeni, mert ilyként a különböző nemű ellátások egymáshoz viszonyított átlagait az egyéb rendelkezéseket illetően, *eltéréseikben* már nagyjából közös nevezőre is hozzuk.

A jelenleg érvényben álló rendelkezések szerint a tisztviselők, valamint a rendszeres fizetés élvezetében állott altisztek és szolgák özvegyeinek özvegyi nyugdíját a férj által utóljára élvezett beszámítható javadalmazásnak 50 %-ában² kell megállapítani olyként, hogy alapul a férj fizetésének a csökkentések előtti összegét kell venni s az annak alapján megállapított özvegyi nyugdíj összegét kell az előírt %-kal csökkenteni.

Ezzel szemben az 1912. évi LXV. t.-c. 53. §-ában foglaltakban a tisztviselők, valamint rendszeres évi fizetés (bér, zsold) élvezetében állott altisztek és szolgák özvegyeinek nyugdíja, annak a beszámítható javadalmazásnak alapulvétele mellett, amelyet a férj a tényleges szolgálatban utóljára élvezett, az alábbiak szerint nyert megállapítást:

ha a beszámítható javadalmazás évi összege nem volt több, mint		700 K, úgy évi		560 K-ban,
700 K-nál több, de nem több mint				
1.000	"	1.000	"	480
1.200	"	1.200	"	600
1.400	"	1.400	"	800
1.800	"	1.800	"	1.000
2.400	"	2.400	"	1.200
3.000	"	3.000	"	1.400
3.600	"	3.600	"	1.600
4.200	"	4.200	"	1.800
4.800	"	4.800	"	2.000
5.400	"	5.400	"	2.200
6.000	"	6.000	"	2.400
6.600	"	6.600	"	2.600
6.600	"	7.200	"	2.800

¹ Lásd a 100. oldalon.

² Kivéve azt az esetet, ha a *nyugalmozott állapotban* elhalt férj nyugdíja, 15 éven alulmaradó szolgálati ideje folytán, beszámítható javadalmazásának 50 %-ánál kisebb százalékkal volt megállapítva. (V. ö. a 160. oldalon lévő jegyzetben foglaltakkal.)

7.200 K-nál több, de nem több mint	8.000 K, úgy évi 5.000 K-ban,
8.000	8.800 „ „ „ 5.200 „
8.800	9.600 „ „ „ 5.400 „
9.600	10.400 „ „ „ 5.600 „
10.400	12.000 „ „ „ 4.200 „
12.000	16.000 „ „ „ 5.400 „
14.000	14.000 „ „ „ 4.800 „
16.000 K-nál több	„ „ 6.000 K-ban, oly esetekben azonban, ha a fentiek szerint járó özvegyi nyugdíj összege kisebb lenne ama összeg 50 %-ánál, amely a férjet nyugdíj címén megillette, vagy megillette volna, az özvegy járandóságát e különbséget figyelembevételével kellett megállapítani, ¹ azzal a megszorítással mégis, hogy az özvegyi nyugdíj összege e különbséttel együtt sem haladhatta meg az évi 8.000 koronát. ²

Egybevetve mármost az alkalmazottak részére akkoriban járt fizetések összegét a fenti táblázat szerint utánuk járó özvegyi nyugdíjak összegével, arra a megállapításra jutunk, hogy azok az alacsonyabb fizetési osztályú tisztviselők, továbbá az altisztek és szolgák özvegyeinél meghaladták, vagy legalább is elérték a férj által utoljára élvezett beszámítható javadalmazás 50 %-át, a magasabb fizetési osztályba tartozott alkalmazottak özvegyeit illetően ellenben már egyre jobban alatta maradtak annak. Vagyis az 1912. évi nyugdíjtörvény egyrészt összegszerűen meghatározta azt a minimális nyugdíjat, amelyre az özvegy férje utoljára élvezett beszámítható javadalmazása alapján igényt tarthatott s ennek összegét az alacsonyabb javadalmazású alkalmazottak özvegyeit illetően, szociális szempontokból, a férj javadalmazásának fennemléltet % -ában, vagyis egyben az elérhető ellátás maximumában állapította meg, minden tekintet nélkül arra, hogy a férj beszámítható szolgálati ideje mennyivel haladta meg a nyugdíjra igényt adó legkisebb szolgálati időt; másrészt azonban a magasabb összegű özvegyi ellátások megállapításánál, vagyis ott, ahol a szociális szempontok már kevésbé domináltak, annak kimondásával, hogy az özvegyi ellátás a férj részére járó nyugdíj felénél kevesebb nem lehet, már bizonyos befolyást biztosított annak az időtartamnak is, melyet az alkalmazott a tényleges szolgálat kötelességében eltöltött.

Megjegyzendő, hogy miután mérvét illetően az alkalmazottak nyugdíja is a legszorosabb kapcsolatban áll a tényleges szolgálatban eltöltött idejük tartamával, hátrahagyottaikat illetően is kétségtelenül fennáll annak az elvnek helyessége, hogy a törvényben előírt szolgálati idő teljes kitöltése esetére kell a legkedvezőbb ellátási feltételeket biztosítani. Ilyként pedig a helyes nyugdíjpolitika szempontjából megfelelőbbnek látszik a régebbi állapot, mikor is az özvegyi nyugdíj kereteiben nem csupán a férj utoljára élvezett javadalmazásához igazodott, hanem bizonyos határokon túl már a férj szolgálati idejének hosszabb vagy rövidebb voltától is függött!

¹ A szóbanforgó törvény 55. §-a alapján engedélyezhető kedvezményes özvegyi nyugdíjak, valamint a gyermekek nevelési járulékanak megállapításánál azonban e különbsétek már nem voltak figyelembe vehetők.

² Az 1912. évi nyugdíjtörvény tehát az állandó alkalmazottak özvegyei nyugdíjának úgy minimumát, mint maximumát meghatározta, és pedig összegszerűen.

Az állami rendszerű fizetési osztályokba tartozó tisztviselők özvegyei részére az 1937. évben érvényben álló rendelkezések alapján járó, illetve az 1912 : LXV. t.-c. 53. §-ában foglaltak szerint járt özvegyi nyugdíjak összegeiről, azoknak egymáshoz való arányairól, úgyszintén arról, hogy azok a férj által élvezett utolsó beszámítható javadalmazás összegének hány %-át tették, illetve teszik ki, az alábbiak nyújthatnak tájékoztatást.

a férj fizetési osztály 1. fokozata után	az 1912: LXV. t.-c. 53. §-a szerint járt özvegyi nyugdíj évi összege pengő	az 1937. évben járó özvegyi nyugdíj évi összege pengő		a férj fizetésének hány %-át teszi ki az özvegyi nyugdíj az 1912: LXV. t.-c. 1937. évben			
		összege pengő	a háború előtt jártak hány %-a	hány %-a	az 1937. évben		
XI. tekintet nélkül arra, hogy a férj szolgálati ideje mennyivel haladta meg az ellátásra még igényt adó legkisebb szolgálat tartamát, <i>egyenlően</i>	1.160	768	66.21 %	55.55 %	48.50 %		
X. {	1.592	889.20	63.88 „	50.00 „	47.05 „		
IX. {	1.856	1.002	53.99 „	50.00 „	44.89 „		
VIII. bezárólag 35 évi szolgálat esetén	2.520	1.224	52.76 „	45.45 „	45.97 „		
pl. 40 évi szolgálat esetén	2.552					47.96 „	50.00 „
VII. bezárólag 50 évi szolgálat esetén	2.784	1.658	58.84 „	40.00 „	45.75 „		
pl. 35 évi szolgálat esetén	5.152					52.50 „	45.00 „
pl. 40 évi szolgálat esetén	5.480					47.07 „	50.00 „
VI. bezárólag 25 évi szolgálat esetén	5.480	2.284.80	65.66 „	37.50 „	45.17 „		
pl. 30 évi szolgálat esetén	5.712					61.55 „	40.00 „
pl. 35 évi szolgálat esetén	4.176					54.71 „	45.00 „
pl. 40 évi szolgálat esetén	4.640					49.24 „	50.00 „
V. bezárólag 25 évi szolgálat esetén	4.872	3.019.20	61.97 „	35.00 „	45.53 „		
pl. 30 évi szolgálat esetén	5.568					54.22 „	40.00 „
pl. 35 évi szolgálat esetén	6.264					48.20 „	45.00 „
pl. 40 évi szolgálat esetén	6.960					45.38 „	50.00 „

Az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint járó özvegyi nyugdíjak tehát — a fentiek tanúsága szerint — abból kifolyólag, hogy mérvükben csupán a férj utóljára élvezett beszámítható javadalmazásához igazodnak, a magasabb fizetési osztályú állások után a háború előtt járt összegeikhez viszonyított *arányaikban annál kedvezőtlenebbek, mennél hosszabb volt a férj beszámítható szolgálati ideje*. Eltekintve attól, hogy különösen a magasabb összegű özvegyi ellátásoknál mi sem teszi indokolttá azt, hogy bizonyos mértékben szintén ne függjenek a szolgálati idő hosszabb tartamától is, a jelenleg érvényben álló rendszerre történt áttérés nyilvánvalóan növekvőleg befolyásolta a nyugdíj-teher alakulását is. Éspedig egyfelől abból kifolyólag, hogy míg a 26—39 évi beszámítható szolgálattal bírt V—VII. fizetési osztályú tisztviselők özvegyei az 1912 : LXV. t.-c. 53. §-ában foglaltak értelmében férjük utóljára élvezett beszámítható javadalmazásának csupán 35—49 %-át kaphatták, addig jelenlegi ellátásuk összege annak — a szolgálati időtől függetlenül — egyformán 50 %-át, illetve a csökkentések figyelembevételével 43.75—45.33 %-át teszi

ki. Másfelől pedig önként értetődően annak folytán is, hogy a magasabb fizetési osztályokba tartozó állások számának időközi fel- szaporodása következtében jelenleg a tisztviselői özvegyi nyugdíjak túlnyomó része épp az említett fizetési osztályú állások után kerül megállapításra.

b)

Az 1912. évi nyugdíjtörvénynek az államháztartás szempont- jából lényegesebb terhet jelentő rendelkezéseit ismertető 5. pont- ban foglaltakból kitűnőleg, e törvény a tisztviselőket, illetve rend- szeres évi fizetés (bér, zsold) élvezetében állott altiszteket és szol- gákat nyugdíjjárandóságukon felül lakbérnyugdíjban is részesí- tette, özvegyeik erre való igényét ellenben már nem állapította meg. A háborút megelőző években érvényben állott rendelkezések szerint tehát *az alkalmazottak özvegyei lakbérnyugdíjban egyál- talán nem részesültek!*

Ebbéli igényük csupán az 1918. évi 6.495/M. E. sz. rendeletben nyert megállapítást, amely azután kimondotta, hogy az 1919. évi január hó 1.-jétől kezdődőleg részükre, akkori *ellátásuk összegé- nek* alapulvétele mellett „olyan összegű lakbérnyugdíjat kell meg- állapítani, mint amilyen összegű lakbérnyugdíjra a tisztviselőnek, altisztnak vagy szolgának az 1912 : LXV. t.-c. 38. §-a szerint igé- nye van.“

Az 1912. évi nyugdíjtörvénnyel rendszeresített lakbérnyugdíj a már elő- adottak szerint 800 K nyugdíjig bezárólag annak 25—30%-át, 801—3.400 K-ig 20—29.2 %-át, 3.401—7.000 K-ig 15—21 %-át, azonfelül 10—15.9 %-át, átlagban pedig a nyugdíjaknak mintegy 25%-át tette ki. Tekintettel azonban a 3.400 K-át is meghaladó özvegyi nyugdíjaknak természetesen már elenyészően csekély *akkori* számára, nyilvánvaló, hogy az özvegyek lakbérnyugdíja átlag-osan ellátásuk még magasabb %-ában jelentkezt.

A lakbérnyugdíjaknak az 1912 : LXV. t.-c. 38. §-ában foglal- tak alapján való, vagyis az igényjogosultak részére járó ellátás *összegéhez mérten* történt megállapításával szemben azután gyö- keres módosítást s egyben *további kedvezményt* jelentettek az 1923 : XXXII. t.-c. 16. §-ában, illetve az 1923. évi 3.100/M. E. sz. rendeletben foglalt ama intézkedések, melyek 1923. évi augusztus hó 1.-jével kezdődő hatállyal *úgy a nyugdíjasok, mintpedig az özvegyek részére* járó lakáspénzeket is lakbérosztályok szerint állapították meg, azokon belül — az özvegyeket illetően jelenleg is fennálló állapotnak megfelelően — csupán az állások minősége, nem pedig az ellátásoknak a beszámítható szolgálati idő tartamá- hoz is igazodó mérve szerint téve különbséget a lakáspénzek összegében.

A következő példák bizonyos útmutatással szolgálhatnak arra nézve, hogy az eddigiekben megjelölt rendelkezések pénzügyi következményei miként jelentkeznek az *özvegyi ellátások* jelenlegi összegeinek a háború előttiékhöz viszonyított arányaiban.

Egy, az V. fizetési osztály 1. fokozatából teljes szolgálati idejének kitöl- tése után nyugalomba vonult tisztviselő özvegyének özvegyi nyugdíja a há- ború előtt 6.000 K, vagyis 6.960 P volt, az 1937. évben érvényben álló rend- kezések szerint pedig 5.019,20 P-t tesz ki, azaz annak csupán 43.38%-át. Szám- bavéve azonban az V. fizetési osztályú tisztviselő özvegyének az 1934. évi

1.650/M. E. sz. rendelet szerint járó jelenlegi lakáspénzét is, aszerint, hogy az, a férj utolsó áltomáshelye alapján milyen lakáspénzosztály szerint nyert megállapítást, fentebbi arányszámunk már az alábbiak szerint módosul:

lakáspénz- osztályban	az özvegyet megillető V. fiz. oszt. utáni lakáspénz évi összege	összes özvegyi járandóság a fenti esetben	a háború előtt járt 6.960 P-nek hány %-a
I. (Budapest)	1.046.40 P	4.065.60 P	58.41 %
II.	942.— „	3.961.20 „	56.91 „
III.	837.60 „	3.856.80 „	55.41 „
IV.	732.— „	3.751.20 „	55.90 „
V.	627.60 „	3.646.80 „	52.40 „
VI.	523.20 „	3.542.40 „	50.90 „

Számbavéve azonban azt, hogy az özvegyek lakáspénze az egyes lakáspénzosztályokon belül csupán volt férjük állásához igazodik, annak beszámítható szolgálati idejétől ellenben teljesen független, további tájékozódás céljából atábbiakban vessük egybe egy, a VI. fizetési osztály 1. fokozatában 25 évi beszámítható szolgálat után elhunyt tisztviselő özvegye részére a háború előtt járt s hasonló esetben az 1937. évben járó ellátás összegét. Ebben az esetben az 1937. évi állapotot illetően csupán az özvegyi nyugdíjat véve számításba, az a háború előtt járt 3.480 P-vel szemben annak 65.66%-ában, 2.284.80 P-ben jelentkezik, amely arányszám a lakáspénzt is számításba véve az alábbiak szerint változik:

lakáspénz osztály	az özvegyet megillető VI. fiz. oszt. utáni lakáspénz évi összege	összes özvegyi járandóság a fenti esetben	a háború előtt járt 3.480 P-nek hány %-a
I.	956.— P	3.220.80 P	92.55 %
II.	842.40 „	3.127.20 „	89.86 „
III.	748.80 „	3.033.60 „	87.17 „
IV.	655.20 „	2.940.— „	84.48 „
V.	561.60 „	2.846.40 „	81.79 „
VI.	468.— „	2.752.80 „	79.10 „

Tekintettel arra, hogy az özvegyi nyugdíjaknak a felhozott példákban szereplő összegei után az 1918. évi 6.495/M. E. sz. rendelet alapján csupán 680 P, illetőleg 520 P laktérnyugdíj járna az I. lakáspénzosztályban jelenleg megállapított 1.046.40 P-vel, illetve 956 P-vel szemben, nyilvánvaló, hogy az 1937. évben érvényben álló rendelkezések a fentemlített rendeletben foglaltakkal szemben is további kedvezményt jelentettek az özvegyek számára. Ennek mértékét illetően megfelelő tájékoztatással szolgálhat, hogy amennyiben a szóbanforgó évben tényleg fennálló állapotot az említett rendelettel statuált állapottal vetjük egybe, az első példában feltételezett esetben az özvegyi járandóság az 1918. évben járt özvegyi nyugdíj és laktérnyugdíj pengőre átszámított¹ együttes összegének csupán 50.36%-ában, a másodikban pedig² 76.28%-ában jelentkezik a fentebbiek szerinti 58.41%, illetve 92.55% helyett!

Rátérve annak vizsgálatára, hogy az 1912 : LXV. t.-c. határozmányaival szemben a lakáspénzek megállapítására vonatkozólag érvényben álló rendelkezések miként jutnak kifejezésre az 1937. évben járó és a háború előtt járt járandóságok egymáshoz viszonyított arányában a *nyugdíjasokat* illetően, mindenekelőtt két megállapítást tehetünk. Nevezetesen egyrészt azt, hogy az érvényben álló 1934. évi 1.650/M. E. sz. rendeletben foglaltak a nyugdíjasok részére járó lakáspénzek összegében már tesznek bizonyos különbséget aszerint is, hogy az illető alkalmazott a) 15 évnél ke-

¹ 6.960 P özvegyi nyugdíj és 1.115.60 P laktérnyugdíj, együtt 8.075.60 P.

² 3.480 P özvegyi nyugdíj és 742.40 P laktérnyugdíj, együtt 4.222.40 P.

vesebb, b) 15 évi, vagy ennél több, de 25 évnél kevesebb, c) 25 évi, vagy ezt meghaladó, de 35 évet el nem érő, végül d) 35 évi, vagy ennél magasabb szolgálati idővel lett nyugalmába helyezve; másrészt pedig azt, hogy ennek folytán a jelenleg érvényben álló rendelkezések az özvegyeket illetően még a nyugdíjasokkal szemben is kedvezőbbek!

Példának okáért

	egy VII. fizetési osztályú állásból nyugalmába helyezett tisztviselő jelenlegi lakáspénze a fővárosban	özvegye ezzel szemben mindenképpen	vagyis a férj részére járt lakáspénz
d) alatti esetben	1.587.20 P	770.40 P	55.53 %-ában
c) „ „	1.255.60 „		62.45 „
b) „ „	1.078.80 „	lakáspénzben	71.41 „
a) „ „	848.40 „	részesül	90.81 „

A már előadottak szerint annak ellenére, hogy a tisztviselői fizetések felette messze vannak békebeli nívójuktól, a nyugellátott alkalmazottak járandóságainak 1934/35. évi átlagos összege csupán 14.31 %-kal, az árváké pedig 10.66 %-kal marad alatta annak az összegnek, amellyel azok átlaga az előző számítások szerint ekkorra a háború előtti állapotok megmaradása esetén jelentkezett volna, az özvegyi ellátásoké ellenben azt 18.19 %-kal még meg is haladja. Az átlagos özvegyi járandóságok e kirívóan eltérő alakulásának okait eddigi példáink teljes mértékben tisztázhatták. Ha mármost arra való tekintettel, hogy a háborút megelőzőleg az özvegyek lakáspénzben nem részesültek, a szóbanforgó ellátásoknak az 1934/35. évet illetően 1.279 P-ben megállapított átlagos összegből levonjuk a lakáspénzre eső 322 P-t¹ úgy az a békebeli állapotok fennmaradása esetére számított 1.083 P-s átlaggal szemben 957 P-vel, vagyis annál 11.64 %-kal kisebb összeggel jelentkezik, amiből nyilvánvaló, hogy ekként a különböző nemű ellátások egymáshoz viszonyított átlagait a háború előtti állapottal szemben beállott egyéb változások következményeit illetően immár közös nevezőre hoztuk.

Mielőtt azonban még ezeket, pénzügyi következményeik arányait illetően már úgy az alkalmazottak, mint azok hátrahagyottai ellátásában nagyjából azonos eredménnyel megnyilvánuló időközi változásokat sorra vennők, tegyük vizsgálat tárgyává az alábbi arányszámokat, amelyek egyrészt azt mutatják, hogy az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselők az illető fizetési osztályok legmagasabb fokozatában, Budapesten hány %-át kapják békebeli fizetésük és lakáspénzüik együttes összegének a tényleges szolgálatban, másrészt pedig azt, hogy ezzel szemben aszerint, hogy 40, 35, 25, avagy 16 évi beszámítható szolgálati idő alapján nyertek megállapítást, milyen arányban állanak nyugdíjjárandóságaik, illetve özvegyeik ellátásai a háborút megelőzőleg járt ebbéli járandóságokkal.

¹ V. ö. e tanulmányok I. Része 34. oldalán foglaltakkal.

Fizetési osztály 1. fokozatában	A tényleges szolgálatban az 1937. évben járó fizetés és budapesti lakáspénz hány %-a a háború előtt járt ebbéli járandóságok ¹ együttes összegének	Ezzel szemben az 1937. évben érvényben álló rendelkezések alapján járó nyugdíj és lakáspénz özegegyüttes hány %-a a háború előtt járt nyugdíj és lakbérnyugdíj együttes összegének						özegegyüttes hány %-a a háború előtt járt nyugdíjnak				
		40	35	25	16	40	35	25-5	évi beszámítható szolgálati idő esetén			
V.	51.04	50.82	51.89	52.98	54.84	58.41	64.90	85.45	} ²			
VI.	58.46	59.13	60.08	62.12	64.59	69.41	77.13	92.55				
VII.	58.56	57.76	59.52	61.30	65.13	69.21	76.90	86.51				
VIII.	58.97	58.67	60.17	61.52	65.13	71.71	78.88					
IX.	62.45	61.14	62.60	64.81	69.26	77.71		} ³				
X.	67.90	68.94	70.89	74.50	80.50	91.55						
XI.	72.88	79.00	79.99	84.59	92.45	94.66						

Fenti számadatokból az állami rendszerű fizetési osztályokba tartozó tisztviselőket illetően kétségtelenül megállapítható, miszerint abból a szempontból, hogy a részükre járó szolgálati-, valamint nyugdíjjárandóság, illetve özvegyi ellátás hány %-át teszi ki a háború előtt járt ebbéli járandóságoknak, a jelenleg érvényben álló rendelkezések szerint *egyrészt a tényleges szolgálatban állók, másrészt pedig a teljes szolgálati idővel nyugalomba helyezett részesülnek a legkedvezőtlenebb elbánásban*, míg ezzel szemben a teljes szolgálati idejük kitöltése előtt nyugalomba helyezett és az özvegyek részére jelenleg járó ellátások összege békebeli járandóságaikhoz viszonyított *arányaiban* nemcsak általában kedvezőbb, hanem — különösen kirívóan a magasabb fizetési osztályú özvegyi ellátásoknál — *bizonyos határokon belül egyenesen a szolgálati idő kisebb voltával párhuzamosan vált egyre kedvezőbbé.*

¹ Az 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendeletben megállapított fizetés és az 1908. évi 5.850/M. E. sz. rendelet szerint járt (budapesti) lakáspénz együttes évi összege

16.820 P
11.600 „
8.816 „
6.612 „
4.872 „
5.828 „
3.016 „

fizetési osztály 1. fokozatában

V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.
XI.

az 1937-ben járó fizetés és budapesti lakáspénz együttes évi összege

8.585,52 P
6.781,08 „
5.162,64 „
3.899,04 „
3.042,48 „
2.599,32 „
2.198,04 „

¹ 1 koronát 1 pengő 16 fillérrel számítva át.

² Annak következtében tehát, hogy a jelenleg érvényben álló rendelkezések szerint nemcsak az özvegyi nyugdíj, hanem a részükre járó lakáspénz is teljesen független összegében a férj beszámítható szolgálati idejétől, a fizetések mostani alacsony volta a magasabb fizetési osztályú özvegyi ellátásoknál annál kevésbé jut kifejezésre, mennél kevésbé haladta meg a férj szolgálati ideje a 25 évet.

³ Az a) alattiakban már előadottak szerint a IX—XI. fizetési osztályú állások után járó özvegyi nyugdíjak mérvére a férj szolgálati idejének nem volt befolyása.

A megelőző adatok kiegészítéseül alábbiak arra vonatkozólag nyújthatnak tájékoztatást, hogy az állami rendszerű fizetési osztályokba sorozott tisztviselők, illetve azok özvegyei, nyugdíj és lakáspénz címén hány %-át kapják az 1937. évben, illetőleg kapták a háborút megelőzőleg, az illető fizetési osztályok első fokozatában a tényleges szolgálatban élvezett fizetés és a székesfővárosban járt lakáspénz együttes összegének.

Fizetési osztályú állás I. fokozata után	A tényleges szolgálatban járó fizetés és budapesti lakáspénz 1937. évi együttes összegének hány %-át teszi ki a nyugdíjjárandóság az özvegyek járandósága							
	40	35	25	16	40	35	25-5	
	évi beszámítható szolgálati idő				esetén			
V. békében	92.69	83.86	66.21	49.95	41.38	37.24	28.97	
1937-ben	92.28	85.25	68.72	53.64	47.55			
VI. békében	91.20	83.20	65.20	49.20	40.00	36.00	30.00	
1937-ben	92.25	85.51	69.28	54.36	47.50			
VII. békében	91.58	82.65	65.26	50.00	39.47	35.53	31.58	
1937-ben	90.55	85.98	68.51	55.90	46.65			
VIII. békében	91.23	82.81	65.96	49.26	38.60	35.09		
1937-ben	90.76	84.48	68.82	54.41	46.95			
IX. békében	92.58	85.81	65.71	49.14	38.09			
1937-ben	90.44	84.01	68.19	54.51	47.40			
X. békében	88.48	80.00	65.05	47.51	36.56			
1937-ben	89.84	85.51	69.16	56.56	49.03			
XI. békében	84.62	77.69	60.77	45.25	38.46			
1937-ben	91.72	85.28	70.54	57.58	49.95			

c)

Önként értendőik, hogy a nyugdíjasok és özvegyek lakáspénzének az ellátás összegétől függetlenül, lakbérosztályok szerint törént megállapításának pénzügyi következményei a későbbiek során bizonyos mértékben csak fokozódtak annak következtében, hogy az 1929 : XXXI. t.-c. 3. §-ában nyert felhatalmazás alapján az 1930. évi 2.000/M. E. számú rendelet egyes, azidőszert a III—VI. lakáspénzosztályokba tartozó olyan városokat és községeket, amelyekben akár az ország határainak változása, akár egyéb okok folytán a lakásviszonyokban lényeges eltolódások következtek be, magasabb lakáspénzosztályokba sorozott.

Szemben az 1924. évi 5.600/M. E. számú rendeletben foglaltak szerint megelőzőleg fennállott állapottal, a szóbanforgó rendelkezés — amellyel járó többkiadások fedezetét az 1929/30. évi költségvetés mérlege szerint jelentkező 3,5 milliós feleslegben jelölte ki a törvényhozás — az alábbi eltolódásokat eredményezte az államhályek lakáspénzosztályok szerint való megosztásában:

lakás- pénz- osztály- ban	állomás- helyek száma	E b b ő l			
		hány állomás melyik az 1924. évi 5.600/M. E. számú rendelet szerint	alacsonyabb lakáspénzosztályba tartozott az 1908. évi 5.850/M. E.1	előző lakáspénz- osztály	
		állomáshely száma	előző lakáspénz- osztály	állomáshely száma	előző lakáspénz- osztály
I.	1				
II.	9	6	III.	6	III.
III.	10	4	IV.	4 2 2	IV. V. — ²
IV.	25	15	V.	19 1	V. VI.
V.	65	47	VI.	17 9 22	VI. VII. — ³
VI.	a többi	.	.	a többi	VI. és VII.

Az ezidőszerint a II.—V. lakáspénzosztályba tartozó 107 állomáshely közül tehát 72 (67.29 %) olyan, amelyet a lakásviszonyokban beállott eltolódások folytán az 1924. évben megállapított osztályánál eggyel előbbre kellett sorolni.

d)

Az 1904. évtől kezdődőleg foganatosított különböző illetményrendezések, valamint a státus, illetve előmeneteli viszonyok kedvezőbbé tétele a már előadottak szerint lényegesen javítottak az állami alkalmazottak anyagi helyzetén, az élelmiszerek és egyéb fogyasztási cikkeknek a háborút közvetlenül megelőző években bekövetkezett nagyarányú drágulása azonban elkerülhetetlenül szükségessé tette az alkalmazottak megélhetési viszonyainak további javítását.

Azt a szempontot tartva szem előtt, hogy főként azokon kell segíteni, akik arra legjobban rászorulnak, az akkori kormány a megélhetési viszonyok nehezebbé váltát leghelyesebben családi pótlék rendszeresítése útján vélte ellensúlyozhatni. Annál is inkább, mert a gyermekekkel bíró alkalmazottak „a gyermeknevelés s az ehhez fűződő nemzetgazdasági érdekek előmozdítása révén az

¹ Az 1908 : XXVII. t. c. 7. §-a az 1895 : IV. t. c. hatálya alá tartozó tisztviselők, altisztek és szolgák lakáspénzét az abban megállapított 4 osztállyal szemben az állomások székhelye szerint 7 osztályban állapította meg. Azzal, hogy az I. osztályba Budapest, Fiume és a magyar szentkorona határain kívül fekvő állomások tartoznak, a többieket pedig — melyekben a lakáspénzek az I. osztálybeliek 90, 80, 70, 60, 50 és 40 %-ában nverték megállapítást — azontúl 10—10 évre a minisztérium sorozza a II—VII. osztály közül abba, amelyben a IX. fizetési osztályra megállapított lakpénz megfelel az illető állomáshelyen a tisztviselői lakásokra alkamas 3 szobás lakások átlagos bérének. A besorolás az 1908. évi 5.850/M. E. számú rendelettel történt meg s a II. lakáspénzosztályba 9, a III.-ba 20, a IV.-be 38, az V.-be 90, a VI.-ba 146, a VII.-be pedig a többi akkori 681 állomáshely soroztatott be, beleértve a Horvát-Szlavonországiakat is.

² Kíspest és Pesterzsébet az állomáshelyek között nem szerepelt.

³ Az akkori állomáshelyek között nem szerepeltek.

állam részéről egyébként is különösebb támogatásra tarthatnak számot.¹

Ehhez mérten az 1912 : XXXV. t.-c. rendelkezései a családi pótlék összegét a rangviszonyoktól függetlenül, csupán az alkalmazottak két főcsoportja között téve különbséget, a tisztviselőknél gyermekeként évi 200, az altiszteknél pedig 100 koronában állapították meg.² Említésre érdemes, hogy míg a szóbanforgó rendelkezések a családi pótlékre való igényt az alkalmazottak által elartott egyéb családtagok után is megállapították,³ addig annak a házastárs után való megállapítását már mellőzték és pedig a következő indokolással: „Viszont nem tartom a családi pótléket kiterjeszhetőnek a nő, de gyermekkel nem bíró alkalmazottakra, mert a kisebb javadalmasú alkalmazottnak felesége, ha gyermek nincs, nemhogy nehezítené, de határozottan könnyíti az alkalmazott megélhetését.”

Az 1918. évi 6.495/M. E. számú rendelet azután kimondotta, hogy „az 1912 : LXXV. t.-c. hatálya alá tartozó és 1918. évi novem-

¹ Az alkalmazottak által kért, fizetésük bizonyos %-ában meghatározott drágasági segély engedélyezését a kormány egyrészt nem látta keresztülvihetőnek, másrészt célszerűnek. Az 1912 : XXXV. t.-c. indokolásában foglaltak szerint ugyanis olyan mérvű drágasági pótlék engedélyezése, amely számbavehető segítséget jelentene, az adóterhek növelése nélkül nem lett volna lehetséges. Az igényjogosultság szempontjából számbajövő 168.876 állami, vármegyei és államvasúti alkalmazott fizetése, illetve napidíja és napibére fejében ugyanis (tehát lakáspénz és mellékilletmények nélkül) az 1912. költségvetési évre 269 millió K volt előirányozva s ekként a drágaság arányához mérten 50 %-ban megállapítandó pótlék legalább 80 milliós többkiadást eredményezett volna. Újabb bevételi források nyitása nélkül is engedélyezhet drágasági pótlék összege viszont a fizetéseknek stb. legfeljebb 10, tehát oly alacsony %-ában lett volna meghatározható, hogy az éppen a kisebb javadalmasú s ekként leginkább segítséget igénylő alkalmazottaknál jött volna legkevésbébe számba, amennyiben a XI. fizetési osztályú tisztviselőknél csupán évi 140—180, a díjnokoknál évi 90—120, a szolgálknál pedig évi 60—100 K-t jelentett volna. Emellett a drágasági pótlék célszerűtlenségét mutatta az a körülmény is, hogy az akkori tapasztalatok szerint az általános jellegű illetményrendezések újabb drágulást vontak maguk után, különösen a lakbéréket és az élelmiszereket illetően. (Megjegyzésre érdemes, hogy az 1912. évi zárszámadási jelentés szerint 22.9 millió K volt a családi pótlékok fejében utalványozott összeg).

² Tekintettel azonban arra, hogy a három gyermek esetén járó évi 600, illetve 300 K családi pótlék az indokolásban foglaltak szerint egy

évi 1.400 K-ás tisztviselői fizetésnél	45%-os,
„ 2.000 „ „ „ „	50 „
„ 2.600 „ „ „ „	25 „
„ 1.000 „ altiszti	50 „
„ 600 „ „ „ „	50 „

javítást jelentett, a családi pótlék évi összege háromnál több gyermek esetén sem lehetett több. (Az 1917 : IX. t.-c. 14. §-ában azután a családi pótlékre való igényjogosultság az alkalmazottak egyéb csoportjaira is kiterjesztést nyert s a családi pótlékre való igény már minden egyes gyermek után lett megállapítva, összegét illetően a) tisztviselők, b) kezelők és díjnokok, c) altisztek és szolgálk, d) napibéres szolgálk szerint téve különbséget).

³ 2 családtag után 1 gyermek után járó összegben.

3	„	2	„	„	„	„
4	„	3	„	„	„	„

t.-c. életbeléptével 5 családtag után 4, 6 és annál több családtag után pedig 5 gyermek után járó összegben.)

ber hó elseje után nyugalomba helyezett állami tisztviselők, díjnokok, altisztek és szolgák és az ezekkel egy tekintet alá eső egyéb állami alkalmazottak, a nyugalombahelyezésük időpontjában az 1912 : XXXV. t.-c., illetve az 1917 : IX. t.-cikknek 14. §-a alapján tényleg élvezett családi pótléknak folytatólagos élvezetében *nyugalombahelyezésük után is megmaradnak* mindaddig, amíg a családi pótlékra nézve az idézett törvénycikkekben megállapított megszüntetési esetek valamelyike be nem következik.¹ Nyugalombahelyezésük után azonban újabb családi pótléket nem lehetett említtetek részére megállapítani.

Az ugyancsak 1918. évi 6.700/M. E. számú rendelet XVI. pontja pedig a családi pótlékra való igényt a *házastársra is kiterjesztette*, úgyhogy 1919. évi január hó 1-jétől kezdődőleg az alkalmazottak már feleségük után is részesültek családi pótlékban.

Fenti rendelkezéseket követőleg, tekintettel a mind nehezebbé váló megélhetési viszonyokra, az 1920. évi október hó 13.-i minisztertanács akként határozott, hogy családi pótlékban a polgári állami *nyugdíjasok is részesüljenek* s ennek megfelelően az 1920. évi 8.900 M. E. számú rendelet 10. pontja² 1921. évi január hó 1-jétől kezdődő hatállyal a családi pótlékra vonatkozó rendelkezéseket kiterjesztette az 1912 : LXV., illetve 1885 : XI. t.-c., vagy annak hatálya lépte előtt érvényben állott nyugdíjszabályok alapján nyugalomba helyezett összes állami tisztviselőkre, díjnokokra, altisztekre és szolgákra, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső egyéb állami alkalmazottakra.

Tekintettel arra, hogy a háborút megelőző állapottal szemben az 1912 : XXXV. t.-c. rendelkezéseinek az előzők szerint történt kiterjesztése, illetve a családi pótlékra való igénynek a honvédség hívatásos állományból származó nyugdíjasait, a csendőrségi és rendőrségi őrszemélyzet nyugdíjasait illetően az 1921 : XLVI. t.-cikkkel történt megállapítása folyamánként ezidőszere a nyugdíjasok is részesülnek egyrészt feleségük, másrészt gyermekeik után családi pótlékban, nyilvánvaló, hogy a nyugdíjszükséglet békebeli és jelenlegi összegének egybevetésénél az idevonatkozólag jelenleg érvényben álló rendelkezések pénzügyi következményeit is számba kell venni.

Az 1912 : XXXV. t.-cikk és az azt kiegészítő vagy módosító rendelkezések hatálya alá tartozó állami, vármegyei, állami vas-, acél- és gépgyári, kőszénbányászati és egyéb alkalmazottaknak, valamint a honvédség, folyamórség, vámórség, csendőrség és államrendőrség tagjainak, úgyszintén a fenti csoportokba tartozó nyugdíjasoknak családi pótléka — az 1917 : IX. t.-c. 14. §-a II. pontjában meghatározott négy csoportnak megfelelően — a következők szerint nyert megállapítást.

¹ Megjegyzendő, hogy az ekként folytatólagosan utalványozott családi pótléket továbbra is az 1912 : XXXV. t.-c. 19. §-a értelmében nyitott „*családi pótlék*” alrovaton annál a költségvetési címnél kellett elszámolni, amelynek terhére azt az illető nyugalombahelyezése előtt élvezte.

² A kormánynak az az intézkedése, miszerint megengedte, hogy családi pótlékban az állami nyugdíjasok is részesüljenek, az 1920/21. évi költségvetésről szóló 1921 : XXIII. t.-c. 9. §-a 2. bekezdésében nyert jóváhagyást.

	Az illetmények leszállítása előtt a feleség és minden egyedülálló gyermek után	A 3.000/1952. M. E. sz. rendelet 15. §-a szerint minden egyes igény jogosult gyermek után	a közös háztar- tásban élő feleség után
1. tisztviselők	évi 165 P 20 f	évi 144 P	évi 72 P
2. kezelők, díjnokok stb.	„ 148 P 80 f	„ 152 P	„ 66 P
3. altisztek, szolgálók stb.	„ 154 P 40 f	„ 120 P	„ 60 P
4. napibéresek stb.	„ 115 P 20 f	„ 108 P	„ 54 P

(A fenti adatokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy időközben a harmadik és a hármon felüli gyermekek után járó családi pótlék összegét az 1957 : XIII. t.-cikk 50 %-kal felemelte, majd az 1958 : XXXVIII. t.-c. ezt az emelést az első két gyermek után járó családi pótlékra is kiterjesztve, a negyedik és azonfelüliek után járókat az egyes csoportokban évi 288, 264, 240, illetve 216 P-ben állapította meg, a feleség utáni családi pótlék összegét pedig a 3.000/1952. M. E. sz. rendelet szerint a gyermekek részére járt fenti összegekre emelte fel.)

Minthogy pedig a családi pótlékra való igény jogosultságnak a nyugdíjasokra történt kiterjesztése pénzügyi következményei végösszegében teljes pontossággal meg is állapítható — pl. az 1936—37. évi költségvetés általános indokolása 3. mellékletében foglaltak szerint a jelzett évben előirányzott nyugdíjszükségletből 8,955.650 P esett a családi pótlékokra¹ — a békebeli és az ezidőszerinti nyugdíjterhelés összegének helyes alapon történő egybevetésénél a családi pótlékokra eső összeget utóbbiból teljes egészében önként értendőleg mindenkor le kell számítani.

e)

Az 1912 : LXV. t.-c. 14. §-ában foglaltak szerint a tisztviselők szolgálati idejéhez kinevezésüket közvetlenül megelőző, a törvényben megjelölt hivataloknál, illetve törvényhatóságoknál díjnoki minőségben eltöltött megszakítás nélküli szolgálatot olyként kellett hozzászámítani, hogy annak *minden teljes két hónapja* egy hónap számított, a két hónapon aluli rész pedig figyelmen kívül maradt és az 1898. évet megelőző időre eső része akkor sem volt 5 évnél hosszabb szolgálati időként beszámítható, ha az a 10 évet meg is haladta.²

Ezzel szemben az 1923. évi 6.000/M. E. sz. rendelet II. fej. 13. pontja, majd pedig az 1924. évi 5.100/M. E. sz. rendelet I. fej. 20. pontja akként rendelkezett, hogy az 1923. évi június hó 30.-a után

¹ Az 1931/32. évi költségvetésben a nyugdíjasok részére járó családi pótlék végösszege 12.74 millióval volt előirányozva. Figyelemmel a feleség, illetve gyermekek után járó összegek azt követőleg történt leszállításának különböző mérvére (pl. az 1. csoportba tartozóknál a gyermekeket illetően —13,33%, a feleséget illetően pedig —63,33%) arra a következtetésre juthatunk, hogy a nyugdíjasoknál a családi pótléknak mintegy 2/3-a esik a feleség utániakra.

² A díjnoki szolgálat bizonyos részében való beszámítását elsősorban az 1897 : XXIV. t.-c. biztosította. Egyrészt azonban azok részére, akik hatálybalépésekor díjnoki alkalmazásban állottak, másrészt olyan mérvben, hogy a törvény hatálybalépte utáni díjnoki szolgálat *minden teljes két éve*, az az előtt eltöltöttnek pedig csupán *minden teljes három éve* számított egynek s utóbbi esetben legfeljebb öt év volt beszámítható.

nyugalomba vonuló tisztviselőknél, úgyszintén egyéb alkalmazottaknál a fentemlített törvényben megjelölt hivataloknál, valamint a szolgálat beszámítása szempontjából az állammal viszonyosságban álló hatóságoknál és intézeteknél eltöltött megszakítás nélküli díjnoki szolgálatát nyugellátásuk megállapításánál *teljes egészében be kell számítani.*¹

A díjnoki minőségben eltöltött megelőző szolgálat teljes egészében való beszámításának önként értetődően növekvőleg kell befolyásolnia a nyugdíjteher alakulását, miután azokat illetően, akik egészségi állapotukból kifolyólag teljes szolgálati idejüket a díjnoki szolgálati időnek a megelőző rendelkezések szerint történő beszámítása esetén is kitöltötték volna, a nyugdíjélvezet időtartamának megnövekedését — s ezen keresztül az ellátásban részesülők számának állandóan nagyobb voltát — eredményezik, a szolgálatból egészségügyi viszonyaik következtében hamarabb kiválni kényszerültek² illetően pedig az egyébként érdembe hozott ellátásnál, az ilyként hozzászámítandó időtöbbletchez mérten magasabb összegű nyugdíjjarandóság megállapítását vonják maguk után.

f)

A hadjáratban résztvevő, valamint hadifogságot szenvedett alkalmazottakat illetően az 1912 : LXV. t.-c. 21. §-a akként rendelkezett, hogy megfelelően a katonai egyének ellátását szabályozó 1875 : LI. t.-c. 10. és 11. §-ai erre vonatkozó határozmányainak, ellátásuk megállapításánál beszámítható szolgálati idejükhöz minden egyes hadjáratért, bármily szolgálatban s akár csak egy ideig is vettek részt abban, egy hadiévet hozzá kell számítani, az ugyanarra az évre eső esetleges több hadjárat azonban, úgyszintén a hadifogság is, időtartamára való tekintet nélkül, csupán egy évvel gyarapította a szolgálati időt.

A világháborút megelőzőleg érvényben állott ezzel a rendelkezéssel szemben az 1915 : XIII. t.-c. 6. §-a alapján kiadott 1915. évi 4.401/M. E. sz. rendeletben foglaltak szerint mindazok részére, akiket a hadiévi kedvezménye az 1915. évi december hó 10-én kelt hadi- és hajóhadparancs értelmében megillet, a háború tartamának minden egyes, illetve annyi naptári éve után kell 1—1 évet a nyugdíj kiszabásánál a szolgálati időhöz hozzászámítani, ahányban az illető igényjogosult legalább három hónapig tényleges katonai szolgálatot teljesített, illetőleg annak tartamára való tekintet nélkül, harcban vett részt, megsebesült, vagy hadi viszontagságok, köztük járványos betegségek következtében szolgálatképtelenné vált.

A m. kir. honvédelmi miniszter 1920. évi 61.021/eln. 8. sz., illetve 1922. évi 2.251/eln. 4. sz. körrendeletében foglaltak szerint az 1919. év után is hadiévi beszámításának van helye mindazoknál, akik hadifogságban voltak, továbbá akik a szóbanforgó évben

¹ Kivéve a 18. életév betöltését megelőző szolgálatot, amelyet teljesen figyelmen kívül kell hagyni.

² Bizonyos esetekben hátrahagyottaikat illetően is.

törvényesnek tekintendő alapon folytatólagosan legalább három hónapon át tényleges katonai szolgálatot teljesítettek, illetve csupán azért nem tölthettek ennyi időt a szolgálatban, mert abban illetve annak folytatásában törvényesnek nem mondható okokból megakadályozták.

Végül az 1923. évi 6.594/P. M. sz. rendeletben foglaltak szerint hadiévként kell számítani az 1919 után hazatért és hadifogságba jutásukat, valamint az abban tanúsított magatartásukat igazolt hadifoglyoknál az 1919. évet követő évek közül az 1922. év végéig mindazokat, amelyekben az illető legalább három hónapot hadifogságban töltött.

A fenti rendelkezések értelmében tehát a világháborúban résztvevő alkalmazottaknak aszerint, hogy az abban teljesített katonai szolgálatuk, illetve elszervezett hadifogságuk alapján hány hadiév hozzászámítását igényelhetik, 1—9 évvel rövidebb időt kell a szolgálatban tényleg eltölteniök ahhoz, hogy a legmagasabb összegű nyugdíjra egyébként igényt adó szolgálati idejük kiteljék.

Miután hadiévek hozzászámításának a fenti mértékben biztosított lehetősége¹ hasonlóan az e) alattiakhoz, az érdekeltet illetően vagy a nyugdíjévezet időtartamának megnövekedését, (s ezen keresztül az ellátásban részesülők létszámának állandóan nagyobb voltát) vagy pedig az egyébként járó ellátásnál az ennek folytán hozzászámított időhöz mérten magasabb összegű nyugdíj-járandóság megállapítását vonhatja maga után, a beszámításra jogosultak, illetve az azzal élők számához mérten, természetesen a szintén növekvő befolyásolja a nyugdíjterhelés alakulását.

g)

A vidéki közbiztonság hatályosabbá tétele érdekében s a rendőri ügyek központosításának nyilvánvaló előnyeire való tekintettel, már a háborút megelőző években is több ízben felmerült a vidéki rendőrségek államosításának terve, majd az 1918. évben a vonatkozó törvényjavaslat is az országgyűlés elé került, letárgyalására azonban az időközben bekövetkezett általános összeomlás miatt már nem kerülhetett sor.

Az ország belső rendjének helyreállítását azután a rendőri szolgálat államosításáról az 1919. évi 5.047/M. E. számú kormányrendeletben foglaltak intézkedtek, kimondva, hogy a törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városokban a rendőrhatalom államrendőrség gyakorolja.² E rendelet életbeléptével az 1881 : XX. t.-c. alapján felállított budapesti m. kir. államrendőrség, úgyszintén a különleges hatáskörrel szervezett m. kir. határrendőrség az

¹ A hadiévek hozzászámításában rejlő kedvezménynek az érdekelték szempontjából való jelenlegi értékét illetően lásd e tanulmányok I. Részében a 64—66., továbbá az itt a 164—166. oldalakon előadottakat.

² A vidéki állami rendőrség személyzeti viszonyainak végleges megállapításával azután az 1920. évi június hó 1-én tartott minisztertanács foglalkozott, a tisztviselők létszámát 1.010, a detektivekét 390, az őrszemélyzetét 8.260, a díjnokokét 289, az altisztit és egyéb személyzetét pedig 247 főben határozta meg a belügyi tárca 1921/22. évi költségvetési előirányzatához fűzött indokolásban foglaltak szerint. (Lásd ott a 63. oldalon.)

Rómában létrejött „Megegyezés” becikkelyezéséről szóló 1923 : XXXVI. t.-c. 5. §-ában nyert felhatalmazás alapján a szóbanforgó vasút magyarországi vonalai 1932. évi július hó 1-jével a m. kir. államvasutak kezelésébe vétettek át.

Az átvétel folyományaként az említett vonalak szolgálatát ellátó személyzet létszámába tartozók a megegyezésben foglaltak értelmében a magyar állam szolgálatába mentek át. Az ilyként átvett s a megállapodás értelmében az államvasúti személyzetre vonatkozólag érvényben álló rendelkezések hatálya alá került személyzet az 1932/33. évi költségvetéshez mellékelt létszámkimutatás adatai szerint 2.385 főt számlált. A *jövőt* illetően tehát ennyivel szaporodott az állami ellátásra igényt szerzők száma.

Abból kifolyólag azonban, hogy egyrészt az 1922. évi július hó 1.-jén még szolgálatban állott, de ezt követőleg nyugalomba helyezettek közül azok nyugdíjjárandóságait, akiknek legutolszó tényleges illetményei kiszámítási alapjául a magyar pénznem szolgált, másrészt a már nyugellátottak közül egyfelől azok járandóságait, akik 1922. évi július hó 1.-jén a csonka ország területén laktak, másfelől pedig a szerződő államok területén kívül lakó azokét a nyugdíjasokét, akiknek az említett időpontban esedéksé vált ellátásuk kiszámítása magyar pénznem alapulvételével történt, mint a hálózat e részét terhelő nyugellátásokat ugyancsak át kellett vállalnunk, a nyugdíjszükséglet előirányzásánál mindjárt az 1932/33. évi költségvetési évet illetően 4.5 milliós növekedéssel kellett számolni.

A háború előtti és ezidőszerinti állami nyugdíjteher azonos alapon történő egybevetésénél tehát ezt az összeget, amely 1.594 nyugdíjas,¹ 1.007 özvegy,² 350 árva³ és 330 kegydíjas járandóságait, *összesen tehát 3.281 új ellátást* foglal magában a jelenlegi nyugdíjszükséglet összegéből ki kell hasítani.

i)

Kétségtelen, hogy az előzőkben tárgyalt különböző irányú rendelkezések szerepe a nyugdíjteher ezidőszerinti végösszegének kialakulásában nagyon is jelentős. Másfelől azonban az *a—h)* alatt vázoltakból nyilvánvaló, hogy pénzügyi következményeik mégsem voltak egyben olyan mérvűek, hogy *teljesen* felérhetnének azzal az összeggel, amellyel a trianoni ellátások nélkül számított nyugdíjszükségletnek a tisztviselői fizetések jelenlegi növénye folytán alacsonyabbnak kellene lennie a békebeli állapotot illetően az előzők szerint számításba vettnél. Ebből viszont önként adódik, hogy a nyugdíjszükséglet alakulását befolyásoló tényezők tartalmában a háborút megelőző állapottal szemben bekövetkezett eltolódások további lehetőségeit mostmár az alkalmazottak létszám és előmeneteli stb. viszonyaiban, illetve azok módosulásában, továbbá bizonyos életkörülményeik változásában kell keresnünk.

Ebből:

¹ 355 nyugbéres,

² 157 nyugbéres özvegy,

³ 39 nyugbéres árvája.

A már előadottak szerint az 1904. évben megkezdett illetmény-rendeletek befejeztével az állami alkalmazottak anyagi helyzetének további javítását az előmeneteli viszonyok kedvezőbbé tétele lett hivatva szolgálni, amit az akkori pénzügyi kormány a fokozati előlépési lehetőségek kiterjesztése mellett a magasabb javadalmazással egybekötött állások fokozatos szaporítása útján is kellőképpen biztosítani kívánt. Az alacsonyabb állások számának apasztása, illetve magasabb javadalmazással egybekötött állásokká való egyidejű átszervezése azután, háború előtti és alatti költségvetéseink tanúsága szerint, párhuzamosan a megélhetési viszonyok további kedvezőtlen alakulásával, évről-évre folytatódott, majd pedig a forradalmi idők státuszrendezéseiben egyszerre olyan túlzott mértékben nyert, kifejezetten fizetésjavítási céllal alkalmazást, hogy azzal a fizetési- és rangviszonyok addigi helyes kapcsolata teljesen felbomlott. És bár a későbbi ismételt státuszleépítések folyamányaként a magasabb javadalmazással egybekötött állások arányszámai tetemesen alábbszállottak, a háborút megelőző állapottal szemben mégis olyan eltéréseket mutatnak, amelyeket a szőnyegen lévő kérdés vizsgálatával kapcsolatosan természetesen helytelen volna szintén számba nem venni.

Az állami feladatkörök különbözőségéből következik, hogy az azok ellátására szolgáló személyzet, munkája eltérő minősége és az ahhoz szükséges képzettség szerint számos, előmeneteli és javadalmazási viszonyaiban többnyire még további különbségeket is mutató csoportra oszlik. Az alkalmazottak háború előtti és jelenlegi javadalmazási, létszám és előmeneteli viszonyait tehát a következők során ennek a körülménynek szemelőtt tartásával kell vizsgálat tárgyává tenni.

1. A következők az *állami rendszerű* fizetési osztályokba sorolt tisztviselők részére a háborút megelőzőleg járt, illetve az 1937. évben járó fizetések összegeit, valamint azoknak egymáshoz való arányát mutatják.

Tekintettel arra, hogy a jelen tanulmány egybeállítása és megjelenése közötti időben az állami alkalmazottak fizetését az 1937. évi 7.000. M. E. számú rendelet 1938. évi január hó 1.-jétől kezdődőleg az 1932. évi 3.000. M. E. számú rendeletben megállapított összegeire, ezt követőleg pedig az 1939. évi 12.000. M. E. számú rendelet 1940. évi január hó 1.-jétől kezdődőleg az 1931. évi 5.000. M. E. számú rendeletben megállapított összegeire emelte vissza, sőt utóbbi azoknak az alkalmazottaknak fizetését (illetve havidíját, havibérét stb.) akikét a 7.000/1931. M. E. és a 3.000/1932. M. E. számú rendeletek szerint egyáltalában nem, vagy 5 %-nál kisebb százalékkal kellett csökkenteni, az 1937. évi szeptember hó 1.-je előtt járt összegük 5 %-ával még fel is emelte,¹ a túldoldali egybeállítás² pótlólag kiegészítést nyert az 1940. évi január hó 1.-jétől kezdődőleg járó fizetések összegeivel. Ezeknek és a jelen tanulmány egybeállításánál alapul szolgált 1937. évi fizetések

¹ Az ily módon felemelt járandóság összege mindazonáltal nem haladhatja meg annak az 1931. évi szeptember hó 1.-je előtt járt összegét.

² Ügyszintén az államvasuti rendszerű fizetési osztályokban rendszerezett fizetések egybevételét tartalmazó, a 125. oldalon foglalt egybeállítás is.

összegeinek egybevetése pedig egyben tanubizonyságul szolgálhat arra nézve, hogy a fizetéscsökkentési rendelkezéseknek időközben bekövetkezett részbeni hatálytalanítása e tanulmányok számítási eredményeit számottevőbben nem befolyásolja, az azokból levonható következtetések helyességére pedig egyáltalában véve nincs kihatással.

fizetési osztály	a háború előtt járt	az 1937. évben járó	a háború előttinek hány %-a	az 1940. évi január hótól járó fizetések évi összege pengő
	fizetések évi összege	összege pengőben		
I.	46.400	21.540	46.42%	26.928
II.	27.840	14.358	51.57%	17.952
III.	18.560	10.116	54.50%	12.648
IV.	16.240	8.496	52.31%	10.242
		7.704	47.44%	9.288
V. ¹	13.920	6.660	47.84%	7.812
	11.600	5.850	50.43%	6.864
VI.	9.280	5.058	54.50%	5.586
	8.552	4.578	54.81%	5.298
	7.424	4.104	55.28%	4.752
VII.	6.960	3.744	53.79%	4.320
	6.264	3.414	54.50%	3.942
	5.568	3.084	55.39%	3.564
VIII.	5.104	2.784	54.55%	3.132
	4.640	2.592	55.86%	2.916
	4.176	2.448	58.62%	2.754
IX.	4.176	—	—	—
	3.944	—	—	—
	3.712	2.252	60.15%	2.508
	3.364	2.088	62.07%	2.346
	3.016	1.944	64.46%	2.184
X.	3.248	—	—	—
	3.016	—	—	—
	2.784	1.890	67.89%	2.118
	2.552	1.788	70.06%	2.004
	2.320	1.692	72.95%	1.896
XI.	2.552	—	—	—
	2.320	—	—	—
	2.088	1.590	76.15%	1.782
	1.856	1.512	81.47%	1.692
	1.624	1.434	88.30%	1.602

Egybevetve a háború előtti állapottal megegyezően jelenleg is állami rendszerű fizetési osztályokba tartozó tisztviselői állásoknak akkori és mostani egymásközötti megoszlását, az előmeneteli viszonyoknak a magasabb fizetési osztályú állások szaporodásából kifolyólag történt kedvezőbbé válta, mérvében a következők szerint jelentkeznek:

¹ A háborút megelőzőleg az V. fizetési osztályba tartozó főispánok fizetése az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint 7.446 P, vagyis a békebelinek 53.49, illetve 64.19%-a.

fizetési osztály	az állások száma az		egymásközötti megoszlásuk		az 1956/57. évben		
	1913.	1956/57. évben	1913.	1956/57. évben	több vagy kevesebb	1956/57. évben kisebb vagy nagyobb	
I.	1	1	} 0.11%	0.19%	+	4	+0.08%-kal
II.	9	9					
III.	15	19					
IV.	—	28		0.18%	+	28	+0.18
V.	107	195	0.48%	1.27%	+	88	+0.79
VI.	510	634	2.29%	4.13%	+	124	+1.84
VII.	1.258	1.595	5.65%	10.38%	+	335	+4.75
VIII.	2.807	2.901	12.60%	18.91%	+	94	+6.31
IX.	5.179	5.242	25.26%	21.15%	—	1.937	—2.15
X.	7.712	4.118	34.63%	26.84%	—	3.594	—7.79
XI.	4.671	2.604	20.98%	16.97%	—	2.067	—4.01
összesen:	22.269 ¹	15.544 ¹	100%	100%		—6.925	0

Míg tehát a háborút megelőzőleg a tisztviselői állásoknak még csupán mintegy $\frac{1}{5}$ -e tartozott a közepes és magasabb fizetési osztályokba, addig fentiek szerint jelenleg több mint $\frac{1}{3}$ -a sorolt azokba és pedig olyként, hogy a magasabb (VI—IV.) fizetési osztályú állások együttes számaránya még az 1913. évi kétszerésénél is valamivel magasabbá vált.

Viszont, ha az érem másik oldalát nézve, a tisztviselőknek nem a fizetési osztályok szerint való, tehát rangszerinti előmeneteli lehetőségeit vetjük egybe, hanem azt az egyes állásokban elérhető javadalmazások összegéhez viszonyítva vizsgáljuk, természetesen a következő következményeként a javadalmazások jelenlegi (1937.) alacsonyabb voltának, az alábbi fordított helyzetet találjuk:

pengő havi fizetéssel	az állások száma az		egymásközötti megoszlásuk		az 1956/57. évben		
	1913.	1956/57. évben	1913.	1956/57. évben	több vagy kevesebb	1956/57. évben nagyobb vagy kisebb	
845 és annál több	152	29	0.59%	0.19%	—	105	— 0.40%
775 és 619 között	510	28	2.29%	0.18%	—	482	— 2.11%
580 „ 464 „	1.258	195	5.65%	1.27%	—	1.065	— 4.38%
425 „ 342 „	2.807	634	12.60%	4.13%	—	2.175	— 8.47%
312 „ 251 „	5.179	1.595	25.26%	10.38%	—	3.586	—12.88%
252 „ 195 „	7.712	2.901	34.63%	18.91%	—	4.811	—15.72%
186 és annál kevesebb	4.671	9.964	20.98%	64.94%	+	5.295	+45.96%
összesen	22.269	15.544	100%	100%		—6.925	0

¹ A költségvetések mellékletét képező létszámkimutatások adatai szerint az állami rendszerű fizetési osztályokba tartozó állások száma az 1913. évben 28.252, az 1956/57. évben pedig 19.724 volt.

A szóbanforgó állások fizetési osztályok szerint való egymásközötti megoszlásának azonos alapokon történő egybevetetése végett azonban fentiekben számításán kívül maradtak: az 1913. évet illetően az 1920. XX. t.-c. rendelkezéseivel időközben fizetési csoportokba átsorozott különböző bírói és ügyészi állások, továbbá a székesfővárosi államrendőrség kötcikébe tartozó állások, tekintettel a rendőrség azóta bekövetkezett államosítására; úgy az 1913. mint az 1956/57. évet illetően a vallás- és közoktatásügyi tárca körébe tartozó állások tekintettel a tanszemélyzet javarésznél fizetési fokozatokba történt besorozására; végül az 1956/57. évet illetően a külügyi szolgálat körébe tartozó állások, miután azoknak a kvóta szerint Magyarországra számítható hányadát az 1913. évi létszám sem tartalmazza, továbbá a már említettek folyományaként az állami rendőrség kötelekébe tartozó állások. Viszont az 1913. évet illetően számításba vettek a posta, távirda és távbeszélő akkoriban államasuti rendszerű fizetési osztályokba tartozott kezelési tisztviselői állásai.

Míg tehát az állami rendszerű fizetési osztályú állásokban a háborút megelőzőleg azoknak 21.13 %-a volt havi 348 P vagy ennél magasabb fizetéssel egybekötve, addig az 1937. évi fizetések a szóbanforgó állásoknak csupán 5.77 %-ában érik el, illetve haladják meg, a havi 342 P-t.

Vagyis annak ellenére, hogy időközben a VIII. és ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állások arányszáma a háború előtti 21.13 %-ról 35.06 %-ra növekedett, a közepes és magasabb fizetésű állások, a velük egybekötött javadalmazás viszonylatában, békebeli arányszámuknak csupán $\frac{1}{4}$ -ével szerepelnek jelenleg (1937.) az állások összlétszámában!¹

2. A következők az államvasuti tisztviselői állásoknak háború előtti és jelenlegi egymásközötti megoszlását mutatják.

fizetési osztály (államvasúti)	az állások száma az		egymásközötti megoszlásuk számaránya az		az 1936/37. évben	
	1913. évben	1936/37. évben	1913. évben	1936/37. évben	több vagy kevesebb	kisebb vagy nagyobb
I.	1	1	0.01%	0.02%	—	+ 0.01%-kal
II.	6	7	0.09%	0.17%	+	+ 0.08 "
III.	18	19	0.27%	0.45%	+	+ 0.18 "
IV.	61	130	0.91%	5.06%	+	+ 2.15 "
V.	275	545	4.07%	12.82%	+	+ 8.75 "
VI.	1.015	1.037	15.09%	24.39%	+	+ 9.30 "
VII.	1.845	1.022	27.48%	24.04%	—	— 3.44 "
VIII.	2.268	975	33.78%	22.89%	—	— 10.89 "
IX.	1.229	517	18.50%	12.16%	—	— 6.14 "
összesen	6.714	4.251	100%	100%	—2.465	0

A háborút megelőzőleg tehát az államvasúti tisztviselői állásoknak csupán 20.44 %-a tartozott a közepes és magasabb fizetési osztályokba, jelenleg pedig 40.91 %-a sorol azokba, mégpedig olyként, hogy a legmagasabb (I—IV.) állások együttes arányára az 1913. évinek közel háromszorosára emelkedett.²

Egybevetve a magasabb és közepes államvasúti tisztviselői állások arányszámai kedvezőbbé váltának mérvét az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt állásokat illetően az előzők szerint jelentkezett arányszámokkal,³ arra az eredményre jutunk, hogy az állami rendszerű V. fizetési osztályú állások arányszámának 0.79 %-os felnövekedésével szemben az államvasutaknál a rangban megfelelő III. fizetési osztályba sorolt állások arányszáma csupán 0.18 %-kal emelkedett, viszont azonban az állami rendszerű VI. és VII. fizetési osztályú állások arányszámainak 1.84 %-os, illetve 4.73 %-os emelkedésével szemben az államvasutaknál az azoknak megfelelő IV. és V. fizetési osztályúak arányszáma 2.15 %-kal, illetve 8.75 %-kal vált kedvezőbbé.

A következők viszont azt mutatják, hogy a rangviszonyok kedvezőbbé váltával szemben az államvasúti rendszerű fizetési osztályokban jelenleg járó fizetések mennyivel maradnak alatta a háború előtt járt fizetések összegeinek.

¹ Előadottakkal kapcsolatban lásd még a 126. oldalon foglaltakat.

² Az 1913. évben 1.28%, az 1936/37. évben 3.70%.

³ Lásd a 121. oldalon.

fizetési osztály (államvasúti)	az 1907: L. t.-cikkkel az 1937. évben megállapított fizetés évi összege		a békebelinek hány %-a ²	1940. január hótól járó fizetések évi összege ³	
	p e n g ő b e n t	j á r ó			
I.	17.400	10.440	60.00%	13.056	
II.	15.920	8.844	63.55%	10.662	
		8.100	58.19%	9.768	
III.	11.600	6.972	60.10%	8.184	
		10.440	6.162	59.02%	7.230
IV.	9.744	5.472	56.16%	6.356	
		9.048	5.058	55.90%	5.856
		8.352	4.650	55.68%	5.382
V.	7.656	4.284	55.96%	4.944	
		6.960	3.870	55.60%	4.470
		6.264	3.462	55.27%	3.996
VI.	5.800	3.204	55.24%	3.606	
		5.356	2.994	56.11%	3.366
		4.872	2.784	57.14%	3.152
VII.	4.408	2.622	59.48%	2.946	
		4.060	2.478	61.05%	2.784
		3.712	2.322	62.55%	2.604
VIII.	3.364	2.238	66.55%	2.508	
		3.016	2.106	69.85%	2.364
		2.668	1.968	73.76%	2.208
IX.	2.456	1.842	75.62%	2.064	
		2.088	1.740	85.32%	1.950
		1.856	1.638	88.25%	1.956

Míg tehát a háborút megelőzőleg az államvasuti tisztviselőknek 20.44 %-a kapott havi 406 pengős, vagy annál magasabb összegű fizetést, addig az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint 387 pengő 50 fillér, illetve azt meghaladó fizetést is csupán 3.7 %-uk élvez. Vagyis annak ellenére, hogy a VI. és ennél magasabb fizetési osztályba tartozó államvasúti állások arányszáma a háború előtti 20.44 %-ról 40.91 %-ra emelkedett, ezek az állások a velük járó javadalmazás viszonylatában békebeli arányszámuknak alig $\frac{1}{5}$ -ével szerepelnek az állások 1936/37. évi létszámában.

3. Abból a célból, hogy az állam létalapjául szolgáló jogrend fenntartását szolgáló igazságügyi szervek *erkölcsi és anyagi függetlensége fokozott mértékben biztosítva legyen*, a törvényhozás a kir. ítélőbírákat és ügyészeket az 1920: XX. t.-cikkbe foglalt rendelkezéseivel kivette az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból s hat fizetési csoportba való sorolásukkal részükre úgy javadalmazás, mint az egyes fizetési csoportokon belül önmaguktól bekövetkező előlépéseket illetően külön elbárást biztosított.

¹ A háború előtti fizetések aranykorona összegeit lásd a 50. oldalon.

² Az állami rendszerű fizetési osztályokban jelenleg járó fizetéseknek békebeli összegükhöz viszonyított arányszámait lásd a 120. oldalon.

³ Lásd a 119. oldalon előadottakat.

Alábbiak mutatják, hogy a szóbanforgó rendelkezéssel mely bírói és ügyészi állások mely fizetési csoportba soroltattak, illetve hogy az 1913. évi költségvetés szerint megelőzőleg melyik fizetési osztályba tartoztak, továbbá hogy az 1937. év folyamán érvényben álló rendelkezések szerint mekkora egyrészt az e fizetési csoportokban, másrészt az állami rendszerű fizetési osztályokban megállapított s az azokon belül fokozati előlépés útján (vagyis automatikusan) elérhető fizetések évi összege.

	az 1920. XX. t.-cikkekben megállapított fizetési csoportjuk	az illető fizetési csoport egyes fizetési fokozataiban az 1937. évben járó évi fizetés	mely fizetési osztályba tartoztak az 1913. évi költségvetés szerint, s mekkora azokban az 1937. évben járó évi fizetés	
			pengő	fiz. oszt. pengő
Kuria elnöke, közigazgatási bíróság elnöke	VI.	14.558	II.	14.558
Kuria másodelnöke, közigazgatási bíróság másodelnöke, koronaügyész, budapesti ítélőtábla elnöke	V.	10.404	III.	10.116
			IV.	8.496 7.704
Kuriai tanácselnök, ítélőtáblai elnök, közigazgatási bírósági tanácselnök, budapesti ítélőtábla alelnöke, a budapesti három törvényszék elnöke, budapesti főügyész, szabadalmi bíróság elnöke	IV.	9.852 8.522	V. ¹	6.660 5.850
Kuriai bíró, ítélőtáblai tanácselnök, törvényszéki elnökök 1/3-a, koronaügyész helyettes, közigazgatási bíró, budapesti központi járásbíróság elnöke, budapesti törvényszék másodelnöke, két főügyész helyettes.	III.	8.522 7.758 7.128 6.498	VI. ²	5.058 4.578 4.104
Itélőtáblai bíró, törvényszéki tanácselnök, törvényszéki elnökök 2/3-a, főügyész helyettes, járásbíróság elnöke és alelnöke, központi telekkönyvi hivatal elnöke, ügyészségi elnök és alelnök	II.	7.128 6.810 6.498 5.954 5.298 4.812	VII.	3.744 3.414 3.084
Járásbíró, törvényszéki bíró, ügyész, telekkönyvi betétszerkesztő bíró	I.	5.616 5.150 4.812 4.770 4.614 4.446 4.284 3.948 3.618	VIII.	2.784 2.592 2.448

¹ Itélőtáblai bírák és törvényszéki elnökök abban az esetben, ha kuriai bírói címmel és jelleggel voltak felruházva. (Az 1913. évi költségvetés szerint a 65 törvényszéki elnök közül 15 volt ilyen.)

² Járásbírák és ügyészek abban az esetben, ha ítélő táblai bírói, illetve főügyész helyettesi címmel és jelleggel voltak felruházva.

Tekintettel arra, hogy az ítélőbírák és ügyészek részére rendszeresített fizetési csoportokban megállapított fizetések fentiek szerint egyrészt meghaladják azokat az összegeket, amelyek az illető bírói és ügyészi állásokban régi fizetési osztályaik után jártak volna, másrészt az egyes fizetési csoportokban, az azokon belül eltöltött szolgálati idő alapján bekövetkező előlépési lehetőségek keretei is sokkalta tágabbá váltak az elérhető fizetési fokozatok számának szaporítása¹ folytán, nyilvánvaló, hogy az előző állapottal szemben az 1920: XX. t.-c. rendelkezései is növekvőleg befolyásolták a nyugdíjteher alakulását s egyben szintén közrejátszottak abban, hogy a nyugdíjjárandóságok átlagának a békebelihez viszonyított arányában a tisztviselői fizetések jelenlegi alacsonyabb volta, a már előadottak tanúsága szerint egyáltalán nem jutott ahhoz mértén kifejezésre. Mármost, hogy ebbéli következményeik mérvükben is helyesen legyenek elbírálhatók, tegyük vizsgálat tárgyává a következő adatokat:

a bírói ² és ügyészi állások száma						az egy főre eső átlagos évi fizetés összege a költségvetési előirányzat szerint az		az 1936/37. évi átlag az 1913. évinek hány %-a
fi- ze- tési osz- tá- ly- ban	az 1915. évi költség- vetés- szerint	fi- ze- tési cso- port- ban	az 1936/37. évi költség- vetés- szerint	az állások aránytszáma az 1915.	1936/37 évben	1915.	1936/37. évben	
						p e n g ő		
II.	1	VI.	1	0.04%	0.06%	18.560 ³	14.558	77.56%
III.	1	V.	5	0.04%	0.18%	18.560 ³	10.404	56.04%
IV.	22	IV.	19	0.82%	1.15%	16.240	9.449	58.18%
V.	128	III.	141	4.78%	8.50%	12.579.04	8.210	65.27%
VI.	476	II.	477	17.77%	28.25%	8.057.56	6.219	77.18%
VII. és VIII.	2.050 ⁴	I.	1.018	76.55% ⁵	61.36%	4.891.72 ⁶	4.523	92.46%
Összesen:	2.678		1.659	100%	100%	5.925	5.597	91.09%

Miután a fentiek szerint jelentkező 65—92 %-kal szemben az állami rendszerű V—VIII. fizetési osztályokban járó fizetések a már előadottak szerint csupán 49—55 %-át teszik ki az azokkal a háborút megelőzőleg egybekötött fizetések összegének, nyilvánvaló, hogy az igazságügyvel kapcsolatos nyugdíjteher alakulásában az 1920: XX. t.-c. pénzügyi következményeit a fentiek szerint jelentkező különbséghez mértén kell számbavenni.

Fentiekkel kapcsolatban meg kell azonban jegyezni, hogy a

¹ Részben még a következő magasabb fokozat eléréséhez megkívánt várakozási idő megrövidítésének lehetősége folytán is.

² Figyelemmel kívül hagyva a közigazgatási bíróságot, kincstári jogügyi igazgatóságot, országos földbirtokrendező bíróságot és a szabadalmi bíróságot. (A m. kir. kincstári jogügyi igazgatóság fogalmazói szakához tartozó egyes állásoknak bírói fizetési csoportokba való sorolásáról az 1930: XLIII. t.-c. 5—7. §-ai rendelkeztek.)

³ Ezenfelül a Kuria elnöke 9.000, másodelnöke pedig 5.000 K pótlékban részesült. (10.440, illetve 5.800 pengő.)

⁴ Ebből VII. fizetési osztályú állás 950, VIII. fizetési osztályú pedig 1.100.

⁵ A VII. fizetési osztályú állásoké 55.47 %, a VIII.-ba sorozottaké 41.08 %.

⁶ A VII. fizetési osztályban 5.775.64, a VIII.-ban 4.126.12 pengő.

⁷ Lásd a 120. oldalon, valamint e tanulmányok I. Része 19. oldalán foglaltakat.

szóbanforgó arányszámok között mutatkozó különbség távolról sem értelmezhető egyúttal olyként is, hogy az 1920: XX. t.-c. rendelkezései következtében az alája tartozók jelenlegi anyagi helyzete a közigazgatási tisztviselőkével szemben is *ahhoz mérten* vált előnyösebbé! Annak megállapítása ugyanis, hogy a szóbanforgó rendelkezéssel biztosított külön elbánás folyamánként kedvezőbbé vált-e a tényleges szolgálatban álló, illetve nyugdíjas bírói és ügyési kar, valamint hátrahagyottaik anyagi helyzete s ha igen, milyen mértékben, természetesen nem történhetik anélkül, hogy előadottakkal szemben a mérleg másik oldalán viszont a tisztviselők egyéb csoportjainak előmeneteli és javadalmazási viszonyaiban beállott változásokat is egyidejűleg latba ne vessük.

Mindennemű esetleges félreértésnek eleve való kiküszöbölése céljából, alábbiakban a jelenleg is állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselők javadalmazásában a békebeli állapottal szemben beállott eltolódások mérve olyként nyert megállapítást, hogy abban egyben kifejezésre jut az a körülmény is, hogy az általuk betöltött állások megoszlása a magasabb fizetési osztályú állások nagyobb számából kifolyólag az 1913. évi állapothoz viszonyítva jelenleg mennyivel kedvezőbb.

Fizetési osztály	az állások megoszlása az 1913. évi arány szerint		az 1913. évi megoszlás esetén hányan volnának a jelenleginél <i>eggyel alacsonyabb</i> fizetési osztályban		ehhez képest jelenlegi fizetési osztályukban hány %-át kapják annak a fizetésnek, amely részükre az állások 1913. évi megoszlása esetén járna ¹				átlagban %
	1913. évi arány	az 1936/37. évben	28	149	%	%	%	%	
IV.	—	28	28	V.	28	65.48	65.48	65.48	65.48
V.	74	195	149	VI.	46	49.02	149	74.89	66.49
VI.	351	634	452	VII.	202	54.84	452	73.12	66.10
VII.	867	1.593	1.158	VIII.	455	54.50	1.158	73.58	67.17
VIII.	1.952	2.901	2.127	IX.	774	56.21	2.127	77.53	70.41
IX.	5.566	3.242	1.805	X.	1.459	62.07	1.805	81.82	71.70
X.	5.510	4.118	611	XI.	5.507	70.14	611	96.45	75.09
XI.	3.215	2.604			2.604	81.47			81.47
	15.315	15.315 ²			9.007		6.508		
					15.315				

Megjegyzendő, hogy a fenti szám adatok egyben igen ékesen szóló tanúbizonyságai annak is, hogy az *alkalmazottak anyagi helyzetének a magasabb fizetési osztályú állások szaporítása útján való kedvezőbbé tétele mennyire kevésbé szerencsés megoldási módja annak.*

4. A háborút megelőzőleg a m. kir. honvédség tiszti állásai — hasonlóan a polgári tisztviselők részére rendszeresített fizetési osztályok számához — 11 rangosztályba voltak sorozva. Egybevetve az állami rendszerű fizetési osztályokban megállapított és az egyes katonai rangosztályokban járó fizetések békebeli összegeit megállapítható, hogy az utóbbiakban rendszeresített javadalmazások általában valamelyest mindig meghaladták a polgári tiszt-

¹ Az egyes fizetési osztályok fizetési fokozataiban megállapított fizetések középátlagos összegeivel számítva.

² Idevonatkozólag lásd a 121. oldalon az ¹ jegyzetben foglaltakat.

viselők fizetési osztályaiban járt fizetéseket, aminek oka abban rejlett, hogy a honvéd tisztikar javadalmazását szükségszerűen a közös hadseregheli tisztikar részére járt, az *osztrák* tisztviselői karnak a mienkénél magasabb illetményeihez igazodó járandóságokban kellett megállapítani. Míg azonban a főiskolai képzettséghez kötött tisztviselői státusok legalacsonyabb állásai a X. fizetési osztályba voltak sorozva, addig a fegyveres erőnél hasonló, a végzettségen alapuló megkülönböztetés nem érvényesült s a hadnagyok, mint legkisebb rangú tisztek, a XI. rangosztályba tartoztak, bár Ludovika Akadémiát végzett részük kétségtelenül főiskolai képesítésűnek volt tekinthető. A háborút követően honvédségünk *tiszti állásai* már kivétel nélkül Ludovika akadémiai előképzettséget igényelvén, azok a fizetésrendezések kapcsán az 1925. évi 7.000 M. E. számú rendelettel egy-egy rangosztállyal előbbre soroztattak, a XI. rangosztályba pedig az azelőtt rangosztályba nem sorolt zászlósok (tisztjelöltek) kerültek.

Alábbiak mutatják az egyes tiszti állásokban járó, illetve a háború előtt elérhető fizetések évi összegeit s azoknak egymáshoz viszonyított arányszámát.

rang- osztály	a háborút megelőzőleg egy évre járt havidíj összege		rang- osztály	az 1937. évben járó havidíj évi összege	a béke- belinek hány %-a
	Korona	Pengő			
III.	18.000 16.800	20.880 19.488	gyal. tábornok és hasonrangú	II.	10.116 48.45 51.40
IV.	16.000 14.016	18.560 16.258,56	altábornagy	III.	9.240 49.78 56.85
V.	13.000 11.400	15.080 13.224	tábornok	IV.	7.920 52.52 59.89
VI.	8.800 7.200	10.208 8.552	ezredes	V.	6.018 58.95 67.24
VII.	6.200 5.400	7.192 6.264	alezredes	VI.	4.284 59.57 57.76
VIII.	4.800 4.400	5.568 5.104	őrnagy	VII.	3.552 63.79 61.25
IX.	5.600 3.400 5.200 3.000	4.176 3.944 3.712 3.480	százados	VIII.	2.784 70.59 2.574 69.54 2.528 66.90
X.	2.800 2.600 2.400 2.200	3.248 3.016 2.784 2.552	főhadnagy	IX.	2.286 75.80 2.106 75.65 1.850 71.71
XI.	2.000 1.800 1.680	2.520 2.088 1.948,80	hadnagy	X.	1.740 75.00 83.55 84.15
—	1.200	1.592	zászlós	XI.	1.512 108.62

Egybevetve a fenti arányszámokat az egyes polgári tisztviselői állásokban a háborút megelőzőleg élvezett s az 1937. évben járó fizetések egymáshoz viszonyított számarányaival¹ arra a megállapításra jutunk, hogy azok az utóbbiaknál általában kedvezőbbek, miért is a nyugdíjszükséglet jelenlegi alakulásának vizsgálatánál e különbözetekek erejéig természetesen az 1925. évi 7.000/M. E. számú rendelet előbb említett intézkedését is számba kell venni.

Az ezt megelőző pontban foglaltak mutatták azokat az eltolódásokat, amelyek az alacsonyabb és magasabb tisztviselői állások egymáshoz való háború előtti és jelenlegi arányszámai között, a több ízben ismételt státusleépítések ellenére még ezidőszent is fennállanak annak folyamánként, hogy a háború alatti s utáni években a magasabb javadalmazással egybekötött állásokat kifejezetten fizetésjavítási céllal túlzott mértékben szaporították.

A dolog természetéből következik, hogy ez a szempont a fegyveres erőhöz tartozókat illetően csak *kevésbé érvényesülhet!* Egyrészt tehát figyelemmel arra, hogy a katonai és polgári fizetések a békebeli állapothoz viszonyított mérvének egybevetésénél erről a körülményről sem szabad megfeledkezni, másrészt pedig arra való tekintettel, hogy a tisztikar előmeneteli, illetve rangviszonyaiban bizonyos eltolódásoknak a változott körülmények (a trianoni békeparancs idevágó — Istennek hála, azóta meghaladott — rendelkezései, a haditechnika fejlődése, a honvédség szervezetének ehhez mért átalakulása stb.) folyamánként is szükségképpen be kellett következniök, alábbiakban ves-sük egybe a honvédség tiszti állásainak háború előtti továbbá az 1936/37. évi költségvetés adatai szerinti egymásközött való meg-oszlását is.

	katonai állomány		egyéb személyzet		együtt	
	létszám	az össz-létszám hány %-a	létszám	az össz-létszám hány %-a	létszám	az össz-létszám hány %-a
gyalogsági tábornok és hasonrangú	2	0.07	—	.	2	0.05
altábornagy	17	0.54	4	0.35	21	0.49
vezérőrnagy	27	0.86	10	0.87	37	0.87
ezredes	106	3.39	39	3.41	145	3.40
alezredes	152	4.86	82	7.17	234	5.48
őrnagy	189	6.05	136	11.89	325	7.61
százados	929	29.72	442	38.64	1.371	32.11
főhadnagy	880	28.15	239	20.89	1.119	26.20
hadnagy	824	26.56	192	16.78	1.016	25.79
összesen	3.126	100%	1.144	100%	4.270	100%

A trianoni békeparancsban foglaltaknak megfelelően az 1936/37. évben honvédségünk tisztikara a testőrségével együtt összesen csupán 1.790 főből állott s a következők szerint oszlott meg:

¹ Az állami rendszerű fizetési osztályokat illetően lásd e tanulmányok I. Része 19. oldalát.

gyalogsági tábornok és hasonrangú altábornagy	létszám	az összlétszám hány %-a
tábornok	3	0.17
ezredes	12	0.67
alezredes	11	0.61
őrnagy	76	4.25
százados	53	2.96
főhadnagy	200	11.17
hadnagy	640	35.75
	705	39.59
	90	5.03
Egybevetve a fenti adatokat	összesen 1.790	100%

	az 1915. évben a katonai állományban	az egész tisztkarban	az 1936/37. évi költségvetés szerint
a tábornokkari állások arányszáma	1.47%	1.41%	1.45%
a törzstiszti	14.50%	16.49%	18.38%
együtt	15.77%	17.90%	19.83%

vagyis a békebeli állapottal szemben a magasabb állások arányszáma alig valamivel magasabb!

Előadottakkal kapcsolatosan példaként még említésre érdemes, hogy a háborút megelőzőleg a honvéd tisztkarnak 15.77 %-a, illetve 17.90 %-a élvezett havi 425 pengős vagy annál magasabb fizetést, jelenleg pedig csupán 5.7 %-uk havidíja haladja meg ezt az összeget.

j)

A magasabb javadalmazással egybekötött tisztviselői állások kifejezetten fizetésjavítási céllal történt szaporításának, különösen pedig a forradalmi idők státuszrendezéseinek azután természetesen az altiszti alkalmazásokat illetően is hasonló elgondoláson alapuló intézkedésekre kellett vezetniük.

Az első lépést e téren az 1918. évi december hó 21.-én tartott minisztertanácsnak az a határozata képezte, hogy azoknál az állami hivataloknál és üzemeknél, amelyeknél nem államvasuti rendszerű illetmények vannak rendszeresítve, az alkalmazott gépészeket 1919. évi január hó 1.-jétől kezdődő hatállyal a IX—XI. besorozni az állami alkalmazásban megszakítás nélkül eltöltött szolgálati idejük mérvéhez mérten. Ezt követőleg azzal a céllal, hogy a hasonló minőségben alkalmazottak az egész vonalon hasonló elbánásban is részesüljenek, az 1919. évi január hó 13.-án, majd március hó 17.-én tartott minisztertanács kimondotta, hogy ugyancsak a fentebb említett hatállyal az összes állami altiszteket és szolgákat¹ szakképzettségükhöz² és teendőjük minőségéhez képest, további három csoportba kell sorolni.

¹ Az akkoriban igen nagyszámú napibéres szolgát is.

² A gyakorlatban azonban ez nem valósult meg, mert számos esetben azonos képzettségű és foglalkozású altisztek más-más csoportba soroltattak addigi szolgálati idejük tartamához mérten. Példának okáért az egyetemi pedellusok 10 évnél kevesebb szolgálati idővel a kezelő, 10—20. évi szolgálattal a II.

A fentiek szerint újonnan rendszeresített egyes altiszti csoportok részére — az állomáshelyekre való tekintet nélkül — megállapított fizetések összegeit a következők mutatják.

szolgálati évben	a)	b)	c)	d)				
	egyéb altisztek	kezelő altisztek	II. oszt. műszaki altisztek	I. oszt. műszaki altisztek	fizetési osztály	fokozat	Korona	
1—5.	800	1.200	1.400	XI.	}	5.	1.400	
4—6.	900	1.400	1.600			2.	1.600	
7—9.	1.000	1.600	1.800			1.	1.800	
10—12.	1.100	1.800	2.000	X.	}	5.	2.000	
15—15.	1.200	} 2.000	2.200			2.	2.200	
16—18.	1.500		} 2.400	} 2.400	IX.	}	1.	2.400
19—21.	1.400						5.	2.600
22—24.	1.500						2.	2.900
25—27.	1.600		} 5.200	}	}	}	1.	5.200
28—30.	1.700							
31-től	1.800							

a) Az *egyéb altisztek* csoportjába általában mindazokat az altiszteket, szolgálkat és ezekkel egy tekintet alá eső alkalmazottakat kellett besorolni, akiknek teendői az általános szolgálai teendők minőségét (takarítás, tisztogatás, küldönyszolgálat, őrködés stb.) nem haladták felül.

b) A *kezelő altisztek* csoportjába voltak sorolandók mindazok, akik az előbbieken felsorolt általános teendőkön és egyéb szolgálai tennivalókon kívül hivatali kezelési teendőket (iratok szerelése, iktatás, kivezetés, értékposta kezelés, hivatali iratok és könyvek rendbentartása) is végeztek.

c) A *II. osztályú műszaki altisztek* csoportjába a műszaki és ipari, vagy egyéb különös szakismeretet, illetőleg szakképzettséget igénylő teendőket ellátó altisztek, szolgálak, napibéres szolgálak és ezekkel egy tekintet alá eső alkalmazottak tartoztak.

d) Végül az *I. osztályú műszaki altisztek* csoportjába az előzőek szerint már idesorolt gépészekon kívül a nagyobb előképzettséget, szaktanulmányt, vagy szakvizsgát igénylő, fontos teendőket ellátó altiszteket, szolgálkat stb. kellett besorolni.

A szóbanforgó rendelkezésekkel kapcsolatosan meg kell jelezni, hogy azok a tisztviselői státusrendezésekkel szemben már nem csupán a magasabb javadalmazással egybekötött állások szaporítását jelentették, hanem egyben a szolgálatban eltöltött időhöz mértén lehetséges addigi előmenetelnek¹ egyrészt gyorsabbá váltát, másrészt kiterjesztését, sőt ezenfelül a fizetések összegeinek számottevő felemelését is eredményezték.

A nyugdíjterhek jelenlegi alakulása szempontjából ugyan az altiszti fizetéseknek az előzők szerint történt *felemelése magában véve* teljesen közömbös tényező, sőt a korona akkori értékére való tekintettel a fentiekben közölt összegek a jelenlegi fizetésekkel esetleges egyéb szempontokból történő egybevetésére sem alkalmazsak, a tárgyalt rendelkezések mindazonáltal nagyon is figyelmet érdemelnek, egyfelől mert a későbbiek folyamán az azokkal megállapított csoportokból alakultak ki az altiszti alkalmazások jelenlegi csoportjai, másfelől pedig az e csoportokban megállapított előmenetel jelenlegi szabályai is azokban gyökereznek.

Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása során az ál-

oszt. műszaki, azonfelüli szolgálattal pedig az I. oszt. műszaki altisztek csoportjába kerültek.

¹ Lásd a 28. oldalon közöltek.

lami és vármegyei szolgálatban álló tisztviselők, kezelők és díjnokok státuszrendezése az 1925. évi 7.000/M. E. sz. rendelettel történt meg. Eltekintve a napibéres szolgai állásoknak már előzőleg történt újbóli rendszeresítésétől, egyidejűleg nem történt intézkedés az altiszti és szolgai személyzet státuszainak rendezése, illetőleg e személyzet létszámának az egyes csoportok szerint való megosztása tekintetében.

E téren a létszámviszonyok rendezése az 1927. évi 5.000/M. E. sz. rendelettel következett be, melynek 6. pontjában foglaltak az állami rendszerű altiszteket, az egyes csoportokba tartozók addigi osztályozásának szabályait változatlanul hagyva, a következő négy csoportba sorozták át: műszaki altisztek, szakaltisztek, I. osztályú altisztek és II. osztályú altisztek. Az ezenfelül rendszerített kisegítő szolgai állások, amelyek a régebbi napibéres szolgai alkalmazásokat voltak hivatva pótolni, az említett rendelet 14. pontjában foglaltak szerint altiszti csoportba nem tartoznak.

Az említett csoportokban az 1937. év december havában járt évi fizetések kezdő és a szolgálat folyamán fokozati előlépések útján elérhető legmagasabb összegeit az alábbiak mutatják:

	általában	az orsz. büntető intézeteknél
Műszaki altisztek	1.080—2.166 P	1.200—2.532 P
Szakaltisztek	1.026—1.512 „	1.140—1.764 „
I. oszt. altisztek	978—1.332 „	1.092—1.524 „
II. oszt. altisztek	906—1.254 „	1.008—1.428 „
Kisegítő szolgálók	816—1.086 „	

Ezzel szemben az altiszti és hivatalsszolgai alkalmazásokban az 1904. évi 4.600/M. E. sz. rendelettel megállapított kezdő és legmagasabb összegű javadalmazás

az altiszteket illetően	1.000—1.700 K-ig, azaz	1.160—1.972 P-ig,
a hivatalsszolgákat illetően pedig	600—1.100 „ „	696—1.276 „

terjedt.¹

Egybevetve mármost az állami alkalmazottak e csoportjának háború előtti és jelenlegi fizetéseit, arra az eredményre jutunk, hogy a legalacsonyabb hivatalsszolgai fizetési csoport háború előtti javadalmazását a jelenlegi altiszti csoportok legalacsonyabbikában (II. oszt. altisztek) járó fizetés 33.14 %-kal meghaladja, sőt a jelenlegi kisegítő szolgai kezdőjavadalmazás is 17.24 %-kal magasabb annál. Az altiszti csoportokban általában elérhető legmagasabb összegű fizetések egymáshoz való viszonyát illetően pedig fentiek szerint az a helyzet, hogy a háború előtti évi javadalmazás 1.972 P-s maximumával szemben az elérhető legnagyobb összegű fizetés jelenleg 2.166, illetve 2.532 P, vagyis annál 9.84 %-kal, illetőleg 28.4 %-kal magasabb.

Amíg tehát az e Tanulmányok I. Részében közöltek szerint² az állami rendszerű fizetési osztályokban 1937. évi december hóban járt *tisztviselői fizetések 11.9—52.2 %-kal alatta maradtak a*

¹ V. ö. a 28. oldalon foglalt részletes adatokkal.

² L. ott a 19. oldalon.

háborút megelőzőleg járt összegeiknek, addig az altisztek részére megállapított fizetések háború előtti mérvüket kivétel nélkül meghaladják!

A jelen § b) pontjában foglaltak a tisztviselőket illetően már rámutattak arra, hogy az 1912 : LXV. t.-cikkel rendszeresített, a nyugdíj összegéhez igazodó lakbérnyugdíjjal szemben, a nyugdíjasok ebbéli járandóságának a későbbiek folyamán szintén lakáspénzosztályok szerint történt megállapítása pénzügyi szempontokból mit jelentett. Az ott előadottak kiegészítéseül a következők az altizti személyzetre vonatkozóan mutatják az e téren beállott, a nyugdíjteher alakulása szempontjából nem kevésbé figyelemre számot tartó eltolódásokat.

Az 1912 : LXV. t.-c. 38. §-ában foglalt rendelkezések értelmében a teljes szolgálati idő kitöltésével nyugalomba helyezett altisztek és hivataloszolók lakbérnyugdíját, az 1906. évi 4.600/M. E. sz. rendeletben megjelölt csoportjaikban elérhető legmagasabb javadalmazás alapulvételével megállapított nyugdíj összegéhez mérten, az alábbiak szerint kellett megállapítani:

csoporth	az évi nyugdíj összege	az annak alapján járó évi lakbérnyugdíj
hivataloszolók	d) 900 K	240 K
	e) 1.000 „	240 „
	f) 1.100 „	280 „
altisztek	a) 1.300 „	320 „
	b) 1.400 „	320 „
	c) 1.700 „	400 „

Miután azonban az 1908. évi 5.830/M. E. sz. rendelet a tényleges szolgálatban álló altisztek és hivataloszolók lakbérét az I. lakbérosztályban 400 K-ban, a II.-ban 360, a III.-ban 320, a IV.-ben 280, az V.-ben 240, a VI.-ban 200, a VII.-ben pedig 160 K -ban állapította meg, nyilvánvaló, hogy a *fenti* esetekben

a d) és e) csoportba tartozók közül	a VI. és VII.,
az f) „ „ „	az V., VI. és VII.,
az a) és b) „ „ „	a IV., V., VI. és VII.,
a c) „ „ „	pedig a II.—VII.,

lakáspénzosztályba tartozó állomáshelyeken szolgálatot teljesített hivataloszolók, illetve altisztek lakbérnyugdíja meghaladta volna a tényleges szolgálatuk alatt élvezett lakásbér összegét. Nehogy tehát a nyugdíj és lakbérnyugdíj együttes összege bizonyos esetekben meghaladhassa a tényleges szolgálatban élvezett utolsó beszámítható javadalmazás és lakásbér együttes összegét is, az ilyen esetekben a lakbérnyugdíj csak a mutatkozó különbözet erejéig volt megállapítható, ami a felhozott példa esetében természetesen a tényleges szolgálatban járt lakáspénzt jelenti, ha az alacsonyabb volt a nyugdíj összegéhez mérten megállapíthatónál.

Ennek a rendelkezésnek figyelembe vételével a teljes szolgálati időt kitöltött altisztek és hivataloszolók részére megállapítható lakbérnyugdíjak pengőre átszámított évi összegeit az alábbiak mutatják:

hivatal szolgák		altisztek	
d) és e)	f)	a) és b)	c)
csoporthoz	csoporthoz	csoporthoz	csoporthoz
P e n g ő	P e n g ő	P e n g ő	P e n g ő
185.60	185.60	185.60	185.60
252.—	252.—	252.—	252.—
278.40	278.40	278.40	278.40
	324.80	324.80	324.80
		571.20	571.20
			416.60
			464.—

Ezzel szemben a teljes szolgálati idő kitöltése esetén az egyes altiszti csoportokban jelenleg élvezhető lakáspénznyugdíjak évi összegei a következők:

lakáspénz- osztályban	I. és II. oszt. altisztek	Szak- altisztek	Műszaki- altisztek
	P e n g ő		
VI.	177.60	198.—	356.—
V.	213.60	257.60	404.40
IV.	248.40	277.20	471.60
III.	285.60	316.80	558.80
II.	321.60	356.40	606.—
I.	356.40	396.—	674.40

Összevetve a fenti esetben az altiszti személyzet részére a háború előtt járt lakbérnyugdíjak összegeit a részükre jelenleg járó lakáspénznyugdíjak összegeivel, megállapítható, hogy utóbbiak jelentősen kedvezőbbek, legmagasabb összegüket illetően pl. már 45,55 %-kal.

Önként értendő, hogy a jelenlegi altiszti javadalmazások fentebbiek szerinti magasabb volta — amelyben az akkori és jelenlegi vásárlóerejük különözete nem is jut kifejezésre — a létminimumra való tekintettel illetménypolitikai szempontokból sem kifogásolható s nemcsak szociális szempontokból, de szolgálati érdekből is teljesen indokolt. Éppúgy vitathatatlan azonban, hogy az állami nyugdíjterhelés alakulását ez a körülmény is növekvőleg befolyásolta, s az altiszti alkalmazások nagy számára való tekintettel annak továbbra is egy igen jelentős s figyelmen kívül nem hagyható tényezőjét képezi!

k)

Az előmeneteli viszonyoknak a háborút megelőző állapottal szemben a magasabb állások szaporításából kifolyólag történt kedvezőbbé váltával kapcsolatosan azokról a rendelkezésekről is meg kell emlékezni, amelyek az egyes fizetési osztályok keretein belül rendszeresített, magasabb összegű javadalmazással egybekötött fizetési fokozatok eléréséhez megkívánt várakozási idők tartamának megrövidülését eredményezték. Éspedig egyfelől e várakozási idők addig megkívánt mérvének leszállítása, másfelől pedig a kinevezést megelőzőleg az illető állás címe és jellege birtokában eltöltött időnek a fokozati előlépés szempontjából való beszámítása következtében. Bár kétségtelen, hogy a nyugdíjterhelés alakulása szempontjából az idevágó rendelkezések jelentősége szinte elenyésző az előzőekben tárgyaltak pénzügyi következmé-

nyeihez mérten, némi figyelmet azonban mégis érdemelnek.

Az V—XI. fizetési osztályokba tartozó állami és vármegyei tisztviselőknél az egyes fizetési osztályok keretein belül rendszeresített magasabb fizetési fokozatok elérésére előírt szolgálati (várarokozási) időnek leszállítására, amennyiben az a három évet meghaladná, az 1917: IX. t.-c. 11. §-a adott felhatalmazást. Ehhez képest az 1917. évi 3.000/M. E. számú rendelet 2. pontjában a fizetési osztályokba sorozott állami tisztviselőknél azt a szolgálati időt, amely magasabb összegű javadalmazásra adott igényt s amely az illetményrendezésekkel kapcsolatosan már említett 1906. évi 4.600/M. E. számú rendelet 3. §-a szerint a XI., X. és IX. fizetési osztályban 4, 8, 16 és 20 évben, a VIII., VII. és VI. fizetési osztályban 5 és 10 évben és az V. fizetési osztályban 5 évben volt megállapítva¹ 1917. évi július hó 1-jétől kezdődőleg a XI., X. és IX. fizetési osztályban 3, 6, 9 és 12 évre,² a VIII., VII. és VI. fizetési osztályban 3 és 6 évre, az V. fizetési osztályban pedig 3 évre szállította le.

A rendszeres évi fizetés, bér és zsold mellett alkalmazott állami altiszteknek és szolgáltnak a magasabb illetményekre igényt adó szolgálati ideje, ha az a három évet meghaladta, amennyiben és ahol indokoltnak mutatkozott, ugyancsak három évben volt megállapítható. Az államvasúti alkalmazottak A) és B) táblázataiba, valamint a posta, távírda és távbeszélő alkalmazottak A), B) és C) táblázataiba tartozó alkalmazottaknál pedig a várakozási idők ott, ahol túlságosan hosszúnak bizonyultak, egy-egy évvel voltak leszállíthatók.

Ennek alapján az előbb idézett rendelet 9. pontjában 3—5 évre szállította le az altiszteket és szolgáltnak illetően az 1906. évi 4.600/M. E. számú rendelet 11. §-a szerint, a székesfővárosi állami rendőrség és a határrendőrség őrszemélyzetét illetően az 1913. évi 7.201/M. E. számú rendelet szerint 5—5 évben, a pénzügyőrség legénységét illetően pedig az 1908. évi 56.923/P. M. számú rendelet szerint 4—4 évben megállapított várakozási időket is.

Megjegyzésre érdemes, hogy a várakozási idő megrövidítésére már az 1917: IX. t.-c. életbeléptét megelőzőleg is történtek egyes, az alkalmazottak szűkebb körét érintő rendelkezések. Így pl. az 1912: V. t.-c. 10. §-a módot adott arra, hogy az államvasutak mozdonyfelvigyázói és művezetői személyzetének várakozási ideje megrövidíthető legyen. Az 1915: XV. t.-c. 9. §-a, majd az 1916: XXII. t.-c. 5. §-a pedig felhatalmazta a kereskedelemügyi minisztert, hogy az 1907: L. t.-c. 16. §-ában említett A) táblázatba tartozó államvasúti tisztviselőknél az 1916/17. év első felére eső időszakos előléptetése alkalmából olyan tisztviselőket, akiknek várakozási ideje még nem telt le, az idézett t.-c. 8. §-ában megállapított 25%-nál nagyobb számban léptethessen soron kívül elő s hogy az összes előléptetendő tisztviselőknél 20%-át abban az esetben is előléptethesse, ha az illetők várakozási idejének még fele sem telt el.

A várakozási idő megrövidítése mellett a már idézett 1917: IX. t.-c. 11. §-a még azt a további rendelkezést is tartalmazta,

¹ V. ö. 27. oldalon foglaltakkal.

² A 9 évet meghaladó időt azonban a következő magasabb fizetési osztályba történt kinevezéskor úgy kellett számítani, mintha az már ebben a magasabb fizetési osztályban telt volna el.

hogy a IV—XI. fizetési osztályokba tartozó azoknál az állami tisztviselőknél, akik a következő magasabb fizetési osztályú állás címével és jellegével ruháztatnak fel, erre a magasabb állásra való kinevezésükkor az annak címe és jellege birtokában eltöltött időt¹ a fokozati előlépés szempontjából be kell számítani, vagyis úgy kell tekinteni, mintha azt az illető már magasabb állásában töltötte volna el.

Miután az említett rendelkezések folyamánvaként az alkalmazottak egyfelől rövidebb idő leforgásával érhetik el fizetési osztályuk magasabb javadalmazással egybekötött fokozatait, másfelől a magasabb állásba való kinevezésükkor már azonnal annak egy magasabb, sőt esetleg a legmagasabb fokozatába is kerülhetnek, nyilvánvaló, hogy azok pénzügyi következményeikben a nyugdíjszükséglet alakulása szempontjából sem egészen közömbösek. Különösképpen ezidőszerint, mikoris a cím és jelleg adományozási lehetőségek olyan keretekben vannak megállapítva, amelyek messze meghaladják a háborút megelőzőleg e téren követett gyakorlat megnyilvánulásait.

1)

Az a)–k) alatt előadottak részletesen ismertették azoknak a tényezőknek legjelentősebbjeit, amelyek pénzügyi kihatásaikban a nyugdíjterhelés alakulását illetően azzal a következménnyel jártak, hogy annak jelenlegi arányaiban a háború előtti és mostani tisztviselői fizetések között fennálló ugyancsak jelentős mérvű eltolódások nem juthattak kifejezésre. Egyben természetesen azok az egyéb, pénzügyi következményekben csak kisebb jelentőségű rendelkezések sem, amelyeknek a háború előtti állapottal szemben szintén csökkentőleg kellett volna érvényesülniök a nyugdíjszükséglet alakulásában.²

Az idevonatkozólag már előadottak befejezéseül azonban röviden még rá kell mutatni

a) egyfelől azokra a rendelkezésekre, amelyek bizonyos nyugdíjba is beszámítható pótlékok rendszeresítésével az arra igényjogosultak ellátását illetően még kisebb-nagyobb mérvű további kedvezményt jelentettek a békebeli állapottal szemben.

Nevezetesen: az 1950:XXVI. t.-c., amely egyrészt a m. kir. honvédség, vámőrség, folyamőrség, csendőrség és ménéskar tagjai, másrészt pedig a m. kir. államrendőrség egyenruha viselésére jogosított tagjai, orvosai és detektívjei részére rendszeresített nyugdíjba is beszámítható pótdíjat (korpótdíjat) annak ellenében, hogy szolgálati idejük 40 évre emeltetett; (V. ö. e tanulmányok I. Részében a 27. oldalon előadottakkal.) az 1950:XLIII. t.-c., amely alapján az 1920:XX. t.-c. hatálya alá tartozó kir. ítélő bírák és ügyészek, a Kuria elnöki tanácsosa és az ítélőtáblai elnöki titkárok, az Országos Föld-

¹ Illetve akkoriban annak az 1914. évi július hó 25-ét követő részét.

² Így pl. a nyugdíjra igénytadó legkisebb szolgálati időnek az 1925:XXXII. t.-c. 17. §-ával 5 évről általában 9 év 6 hó és 1 napra történt felemelése; a külföldön élők által élvezhető ellátások összegének az 5,880/1951., az ellátásukon felül keresettel bíró nyugdíjasok, özvegyek stb. ellátási díjainak pedig az 1934:I. t.-c. alapján kibocsátott 1.620/M. E. sz. rendelettel történt bizonyos korlátozása; úgyszintén az 1912:LXV. t.-c. 77–78. §-ai alapján járt temetési járulékok megszüntetése.

birtokrendező Biróság elnöke, másodelnöke, tanácselnökei és állandó bírái, a Szabadalmi Biróság elnöke, alelnöke és bírái, az igazságügyminisztérium fogalmazási szakához tartozó tisztviselők, a kincstári jogügyi igazgatóságának bírói és ügyészi fizetési csoportokba tartozó tisztviselői, valamint a bírósági titkárok, jegyzők és joggyakornokok és a kincstári jogügyi igazgatóság fogalmazási tisztviselői részesülnek fizetés természetű, bírói képesítési pótlékban; az 1938 :IV. t.-c., amelynek értelmében 1938. évi február hó 1.-jétől a világháborúban résztvevő tűzharcos állami és vármegyei alkalmazottakat a hadipótlék 50 %-a nyugdíjazott állapotban is megilleti;

az 1938 :XXXVII. t.-c., amely az állami rendszerű XI—VIII. és az államvasuti rendszerű IX—VI. fizetési osztályokba tartozó olyan alkalmazottak részére, akik fizetési osztályuk legmagasabb fokozatában 3 évet már eltöltöttek, fizetés természetével bíró, nyugdíjba is beszámító korpótlékokat rendszeresített.

b) Másfelől pedig egyes változásokra, amelyek időközben az alkalmazottak bizonyos életkörülményeiben állottak be a kormányzat, sőt esetleg maguknak az érdekelteknek elhatározásától is teljesen függetlenül. Idevonatkozólag különösen figyelmet érdemel az emberi átlagos élettartam meghosszabbodása, ami azonos szolgálati idő mellett természetesen hosszabb nyugdíj és özvegyi nyugdíj élvezetet eredményez, nemkülönben a családalapítás időpontjának — nem kis részben a kezdőfizetések elégtelen voltából kifolyólag — szükségszerűen bekövetkezett bizonyos eltolódása, ami viszont egyfelől a házastársak közötti békebeli átlagos korkülönbség, másrészt pedig a nyugdíjazás, illetve elhalálozás idején még ellátatlan kiskorú gyermekek számának megnövekedését eredményezi. A késedelmes családalapítás tehát ezek szerint a különösen hosszú özvegyi nyugdíj élvezeteken s a számosabb családi pótlék, illetve nevelési járulékon keresztül egyszerre két irányban is kedvezőtlenül befolyásolja a nyugdíjterher mindenkori alakulását! Ez a körülmény pedig annál inkább figyelmet érdemel, mert nyilvánvaló bizonyviteka egyuttal annak hatóségeinek, egyben egyetlenes nemzeti érdekeket is szolgáló előis, hogy a kezdő fizetési osztályokba tartozók családalapítási lemozdítására irányuló további kormányintézkedések költségei párhuzamosan még pénzügyileg is megtérülnének egy tekintélyes részükben!

11. §. A nyugdíjszükséglet ideális arányai.

A közelmúlt évek folyamán nem egy ízben képezte bírálat tárgyát az a körülmény, hogy az alkalmazottak szolgálati járandóságai, nyugellátásai és az önkormányzatok ebbéli kiadásaihoz való hozzájárulások állandóan igen magas arányszámmal szerepelnek az államháztartás kiadásai között.

Tagadhatatlan tény, hogy az ú. n. személyi természetű kiadások ezidőszereint évről-évre közel felét teszik ki az állam összes kiadásainak. Mindazonáltal magában véve ez a körülmény távolról sem róható fel a költségvetési politika hibájául és annak megítélésénél nagyon is körültekintő óvatosságra van szükség. Azt ugyanis, hogy egy állam háztartásában a személyzeti kiadások mekkora összeggel, illetve az összes kiadásokhoz viszonyított

milyen aránnyal foglalhatnak helyet, előírni egyáltalában nem lehet,¹ mert az tisztán az állam által saját hatáskörébe vont feladatkörök természetétől, számától és kereteitől függ.

Az államnak, mint szervezetnek fennmaradása érdekében, polgárai gazdasági tevékenységének is multhatatlan előfeltételét képező három általános szükséglettről, nevezetesen területének védelméről, a közrendről és az igazságszolgáltatásról, vagyis a jogrendről való gondoskodás képezi legszorosabban vett feladatait. E céljai elérésében egyfelől bizonyos szervezetekre, másfelől természetesen megfelelő anyagi eszközökre is van szüksége, amelyek beszédéséről, elosztásáról stb. szintén gondoskodnia kell. Az említett általános előfeltételek megteremtésével és biztosításával kapcsolatosan felmerülő szervezeti és egyéb költségeket természetesen az állam polgárainak kell viselniük s azok kereteit esetleg, akár teljesítőképességüknek saját jólfelfogott érdekeik szemelőtt tartásával megvont legvégső határai is képezhetik. De csak polgárai teljesítő képességének észszerű határáig s a fenti célok megvalósítási szükségletén túlmenő szolgáltatási készségük esetén vállalhat már magára az állam további, bár közérdekű feladatokat.

Azok a további feladatkörök, amelyek azután a közösség érdekében szükségesnek látott állami beavatkozás folytán közgazdasági, közművelődési, jóléti stb. téren az állampolgárok ezirányú szolgáltatási készségéhez mérten ugyancsak a közhatalom gondozása alá kerülnek, lehetnek olyanok, amelyek ellátása nagy személyzetet igényel s a velük kapcsolatos kiadások is esetleg túlnyomórészükből személyi szükségletekből állanak.² Önként értendődik, hogy mennél több ilyen természetű feladatkör ellátásáról gondoskodik az állam, annál nagyobb számú személyzetet kell alkalmaznia, ami viszont együttjár a szolgálati járandóságok és nyugellátások szükségletének ahhoz mért felnövekedésével. Miután azonban másrészt e további feladatkörök lehetnek olyanok is, amelyek megvalósítása, bárha igen jelentős anyagi áldozatokkal jár, személyzeti kiadásokat egyáltalában nem von maga után, *a személyi természetű kiadások az államháztartás kiadásai egy különösen terhes válfajaként nem tekinthetők.*³ S csupán az egyéb kiadásokhoz viszonyított arányuk alapján túlzott mérvűeknek sem mondhatók, mert tisztán csak az állampolgárok ezirányú teljesítőképességétől függ, hogy az állami gazdálkodás pénzügyi kereteinek nagyarányú közérdekű beruházások, további nagy gazdasági, kereskedelmi, kulturális és szociális célok megvalósi-

¹ Legfeljebb annak megállapításáról lehet szó, hogy az alkalmazott személyzet létszámában nincs-e túlméretezve a racionalizált közigazgatás által feltétlenül szükségelt keretekhez képest.

² Pl. a vallás- és közoktatásügyi tárca körébe tartozó feladatok ellátására az 1956/57. évi költségvetésben előirányzott 107.44 millió pengőből csupán 24.52 kiadások, míg a szükséges személyzet járandóságai 42.09, nyugellátásai 16, a hozzájárulások pedig 25 milliót vesznek igénybe.

³ Az állami üzemek személyi kiadásai pl. szorosan véve üzemi, vagyis termelési költséget alkotnak.

tása következtében való tágulásával párhuzamosan, az összes kiadásokhoz viszonyított arányszámukban lényegesen kisebbé váljanak s az egyéb természetű kiadások arányszámának egyre jobban alá kerüljenek.

Egészen más elbírálás alá esik ellenben már az államháztartás személyi természetű kiadásainak egymásközött való mikénti megoszlása, vagyis az a kérdés, hogy *egyrészt a nyugdíjszükséglet összege, másrészt pedig az ellátásban részesülők száma milyen,* illetve az e téren felállítható általános követelményeknek az adott körülmények között mennyiben megfelelő arányban áll a *tényleges szolgálatban álló személyzet javadalmazására szükséges összeggel, illetőleg az alkalmazottak létszámával.*

A már előadottak szerint¹ a különböző természetű nyugellátások az állami alkalmazottak javadalmazásának olyan részét képezik, amelyek jogalapja ugyancsak a tényleges szolgálatban rejlik, de amelyek mint a teljesített munkáért járó ellenszolgáltatásnak egy későbbi időpontra halasztott kiegészítő részei, csak a szolgálati viszony megszűntével válhatnak esedékessé. Ha azonban az alkalmazottak, illetve hátrahagyottaik részére biztosított, *mérvében az eltöltött szolgálat idejéhez s az utóljára betöltött állás javadalmazásához igazodó ellátást* olybá tekinthetjük, mint a szolgálatban tulajdonképpen járt javadalmazásukból mindenkor visszatartott hányadok utólagos megtérítését, úgy nyilvánvaló, hogy *a szolgálati viszony megszűntétől kezdődőleg az azon alapuló folytatólagos ellátási igények utolsójának megszűntéig kifizetett különböző nyugdíjjárandóságok együttes végösszegének is bizonyos arányban kell állania azzal az összeggel, amelyet az illető jogszerző fizetés, lakáspénz és családi pótlék fejében tényleges szolgálata egész tartama alatt összevéve kapott.*

Az alábbiakban felhozott példák szemléltethetik, hogy bizonyos adott esetekben a szolgálat egész tartama alatt élvezett fizetés, lakáspénz és családi pótlék együttes összegével szemben mennyit tesz ki a szolgálat megszűntével folytatólagosan kifizetésre kerülő ellátások végösszege, továbbá, hogy azok egymáshoz viszonyított arányában milyen súlyos pénzügyi következményekkel járó eltolódásokat okozhatnak az alapul vett feltételek valamelyikének változásai.

(A példaként felhozott esetek számítási adatait illetően mindenekelőtt előre kell bocsátani, hogy a tényleges szolgálat tartama alatt élvezett járandóságok, úgyszintén az annak megszűnte után kifizetésre kerülő ellátások esetenkénti végösszegeinek kiszámítása úgy a szolgálat, mint a nyugdíjélvezetek egész tartamára kiterjedőleg az 1957. év folyamán idevonatkozólag érvényben állott rendelkezések szerint járt összegek alapulvételével történt. Továbbá meg kell jegyezni, hogy a számítások során egy esetben sem vétezett számításba a magasabb fizetési osztály címének és jellegének már előzetesen történt elnyerése, végül, hogy az a körülmény, miszerint az özvegy három hónapig a férj által élvezett járandóságok élvezetében marad, a számítások egyszerűsítése céljából ugyancsak figyelmen kívül lett hagyva.)

¹ Lásd a 49. oldalon.

A megjelölt feltételek mellett az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint járó

A számítások alappjául szolgált feltételek.

	a nyugdíj és özvegyi nyugdíj- élvezet tartama alatt élvezett járandóságok	a szolgálat folyamán élvezett járandóságok végösszegéhez viszonyított aránya
a tényleges szolgálat tartama alatt élvezett együttes összege Pengő	együttes összege	Pengő
I. Kedvezményesen számítandó 35 évi tényleges szolgálat, a X—VI. fizetési osztályok mind- egyikében 7 évi szolgálat, nősülés időpontja a szolgálat 7. éve, a házasságból származó 1 gyermek születésének időpontja a házasság 4. éve, a 66. a feleségnél pedig a 67. élet- év elérése, továbbá		
a) 25. életév a szolgálat megkezdé- sekor, 3 évi korkülönbség a házastársak között; (6 évi nyugdíj- és 4 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	145.027.92	50.848.80 55.06%
b) 25. életév a szolgálat megkezdé- sekor, 4 évi korkülönbség a házastársak között; (8 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	145.027.92	66.724.80 46.01%
c) a fenti b) alatti esetben azzal a különbséggel, hogy az illető tisztviselőnek 8 hadi év hozzá- számítására van igénye s ked- vezményesen 52 évnek számí- tandó 28 évi effektív szolgálata után e jogának érvényesítését nagyobb értékűnek látja, mint a VI. fizetési osztályba való to- vábbi előmenetel — abban az időpontban esetleg még meg nem nyilvánult — lehetőségét; (15 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	100.350.56	84.078.— 83.78%
II. Az I. a) illetve b) alattiakkal szemben mindössze azzal a kü- lönbséggel, hogy az illető tiszt- viselő szolgálata 35. évét az V. fizetési osztály alacsonyabb fo- kozatában tölti el. Ehhez mérten az I. a) alatti esetben (6 évi nyugdíj és 4 évi özvegyi nyug- díjélvezet)	146.022.36	58.355.60 59.96%
I. b) alatti esetben (8 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	146.022.36	76.572.— 52.44%

A számítások alapjául szolgáló feltételek.

A megjelölt feltételek mellett az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint járó fizetés, budapesti lakáspénz és családi pótléknek a tényleges szolgálat tartama alatt élvezett együttes összege Pengő

a nyugdíj és özvegyi nyugdíj-élvezet tartama alatt élvezett járandóságok a szolgálat folyamán élvezett járandóságok végösszegéhez viszonyított aránya

együttes összege Pengő

III. Kedvezményesen számítandó 55 évi szolgálat,

a X—VII. fizetési osztályok mindegyikében 7 évi, a VI.-ban 6 évi és az V.-ben 1 évi szolgálat,

25. életév a szolgálat megkezdésekor,

a 66. a feleségnél pedig a 67. életév elérése,

a nősülés időpontja a szolgálat 17. éve,

a házasságból származó 2 gyermek születésének időpontja a házasság 3. és 5. éve,

14 évi korkülönbség a házastársak között;

(8 évi nyugdíj- és 15 évi özvegyi nyugdíjélvezet az első évben 2, a 2. és 3.-ban 1 nevelési járulékkal)

148.865.24 117.981.20 79.25%

IV. Valóságos 40 évi szolgálat, a XI. fizetési osztályban 2 évi, a X.-ben 6 évi, a IX—VI. fizetési osztályok mindegyikében 7 évi, az V.-ben pedig 4 évi szolgálat, nősülés időpontja a szolgálat 8. éve,

a házasságból származó 2 gyermek születésének időpontja a házasság 2. és 4. éve,

a 66. a feleségnél pedig a 67. életév elérése,

a betöltött 18. életév a szolgálat megkezdésekor,

4 évi korkülönbség a házastársak között;

(8 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)

187.382.16 84.285.20 44.98%

V. A szolgálatban állami rendszerű műszaki altiszti alkalmazásban eltöltött 40 év,

nősülés időpontja a szolgálat 7. éve,

a házasságból származó 2 gyermek születésének időpontja a házasság 3. és 6. éve,

a 66. a feleségnél pedig a 67. életév elérése, továbbá

A számítások alapjául szolgáló feltételek.

A megjelölt feltételek mellett az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint járó fizetés, budapesti lakáspénz és családi pótléknek a tényleges szolgálat tartama alatt élvezett együttes összege Pengő

a nyugdíj és özvegyi nyugdíj-élvezet tartama alatt élvezett járandóságok

a szolgálat folyamán élvezett járandóságok végösszegéhez viszonyított aránya

együttes összege Pengő

a) 20. életév a szolgálat megkezdésekor, 3 évi korkülönbség a házastársak között; (7 évi nyugdíj és 4 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	97.272.36	25.520.—	26.03%
b) 19. életév a szolgálat megkezdésekor, 4 évi korkülönbség a házastársak között; (8 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	97.272.36	29.540.40	30.07%
VI. Állami rendszerű altiszti alkalmazásban eltöltött 40 évi szolgálat, amelyből az 1—9. év kiegészítő szolgálai, a 10—21. év II. osztályú altiszti, a 22—30. év I. osztályú altiszti, a 31—40. év pedig szakaltiszti minőségben, a nőülés időpontja a szolgálat 7. éve, a házasságból származó 2 gyermek születésének időpontja a házasság 3. és 5. éve, 19. életév a szolgálat megkezdésekor, a 66. a feleségnél pedig a 67. életév betöltése, 4 évi korkülönbség a házastársak között; (8 évi nyugdíj- és 5 évi özvegyi nyugdíjélvezet)	66.964.56	19.875.60	29.38%

Tekintettel arra, hogy annak az arányszámnak — amely azt mutatja, hogy a folytatólagosan élvezett különböző nyugdíjjárandóságok végösszege a szolgálat tartama alatt járt illetmények együttes összegének hány %-át teszi ki — mérvében való mikénti alakulása nem csupán a szolgálatban eltöltött időtől és az abban utoljára élvezett beszámítható javadalmazás összegétől, illetve a nyugdíjélvezetek tartamától függ, hanem egyéb körülmények mellett nem kis mértékben a szolgálati előmenetelnek anyagiakban való mikénti megnyilvánulásaitól is, az természetszerűleg szinte minden egyes esetben más és más mértékkel jelentkezik. Sőt példának okáért annak következtében, hogy a tisztviselői állásokban a szolgálat folyamán elérhető legmagasabb járandóságok mérve a kezdő javadalmazások összegeihez viszonyítva jóval magasabb, mint a különböző minőségű altiszti javadalmazások

ebbéli arányai, még az alkalmazottak különböző minőségű csoportjait illetően jelentkező *átlagaiban* is nagy eltéréseket mutat.

A szóbanforgó arányszámoknak a dolog természetéből következő e különbözőségeinél fogva tehát esetenkénti alacsonyabb vagy magasabb voltak egymagában véve egyáltalán nem döntő mérvük helyességét avagy túlzott voltát illetően! A szolgálat egész tartama alatt járt illetmények és az annak megszűnte után folytatólagosan kifizetésre kerülő különböző ellátások végösszegének egymáshoz való aránya ugyanis esetenként nyilvánvalóan akkor tekinthető *mérvében ideálisnak*, ha a *nyugellátások mindenkor legfeljebb olyan összeget tesznek ki, mint amekkora azoknak a különbözőzeteknek folytatólagos tőkésítéséből keletkeznek, amelyekkel az alkalmazottak szolgálati járandóságai a részükre biztosított ellátási igényekre való tekintettel más kereseti ágak jövedelmezőségéhez viszonyítva, alacsonyabban nyertek megállapítást.* Vagyis, amely különbözőzetek tulajdonképpen elegendők volnának arra, hogy állami gondoskodás híján, lefizetésükkel az alkalmazottak sajátmaguk gondoskodjanak azonos keretekben mozgó ellátásuknak járadék biztosítása útján való megoldásáról.

Abból következőleg tehát, hogy a különböző nyugdíjjárandóságok tulajdonképpen csupán elhalasztott kiegészítő részei a szolgálati járandóságoknak, az ellátási feltételeket, illetve szabályokat mindenkor szorosan ahhoz szabottan kell megállapítani, hogy e járandóságok túlzott mérvűekké lehetőleg még esetenként se válhassanak, *átlagos mérvükben* pedig a fentiekben jelzett ideális mértéket semmiképpen meg ne haladják.

Az előbbi példák számadatait ebből a szempontból is vizsgálat tárgyává téve, a következő eredményekre jutunk:

a példa meg- jelö- lése	a 40 évnek számított szolgál- ati időből mennyi volt a szolgálatban <i>tényleg</i> eltöltött idő		a nyugdíj és özvegyi nyugdíj éltetésének időtartama		az utoljára betöltött állás fiz. foko- zat	tényleges szol- gálatban élvezett fizetés, lakáspénz és családi pótlék hány %-ának lefizetése mellett fedezné a 4 %-kal <i>felkamatozott</i> tőke az ellátási szükségletet!
	év	év	év	év		
I. c)	28	15	5	VII.	1.	55.50%
III.	55	8	15 ²	V.	2.	30.50 „
I. a)	55	6	4	VI.	1.	16.— „
II. a)	55	6	4	V.	2.	17.67 „
I. b)	55	8	5	VI.	1.	19.50 „
II. b)	55	8	5	V.	2.	22.09 „
IV.	40	8	5	V.	1.	18.07 „
V. a)	40	7	4	műszaki	13.	9.81 „
b)	40	8	5	altiszt	1	11.11 „
VI.	40	8	5	szakalt.	12.	11.— „

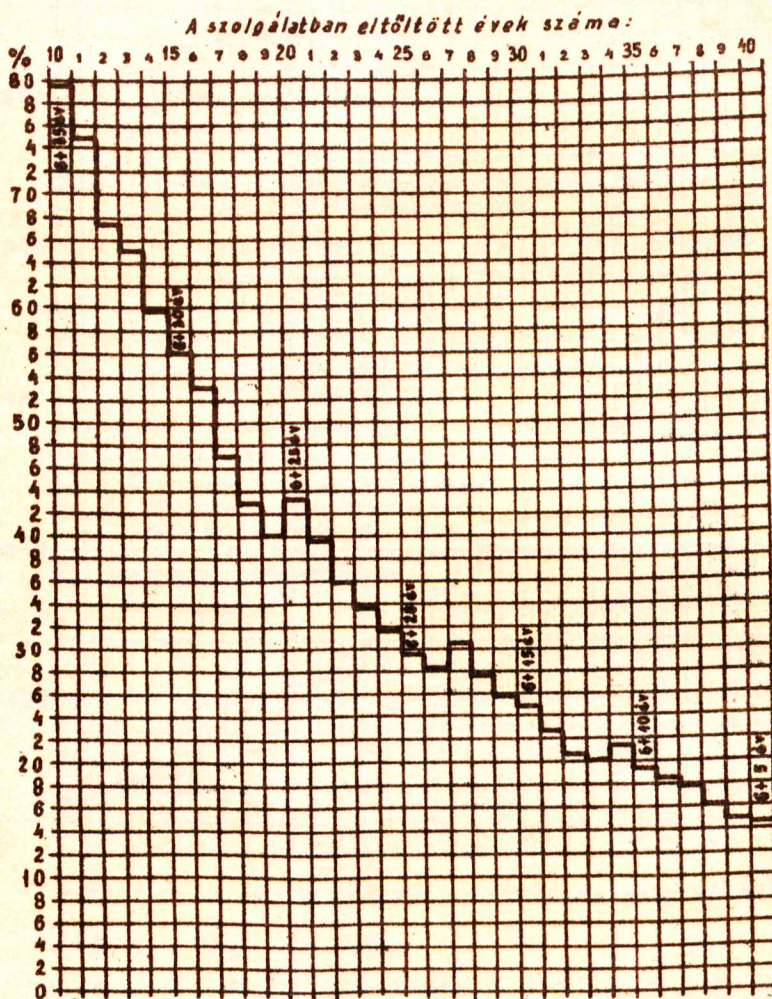
Figyelembe véve a tisztviselői állásoknak az alkalmazások összlétszámában elfoglalt arányszámát, továbbá az azokban megállapított kezdő és elérhető legmagasabb javadalmazásoknak az

¹ Dr. Györgyfalvay Dezső legf. áll. számvevőszéki s. titkár úr által rendelkezésre bocsátott számítási adatok.

² Az első évben 2, a második és harmadik évben 1 nevelési járulékkal.

A mindenkori havi javadalmazás hány %-ának lefizetése fedezné 4%-os tőkésítés mellett a nyugdíjelvezetek megjelölt időtartama alatt kifizetésre kerülő nyugdíj-és özvegyi nyugdíjjárandóságok együttes összegét

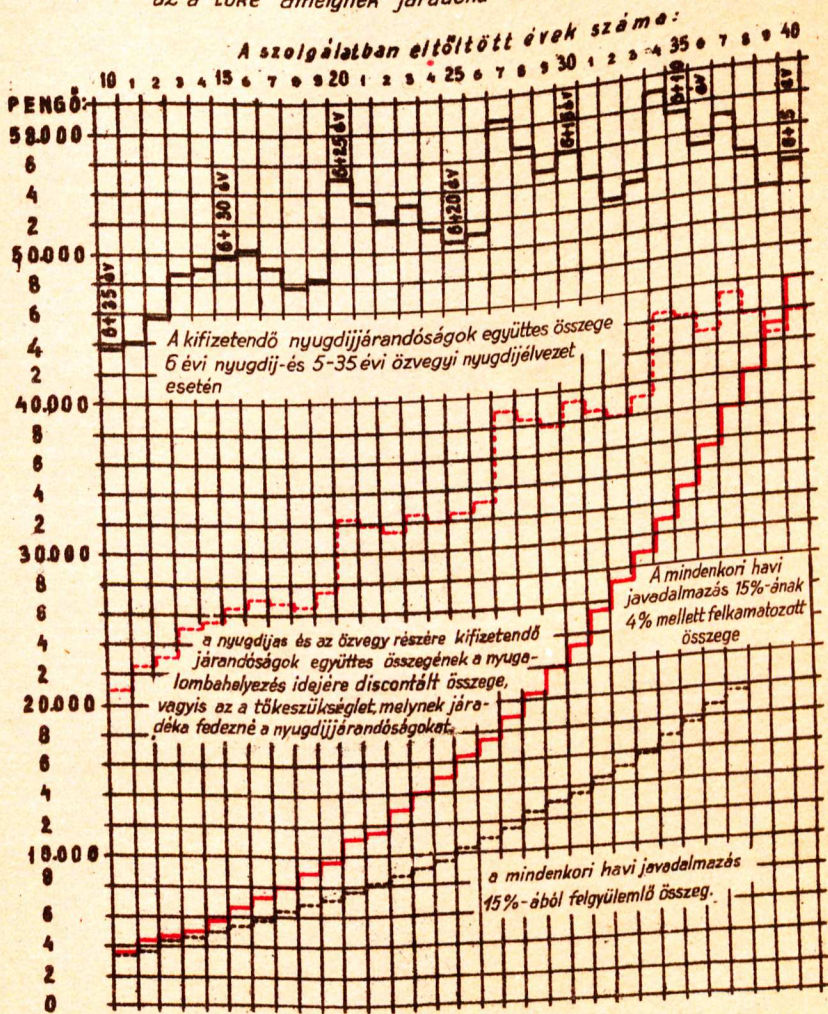
A nyugdíjelvezet tartamát minden esetben 6 évvel, az özvegyi nyugdíjelvezetét pedig aszerint, hogy a férfi hány évet töltött szolgálatban 5-35 évvel véve számításba

FIZETÉSI OSZTÁLY ÉS FOKOZAT A NYUGALOMBELHELYEZÉSKOR:

X.	IX.	VIII.	VII.	VI.
1	3	2	1	3
		3	2	1
			3	2
				1

A szolgálati időhöz mérten mennyiben fedezné a nyugdíj és özvegyi nyugdíjjárandóságok együttes összegét a szolgálati javadalmazás 15%-ának 4% mellett felkamatozott összege, s esetenként mekkora volna az a tőke amelynek járadéka felérne azzal.

PÉNZTÉSI OSZTÁLY ÉS FOKOZAT A NYUGALOMBANHELYEZÉSKOR:

X.	IX.			VIII.			VII.			VI.		
1	3	2	11	3	2	11	3	2	11	3	2	11

17.sz. ábra.

egyéb alkalmazásokban rendszeresített járandóságok ebbéli arányánál jóval magasabb voltát, úgylátszik, hogy az abnormisan hosszúvá váló nyugdíjelvezetek eseteinek számításán kívül hagyásával *hosszvetőlegesen mintegy 15 %-ra tehető annak az összegnek átlagos mérve, amelyet a teljes szolgálati idő kitöltése mellett nyugalomba vonuló alkalmazottaknak fizetésük, lakáspénzüik és családi pótlékuk mindenkori összegéből állandóan félre kellene tenniük ahhoz, hogy 4 %-os tőkésítés mellett jelentkező végösszegükben teljes fedezetet találjanak a részükre, valamint hátramaradottaik részére járó ellátások.* Ami egyben természetesen azt is jelenti, hogy amennyiben az alkalmazottak munkaerejének gazdaságos kihasználása kellőképpen biztosítva van, úgy a szolgálati járandóságok viszonylagos mérvének megállapításánál ellátási igényeik leszámított egyenértéke is csupán az említett % erejéig vehető számításba.

Előadottak kiegészítéséül a 16. sz. ábrán¹ foglaltak szemléltetik, hogy a mindenkori beszámítható havi javadalmazás hány %-ának lefizetése volna szükséges ahhoz, hogy 4 %-os tőkésítés mellett jelentkező végösszegükben teljes fedezetet találjanak a kifizetésre kerülő nyugdíj és özvegyi nyugdíjjárandóságok aszerint, hogy hány évi valóságos szolgálat után történik a nyugalomba helyezés s ehhez mérten mekkora a nyugdíjelvezetek számításba vett együttes időtartama.

Nem kevésbé tanulságosak a 17. sz. ábrán¹ vázoltak, amelyek viszont azt mutatják, hogy a kifizetésre kerülő nyugdíj és özvegyi nyugdíjjárandóságok együttes végösszegét mennyiben fedezné a szolgálatban eltöltött időhöz mérten, a mindenkori beszámítható havi javadalmazás 15 %-ának 4 % mellett felkamatozott összege, illetve ezzel szemben mi volna az ahhoz a nyugalomba helyezés időpontjában szükségeselt összeg.²

Ami mármost az államháztartást terhelő összes nyugdíjjárandóságoknak a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak ugyanakkori illetményszükségletéhez viszonyított helyes arányát illeti, az távolról sem szabható egyszerűen a fentebbiekben megjelölt arány mérvéhez. Egyrészt ugyanis az állam azokat a különbözőzeteket, amelyekkel alkalmazottainak szolgálati járandóságait a részükre, valamint hátrahagyottaik részére biztosított nyugellátásra való figyelemmel alacsonyabban állapíthatja meg, végeredményben csupán visszatartja, azokat azonban nem tőkésíti, minek folytán a nyugdíjszükséglet tulajdonképpeni keretei mindenkor bővülnek a nyugdíjjárandóságoknak azzal az igen jelentős részével, amely egyébként az időközi kamatjövedelemből található fedezetet. Másrészt pedig a mindenkori nyugdíjszükséglet köztudomásulag nem csupán az ellátások mérvétől, hanem igen nagy részben az ellátásban részesülők létszámának alakulásától is függ, ami idevonatkozólag azt jelenti, hogy az a személyi járandóságok össze-

¹ A 16. és 17. sz. ábrák dr. Györgyfalvy Dezső legf. áll. számvevőszéki s. titkár úr számítási adatai alapján készültek.

² Vagyis mekkora volna esetenként az a tőke, amelynek járadékából az említett nyugdíjjárandóságok fedezhetők volnának.

géhez viszonyított arányában csupán akkor alakulhat a helyes állapotnak megfelelően, ha *egyidejűleg a tényleges szolgálatban állók és az ellátásban részesülők létszámának egymáshoz való aránya is az ideális állapotot illetően e téren támasztható kívánalmaknak legmegfelelőbben alakul.*

Az ellátásban részesülők számának mindenkori alakulása a már mondottak szerint *főként a szolgálatból évről-évre kiválók számától, továbbá a nyugdíjévezetek időtartamának mérvétől függ.* A nyugdíjévezet tartama viszont az alkalmazottakat illetően egyrészt a szolgálatba lépéskor és az abból való kiváláskor jelentkező átlagos életkoruktól, másrészt pedig természetesen az elérhető átlagos életkor akkori mérvétől függ. Az özvegyi nyugdíjévezet tartamát már az elérhető életkor mellett főképpen a házastársak között fennálló korkülönbségek átlagos mérve határozza meg. Végül az árva ellátások száma, sőt részben mérve is javarészt a családalapítási lehetőségek időpontjához kapcsoltnak alakul.

Miután ezek szerint az ellátási ügy szabályozása egyrészt mindenkor bizonyos, az idők folyamán változó tényezőkre épül, az idevonatkozólag figyelembe jöhető adatoknak a nyugdíjpolitika szolgálatában állandó nyilvántartás tárgyát kellene képezniök, mert csupán egybeállításuk és módszeres statisztikai feldolgozásuk útján válhatnak megfelelően nyilvánvalóvá a bennük beálló eltérések s azok pénzügyi következményei!

Az állam érdekei azt kívánják, hogy alkalmazottai addig az időpontig szolgáljanak, amíg teljes munkaerejük birtokában úgy tudásukat, mint a szolgálat tartama alatt szerzett értékes tapasztalataikat száz százalékig a köz szolgálatába állíthatják. Alkalmazottai szolgálati idejének köteles tartamát tehát feltétlenül annak figyelembevételével kell megállapítania, hogy még teljesen munkaképes egyének túllontúl hosszú időn keresztül ellátásban ne részesülhessenek. Önként értendő, hogy ezzel szemben viszont az ilyenként megállapított szolgálati idő kitöltése esetére kell biztosítania az államnak az elérhető legmagasabb összegű ellátást is. Mégpedig oly módozatok mellett, hogy az a rövidebb tartamú szolgálatok után megállapítható ellátási összegekkel szemben az alkalmazottak s természetesen hátrahagyottaik számára is, *olyan nagy anyagi előnyt jelentsen*, amelynek mérve az alkalmazottaknak a teljes szolgálati idő kitöltéséhez fűződő érdekeit *feltétlenül párhuzamba hozza az állam ezirányú érdekeivel.*

Alábbiak azonban arra látszanak mutatni, hogy a nyugdíj-szabályoknak idevonatkozólag érvényben álló rendelkezései ennek az érdekpárhuzamnak létrejöttét s azon keresztül az állam vonatkozó pénzügyi érdekeit aligha biztosítják. A jelenlegi állapot szerint ugyanis az alkalmazottak nyugdíját általában 10 évi beszámítható szolgálat után az utoljára élvezett beszámítható javadalmazás 40 %-ban,¹ azon túl bezárólag a negyvenedik szol-

¹ A 15 évnél kevesebb szolgálattal bírónál azonban csak bizonyos feltételek (teljes munka- és keresetképtelenség, a 60. életév betöltése stb.) fennforgása esetén, mert egyébként annak az összegnek, amely részükre nyugdíj fejében különben járna, csupán 60%-át kapják.

gálati évig minden év után a javadalmazás további 2 %-ában kell megállapítani. (Az ekként jelentkező összeget az ellátások átmenetileg történt leszállításából kifolyólag a megfelelő %-kal természetesen ezidőszerint le kell csökkenteni.) Ehhez képest példának okáért egy, az állami rendszerű VI. fizetési osztály 1. fokozatát szolgálata 34. évében elért tisztviselő, illetve egy ugyanakkor csoportja legmagasabb fizetési fokozatába jutott állami rendszerű szakaltiszt részére az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint megállapítandó nyugellátás, összegében az alábbiak szerint alakul a szolgálat idejéhez mérten.

a VI. fizetési osztály 1. fokozata után járó			a szakaltishti 12. fizetési fokozat után járó		
nyugdíj és lakáspénz együttes évi összege	többlet az egy évvel kevesebb szolgálat esetén járóhoz viszonyítva	beszámítható szolgálati idő	nyugdíj és lakáspénz együttes évi összege	többlet az egy évvel kevesebb szolgálat esetén járóhoz viszonyítva	
p e n g ő			p e n g ő		
5.520.—		34 év	1.620.—		
5.798.40	278.40 ¹	35 „	1.693.20	73.20 ¹	
5.889.60	91.20	36 „	1.722.—	28.80	
5.980.80	91.20	37 „	1.750.80	28.80	
6.075.20	92.40	38 „	1.779.60	28.80	
6.164.40	91.20	39 „	1.808.40	28.80	
6.255.60	91.20	40 „	1.837.20	28.80	

Amennyiben tehát e példaként felhozott esetekben a következő magasabb fizetési osztály, illetve a műszaki altishti állás elnyerésére nincsen semmiféle kilátás vagy lehetőség, a 35. szolgálati év betöltése után jelentkező évi többletek nyilvánvalóan *aligha bírnak olyan értékkel, hogy velük szemben a szolgálati kötelezettség megszűnte sokkalta előnyösebbnek ne tűnének fel az érdekeltek előtt, annál is kevésbbé, mert azok a hátramardottak ellátásában már nem is jutnak kifejezésre.*

Ezek szerint nagyon is kézenfekvő, hogy számos esetben nem annyira a nyugdíjtörvény vonatkozó rendelkezései értelmében jelentkező, de csupán fenti mérvű különbözetek, mint inkább az esetleg élvezett, de a nyugdíj megállapítása szempontjából beszámítható javadalmazást nem képező mellékjárandóságok elvesztése — *ezidőszerint* pedig még az a körülmény, hogy a személyi kiadások csökkentése magasabb %-kal érvényesülvén a nyugellátásokat illetően, jelenleg a teljes szolgálati idő kitöltése esetén járó ellátás is alatta marad a szolgálati javadalmazás összegének.² — fogja eldönteni azt, hogy az érdekelt alkalmazott szemében nem válik-e kívánatosabbá a szolgálattól való mentesülése s a hosszabb nyugdíjévezet biztosítása.

Azoknak a pénzügyi következményeknek mérvét viszont, amelyek a példaként felhozott két esetben az alkalmazottak ez-

¹ Onnan származik, hogy a lakáspénzek összegükben változnak a szerint, hogy 35 vagy annál több, 25—34 évi, 15—24 évi, illetve 15 éven aluli szolgálattal történik a nyugalombahelyezés.

² A példaként felhozott esetben a legfeljebb 2 családi pótlék élvezete esetén járó lakáspénzt számítva a VI. fizetési osztály 1. fokozatában 6.781.08 P, az állami rendszerű szakaltishti 12. fizetési fokozatban 1.916.76 P, tehát a teljes szolgálat kitöltése esetén járó nyugdíjnál és lakáspénznél együttvéve 525.48 illetve 79.56 P-vel több.

irányú elhatározásából kifolyólag azután az államkincstárra hárulhatnak, feltéve, hogy szolgálatuk 35. évét 55. évükben töltötték be s 66. életévük betöltéséig maradnak életben, az alábbiak szemléltethetik:

az 1957. évben érvényben álló rendelkezések szerint:	a VI. fizetési osztály 1. fokozatát elért tisztviselő részére járó összes	a szakaltiszti 12. fizetési fokozatot elért altiszt nyugdíjjárandóság
	p e n g ö	
40 évi szolgálat után 6 évi nyugdíjélvezet	37.533.60	11.023.20
39 " " " 7 " "	43.150.80	12.658.80
38 " " " 8 " "	48.585.60	14.236.68
37 " " " 9 " "	53.827.20	15.757.72
36 " " " 10 " "	58.896.—	17.220.—
35 " " " 11 " "	63.782.40	18.625.20

A szolgálat tartamát illetően tehát nyilvánvalóan az volna az állam érdekeinek leginkább megfelelő állapot, ha a megállapított szolgálati időt a bizonyos %-ban önként értetődőleg bekövetkező elhalálozási és munkaképtelenné válási esetektől eltekintve, minden alkalmazott teljes egészében kitöltené. Hogy minden körülmények között mennyire ezt kívánják az állam érdekei, azt kiváltképpen igazolhatja az a körülmény, hogy a fenti példa szerint 40 évi szolgálat esetén a VI. fizetési osztály 1. fokozata után járó összesen 37.533.60 P-vel szemben a *szolgálatból csupán három évvel hamarabb történő kiválás* s ekként az egyébként feltételezett hat évvel szemben csak kilenc évre emelkedő nyugdíjélvezet esetén még az *eggyel alacsonyabb VII. fizetési osztály 1. fokozata* után járó nyugdíjjárandóságok is 40.197.60 P-t tesznek ki. (Ebből a körülményből egyben kiviláglik a trianoni nyugdíjteher óriási jelentősége abból a szempontból is, hogy az abban foglalt ellátások igen tekintélyes részénél a szolgálati idő alacsony voltából kifolyólag nyilvánvalóan 25—30 évi együttes nyugdíjélvezetekkel is kell számolni.)

A szolgálatban álló személyzet kicserélődését, egyben tehát a *nyugalomba kerülő alkalmazottak létszámának mindenkori alakulását* illetően pedig e tanulmányok I. Részében az ifjúság elhelyezése és a nyugdíjkérdés¹ egymáshoz való viszonyának, illetve kapcsolatának taglalása során már részletesen okadatoltak szerint az volna a kívánatos állapot, hogy a szolgálatból évről-évre kiválók száma állandóan egyenletes, sőt megközelítőleg azonos

¹ Ezzel kapcsolatosan az ifjúságnak a szolgálatban beálló üresedések mérvétől függetlenül történő elhelyezésére vonatkozólag ott előadottakkal (66—71. old.) az Országos Ügyvédszövetség 1955. évi debreceni V. vándorgyűlése is foglalkozott s *pitéz dr. Szabó Lajos* főelőadó előterjesztésére az alábbi határozati javaslatot hozta:

„A Vándorgyűlés szükségesnek látja az elhelyezkedési lehetőségeknek a diplomák kiadásával való egyensúlyba hozását. Ebből a célból a főiskolai képzéshez kötött állások számának a szolgálati idővel való arányba állítása útján megállapítandó, hogy az államnak évenként hány és milyen diplomával rendelkező alkalmazottra van szüksége. Az ily módon megállapítandó számú diplomás a közigazgatás racionalizálásával kapcsolatban évenként alkalmazandó, tekintet nélkül a tényleges megüresedésekre.”

legyen, azaz az állások mindenkori számának s az átlagos szolgálati időnek egymáshoz való aránya szerint történjék.¹

Az 1936—37. évi költségvetéshez mellékelt létszámkimutatás adatai szerint a szolgálatban álló alkalmazottak száma, figyelmen kívül hagyva a csupán tiszteletdíjas személyzetet, 115.783 főt tesz ki. Ha e létszám után — tekintettel arra, hogy a jelenleg érvényben álló szabályok szerint a szolgálati idő általában 40 évben van meghatározva, az alkalmazottak bizonyos csoportjainak szolgálati ideje azonban egyrészt előképzettségük, másrészt foglalkozásuk terhesebb voltára való tekintettel kedvezményesen számítván, a szolgálatban tényleg eltöltendő idejük lényegesen kevesebb — felerészben 40, felerészben pedig 35 évvel vesszük számításba a kötelees szolgálati időt, úgy az elébb említett arányhoz mérten $1.447 + 1.654$, összesen tehát 3.101, volna az évről-évre állandóan nyugalomba vonulók száma.² Ehhez mérten az állami alkalmazások jelenlegi száma mellett — a szolgálatból kiválók nyugdíj-évezetének átlagos időtartamát 8 évvel véve számításba — a nyugellátást élvező alkalmazottak hozzávetőleges mindenkori állandó létszáma 24.800,³ az ellátásban részesülők összlétszáma pedig mintegy 50.000 fő⁴ körül jelentkeznek.

A kérdés az, hogy a szolgálatból évről-évre kiválók számának állandó egyenletessége mellett megközelíthető eme ideális létszámkeret esetén mekkora volna az államháztartás állandó nyugdíjterhének hozzávetőleges összege.

A már előadottak szerint a szolgálati és nyugdíjjárandóságokat szabályozó rendelkezések változatlansága esetén a mindenkori fizetés, lakáspénz és családi pótlék együttes összegének 15 %-ára becsülhető az az összeg, amelyet az alkalmazottaknak átlagosan számítva állandóan félre kellene tenniök ahhoz, hogy azok 4 %-os tőkésítés mellett felnövekedett végösszegében teljes fedezetet találjanak úgy a részükre, mint hátramaradottaik részére járó ellátások. Alábbiak azt mutatják, hogy az előzőekben példaként felhozott esetekben kifizetésre kerülő ellátások milyen hányadukban találnának fedezetet egyfelől a tényleg befizetett tőkében, másfelől a félvévenként tőkésített kamatokban.

¹ A kicserélődés ilyen alakulása azután amellet, hogy biztosítaná egyrészt az utánpótlási szükséglet, másrészt az előmeneteli lehetőségek egyenletességét, nemcsak mentesítené úgy a személyzeti kiadások, mint a nyugdíjjárandóságok összegét a számottevőbb hullámzásoktól, hanem e szükségletek kerekeit a személyzeti létszám nagyjából azonos volta mellett szinte meg is rögzítené!

(V. ö. e tanulmányok I. Részében a 75. oldalon előadottakkal.)

² A szolgálatból évenként kiválók száma azonban ennél természetesen leg valamicske magasabb lenne, a foglalkozások eme csoportjait illetően jelentkező kihalási arányszámhoz mérten.

³ A tényleges szolgálatban állók 21.42%-a. (Jelenleg 71.98%.)

⁴ A szolgálatban álló személyzet létszámához viszonyítva 45.18%. (Jelenleg 114.12%.)

a példa megjelölése	a tényleges szolgálatban élvezett mindenkori fizetés, lakáspénz és családi pótlék hány %-ának befizetése mellett fedezné a 4%-kal felkamatozott tőke az ellátási szükséglet ¹	az ellátási szükséglet milyen arányban találna fedezetet	a mindenkori javadalmazásnak a jelzett %-ban befizetett hányadaiban	a havonta befizetett összegek 4%-os kamatjövedelmében
I. c)	35.50%		35.50%	64.50%
III.	30.50 „		38.23 „	61.77 „
I. a)	16.— „		45.65 „	54.57 „
II. a)	17.67 „		44.22 „	55.78 „
I. b)	19.50 „		42.58 „	57.62 „
II. b)	22.09 „		42.15 „	57.87 „
IV.	18.07 „		40.17 „	59.83 „
V. a)	9.81 „		37.55 „	62.47 „
b)	11.11 „		36.42 „	65.58 „
VI.	11.— „		36.55 „	65.45 „

Számavéve azt, hogy a szóbanforgó arányszámok alakulását a szolgálatban tényleg eltöltött idő tartama s a megjelölt járandóságok legalacsonyabb és elért legmagasabb összegeinek egymáshoz való aránya mellett igen lényegesen befolyásolják a szolgálati előmenetelnek a befizetendő hányadok mérvében való mikénti megnyilvánulásai is, átlagosan számítva mintegy 40 %-ra tehető a köteles szolgálati idő kitöltése mellett nyugalomba helyezettek és hátrahagyottaik ellátásának a befizetett hányadokban és 60 %-ra a 4 % mellett tőkésített kamatjövedelemben fedezetet találó része.

E számítási eredmények segélyével alábbiak szerint megközelíthetőleg megjelölhető az az összeg is, amely az alkalmazottak munkaerejének gazdaságos kihasználása esetén a tényleges szolgálatban állók jelenlegi létszáma s annak állandóan egyenletes kicserélődése mellett, mint az államháztartás nagyjából állandó nyugdíjszükséglete jelentkeznék.

A tényleges szolgálatban álló 115.783 alkalmazott fizetés, lakáspénz és családi pótlék fejében járó illetményei az 1936/37. évi költségvetésben összesen 284.22 millió P-vel vannak előirányozva. Ennek az összegnek 15 %-a — vagyis az az összeg, amellyel az alkalmazottak szóbanforgó járandóságai a részükre biztosított ellátási igényekre való tekintettel alacsonyabban nyerhettek megállapítást, illetve amelynek befizetésével az alkalmazottak önmaguk gondoskodhatnak hasonló keretekben mozgó ellátásukról — 42.63 milliót tesz ki, amely összeg az előzők szerint mintegy 40 %-ban fedezné az ellátásoknak a feltételezett ideális keretekben mozgó száma mellett jelentkező állandó szükségletét. Ez azt jelenti, hogy az említett járandóságok jelenlegi (1937. évi) csökkentett összegei mellett mintegy 106—107 millióban kellene a helyes arányú nyugdíjszükségletnek jelentkeznie. Az 1931/32. évi költségvetésben, tehát még a csökkentési rendelkezések elsőjének életbeléptét megelőzőleg, az említett járandóságoknak az alkalmazottak ezidőszerinti létszámára átszámított előirányzata

¹ Dr. Györgyfalvay Dezső legf. áll. számvevőszéki s. titkár úr által rendelkezésre bocsátott számítási adatok.

328.73 millió¹ volt, amihez mérten a helyes arányú állandó nyugdíjterheknek a *fizetések, lakáspénzek és családi pótlékok régi nívója mellett is csupán 125.27 millióban*, a szóbanforgó járandóságok előirányzatának 37.5 %-ában kellene jelentkeznie, tehát a trianoni ellátások nélkül számított jelenlegi — a nyugalomba helyezés különböző időpontjai szerint is különböző mértékkel mért s többszörösen leszállított ellátásokból álló — nyugdíjterhenél is alacsonyabb összeggel.

A vonatkozó számítások helyességét alátámaszthatja a következő számítás is. Az 1951/52. évben 121.749 alkalmazott fizetése, lakáspénze és családi pótléka 345.66 millió P-vel volt előirányozva, e járandóságok egy főre eső átlagos összege tehát 2.859.16 P-ben jelentkezik. (Ebből 2.100.61 fizetés, 505.75 lakáspénz és 252.82 családi pótlék.) Ha ezt az összeget arra való tekintettel, hogy azt a legalacsonyabb és elérhető legmagasabb javadalmazásoknak csupán az előmeneteli és rangviszonyokhoz mérten jelentkező közeparányosát tekinthetjük, viszont a szolgálatból kiválók javadalmazása az egyes csoportok részére megállapított legmagasabb járandóságok átlagaiból adódik, a családi pótlék nélküli részében 50%-kal felemeljük, a családi pótlékokat viszont csupán a feleség után járó összeggel vesszük számításba, úgy a feltételezett állandósuló keretekben kiszolgáló alkalmazottak átlagos javadalmazása 3.981.51 P-ben jelentkezik.

Az elérhető legmagasabb összegű ellátást az utóljára élvezett fizetés és lakáspénz 90%-ával, az özvegyek járandóságát pedig mindenkor a férj nyugdíjának és lakáspénzének 50%-ával véve számításba, a nyugellátottaknak az előzőekben megjelölt ideális létszáma után jelentkező ideális nyugdíjszükséglet összege az alábbi volna:

nyugellátottak járandóságai	89.05 millió P	átlag ²	3.590.56 P
özvegyek járandóságai	51.67	" "	1.759.28 "
árvák nevelési járulékai	1.70	" "	283.58 "
kegydíjasok járandóságai	0.50	" "	1.000.— "

összesen 122.92 millió pengő, vagyis a fentebbi

számítások szerint jelentkezett eredménnyel jóformán teljesen azonos összeg.

Az 1936/37. évi költségvetés szerint a nem hivatásos állománybeli hadirokkantak ellátási szükséglete, továbbá a nem állami tanszemélyzet, valamint az állami színházak nyugdíjintézete részére nyújtott hozzájárulások nélkül számított nyugdíjszükséglet 220 milliót tett ki. Ebből az összegből a költségvetési előirányzat általános indokolásához csatolt 3. sz. mellékleten foglalt megjegyzés szerint mintegy 80.7 millió pengő esik a trianoni szerződés rendelkezései folytán elcsatolt területekről menekült alkalmazottak és nyugdíjasok után számítható nyugdíjterherre. Csonkamagyarország államháztartásának nyugdíjszükséglete tehát ezek szerint az említett évet illetően 139.5 millióban jelentkezik.

Szembeállítva ezt az összeget a szolgálatban álló alkalmazottak fizetése, lakáspénze és családi pótléka fejében ugyanakkor előirányzott 284.2 millióval, a két szükséglet egymáshoz való aránya 49 %-ban jelentkezik.³

¹ Az előirányzat teljes összege 345.66 milliót tett ki, a szolgálatban állók létszáma pedig a tiszteletdíjasokat nem számítva 121.749 volt az ezidőszerinti 115.785-mal szemben.

² Az 1954/55. évi költségvetési előirányzat alapján megállapított ezidőszerinti tényleges átlagokat lásd a 100. oldalon, illetve részletesen e tanulmányok I. Része 36—37. és 42—47. oldalain.

³ Helyesen valamivel kisebb, mert a számításba vett 139.5 millió szükséglet a nyugdíjba beszámítható pótlékokat is magában foglalja.

Arra vonatkozólag, hogy az állami ellátásban részesülőknek az 1936/37. évi költségvetési előirányzathoz csatolt létszámkimutatásban feltüntetett 132.136 főnyi létszámából mennyi esik Csonkamagyarországra, jelenleg egyáltalán nem állnak adatok a nyilvánosság rendelkezésére. Mindazonáltal az alkalmazottak háború előtti létszámalakulásának az ellátásban részesülők jelenlegi létszáma fejlődésére gyakorolt befolyására vonatkozólag a tanulmányok I. Részében már előadottak¹ nyilvánvalóvá tehetik, hogy a fenti arányszám kézenfekvően túlzott volta nem írható egyszerűen az ezidőszerint érvényben álló ellátási szabályok, illetve a jelenlegi nyugdíjpolitika rovására, hanem annak előidézésében mindenesetre az a körülmény is erősen közrejátszott, hogy a Csonkamagyarországra eső ellátások száma messze meghaladja azt az ideális arányt, amellyel a tényleges szolgálatban álló személyzet összlétszámához viszonyítva helyesen jelentkeznek.

A szóbanforgó arányszám ezidőszerinti túlzott voltából levonható következtetések helyessége érdekében azonban, csupán azt a — mind az alkalmazottak, mind az állam pénzügyi érdekeit tekintve *teljesen és tagadhatatlanul egyformán tárgyilagos* — szempontot tartva szem előtt, hogy az alkalmazott, illetve hátrahagyottai által együttvéve élvezett ellátások végösszege esetenként mindaddig nem mondható mérvét illetően túlzottnak, amíg az legfeljebb akkora összegre rug, amekkora azoknak a különbözetteknek folytatólagos tőkésítéséből keletkeznek, amelyekkel az illető alkalmazott járandóságai szolgálata tartama alatt egyéb kereseti ágak jövedelmezőségéhez viszonyítva alacsonyabban nyertek megállapítást, még egy egészen különleges körülményre rá kell mutatni. Nevezetesen arra, hogy ha a nyugellátások ekként meghatározott elméleti kereteiben kifejezésre juttatjuk azt is, hogy az alkalmazottak az összeomlást követő inflációs években *csupán 20—50 aranykorona értékű havi javadalmazásban részesültek* (s ilyként összesen mintegy 4 milliárd aranykoronával járultak hozzá az állami adminisztráció költségeihez), továbbá hogy az 1927. évi 9.000/M. E. számú rendelettel megállapított járandóságaik azóta *átmenetileg négy ízben is leszállítottak*, (ami pénzügyi eredményeit tekintve szinte úgy is felfogható, hogy a trianoni nyugdíjterhet viselik átmenetileg² egyrészt a tény-

¹ Lásd ott az 56—60. oldalakon.

² Ezzel kapcsolatosan felmerülhet az a kérdés, hogy az alkalmazottak és a nyugellátottak járandóságainak *átmenetileg* eszközölt csökkentését — esetleg akár bizonyos összefüggésben a trianoni nyugdíjterh alakulásával — nem volna-e lehetséges pénzügyi vonatkozásaiban *tényleg csupán átmenetileg tenni*. Például arra való tekintettel, hogy annakidején megfontolás tárgyát képezte ennek a terhelnek a következő nemzedékre biztosító intézetek útján való áthárítása is, olyként, hogy a továbbiakban fokozatosan egyre kisebb %-ban eszközzendő (s mindenekelőtt a családi pótlékot illetően megszűnő) levonások már *csupán kölcsönképpen vétessenek igénybe az alkalmazottaktól*, esetleg oly sorsolási kötvények ellenében, amelyek egy egészen csekély hányadukban évről-évre, túlnyomó részükben pedig a nyugdíjterh bizonyos nivóra (örtént leszállása után, annak további csökkenéséhez mérten kerülnének kisorsolásra, s ekként hosszabb-rövidebb idő múltán teljes értékükben megtérülnének az alkalmazottak, illetve azok hátrahagyottai javára.

leges, másrészt pedig a nyugellátott alkalmazottak) e kereteket általában még a legtúlzottabb mértékig felnövekedett nyugdíj-élvezetek tartama alatt kifizetésre kerülő ellátások együttes összege is alig fogja kitölteni. A dolog természetéből következik azonban, hogy ez a körülmény távolról sem jelentheti egyben azt is, hogy a nyugellátások ügyét illetően a helyes állapotok minden téren való megteremtésére teljes erővel ne kellene törekedni. Ellenben mindenesetre jelenti azt, hogy annak racionális keresztülvitelében ezekre a különleges körülményekre is bizonyos tekintettel kell lenni.

12. §. Megoldható-e véglegesen a nyugdíjkérdés az ellátási szabályok minden módosítása nélkül?

Tekintettel a nyugdíjteher állandóan emelkedő irányzatára, a törvényhozás a gazdasági és hitelélet rendjének, valamint az államháztartás egyensúlyának biztosítása érdekében alkotott 1931: XXVI. t.-c. 4. §-ának 3. bekezdésében utasította az akkori kormányt, hogy a nyugdíjkérdésre vonatkozólag záros határidőn belül megfelelő javaslatot terjesszen elő.

Az akkori kormány a kérdés megoldására új nyugdíjtörvényt szándékozott a törvényhozás elé terjeszteni. Ebbéli, az alkalmazottak és hozzátartozóik ellátását szabályozó rendelkezések részbeni módosítására irányuló javaslata el is készült, benyújtásra azonban nem került, mert időközben egyre jobban tért hódított az a nézet, hogy a nyugdíjkérdés tekintettel a trianoni nyugdíjteher nagy összegére, javarészeben úgyis csupán átmeneti jelentőségű, a nyugvópontra még távolról sem jutott gazdasági és pénzügyi viszonyok pedig egyébként is alig alkalmasak olyan rendelkezések alkotására, amelyek az alkalmazottak ellátási ügyét a távol jövőre is kiható érvénnyel szabályozhatnák.¹

Vitán felül áll, hogy a nyugdíjkérdés jelenlegi pénzügyi súlypontját a 80.7 milliós trianoni nyugdíjteher képezi.

Az is kétségtelen, hogy a nyugdíjszükségletnek bizonyos időszakon keresztül az ellátottak számának folytonos szaporodásával párhuzamosan jelentkező állandó emelkedése önmagában még szintén nem jelenti az ellátási szabályok módosításának szükségességét, miután az — amennyiben az utánpótlás állandó egyenletessége nincsen megfelelő intézkedésekkel biztosítva — egyedül annak folyamányaként is előállhat, hogy a szolgálatból egy bizonyos időszakon keresztül évről-évre kiválóok száma aránytalanul nagyobb, mint volt megelőzőleg, vagy lesz egy következő időszakban.

Csupán e tényeket tekintve, tényleg kézenfekvőnek látszik az az elgondolás, hogy a szorosan véve háborús utókötséget képező trianoni nyugdíjteher kényszerű vállalásával e téren ideiglenesen előállott nehéz s — közigazgatásunknak az 1900.

¹ V. ö. e tanulmányok I. Része bevezetőjében idevonatkozólag előadottakkal.

évvel végződő, illetve kezdődő két decenniumban történt nagyarányú fejlesztése során tömegesen szervezett új állásokba akkor kinevezettek a szolgálatból ugyancsak tömegesen való kiválásának esedékessé válta folytán — *időlegesen csak még súlyosabbá vált* helyzet, az állampolgárok csökkent teherviselési képességére való tekintettel, valamelyest olyan *átmeneti érvényű* intézkedésekkel is orvosolható, amelyek az adott viszonyok között csupán azt célozzák, hogy időről-időre legalább a nyugdíjteher további emelkedésétől mentesüljön az államháztartás.

Viszont azonban aligha kétséges, hogy amennyiben az idők folyamán egyes olyan körülményekben következtek be lényegesebb eltolódások, amelyek az érvényben álló ellátási feltételek megállapításának annak idején egyenesen alapjait szolgálták, továbbá ha a tapasztalatok azt mutatnák, hogy egyes utólagos, vagy akár a nyugdíjtörvényben foglalt rendelkezéseknek a nyugdíjszükséglet alakulására gyakorolt pénzügyi következményei nem a kellő súllyal estek latba azok megalkotásakor, a *donatkozó feltételeknek, illetve rendelkezéseknek megfelelő módosítása egyenesen szükségszerűen felmerülő követelmény, s amellett a legkézenfekvőbb orvosszerként is kínálkozik*. Elmaradása pedig nemcsak hosszú ideig késlelteti egy nyugalmi helyzet kialakulását az alkalmazottak ellátási ügyét illetően, hanem lehetetlenné is teszi a kérdésnek egész komplexusában való végleges megoldását.

Önként értetődik, hogy az említett jelenségeknek a nyugdíjszükséglet alakulásában megnyilvánuló kihatásai mérvüket illetően annál nagyobb figyelmet érdemelnek, mennél nagyobb az ellátásban részesülők száma, s mennél hosszabb az az időtartam, amelynek folyamán e magasabb létszámmal kell számolni.

A jelen esetben tehát az ellátási igények feltételeiben, kere-teiben s a nyújtott kedvezmények mérvében nemkevesebbé bizonyos, ezek megállapításánál természetszerűleg szem előtt tartott életkörülményekben az idők folyamán beállott, viszonylag még kisebb jelentőségűeknek látszó változások is nagy figyelmet érdemelnek, egyrészt azért, mert az ellátásban részesülők létszáma ezidőszerint — egyfelől a trianoni ellátások, másfelől pedig annak folyományaként, hogy a háborút követőleg már az állami adminisztráció fokozott arányú fejlődése során évről-évre nagy tömegekben elhelyezkedettek korosztályai kezdtek pályafutásuk végére érni — egyszerre két okból kifolyólag is túlzottan magas, másrészt pedig azért, mert a nyugellátottak létszámának aránytalanul magas voltával minden valószínűség szerint még hosszabb időn keresztül kell számolni egyfelől arra való tekintettel, hogy a trianoni nyugdíjasok nyugdíjfelvezeti ideje, igen alacsony átlagos szolgálati idejük folytán természetszerűleg abnormisan magas s így a nyugdíjteher e részének rohamosabb apadása is csak ezután várható, másfelől pedig annak folytán, hogy az említett s az alkalmazottak összlétszámában nyilvánvalóan magasabb arányszámokkal képviselt korosztályoknak a szolgálatból való kiválása még távolról sem ért véget.

Azt a kérdést tehát, hogy *szükség van-e az érvényben álló*

ellátási szabályok módosítására, a jelen körülmények között még nem is csupán az dönti el, hogy azok a részben változott körülmények között is megfelelőek-e,¹ hanem nem kis mértékben éppen az, hogy meddig tarthat még az az időleges állapot, amely egyébként teszi abnormissá a fennálló helyzetet.

Ez más szóval azt jelenti, hogy ha az ezidőszerint tényleges szolgálatban álló alkalmazottaknak beszámítható szolgálati idejük, valamint koruk szerint való, továbbá az ellátást élvezőknek életkor szerinti megoszlására vonatkozó statisztikai adatoknak e tanulmányok I. Részében már javasolt egybeállítás² arra mutatna, hogy a nyugellátottaknak a trianoni nyugdíjasokat is magában foglaló, tehát egy tágabb keretű létszámának a kihalás következtében előálló természetes fogyatkozása előreláthatólag immár 1—2 éven belül nem csupán ellensúlyozza, hanem egyre jobban meg is haladja annak a szolgálatból évről-évre kiválók révén jelentkező gyarapodását, úgy még elképzelhető, hogy az idők változtával már kevésbbé megálló feltételek, illetve rendelkezések módosítása — bárha ezúttal az államháztartás rovására — bizonyos halasztást szenvedjen. Ebben az esetben is azonban csupán addig, amíg egyúttal az alkalmazottak különböző csoportjait illetően egyedül a fizetésekben 152 féle összeget³ mutató jelenlegi bonyolult, részben ellentétes alapelveken is felépült illetményrendszernek racionalizálására irányuló, egyben a személyzeti kérdések tökéletes megoldását jelentő, rendelkezések is elkészülhetnek.

Viszont, ha a fentjelzett statisztikai adatok feldolgozása alapján még csupán az 1940-es évek dereka tájára tehető az az időpont, amelyben a nyugdíjteher kulminálna, a jelenlegi „átmeneti” állapot e további időtartamát nézve, ugyancsak nehezen képzelhetőek el olyan, az eddigi téren érvényesülő további átmeneti rendelkezések, amelyek a fennálló helyzetnek akár csak rövid időre szóló orvoslását is jelentenék.

De mindezekről eltekintve, ami azt a nézetet illeti, hogy a gazdasági és pénzügyi viszonyok kevésbbé állandósult volta egyáltalában nem alkalmas az alkalmazottak ellátási ügyének esetleges újabb szabályozására, annak helyessége már csak azért is vitathatónak látszik, mert ha *maguk az ellátások összegeiket illetően függvényei is a bizonyos fokig a pénzügyi helyzethez mérten megállapított szolgálati javadalmazásoknak, alapvető feltételeikben teljesen függetlenek a gazdasági élet hullámzásaitól* s azokban a módosulásukat illetően úgy a kormányzattól, mint az érdekeltektől szinte teljesen független életkörülmények változtat-lansága esetén minden körülmények között meg is kell állaniok.

Ami pedig végül azt a kérdést illeti, hogy a nyugellátások ügyének szabályozása *újabb nyugdíjtörvény keretében történjék-e*, azt csupán a változott körülményekből kifolyólag módosí-

¹ Alkalmazhatóságukat illetően pedig minden téren teljesen kielégítik-e a racionalizálás követelményeit.

² Lásd ott az 59. oldalon foglaltakat.

³ Havi összegeikben egy pengős s ötven filléres eltérésekkel.

tást igénylő, továbbá az esetleg revízió alá veendő rendelkezések természete és mennyisége dönti el.

Önként értetődik azonban, hogy az *ellátási szabályok módosításával párhuzamosan lépésről-lépésre vissza kell fejleszteni azokat az időközi rendelkezéseket, amelyek következtében az államháztartásnak az elmúlt évek folyamán előállott nehéz helyzetében fokozatosan majd az egész trianoni nyugdíjterher tulajdonképpen az állami alkalmazottak és nyugellátottak vállaira hárult át.*

Az előadottak alapján a *jelenlegi nyugdíjkérdés természetű s legkézenfekvőbb orvosszerei az érvényben álló szabályok egyes, akár az alkotásuknál alapul szolgált körülmények időközi változása folytán, akár az akkori viszonyok között esetleg kellően fel sem becsülhető pénzügyi következményeikre való tekintettel egyébként szükségszerűen is revíziót igénylő rendelkezéseknek megfelelő módosításában jelölhetők meg.*

Tekintettel arra, hogy az ellátásokat illetően a megelőző állapottal szemben *további kedvezményeket* biztosító háború alatti, illetve utáni rendelkezések *túlságosan rövid idő multával láttak napvilágot* ahhoz, hogy a nyugellátások ügyét európaszerte elismerten a legmesszebbmenő méltányossággal szabályozó 1912. évi nyugdíjtörvénynek pénzügyi szempontokból esetleg mégis elmaradt, *de egyébként szerves kiegészítő részeként jelentkezhetnének*, azok önként értetődőleg szintén az érvényben álló szabályok revíziót igénylő rendelkezései közé sorolnak. Sőt keletkezésük időpontját és körülményeit tekintve, az a kérdés is felmerülhet, hogy párhuzamosan az ellátások alapjait képező szolgálati járandóságoknak az 1927. évi 9.000/M. E. számú rendeletben megállapított nívója fokozatos visszaállításával, nem éppen ezeknek az utólagos rendelkezéseknek visszafejlesztése volna-e az első megteendő lépés a nyugdíjkérdés megoldásához vezető uton.

Ezekre való tekintettel tehát végül az a körülmény sem hagyható figyelmen kívül, hogy a már megjelölt okokból revízió alá vehető rendelkezések módosítása annál is inkább helyesen szolgálhatja a nyugdíjkérdés megoldását, mert az ellátottak szempontjából is nyilvánvalóan méltánytalannak látszik az, hogy egyenlően osztozzanak a teher egy olyan részének viselésében is, amelynek a kedvezmények egymáshoz való régebbi arányában beállott eltolódásokhoz mérten helyesen csupán azokat kellene terhelnie, akik ezáltal időközben viszonylag kedvezőbb helyzetbe jutottak.

*

A felvetett kérdés ama részére nézve, hogy milyen rendelkezések volnának nem csupán a nyugdíjterher apasztása, hanem a nyugdíjkérdés egész komplexumában való likvidálása érdekében is célravezetők, *de egyben olyanok is, hogy a változott viszonyok szerves következményeként jelentkezhessenek*, a következők szolgálhatnak bizonyos útmutatással.

A nyugdíjszükséglet összegének mikénti alakulása, a már előadottak szerint, nagy mértékben függ az ellátást élvezők mindenkori létszámától, a nyugellátásban részesülők összlétszámának

mikénti alakulása viszont egyrészt a természetes kihalás következtében előálló *apadás*, másrészt pedig a szolgálati idejüket kitöltött (valamint az esetleg már időközben munkaképtelenné vált) alkalmazottak folyamatos nyugalombahelyezése folytán jelentkező *szaporodás* egymáshoz való arányától függ: indokoltnak látszik tehát mindenekelőtt azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy e két tényező jelenlegi kapcsolatában nem volna-e lehetséges valamely olyan eltolódást létrehozni, amelynek eredményeként az *évenként bekövetkező nyugdíjazások csak az elkerülhetetlen legkisebb mértékben növelnék az ellátást élvezők létszámát* s ennek folytán ezt az *egyelőre szűkebb korlátok közé szorított növekedést* a már ellátottak összlétszámának a természetes kihalás folytán évről-évre fokozottabban jelentkező *apadása* mielőbb lényegesen meghaladhassa.

Az átlagos emberi életkor köztudomás szerint növekszik; a szóbanforgó cél elérésére tehát önként kínálkozó s felette egyszerű megoldásnak látszik a *szolgálati időnek e növekedéshez mért meghosszabbítása*, annál is inkább, mert az ellátásban részesülők összlétszámának alakulását nem kis mértékben befolyásolja az egyes ellátások élvezetének mindenkori időtartama is.

A valóságban azonban távolról sem ilyen egyszerű a helyzet! Elsősorban ugyanis kérdés, hogy az elérhető átlagos élettartamnak a háborút megelőző állapothoz viszonyított hosszabbá válta milyen arányban jelentkezik a foglalkozások eme csoportjába tartozóknál. Kérdés továbbá, hogy az elérhető átlagos életkorhoz viszonyítva alacsonynak mondható-e a köteles szolgálati időnek 40 évben történt megállapítása akkor is, ha azt abból a szempontból nézzük, hogy annak *teljes egészében* való kiszolgálása esetén az alkalmazottak csupán 60 éves koruk körül kerülhetnek nyugállományba. Ilyen átlagos nyugdíjkorhatár mellett ugyanis annál is inkább teljes mértékben érvényesültnek látszik az az elv, hogy az államnak a leggazdaságosabban kell alkalmazottai munkaerejét kihasználnia, mert még az elérhető élettartam valamelyes megnövekedése sem jelenti szükségképpen egyben azt is, hogy azzal párhuzamosan eltolódik az egyének munkaerejének és munkakészségének csorbítatlan volta is.

Mindazonáltal a köteles szolgálati időre vonatkozólag érvényben álló rendelkezések terén is nyílik bizonyos lehetőség olyan revizióra, amelynek eredményeként a szolgálatból történő kiválások nagy s ezidőszert az ellátottak összlétszáma természetes apadását is meghaladó száma egyidőre lényegesen kisebbé válhatna.

A jelenlegi helyzet ugyanis az, hogy a 40 évi szolgálati időnek teljes egészében való kitöltésére kötelezett tisztviselők — akik beszámítható szolgálatukat 18 éves életkoruk elértével kezdhetik meg — a legkedvezőbb esetben, (vagyis, ha tanulmányaik végeztével azonnal elhelyezkedhettek) 59. életévükben kerülnek nyugállományba. Ezzel szemben az előírt főiskolai képzettségre való tekintettel szolgálatuk minden 7 hónapjának 8 hónapként való számítására igényjogosult s ekként ténylegesen csupán 35 évi

szolgálatra kötelezettek — akik szolgálatukat *általában* 23. évükben kezdhetik meg, a legkedvezőbb esetben már 58. évükben szolgálhatnak ki.

Erre a különbségre való tekintettel megfontolás tárgyát képezheti a vonatkozó rendelkezések esetleg olyan értelemben történő módosítása, hogy a *főiskolai képesítésük folytán szolgálatuk kedvezményes számítására jogosult tisztviselők köteles effektív szolgálati ideje 36 évre emelkedjék*, szolgálati idejük olyként való számítása mellett, hogy annak minden valóságos $4\frac{1}{2}$ éve után egy-egy kedvezményi $\frac{1}{2}$ év hozzászámítására bírnának igényvel. Vagyis betöltött 9, $13\frac{1}{2}$, 18, $22\frac{1}{2}$, 27, $31\frac{1}{2}$, illetve 36 évi szolgálatukat 10, 15, 20, 25, 30, 35, illetve 40 évnek kellene számítani.

(A vonatkozó statisztikai adatok egybeállítása alapján azután *esetleg* mérlegelés tárgya lehet az is, hogy a kedvezményes számítás hasonló arányú revíziója mennyiben volna érvényesíthető az alkalmazottak ama csoportjait illetően is, akik szolgálati idejük kedvezményesen történő számítására annak terhesebb, vagy veszélyesebb voltából kifolyólag igényjogosultak.)

*

A tisztviselők díjnoki minőségben eltöltött megelőző szolgálatának 1923. évi június hó 30-át követőleg *teljes egészében* történő beszámítása a már előadottak szerint¹ két okból is növekvőleg befolyásolja a nyugdíjteher alakulását. Egyrészt azért, mert azoknál, akik teljes szolgálati idejüket a díjnoki szolgálatnak az 1912. évi nyugdíjtörvény idevonatkozó addig érvényben állott rendelkezései szerint történő beszámítása szerint is kitöltötték volna, a nyugdíjfelvezet időtartamának s ekként az ellátottak számának állandóan nagyobb voltát eredményezi. Másrészt mert a szolgálatból egészségi viszonyaik következtében hamarabb kiválni kényszerültekre nézve az egyébként érdembe hozott ellátásnál az ilyként hozzászámítandó idő-többlethez mérten magasabb összegű nyugdíjjárandóság megállapítását vonja maga után.

Az évről-évre természetszerűleg esedékessé váló nyugalombahelyezések további *késleltetése* érdekében tehát megfontolást igényelhet az is, hogy a *tisztviselőknek kinevezésüket megelőző megszakítás nélküli díjnoki szolgálatára mikénti beszámítását illetően nem volna-e kívánatos visszatérni az 1923. évi június hó 30.-a előtti, az 1912 : LXV. t.-c. 14. §-a szerint érvényben állott állapotra*. Annál is inkább, mert a szóbanforgó rendelkezést illetően nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy az akkoriban a létszámcsökkentések szolgálatában annak minél gyorsabbá és nagyobb mérvűvé váltát volt hivatva szolgálni!

*

A 11. pontban előadottak keretében felhozott példák kétségtelenül igazolhatták azt, hogy milyen súlyos megterhelést jelent az államkincstár számára a nyugdíjfelvezetek időtartamának megnövekedése.

Ha tehát az elérhető átlagos életkor határainak a háborút

¹ Jásd a 114. oldalon az e) alatt előadottakat.

megelőző állapottal szemben beállott eltolódása az alkalmazottakat illetően egyéb foglalkozási ágakhoz viszonyítva esetleg nem is annyira számottevő, hogy 40 évben meghatározott köteles szolgálati idejük felemelését multhatatlanul szükségessé tenné, az a körülmény, hogy a nyugdíjelvezetek időtartamának valamelyes meghosszabbodását mégis eredményezi, teljesen figyelmen kívül aligha maradhat.

Amennyiben pedig az ekként előállott tehertöbblettől kívánatosnak látszanék, az államkincstárt a *jövőt illetően* legalább is javarészeiben mentesíteni, megfontolásra tarthat számot a szóbanforgó eltolódások kiegyensúlyozására szinte önként kínálkozó az a megoldás, hogy az ellátások az alapul szolgáló beszámítható javadalmazásnak az eddiginél — a nyugdíjelvezetek hosszabbá váltához mérten — kisebb %-ában nyerjenek megállapítást. Szemelőtt tartva azt, hogy az ellátások összegének 10 %-ával alacsonyabb %-ban történő megállapítása minden esetben azt jelenti, hogy 11 évi nyugdíjelvezet jelent nagyjából ugyanakkora végösszeggel jelentkező terhet, mint amekkorát előzőleg a kifizetésre kerülő ellátás 10 évi összege jelentett, teljesen célravezető megoldásnak is látszik az *elérhető legmagasabb összegű nyugdíjnak az alapul szolgáló beszámítható javadalmazás 90 %-ában való meghatározására térni át az illetménycsökkentések visszafejlesztésével párhuzamosan*. A megoldás ilyen módját illetően figyelmet érdemlő szempont¹ egyébként még az is, hogy az alkalmazott nyugalomba vonultával mentesül bizonyos, állásával együttjáró, illetve annak ellátásával kapcsolatos kiadásoktól, másrészt pedig az, hogy a külföldi nyugdíjrendszerek sem ismernek az utójára élvezett javadalmazás 100 %-ával felérő nyugellátást.

*

Az ezidőszerint érvényben álló ellátási szabályok szerint az alkalmazottak nyugdíját 10 évi beszámítható szolgálat után általában az utójára élvezett beszámítható javadalmazás 40 %-ában,² azontúl pedig bezárólag a 40. szolgálati évig, minden év után a javadalmazás további 2 %-ában kell megállapítani.³

A már előadottak szerint⁴ a 35 évi beszámítható szolgálat után elérhető évi 2 %-os többletek, amennyiben további előmenetelre egyáltalában nincsen kilátás, aligha bírnak olyan értékkel, hogy azzal szemben a szolgálati kötelezettség megszűnt s egy

¹ Az ezidőszerinti állapotot tekintve pedig az is, hogy az érvényben álló csökkentési rendelkezések folyományaként a köteles szolgálati idő teljes kitöltése esetén járó ellátások jelenlegi összege is alatta marad az utójára élvezett javadalmazás 100%-os összegének. Például az V. fizetési osztály 1. fokozatát illetően csupán 90.67%-ban, az állami rendszerű szakaltisztek 12. fizetési fokozatát illetően pedig 95.52%-ban jelentkeznek.

² 15 évnél kevesebb szolgálatnál azonban csak bizonyos feltételek (teljes munka- és keresetképtelenség, a 60. életév betöltése stb.) fennforgása esetén, mert egyébként annak az összegnek, amely nyugdíj fejében különben járna, csupán 60%-a jár.

³ Az ekként jelentkező összeget az ellátások átmenetileg történt csökkentéséből kifolyólag a megfelelő %-kal ezidőszerint természetesen le kell szállítani.

⁴ Lásd a 145. oldalon.

hosszabb nyugdíjelvezet lehetősége előnyösebbnek ne tűnhetne fel az érdekeltek előtt, annál is inkább, mert ennek következményei a hátramaradottak ellátásában már kifejezésre sem jutnak.

Miután pedig a már ismertetett számadatok tanúsága szerint az államnak nyilvánvalóan igen jelentős pénzügyi érdekei fűződnek ahhoz, hogy az alkalmazottak az előírt szolgálati időt lehetőleg teljes egészében ki is szolgálják, joggal megfontolás tárgyát képezheti az a kérdés, hogy nem volna-e egyrészt célszerű, de másrészt az ellátási szabályzat tökéletesebbé tétele érdekében való is, az idevonatkozólag érvényben álló rendelkezések olyan módosítása, hogy a hosszabb szolgálat — a csak kevésse rövidebb időtartamú szolgálatok után megállapítható ellátási összegekkel szemben is — olyan nagy anyagi előnyt biztosítson és pedig nemcsak az alkalmazott, hanem egyben hátrahagyottai részére is, amelynek épp az utolsó években fokozott mérve minden esetben párhuzamba hozza az alkalmazottaknak a teljes szolgálati idő kitöltéséhez fűződő érdekeit az állam ezirányú érdekeivel.

Feltételezve, hogy az elérhető átlagos életkor hosszabbá váltára való tekintettel az ellátások elérhető legmagasabb összege a jövőben az utoljára élvezett beszámítható javadalmazásnak csupán 90%-ában nyerne megállapítást, a következők tájékozással szolgálhatnak arra nézve, hogy a fizetéscsökkenések visszafejlesztésével párhuzamosan miként alakulhatnának az ellátási összegek az 1917. évben járókkal szemben példának okáért abban az esetben, ha azok 10 évi beszámítható szolgálat után az utoljára élvezett javadalmazás 32.5%-ában, azontúl a 11—25. években minden év után a javadalmazás további 1.5 %-ában, a 26—35. években további 2 %-ában, a 36—40. években pedig további 3 %-ában nyernének meghatározást.¹

¹ A túlórdagi egybeállítás adataival kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy az 1927. évi 9.000/M. E. sz. rendelet az állami rendszerű VIII. fiz. oszt. 1. fokozatában járó fizetés havi összegét 290 P-ben állapította meg. A későbbiek folyamán az állam és az önkormányzatok személyi kiadásainak csökkentése tárgyában kiadott rendelkezések ezt az összeget az alábbiak szerint csökkentették:

az 5.000/1931. M. E. sz. rendelet	1931. IX. 1.-jétől kezdődőleg	10%-kal,
a 7.000/1931. M. E. „ „	1932. I. 1. „ „	2% „
a 5.000/1932. M. E. „ „	1932. VII. 1. „ „	5% „
az 1.400/1935. M. E. „ „	1935. III. 1. „ „	5% „
együttvéve tehát		20%-kal,

Ezzel szemben a szóbanforgó fizetési osztályból az 1927. évi 9.000/M. E. sz. rendelet életbelépte után nyugalomba helyezettek nyugdíját az említett rendelkezések közül

az első	15%-kal,
a második további	10% „
a harmadik „	4% „
a negyedik „	2% „
vagyis együttvéve	31%-kal

csökkentette.

Amíg tehát a szóbanforgó csökkentési rendelkezések életbelépte előtt a teljes szolgálati idő kitöltése esetén járó nyugdíj összege azonos volt a teljes szolgálatban utoljára élvezett fizetés összegével, addig az 1937. évben érvényben állott rendelkezések szerint a tényleges szolgálatban járt 252 P fizetéssel szemben a nyugdíj — a biztosított kedvezményeket is figyelembe véve — csupán 204 P-ben volt megállapítható. Ez pedig gyakorlatilag azt jelenti, hogy a nyugdíj az utoljára élvezett fizetésnek még 90%-án is alulmaradva, az adott esetben pl. csupán 87.95%-ot tesz ki.

Az 1937. évben érvényben álló rendelkezések szerint

a VIII. fiz. osztály 1. fokozata után járó nyugdíj összege	beszámítható szolgálati idő év	ezzel szemben a nyugdíj összege volna a fentiek szerint az					a fizetés hány %-a
		1935. III. 1. után járó 232 P	1932. VII. 1. után járt 246.50 P	1932. I. 1. után járt 255.20 P	1931. IX. 1. után járt 261 P	1931. IX. 1. előtt járt 290 P	
P	év	P	P	P	P	P	
83.50*	10	75.40	80.11	82.92	84.83	94.25	52.5%
87.60*	11	78.88	83.81	86.77	88.74	98.60	54.0 „
91.80*	12	82.36	87.51	90.60	92.66	102.95	55.5 „
96.—*	13	85.84	91.20	94.42	96.57	107.50	57.0 „
100.—*	14	89.32	94.90	98.25	100.49	111.65	58.5 „
102.—	15	92.80	98.60	102.08	104.40	116.—	40.0 „
106.10	16	96.28	102.50	105.91	108.52	120.55	41.5 „
110.20	17	99.76	106.—	109.74	112.25	124.70	45.0 „
114.20	18	103.24	109.69	113.56	116.15	129.05	44.5 „
118.50	19	106.72	113.59	117.39	120.06	135.40	46.0 „
122.40	20	110.20	117.09	121.22	123.98	137.65	47.5 „
126.50	21	113.68	120.78	125.05	127.89	142.10	49.0 „
130.60	22	117.16	124.48	128.88	131.80	146.45	50.5 „
134.60	23	120.64	128.18	132.70	135.72	150.80	52.0 „
138.70	24	124.12	131.88	136.53	139.64	155.15	53.5 „
142.80	25	127.60	135.58	140.36	143.53	159.50	55.0 „
146.90	26	132.24	140.51	145.46	148.77	165.50	57.0 „
151.—	27	136.88	145.45	150.57	153.99	171.10	59.0 „
155.—	28	141.52	150.37	155.67	159.21	176.90	61.0 „
159.10	29	146.16	155.30	160.78	164.43	182.70	63.0 „
163.20	30	150.80	160.23	165.88	169.65	188.50	65.0 „
167.30	31	155.44	165.16	170.98	174.87	194.30	67.0 „
171.40	32	160.08	170.09	176.09	180.09	200.10	69.0 „
175.40	33	164.72	175.02	181.19	185.31	205.90	71.0 „
179.50	34	169.36	179.95	186.50	190.53	211.70	73.0 „
183.60	35	174.—	184.87	191.40	195.75	217.50	75.0 „
187.70	36	180.96	192.27	199.06	205.58	228.20	78.0 „
191.80	37	187.92	199.67	206.71	211.41	234.90	81.0 „
195.80	38	194.88	207.06	214.37	219.24	243.60	84.0 „
199.90	39	201.84	214.46	222.02	227.07	252.50	87.0 „
204.—	40	208.80	221.85	229.68	234.90	261.—	90.0 „

* Amennyiben nem esnek az ú. n. szanalási korlátozás alá, amely esetben már csupán 52.20, 54.80, 57.40, 60, illetve 62.60 P-t tesznek ki.

*

Az özvegyi nyugdíjat a jelenleg érvényben álló rendelkezések szerint a férj által a tényleges szolgálatban utoljára élvezett nyugdíjba beszámítható javadalmazás 50 %-ában (illetve, ha a nyugalmazott állapotban elhalt férjnek nyugdíja ennél alacsonyabb %-kal nyert megállapítást, úgy ennek a kisebb %-ának) alapulvételével kell megállapítani, ami azt jelenti, hogy ezidő szerint az özvegyi ellátás mérve teljesen azonos akár teljes 40 évet, akár csupán 15 évet töltött el a férj a tényleges szolgálatban.¹

Miután azonban mérvét illetően maguknak a jogszerző alkalmazottaknak ellátása is a legszorosabb kapcsolatban áll a tényleges szolgálatban eltöltött idejük tartamával, hátrahagyottaik ellátását illetően is nyilvánvalóan fennáll annak az elvnek helyesége, hogy annak kereteiben nemcsak az elért ranggal együtt járt javadalmazás mérvének, hanem a szolgálatban eltöltött idő hosz-

¹ Az 1912 :LXV. t.-c. 53. §-a alapján megelőzőleg fennállott állapotot illetően lásd a 103. és 104. oldalon már előadottakat.

szabb vagy rövidebb voltának is kifejezésre kell jutnia. Erre való tekintettel pedig az idevonatkozólag érvényben álló szabályok revízióját előbb-utóbb feltétlenül mérlegelni kell.

Számbavéve még azt a körülményt is, hogy a trianoni nyugdíjasok létszámának majdan rohamossá váló apadása idején átmenetileg természetszerűen olyan időszak is be fog következni, amelynek tartama alatt az ellátásban részesülők összlétszámának javarésze özvegyi ellátást élvezőkből fog állani, felmerül az a kérdés, hogy az illetmények régi nivójának fokozatos visszaállításával párhuzamosan nem volna-e célszerű ezen a téren is a helyesnek mondott állapot megteremtésére törekedni.

Tekintettel arra, hogy az alkalmazott nyugdíjjárandósága az utoljára élvezett javadalmazásnak a szolgálatban eltöltött évek számához mértén növekvő %-ában nyer megállapítást s ekként legmagasabb összegét természetszerűleg a teljes szolgálati idő kitöltése esetén éri el, továbbá, mert az özvegyi nyugdíjak a dolog természetéből kifolyólag csupán mintegy függvényei a jogszerző férj ellátásának,¹ nyilvánvalóan kézenfekvő megoldás volna az özvegyek ellátását mindenkor a férj részére járó nyugdíj összegéhez viszonyítva meghatározni.

Önként értetődik azonban, hogy bárha a kevés szolgálati idő után elhalt, illetve szolgálatképtelenné vált alkalmazottak özvegyei részére esetleg évtizedeken keresztül fizetendő ellátások *viszonylag* felette aránytalan terhet jelentenek az államkincstárra nézve, ezek mérvének megállapításánál bizonyos szociális szempontoknak mégis kifejezésre kell jutniok. Vagyis ha pl. az özvegyi ellátás összege a férj részére járó nyugdíj bizonyos hányadában nyerne is megállapítást, ez a hányad nem lehet állandóan azonos, hanem abból a célból, hogy az özvegyi ellátás bizonyos létminimumon alul ne maradjon, annál nagyobb mérvűnek kell lennie, mennél kisebb volt az a szolgálati idő, amely a férj részére járó nyugdíj megállapításánál alapul szolgált. Bár ekként *%-szerű mérvében* annál magasabb lesz az özvegyi ellátás, mennél kevesebb évvel haladja meg a férj szolgálati ideje a nyugdíjra igényt biztosító legkisebb szolgálati idő tartamát, az ellentét csak látszólagos lesz e hányad változó mérvének olyan megállapítása esetén, amely mellett az özvegy részére járó ellátás *összegében* mégis annál nagyobbá válik, mennél hosszabb volt a férjnek a szolgálatban eltöltött ideje.

Arra nézve, hogy az özvegyi ellátások mérvének a vázolt szempontok figyelembevételével, előadottak értelmében történő megállapítása gyakorlatilag mit jelentene, illetve az 1937. évben érvényben lévő állapottal szemben milyen eredményekkel járna, *példaként* szolgálhatnak a következők.

¹ Ezzel kiáltó ellentétben áll az az ezidőszerint fennálló állapot, hogy bárha a 15 éven alulmaradó szolgálati idővel nyugalomba helyezett alkalmazottak nyugdíja utoljára élvezett javadalmazásuknak csupán 24, 25.2, 26.4, 27.6, illetve 28.8%-ában nyert megállapítást, az özvegyi nyugdíj összegét mégis az alapul szolgáló javadalmazás 40, 42, 44, 46, illetve 48%-ában — tehát a férj által élvezett nyugdíjnál jóval magasabb összegben — kell megállapítani.

10. §-ban b) alatt már előadottak szerint a nyugdíjasok és özvegyek részére az 1912: LXV t.-cikkben foglaltakkal szemben további, illetve újabb kedvezményt biztosítottak, a nyugdíjteher ebbéli része arányaiban is túlzottan felnövekedett, a későbbiek folyamán a pénzügyi kormány szükségesnek látta a lakáspénz-nyugdíjak megállapítására vonatkozó rendelkezéseknek *alapeleikben* való revízió alá vételét is.

Ennek eredményeként az 1934. évi 1.630/M. E. sz. rendelet a nyugellátásban részesülők lakáspénzeit az 1934. évi május hó 1.-jétől kezdődőleg teljesen új alapon s olyként szabályozta, hogy azok megállapításánál már bizonyos befolyást biztosított a szolgálat kötelékében eltöltött idő mérvének is, amennyiben a nyugdíjasok lakáspénzét 15 éven alulmaradó szolgálat esetén az 1928. évi 4.800/M. E. sz. rendelet alapján az alkalmazottak részére járt kisebb összegű¹ lakáspénzek 55 %-ában, 15—24 évi szolgálat esetén 70 %-ában, 25—34 évi szolgálati idő esetén 80 %-ában, 35 évet elérő vagy azt meghaladó szolgálat esetén pedig 90 %-ában állapította meg. Az özvegyek lakáspénzét illetően ellenben ez az újabb rendelkezés sem biztosított semmiféle befolyást a szolgálati idő mérvének s csupán annyiban jelentett módosítást, hogy míg az 1928. évi 4.800/M. E. sz. rendelet szerint járt lakáspénzek 60 %-át tették ki a férj részére járt lakáspénznek, addig a szóbanforgó rendelet alapján azok csak annak 50 %-ában voltak megállapíthatók.²

Tekintettel azokra a körülményekre, amelyek a fentemlítették szerint az 1934. évi 1.630/M. E. sz. rendelet kibocsátásának indokául szolgáltak — s amelyek egyben élénk tanúbizonyságai annak, hogy a nyugdíjkérdés az ellátási szabályok minden módosítása nélkül nem oldható meg — felmerül az a kérdés, hogy az illetménycsökkentések fokozatos visszafejlesztése során milyen elbírálás alá kell esniök az abban foglalt rendelkezéseknek.

Ennek a kérdésnek közelebbi s megfelelő megvilágítására a következő egybeállítás számadatai³ azt mutatják, hogy a háború előtt járt fizetések és lakáspénzek alapulvétele mellett, békebeli összegeikkel szemben mennyit tennének ki A) a nyugdíjasok, B) az özvegyek járandóságai a csökkentéseket megelőző állapot teljes visszaállítása esetén, vagyis az akkor érvényben állott ellátási szabályok szerint.

¹ Az alkalmazottak részére járó lakáspénzek, aszerint, hogy háromnál kevesebb vagy több családi pótlékra igényjogosultak, kétféle összegben vannak megállapítva.

² Annak folytán azonban, hogy az 1931. évi 7.000/M. E. és 1932. évi 3.000/M. E. sz. rendelkezések a lakáspénzek összegét már csökkentették, az 1934. évi 1.630/M. E. sz. rendelet az özvegyek ebbéli járandóságában nem jelentett tényleg is 10 %-os csökkentést.

³ A lakáspénz az alkalmazottak részére az 1908. évi 5.380/M. E. sz. rendelet szerint járt lakáspénzek 60%-ával vétetett számításba, arra való tekintettel, hogy az özvegyek lakáspénze az 1928. évi 4.800/M. E. sz. rendeletben az alkalmazottak (háromnál kevesebb családi pótlék esetén járó kisebb összegű) lakáspénzének 60%-ában nyert megállapítást.

A)

fizetési osztály 1. fokozata után	A nyugdíj és lakáspénz együttes évi összege volt						melyik lakáspénz osztály szerinti lakáspénzt számítva
	az 1912: LXV. t.-c. rendelkezései szerint			a fizetések és lakáspénzek háború előtt járt összegeinek alapulvételével a csökkentéseket megelőzőleg érvényben állott rendelkezések szerint			
	40	25	15	40	25	15	
	évi szolgálat után						
	k o r o n a						
V.	13.440	9.600	6.960	14.500	10.900	8.500	I.
VI.	9.120	6.520	4.760	15.250	9.650	7.250	VI.
VII.	6.960	4.960	3.640	10.000	7.600	6.000	I.
VIII.	5.200	3.760	2.680	9.000	6.600	5.000	VI.
IX.	3.880	2.760	1.960	7.600	5.800	4.600	I.
X.	2.920	2.080	1.480	6.800	5.000	3.800	VI.
XI.	2.200	1.580	1.140	5.700	4.380	3.500	I.
				5.050	3.750	2.850	VI.
				4.200	3.240	2.600	I.
				5.700	2.740	2.100	VI.
				5.300	2.580	2.100	I.
				2.850	2.150	1.650	VI.
				2.600	2.060	1.700	I.
				2.200	1.660	1.500	VI.

B)

fizetési osztály 1. fokozata után	az özvegyi nyugdíj évi összege volt			az özvegyi nyugdíj és lakáspénz évi együttes összege lenne		melyik lakáspénz osztály szerinti lakáspénzt számítva
	az 1912: LXV. t.-c. rendelkezései szerint a férj			a fizetések és lakáspénzek háború előtt járt összegeinek alapulvételével a csökkentéseket megelőzőleg érvényben állott rendelkezések szerint tekintet nélkül a férj szolgálati idejére egyenlően		
	40	30	25	15		
	évi szolgálat esetén					
	k o r o n a					
V.	6.000	4.800	4.200		7.500	I.
VI.	4.000	3.200	3.000		6.750	VI.
VII.	5.000	2.400			5.200	I.
VIII.	2.200	2.000			4.600	VI.
IX.		1.600			3.960	I.
X.		1.200			5.480	VI.
XI.		1.000			2.980	I.
					2.590	VI.
					2.200	I.
					1.900	VI.
					1.740	I.
					1.470	VI.
					1.580	I.
					1.140	VI.

Fentiek arra mutatnak, hogy amennyiben a szolgálati illetmények 1931. évi szeptember hó 1.-je előtti nivójának fokozatos visszaállításával kapcsolatosan egyben a nyugdíjkérdés alapjainban való rendezése is tervbe vétetnék, az ellátásban részesülők lakáspénzének az 1934. évi 1.650/M. E. sz. alatt történt újabb szabályozásáról szóló rendelkezések visszafejlesztéséről nemcsak

aligha lehet szó, hanem azoknak inkább olyan kiegészítése volna kívánatos, hogy a szolgálatban eltöltött idő hosszabb vagy rövidebb volta az özvegyi lakáspénzek mérvében is megfelelően kifejezésre jusson. Önként értetődőleg azonban csupán attól az időponttól kezdődően, amelyben az ilyen értelmű újabb rendelkezésekből kifolyólag az özvegyek nyugdíjának és lakáspénzének együttes összege a szolgálati járandóságok fokozatos felemelésének folyományaként már nem maradna alul azok jelenlegi együttes összegének.

A nyugdíjas alkalmazottak részére az 1912. évi nyugdíjtörvény 38. §-ával rendszeresített lakbérnyugdíjak a már említettek szerint a részükre megállapított nyugdíj összegéhez igazodtak, de az a körülmény, hogy az alkalmazott utolsó szolgálati állomáshelye melyik lakáspénzosztályba tartozott, mérvükre egyáltalán nem gyakorolt befolyást. Mindazonáltal a nyugellátott alkalmazottak és özvegyek lakáspénzét illetően jelenleg érvényben álló rendelkezések esetleges revízió alá vétele, illetve kiegészítése során az ellátásban részesülők lakáspénzének a szolgálati állomáshelyek lakáspénzosztályától függetlenül történő megállapítására mégsem látszik indokoltnak visszatérni. Méltánytalan volna ugyanis, hogy az alkalmazott attól a helytől, ahova szolgálatát évek hosszú során ellátva természetszerűleg társadalmilag is begyökereszett, nyugalomba helyezéséből kifolyólag tisztán pénzügyi okokból kényszerüljön elszakadni. Annál is inkább, mert bizonyos rang eléréssel a szolgálati állomáshely javarészt már változatlan marad s számos olyan állás is van, amely teljesen helyhez kötött.

*

A közszolgálati alkalmazottaknak a 10. §-ban f) alatt már ismertetett rendelkezések alapján¹ minden egyes, a háború folyamán katonai szolgálatban eltöltött, illetve hadifogságban elszervezett évük után egy-egy hadiév hozzászámítására van igényük, vagyis nyugalomba helyezésükkor beszámítható szolgálati idejük megállapításánál a jelzett minőségben eltöltött szolgálati éveiket kétszeresen kell számítani.

E tanulmányok I. Részében már előadtak szerint² a hadiév hozzászámításának lehetősége addig, amíg a beszámítható szolgálati idő teljessége esetén járó ellátás összege azonos volt a szolgálatban utoljára élvezett fizetés és lakáspénz összegével, *elvileg és nagy általánosságban* kétségkívül becses kedvezményt jelentett a hadviselt közszolgálati alkalmazottak számára, jóllehet *egyénekenkénti értékében* távolról sem volt egyenlő.

Egyfelől ugyanis a szolgálatképtelenség idő előtt bekövetkezett eseteiben, nemkülönben olyan körülmények mellett, hogy az alkalmazottnak már semmiféle további előmenetelre nem volt kilátása, szolgálati idejéből pedig csupán annyi hiányzott, hogy hadi éveinek hozzászámításával részére már az elérhető legmagasabb összegű nyugellátást kellett megállapítani, a szóbanforgó kedvezmény igen nagy és abszolút értékkel jelentkezett. Az előbb emlí-

¹ Lásd a 115. és 116. oldalon.

² Lásd ott a 62—67. oldalakon foglaltakat.

tett esetekben annak folytán, hogy a nyugellátás összege annyi-szor 2 %-kal magasabban nyert megállapítást, ahány hadiév hozzászámításának helye volt, az utóbbiakban pedig azért, hogy kevesebb effektív szolgálat adván meg a jogot az utolsó beszámítható javadalmazással egyenértékű ellátásra, az természetszerűleg a beszámított hadiévek számához mérten hosszabb időn keresztül volt élvezhető.

Másfelől viszont oly esetekben, mikor az alkalmazottaknak az alatt az idő alatt, amely szolgálati idejükből a hadiévek hozzászámítása nélkül még hátra volt, a következő fizetési osztályba, vagy akár csak fizetési osztályuk egy magasabb fokozatába való előlépésre még kilátásuk lehetett, a hadiévek kedvezménynek szánt hozzászámíthatása már nemcsak teljesen elvesztette ebbéli jellegét, hanem pénzügyi szempontokból egyenesen igen jelentős s még a hátramaradottak ellátásában is kifejezésre jutó hátránnyá válhatott.

Amióta pedig a szolgálati idő teljessége esetén járó ellátások összege is alatta marad a tényleges szolgálatban élvezett fizetés és lakáspénz összegének, a szóbanforgó kedvezmény igénybevétele azokra nézve, akik egészségi állapotuk kedvező voltából kifolyólag teljes szolgálati idejüket hadiéveik hozzászámíttatása nélkül is kitölthetik, *pénzügyi szempontokból* már mindenképpen hátrányossá vált, illetve az időelőtt bekövetkező szolgálatképtelenségi esetektől eltekintve, csupán azok számára jelent relatíve előnyt, akik a szolgálati kötelezettség megszűntét a további szolgálattal együttjáró anyagi előnyökkel szemben is értékesebbnek ítélik.

A hadiévek kétszeresen való beszámításának pénzügyi következményei — bárha azok az állam szempontjából esetenként túlzott mérvűek is lehetnek — a nyugdíjterhek alakulását illetően mindeztideig csak kevésbé bírtak jelentőséggel. Egyrészt az érdekeltek eddigelé még aránylag csekélyebb száma, másrészt pedig annak folytán, hogy az arra jogosultak ezidőszerint, nyilván a fentebb vázoltakra való tekintettel, csupán szórványosan élnek a beszámítás igénybevételével.

Az elkövetkező évek folyamán azonban, amidőn már lassanként mindenütt az a generáció kezd pályafutása végére érni, amely javarészában végigküzdötte a háborút, tekintettel arra, hogy a vonatkozó rendelkezések a hadiszolgálatot teljesített közszolgálati alkalmazottakat kétségtelenül egy olyan kedvezményben kívánták részesíteni, *amelynek mérve s ekként egyénekenkénti értéke is csupán az ebbéli külön méltányolni kívánt szolgálat tartama szerint lehetett változó*, az érdekeltek egyre növekvő száma folytán aligha újból előtérbe nem kerül majd a hadiévek beszámításának kérdése. Mégpedig nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a hadiévek számbavétele *minden körülmények között és mérvében csupán azok számához igazodó előnyt* jelentsen a hadviselt alkalmazottak számára.

A kérdésnek ilyen értelemben való felette egyszerű megoldásának tűnik fel példának okáért csupán annak kimondása is, hogy *minden egyes hadiév az alapul szolgáló beszámítható java-*

dalmazás 2 %-ával növeli az alkalmazott részére járó ellátás összegét, minden tekintet nélkül arra, hogy mennyi volt az illetőnek egyébként beszámítható szolgálati ideje, vagyis hogy az ahhoz hozzászámított hadiévek hányadik szolgálati évként jelentkeznek. Egy ilyen értelmű rendelkezés ugyanis, szemben az előző állapottal, természetesen teljesen mértékben biztosítaná a hadiszolgálat után járó előnyöket egyben azoknak az alkalmazottaknak számára is, akik valamely, az előzőkből kitűnő okból szolgálati idejüknek még hátralévő ama részét is kitöltik, amelynek kitöltése alól hadiéveik hozzászámítása esetén már mentesülnének. Ekként ugyanis példának okáért annak az alkalmazottnak nyugdíjjárandóságát, akinek 5 hadi éve van, de szolgálati ideje azok beszámítása nélkül is eléri a megkívánt 40 évet, az alapul szolgáló beszámítható javadalmazás 10 %-ával magasabban kellene megállapítani az egyébként elérhető legmagasabb összegű ellátásnál.

Amellett azonban, hogy a vázolt rendelkezés folyományaként a szóbanforgó kedvezmény egyénekenként is minden esetben abszolút értékűvé válhatnék, az a nyugdíjterhelés alakulását sem befolyásolná kedvezőtlenül. Azok közül az alkalmazottak közül ugyanis, akik egyébként további előlépési lehetőség hiányában majdan élnének hadiéveik beszámításának jogával, amennyiben azt számukra egészségi állapotuk lehetővé teszi, bizonyára számosan megmaradnak a szolgálat kötelékében azért is, hogy a részükre egyébként járó legmagasabb összegű ellátásnál hadiéveik számához mérten magasabb összegű nyugdíjjárandóságra szerezzenek igényt. Hogy pedig ez mit jelentene az államkincstár szempontjából, arra nézve tájékozásul szolgálhat az alábbi példa.

Feltételezve, hogy a szolgálati idő teljessége esetén járó nyugdíj összege az utoljára élvezett fizetés 90 %-ában nyer megállapítást, egy az állami rendszerű VI. fizetési osztály 1. fokozatából nyugalomba helyezett tisztviselő nyugdíja az 1927. évi 9.000/M. E. sz. rendelet szerint járt fizetések alapulvételével évi 5.994. P-t, lakáspénze pedig az 1928. évi 4.000/M. E. sz. rendelettel megállapított kisebb összegű lakáspénznek 90 %-át számítva, évi 1.686 P-t tenne ki. Ha mármost az illető e járandóságait abból kifolyólag, hogy 5 hadi éve beszámításával megy nyugalomba, 10 évig élvezné, részére ezalatt az idő alatt összesen 76.800 P-t kellene kifizetni. Viszont abban az esetben, ha részben azért, mert az ekként járó ellátás alatta marad a tényleges szolgálatban továbbra is élvezhető járandóságainak, részben azonban azért is, hogy egyben magasabb összegű ellátásra szerezzen igényt, hadi éveinek szolgálati idejéhez való hozzászámítását nem igényli s így 5 évvel tovább marad a szolgálat kötelékében, a részére kifizetendő nyugdíjjárandóságok végösszege 38.400 P helyett ugyan 41.730 P-t tesz ki, egyben azonban 35.070 P-ös, tehát ugyancsak lényeges megtakarítást eredményez a nyugdíjterhek számláján. Az egyébként érdembe hozható ellátásnak a hadiévek számához mérten ilyként magasabb összegben történő megállapítása tehát végeredményben még kisebb nyugdíjterhet is eredményez s emel-

lett az még később is jelentkezik, ami ezidőszerint nemkevésbé figyelemre méltó szempont.

*

Az érvényben álló rendelkezések szerint¹ az alkalmazottak nyugdíját, illetve özvegyeik özvegyi nyugdíját a tényleges szolgálatban utoljára élvezett beszámítható javadalmazásuk alapulvételével kell megállapítani. Ilyként tehát a következő magasabb fizetési osztályba közvetlenül nyugalomba helyezése előtt kinevezett alkalmazott nyugdíját, ha csak egy ízben is vette kézhez a magasabb állással járó javadalmazást, már annak alapulvételével kell megállapítani.

A már előadottak tanúsága szerint az államnak a nyugdíjterhek alakulása szempontjából nagyon is jelentős pénzügyi érdekei fűződnek ahhoz, hogy alkalmazottai mennél tovább maradjanak a szolgálat kötelékében, illetve hogy az előírt szolgálati időt minél számosabban töltsék ki teljesen. Erre való tekintettel megfontolás tárgya lehet az a kérdés, hogy nem volna-e kívánatos az előbb említett rendelkezés olyan értelemben való kiegészítése, amely szerint a jövőben a nyugdíj megállapításánál az *utolsó beszámítható javadalmazás élvezeti időtartamának is bizonyos szerep jutna*. Számbavéve ugyanis azt, hogy amennyiben az alkalmazott egy következő magasabb állásra történt kinevezése s e magasabb állásával járó javadalmazás esedékessé váltta közötti időben hal el, özvegye nyugdíjának megállapítása csupán régebbi állásában járt javadalmazása alapulvételével történhetik, miután ily esetben a tényleges szolgálatban utoljára élvezett javadalmazást az képezte, szorosabb értelmezéssel megállhat az az elgondolás is, hogy az utoljára betöltött állással egybekötött javadalmazáshoz mért nyugdíj csak abban az esetben illeti meg méltán az alkalmazottat, ha ebben az állásában az annak megfelelő munkakört bizonyos időn keresztül már el is látta.²

Önként értetődik mindazonáltal, hogy a jelzett korlátozásnak csupán azokban az esetekben lehet helye, amelyekben az alkalmazottak szolgálati idejük *teljes kitöltése előtt* kérik nyugalomba helyezésüket s egyáltalán nem érvényesülhet akkor, ha az alkalmazott beszámítható szolgálati ideje eléri az előírt maximumot, vagy ha az alkalmazott a tényleges szolgálat kötelékében hal el.

*

Az 1885: XI. t.-c. 23. §-a 3. bekezdésében még külön is kimondotta, hogy „minden alkalmazott, ha csak elébb szolgálatkép-
telenné nem válik, vagy 65. évét be nem tölti, a *szerzett jogok elvesztésének terhe alatt tartozik a köteles szolgálati időt kitölteni.*“ A jelenleg érvényben álló ellátási szabályok a szolgálati idő kitöltésére vonatkozó ilyen külön hangsúlyozott rendelkezést

¹ 1912: LXV. t.-c. 37. és 53. §.

² A jelzett irányú korlátozás folyományaként kétségtelenül előnyösen módosulna az a nyilvánvalóan teljesen visszás állapot is, hogy bárha az egyes státusok élén álló legmagasabb fizetési osztályú állásból csupán egy is van rendszeresítve, az azután nyugellátást, illetve özvegyi nyugdíjat élvezők száma jelenleg külön-külön is esetleg ötször annyi, vagy még annál is több.

ugyan nem tartalmaznak, mindazonáltal az olyan alkalmazottak, akik a szolgálat kötelekéből saját elhatározásukból válnak ki anélkül, hogy rájuk nézve az ellátás folyósítási feltételeinek valamelyike is beállott volna, ezidőszerint sem részesülhetnek semmiféle ellátásban.

A már előadottak szerint a nyugdíj, annak folyományaként, hogy az alkalmazottak szolgálati járandóságai a részükre biztosított ellátási igényekre való tekintettel viszonylag alacsonyabb nívón nyerne mindenkor megállapítást, tulajdonképpen a teljesített munka fejében járt ellenszolgáltatásnak egy későbbi időpontban esedékessé váló *kiegészítő részét* képezi. Erre való figyelemmel azonban egyáltalán nem látszik méltányosnak az, hogy a szolgálat kötelekéből valamely okból (más téren való kedvezőbb elhelyezkedés, a női alkalmazottaknál pl. a férjhezmenetel is) saját jólfelfogott érdekükben kiválni kényszerülő alkalmazottak a részükre egyébként biztosított ellátási igény megszűntének valamelyes ellenértékében sem részesülhetnek.

A már előadottak szerint¹ az alkalmazottak ellátási igényeinek leszámított egyenértéke mindenkori havi járandóságaiknak átlagosan mintegy 15 %-ával vehető számításba. Önként értendő tehát, hogy a szóbanforgó esetekre netán megállapítható végkielégítések összege is, egyrészt a szolgálatban tényleg eltöltött idő, másrészt az annak folyamán élvezett *átlagos* javadalmazás alapján, mindenkor csupán szorosan ehhez mérten nyerhetne megállapítást.

Az előadottak értelmében példának okáért annak a díjnoknőnek, aki 15 évi szolgálata után férjhezmeneteléből kifolyólag önként kiválik a szolgálatból — a fizetéseknek és lakáspénzeknek az 1927. évi 9.000/M E. sz. rendelet szerint járt összegeivel számolva — végkielégítése 3.615 P 30 fillért tenne ki. (Az elől említett rendelkezés ugyanis a díjnokok javadalmazását szolgálatuk 1. évében havi 95 P-ben, 15. évében pedig 120 P-ben állapítván meg, a szolgálat folyamán élvezett *átlagos* javadalmazása 106 P 50 f + 27 P 40 f lakáspénz = 133 P 90 fillérben jelentkezik, aminek 15%-a havi 20 P 08½ f, 15 év alatt tehát 3.615 P 30 f.²)

*

Az ezidőszerint érvényben álló rendelkezések szerint *véglegesen* csupán azokat az alkalmazottakat lehet nyugalomba helyezni, akik beszámítható szolgálati idejük alapján már az utoljára élvezett javadalmazásuk alapulvételével megállapítható legmagasabb összegű ellátásra szereztek igényt, illetve akik nyugalomba helyezésük idején 60. életévüket már betöltötték. Minden más esetben a nyugalomba helyezés csak *ideiglenesen* történhetik.

Az 1885: XI. t.-c. 22. §-ában foglalt rendelkezések szerint az illetékes hatóságoknak jogukban állott orvosiilag megállapíttatni, hogy az ideiglenes nyugdíjazás feltételei még fenn állanak-e s amennyiben annak indokai időközben megszűntek, úgy az ideiglenesen nyugalomba helyezett alkalmazottak a tényleges szolgálatba visszaveendők voltak.

Ezzel szemben az 1912: LXV. t.-c. 33. §-a már csupán azt

¹ Lásd a 145. oldalon.

² 4%-os tőkésítés mellett 4.945 P 27 f volna.

mondja ki, hogy az ideiglenesen nyugalomba helyezett alkalmazott köteles magát hivatalos felszólításra bármikor közhatósági orvos által felülvizsgáltatni — amely vizsgálatnál arra is figyelemmel kell lenni, hogy az illető addig mivel foglalkozott — s amennyiben e vizsgálat arra az eredményre vezetne, hogy az ideiglenesen nyugalomba helyezett szolgálatképessége időközben helyreállott, őt a tényleges szolgálat kötelekébe vissza lehet venni. Arra az esetre pedig, ha a tényleges szolgálatba való visszalépésre felhívott nyugdíjas e felhívásnak a kitűzött határidőn belül, elfogadható ok nélkül nem tenne eleget, akként rendelkezik, hogy az illető a nyugdíjra való igényét a saját személyére nézve végleg elveszti.

Megjegyzendő azonban, hogy a vázolt rendelkezések ellenére, hatóságaink úgyszólván sohasem éltek azzal a törvényben biztosított jogukkal, hogy a csupán ideiglenesen nyugalomba helyezett alkalmazottaik akkor megállapított szolgálatképtelenségének *fennállását* is vizsgálat tárgyává tegyék, sőt idevonatkozólag már az 1885: XI. t.-c. jóval határozottabb rendelkezései is csak a legszórványosabban érvényesülhettek.

Tekintettel mégis a nyugdíjterhek várható további alakulására, arra az esetre, ha a tapasztalatok azt mutatnák, hogy a szolgálatból folyamatosan kiváló alkalmazottak egy számottevő hányada a jövőben is csupán ideiglenesen helyezhető nyugalomba, nem volna az államháztartás érdekében való mellőzni azoknak a következményeknek mérlegelését, amelyekkel a szóbanforgó törvényes rendelkezések megfelelő módon való érvényesítése járhatna.

*

Vitán felül áll, hogy pénzügyi szempontokból a nyugdíj-kérdés jelenlegi súlypontját az ú. n. trianoni nyugdíjterhek képezik. Mindazonáltal mérlegelve az e tanulmányban előadottakat, kétségtelennek látszik, hogy annak olyan nyilvánvaló vonatkozásai is vannak, amelyek bár a legszorosabban összefüggenek Trianonnal, lényegileg nem abban gyökereznek. Ez a körülmény azonban egyfelől azt jelenti, hogy ha államháztartásunk valamely módon mentesülhetne is a jelenlegi nyugdíjszükségletnek a trianoni nyugdíjterhekből álló részétől, a nyugdíjkérdés a maga egészében még mindég nem vesztené el jelentőségét, másfelől pedig arra mutat, hogy annak alapvető tényezőiben való teljes és végleges megoldása aligha történhetik anélkül, hogy párhuzamosan az illetmények régi nivójának fokozatos visszaállításával, az ezidőszertint érvényben álló ellátási szabályok egyrésze is bizonyos revízió alá ne vétessék.

Annak alapos előzetes elbírálásához azonban, hogy a nyugdíjkérdés megoldása során az érvényben álló rendelkezések melyikének és mennyiben való módosítása volna célravezető s úgy a változott viszonyok folytán feltétlenül indokolt, mint egyben az alkalmazottak *jólfelfogott* érdekeinek is megfelelő, nyilvánvalóan *szükség volna arra, hogy a kormány és a törvényhozás egyrészt ennél mélyrehatóbb tájékozódást szerezhessen a nyugellátások*

számának és szükségletének állandó alakulásáról, másrészt, hogy a szolgálati idő mérvével, illetve a nyugdíjévezetek időtartamával kapcsolatos körülmények nagy fontosságára való tekintettel, magukat az egyes nyugdíjazási eseteket is tüzetes vizsgálat tárgyává tehessék.

Mindezekre való tekintettel indokoltnak látszik befejezésül még annak a kérdésnek felvetése, hogy nem volna-e az ügy érdekében való, ha — a mai közjogi rendezést tartva szem előtt, — a törvényhozás utasítaná a legfőbb állami számbevőszéket arra, hogy a zárszámadásra vonatkozó jelentése kapcsán évről-évre terjesszen a Ház elé olyan kimutatásokat, amelyekből egyrészt részletesen kitűnjék a nyugdíjteher, valamint az ellátást élvezők létszámának folytonos belső alakulása, másrészt, amelyek adatai alapján az illető számadási év folyamán eszközölt nyugalomba helyezések körülményei általában, a csupán ideiglenesen történő nyugdíjazási esetek pedig — különös figyelemmel az azokat előidéző okok közelebbi mibenlétére — egyenként is elbírálhatók legyenek. Megjegyezve, hogy e kimutatások — amelyek fentiek értelmében mindazokat az eseteket, amelyekben az alkalmazott nyugalomba helyezése teljes szolgálati idejének kitöltése előtt történt, annak okait is részletesen megjelölve, egyenként is felölelnék — egyben teljes megnyugvást szerezhetnének mindazok számára, akik az 1934: I. t.-c. 2. §-a (2) bekezdése b) pontjában foglalt rendelkezések irányában még mindig túlzott és alig indokolható aggodalommal viseltetnek.